

PRIENIKY A ODLIŠNOSTI
V KOGNITÍVNO-OSOBNOSTNOM PROFILE
A TLMOČNÍCKOM VÝKONE PROFESIONÁLOV A ŠTUDENTOV

Miroslava Melicherčíková
Soňa Hodáková

2023

**UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

**PRIENIKY A ODLIŠNOSTI
V KOGNITÍVNO-OSOBNOSTNOM PROFILE
A TLMOČNÍCKOM VÝKONE
PROFESIONÁLOV A ŠTUDENTOV**

Miroslava Melicherčíková – Soňa Hodáková

2023

Publikácia vychádza ako výstup riešenia projektu VEGA 1/0202/21 Reflexia kognitívnych a osobnostných charakteristík v tlmočníckom výkone študentov PaT a profesionálov v reálnom a virtuálnom prostredí.

Autorky, 2023

PhDr. Miroslava Melicherčíková, PhD. <https://orcid.org/0000-0002-0509-9535>

Univerzita Mateja Bela, Filozofická fakulta, Katedra anglistiky a amerikanistiky

doc. Mgr. Soňa Hodáková, PhD. <https://orcid.org/0000-0002-6112-3392>

Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, Katedra translológie

Recenzenti: Mgr. Zuzana Heinzová, PhD.

prof. PhDr. Daniela Müglová, CSc.

doc. Mgr. Pavol Šveda, PhD.

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Edícia: Filozofická fakulta

ISBN 978-80-557-2074-6

<https://doi.org/10.24040/2023.9788055720746>

Táto publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons Attribution-NoDerivatives 4.0 International Licence CC BY-ND (uvadenie autora - bez odvodeného obsahu).

PodĎakovanie

Za vznikom vedeckých publikácií stoja často nielen samotní autori, ale i mnohí ďalší, bez ktorých by ich realizácia nebola možná. Rovnako je to aj v prípade predloženej monografie, ktorá by nevznikla bez zapojenia či podpory viacerých osôb, ktorým by sme sa na tomto mieste chceli poďakovať.

V prvom rade sú to profesionálne tlmočníčky a profesionálni tlmočníci, ktorí nám svojou dobrovoľnou účasťou v niekoľkých fázach výskumu poskytli cenné dáta. Nemôžeme sa im poďakovať menovite, keďže výskum bol anonymný, oni však vedia, že im patrí obrovská vďaka za absolvovanie piatich psychologických testov, nahrávanie tlmočenia a účasť na pološtruktúrovaných rozhovoroch. Rovnako vďačné sme aj našim študentkám a študentom, dnes už absolventkám a absolventom, ktorí sa podujali na rovnakú „kalváriu“, osobitne najmä tým, ktorí sa zapojili aj do tlmočnickej časti výskumu.

Za prípravu nahrávky na tlmočenie ďakujeme Michaelovi E. Doveovi. S prepismi rozhovorov a tlmočení ako aj so spracovaním psychologických nástrojov do online podoby nám pomohli (dnes už bývalé) študentky: Veronika Kašáková, Zuzana Kamenská, Barbora Hnatová, Kristína Krigovská a Aneta Nagyová, ktorým týmto rovnako ďakujeme.

Slová vďaky adresujeme aj anonymným dobrovoľným hodnotiteľom tlmočnických výkonov, nielen z radov študentov filológie, ale aj z radov jednotlivcov s nefilologickým vzdelaním.

Výslednú podobu monografie dotvorili podnetné postrehy troch recenzentov, Daniely Müglovej a Pavla Švedu z „tlmočnickej komunity“ a Zuzany Heinzovej zo „psychologickej komunity“. Okrem odborného a konštruktívneho posúdenia rukopisu im ďakujeme aj za trpezlivosť pri sklzoch v dokončovaní publikácie. Rovnaké slová vďačnosti patria aj Martinovi Djovčošovi, ktorého rady a odporúčania predstavujú ďalšiu dôležitú perspektívu pri finalizovaní rukopisu.

Jazykovú stránku publikácie si vzala pod drobnohľad Ľubica Pliešovská, za návrhom obálky stojí Lukáš Bendík, technickú redakciu realizoval Matej Laš. Za ich pomoc sme im vďačné.

Ďakujeme aj za podporu zo strany kolegov Katedry anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a Katedry translatológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

To najdôležitejšie si zvyčajne nechávame nakoniec. Predovšetkým vďaka láske, trpezlivosti a podpore našich najbližších mohla vzniknúť aj táto publikácia.

Obsah

Zoznam tabuliek.....	8
Zoznam obrázkov.....	9
Úvod	10
1 Predpoklady a požiadavky na profesiu tlmočníka	15
1.1 Kognitívne predpoklady, schopnosti a zručnosti tlmočníka.....	17
1.1.1 Interferencia a inhibícia v profesii tlmočníka.....	21
1.1.2 Kognitívna flexibilita v profesii tlmočníka.....	32
1.2 Osobnostné predpoklady, vlastnosti a vybrané psychologické faktory	36
1.2.1 Osobnostný profil tlmočníka	38
1.2.2 Vybrané psychologické faktory	46
1.2.2.1 Stres a úzkosť v tlmočení	47
1.2.2.2 Motivácia.....	55
2 Kvalita v tlmočení a hodnotiace prístupy	65
2.1 Faktory spoludeterminujúce kvalitu v tlmočení.....	68
2.2 Empirický výskum kvality v tlmočení	70
2.2.1 Prieskumy medzi používateľmi tlmočnických služieb.....	70
2.2.1.1 <i>A priori</i> hodnotenie	72
2.2.1.2 <i>Posteriori</i> hodnotenie.....	80
2.2.1.3 <i>A priori</i> a <i>posteriori</i> hodnotenia.....	84
2.2.2 Prieskumy o kvalite medzi konferenčnými tlmočníkmi.....	87
2.2.3 Sociologické prístupy ku skúmaniu kvality v tlmočení	90
2.2.4 Hodnotenie tlmočenia	93
2.2.4.1 Propozičná analýza.....	96
3 Metodika výskumu.....	99
3.1 Výskumné otázky	99
3.2 Výskumná vzorka.....	100
3.2.1 Profesionálni tlmočníci.....	101
3.2.2 Študenti tlmočenia	103
3.2.3 Kontrolná skupina	104

3.3 Výskumné metódy.....	106
3.3.1 Individuálne pološtruktúrované rozhovory	107
3.3.2 Dotazník na meranie úzkosti a úzkostlivosti (STAI).....	109
3.3.3 Dotazník motivácie k výkonu (LMI).....	110
3.3.4 Osobnostný dotazník BFI-2.....	111
3.3.5 Stroopov test (STROOP).....	112
3.3.6 Wisconsinský test triedenia kariet (WCST)	114
3.3.7 Simultánne tlmočenie	116
3.4 Výskumný postup.....	120
4 Prieniky a odlišnosti v kognitívno-osobnostnom profile	
profesionálnych tlmočníkov a študentov: analýza dát	122
4.1 Zvládanie úzkosti a stresu v tlmočení	122
4.1.1 Zvládanie úzkosti a stresu v tlmočení: kvalitatívna analýza ..	123
4.1.2 Komparácia úzkostlivosti ako trvalej vlastnosti:	
kvantitatívna analýza	124
4.1.2.1 Komparácia úzkostlivosti ako trvalej vlastnosti	
v závislosti od pohlavia: kvantitatívna analýza.....	129
4.2 Motivácia v tlmočení.....	131
4.2.1 Motivácia v tlmočení: kvalitatívna analýza.....	131
4.2.2 Komparácia dimenzií motivácie: kvantitatívna analýza.....	136
4.2.2.1 Komparácia dimenzií motivácie v závislosti	
od dĺžky tlmočnickej skúsenosti: kvantitatívna analýza	137
4.2.2.2 Komparácia dimenzií motivácie v závislosti	
od pohlavia: kvantitatívna analýza	148
4.3 Osobnostné vlastnosti	151
4.3.1 Komparácia osobnostných vlastností: kvalitatívna analýza...	151
4.3.2 Komparácia osobnostných domén: kvantitatívna analýza	154
4.3.2.1 Komparácia osobnostných domén v závislosti	
od pohlavia: kvantitatívna analýza.....	159
4.4. Vyrovňovanie sa s interferenciou	161
4.4.1 Komparácia vyrovňovania sa s interferenciou:	
kvantitatívna analýza	162
4.5 Kognitívna flexibilita	167
4.5.1 Komparácia kognitívnej flexibility: kvantitatívna analýza.....	167

5 Prieniky a odlišnosti v tlmočnickom výkone profesionálnych tlmočníkov a študentov: analýza dát.....	177
5.1 Komparácia tlmočenia: kvantitatívna analýza	177
5.2 Celková spokojnosť a istota v hlase: kvantitatívna analýza.....	185
5.2.1 Perspektíva hodnotiteľov tlmočenia v závislosti od odborného zamerania: kvantitatívna analýza	190
5.2.2 Perspektíva hodnotiteľov tlmočenia v závislosti od pohlavia: kvantitatívna analýza	192
6 Zhrnutie najdôležitejších výskumných zistení	194
Záver	203
Bibliografia	205
Prílohy.....	228

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1: Poradie kritérií kvality používateľov a tlmočníkov.....	74
Tabuľka 2: Charakteristika výskumných skupín.....	105
Tabuľka 3: Kategórie hodnotenia.....	117
Tabuľka 4: Počet kategórií v prejave	118
Tabuľka 5: Zvládanie úzkosti v rozhovoroch s profesionálnymi tlmočníkmi	123
Tabuľka 6: Zvládanie úzkosti v rozhovoroch so študentmi tlmočenia	124
Tabuľka 7: Deskriptívne ukazovatele skóre v dotazníku STAI	125
Tabuľka 8: ANOVA pre trvalú úzkosť	127
Tabuľka 9: Deskriptívne ukazovatele úzkostlivosti v závislosti od pohlavia ..	129
Tabuľka 10: Dvojvýberový Studentov t-test pre úzkostlivosť.....	130
Tabuľka 11: Faktory motivácie v rozhovoroch s profesionálnymi tlmočníkmi	132
Tabuľka 12: Faktory motivácie v rozhovoroch so študentmi tlmočenia.....	134
Tabuľka 13: Porovnanie priemerov v dimenziách motivácie	143
Tabuľka 14: ANOVA pre dimenzie motivácie	145
Tabuľka 15: Kruskal-Wallisov test pre dimenzie motivácie.....	146
Tabuľka 16: Dvojvýberový Studentov t-test pre dimenzie motivácie v závislosti od pohlavia.....	149
Tabuľka 17: Kruskal-Wallisov test pre dimenzie motivácie v závislosti od pohlavia.....	150
Tabuľka 18: Žiaduce vlastnosti podľa profesionálnych tlmočníkov	152
Tabuľka 19: Žiaduce vlastnosti podľa študentov tlmočenia	153
Tabuľka 20: Porovnanie priemerov v osobnostných doménach.....	157
Tabuľka 21: ANOVA pre osobnostné domény.....	158
Tabuľka 22: Dvojvýberový Studentov t-test pre osobnostné domény v závislosti od pohlavia.....	160
Tabuľka 23: Priemerný vek a dĺžka tlmočnickej praxe	162
Tabuľka 24: Validizácia Stroopovho testu na priemernej českej populácii ..	164
Tabuľka 25: ANOVA pre Stroopov test	164

Tabuľka 26: Porovnanie chybovosti vo WCST	170
Tabuľka 27: Porovnanie úspešnosti vo WCST	172
Tabuľka 28: Kruskal-Wallisov test pre kognitívnu flexibilitu	174
Tabuľka 29: ANOVA pre kognitívnu flexibilitu.....	174
Tabuľka 30: ANOVA pre obsahové, formálne a rôzne aspekty v tlmočení.	182
Tabuľka 31: Kruskal-Wallisov test pre obsahové a rôzne aspekty v tlmočení.....	182
Tabuľka 32: Korelačná analýza premenných WCST a hlavných informácií.....	183
Tabuľka 33: ANOVA pre aspekty celková spokojnosť a istota v hlase	186
Tabuľka 34: Korelačná analýza premenných kvality pretlmočených textov..	187
Tabuľka 35: Korelačná analýza premenných WCST, celkovej spokojnosti s tlmočením a istoty v hlase	188
Tabuľka 36: Dvojvýberový Studentov t-test pre hodnotenie tlmočenia v závislosti od odborného zamerania.....	191
Tabuľka 37: Dvojvýberový Studentov t-test pre hodnotenie tlmočenia v závislosti od pohlavia.....	193

Zoznam obrázkov

Obrázok 1: Priemerné skóre trvalej úzkosti.....	126
Obrázok 2: Rozdiely v dimenziách motivácie	144
Obrázok 3: Porovnanie chybovosti vo WCST	171
Obrázok 4: Úspešnosť vo WCST.....	172
Obrázok 5: Obsahová zložka v tlmočení	179
Obrázok 6: Formálna zložka v tlmočení.....	180
Obrázok 7: Rôzne aspekty v tlmočení	181

Úvod

Výber povolania je vždy súhrou viacerých aspektov. Nás v predloženej monografii zaujímalo, ktoré individuálne charakteristiky vplyvajú na rozhodnutie stať sa profesionálnym tlmočníkom¹. Sústreďujeme sa pritom na kognitívne a osobnostné faktory, ktoré by mohli súvisieť s preferenciou tlmočenia a ochotou zotrvať v profesii tlmočníka. Je to výsledok intenzívneho tlmočnickeho tréningu? Alebo sú to kognitívne predispozície, vybrané kognitívne schopnosti a zručnosti? A čo osobnostné predispozície, do akej miery sú relevantné pre povolanie tlmočníka a poskytovanie profesionálnych tlmočnických služieb? Prečo tak málo študentov, ktorí nastúpia na štúdium filológie zamerané na prípravu budúcich prekladateľov a tlmočníkov, inklinuje k tlmočeniu (Melicherčíková, 2017; Djovčoš – Melicherčíková – Vilímek, 2021), hoci disponujú výbornými kognitívnymi zručnosťami? Súvisí to s ich osobnosťou?

Translatológia a v rámci nej veda o tlmočení si kladie podobné otázky už niekoľko desaťročí. Vedecký výskum, najmä v zahraničí, už ponúkol viaceré odpovede na otázky súvisiace s osobnosťou tlmočníka, jeho kognitívnymi schopnosťami a tlmočnickým výkonom. Niektoré vnímame ako viac iné ako menej uspokojivé. Dôvodom náročnosti výskumu je komplexnosť tlmočnickeho procesu a obrovské množstvo faktorov, ktoré doň vstupujú a ovplyvňujú ho. Tie podmieňujú možnosti vedeckého skúmania a následne dosahované zistenia.

Vedu o tlmočení na Slovensku kreovali fundovaní teoretici a zároveň aj výborní praktici (napr. Alojz Keníž, Taida Nováková, Viera Makarová, Daniela Müglová), ale výskum v tlmočení bol, je a pravde-

¹ Pojem tlmočník používame ako generické maskulínium, bezpríznamovo ako strešný pojem pre ženský aj mužský rod.

podobne vždy aj bude v tieni výskumu prekladu. Napriek tomu pozorujeme narastajúci počet prác s tlmočnickou tematikou, ktoré postupnými krôčikmi rozširujú penzum poznatkov o tlmočení a súvisiacich aspektoch.

Pre súčasnú translatológiu a aj vedu o tlmočení je príznačné pomerne silné sociologické zameranie, ktoré sa snaží reflektovať aktuálnu situáciu na trhu s prekladom a tlmočením, spôsoby a možnosti uplatnenia či iné pragmatické aspekty profesie prekladateľa a tlmočníka. Tieto faktory majú nepochybne vplyv na voľbu budúcej profesie. Dôležitú kamienku do celej mozaiky však môže poskytnúť aj skúmanie iných aspektov. O to sa usiluje i predložená vedecká monografia, ktorá je sondou do vybraných osobnostných a kognitívnych charakteristík profesionálneho tlmočníka a študenta prekladateľstva a tlmočníctva. Jej primárnym cieľom je identifikovať prieniky a odlišnosti v kognitívno-osobnostnom profile študentov a profesionálnych tlmočníkov a determinovať, ktoré kognitívno-osobnostné charakteristiky sú pravdepodobne súčasťou tlmočnickej expertízy.

Monografia vychádza ako výstup riešenia vedeckého projektu VEGA 1/0202/21 s názvom *Reflexia kognitívnych a osobnostných charakteristík v tlmočnickom výkone študentov PaT a profesionálov v reálnom a virtuálnom prostredí* a tematicky nadväzuje na predchádzajúci projekt VEGA 1/0547/13 *Tlmočnický výkon v kontexte vybraných osobnostných a kognitívnych charakteristík*. Publikácia sa usiluje ponúknuť celistvý pohľad na riešenie problematiky, pričom vychádza z čiastkových výstupov, ktoré prezentovali priebežne vyhodnotenú výskumnú zistenia (Melicherčíková, 2022a, 2022b, 2023).

Štruktúra monografie dodržiava odporúčané členenie vedeckých publikácií na teoretickú a výskumnú časť, ktorej predchádza časť metodická. Teoretickú časť² tvoria prvé dve kapitoly, ktoré ponúkajú pohľad na súčasný stav skúmanej problematiky a zároveň predstavujú

² Všetky citáty uvedené v publikácii do slovenčiny preložili autorky monografie.

teoretické východiská k realizovanému výskumu. V prvej kapitole sa venujeme vymedzeniu predpokladov a požiadaviek na profesiu tlmočníka. Tie následne diferencujeme na kognitívne predpoklady, schopnosti a zručnosti na jednej strane a na osobnostné predpoklady, vlastnosti a vybrané psychologické faktory na strane druhej. V rámci kognitívnych schopností sa bližšie zameriavame na inhibíciu a interferenciu a kognitívnu flexibilitu, pričom uvádzame zistenia relevantných výskumov, ktoré súvisia s riešenou problematikou. Analogicky postupujeme aj v prípade osobnostných predpokladov, kde sa na základe odbornej literatúry pokúšame zostaviť osobnostný profil tlmočníka. Zo psychologických faktorov sú predmetom nášho bližšieho záujmu úzkosť, úzkostlivosť a motivácia.

Druhú kapitolu rámcuje problematika kvality v tlmočení a potenciálnych hodnotiacich prístupov. V jej úvodnej časti ponúkame viacero perspektív nazerania na koncept kvality v tlmočení a možnosti jeho skúmania. Vnímanie kvality v tlmočení približujeme prostredníctvom prehľadu empirického výskumu, konkrétne na základe zistení prieskumov, ktoré sa realizovali najmä medzi používateľmi tlmočnických služieb, v menšej miere aj medzi profesionálnymi tlmočníkmi. Reflektujúc súčasné výskumné zameranie translatológie sa zmieňujeme aj o sociologických prístupoch ku skúmaniu kvality v tlmočení. Kapitolu uzatvárame stručným výpočtom metód, ktoré sa využívajú na hodnotenie tlmočenia pre výskumné účely.

Obsahom tretej kapitoly je metodika výskumu. Koncipovali sme ju so zámerom ozrejmiť priebeh realizovaného výskumu, jeho komplexnosť a viacfázovosť. Poukázali sme aj na okolnosti, ktoré ho (negatívne) ovplyvnili. Vychádzajúc z odbornej literatúry v rámci metodiky najprv formulujeme výskumné otázky, na ktoré hľadáme odpovede v ďalších častiach publikácie. Následne charakterizujeme a diferencujeme výskumnú vzorku, ktorú tvorili profesionálni tlmočníci s rôznou dĺžkou praxe (juniori a seniory) a študenti (študenti tlmočenia a kontrolná skupina). Ďalej uvádzame použité metódy a konkretizujeme jed-

notlivé výskumné nástroje, tak psychologické ako aj translátologické. Kapitulu uzatvárame popisom jednotlivých fáz výskumu.

Ambíciou výskumnej časti je prezentovať hlavné zistenia interdisciplinárneho výskumu. Štvrtá kapitola uvádza výsledky psychologického testovania, v ktorom sme sa bližšie zamerali na skúmanie zvládania úzkosti v tlmočení, motiváciu a osobnostné profily profesionálnych tlmočníkov a študentov. Okrem osobnostných charakteristík sme sa venovali aj kognitívnym zručnostiam, konkrétne schopnosti vysporiadať sa s interferenciou a kognitívnej flexibilitie.

Piata kapitola ponúka zhodnotenie tlmočnických výkonov výskumnej vzorky aplikovaním komplexného systému hodnotenia obsahovej a formálnej stránky vrátane rôznych aspektov, ako aj na základe hodnotenia poslucháčmi s rôznou odbornou príslušnosťou. Pokúšame sa zistiť, či sa výkony profesionálnych tlmočníkov a študentov tlmočenia líšia a či použitím vybraných hodnotiacich nástrojov môžeme dospieť k porovnateľným výsledkom.

Usúvzťažnením čiastkových zistení z psychologickkej a translátologickej časti výskumu sa snažíme zodpovedať stanovené výskumné otázky. Hoci sa realizovaný výskum vyznačuje viacerými obmedzeniami a limitmi, ktoré opakovane akcentujeme, domnievame sa, že dosiahnuté zistenia môžu byť prínosné nielen pre súčasnú vedu o tlmočení a psychológii, ale aj pre prípravu budúcich tlmočníkov a prekladateľov. Náš výskum naznačuje potrebu ďalšieho skúmania predmetnej problematiky na väčšej výskumnej vzorke s rovnomerným zastúpením subjektov z hľadiska pohlavia a skúsenosti s tlmočením, ako aj zabezpečenie väčšej skupiny hodnotiteľov s rovnomerným zastúpením subjektov z hľadiska pohlavia a odbornej príslušnosti.

Ako sme už uviedli, predložená publikácia má charakter vedeckej monografie a je určená odbornej verejnosti. Je pre ňu príznačný interdisciplinárny charakter, pričom u čitateľa predpokladá základnú znalosť jednotlivých tematizovaných konceptov z oblasti psychológie a translátológie. Veríme, že erudovaný recipient pochopí, že z kapacitných

dôvodov nevenujeme priestor detailnému vysvetľovaniu skúmaných zložiek kognitívno-osobnostného profilu či použitých metód. Napriek tomu sme sa pokúsili tam, kde sme to považovali za relevantné, o bližší opis či charakteristiku. Primárne je však zámerom monografie prezentovať výsledky nami realizovaného základného výskumu a ukotviť jeho zistenia v kontexte vedy o tlmočení.

1 Predpoklady a požiadavky na profesiu tlmočníka

Tlmočenie, podobne ako preklad, zahŕňa jazyk, kogníciu a sprostredkovanie (Setton – Dawrant, 2016). Výkon tlmočnickeho povolania si preto vyžaduje mnohé schopnosti, zručnosti a kompetencie (Kalina, 2000). Vychádzajúc z odporúčaní Medzinárodnej asociácie konferenčných tlmočníkov (AIIC, 2001/2016) a z odbornej literatúry (Moser-Mercer, 1985; Gerver et al., 1989; Lambert, 1991) vymedzujú López Gómezová et al. (2007) dve hlavné skupiny požiadaviek, vedomosti a predpoklady. Vedomosti pokrývajú jazykové zručnosti a kultúrne vedomosti, ku predpokladom patria osobnostné a kognitívne zručnosti súvisiace s tlmočením.

Setton – Dawrant (2016) pre výkon tlmočnickeho povolania považujú za kľúčové štyri kompetencie: jazykovú kompetenciu, vedomosti, zručnosti a profesionalizmus. Podľa autorov je vhodná konfigurácia týchto kompetencií a ich konkrétna úroveň nevyhnutná pre poskytovanie profesionálnych tlmočnických služieb na vysokej úrovni. Zároveň však autori zdôrazňujú, že požadovaná konfigurácia a úroveň kompetencií sa nikdy prirodzene nevyskytujú ani u najnadanejších bilingválnych osôb, čo potvrdzuje opodstatnenosť a potrebu odbornej tlmočnickej prípravy (Setton – Dawrant, 2016, s. 6).

Jednotlivé kompetencie si stručne vymedzíme, aby sme naznačili ich rozsah. Prvá, jazyková kompetencia, sa vzťahuje na východiskový aj cieľový jazyk, pričom tlmočníci musia mať solídne a rozsiahle znalosti vo všetkých svojich pracovných jazykoch a výborne aktívne ovládať cieľový jazyk, aby dokázali správu formulovať zrozumiteľne, jasne a idiomatically. Druhá kompetencia, vedomosti, zahŕňa viacero subkompetencií: a) všeobecné (encyklopedické) vedomosti o svetovom dianí, medzinárodných záležitostiach, politickej geografii, ekonomike,

politike a obchode, b) nadpriemerné vedomosti o bežne tlmočených oblastiach ako sú obchod a manažment, medzinárodné inštitúcie a taktiež ovládanie priebehu konferencií, c) socio-kultúrne vedomosti o komunitách, ktoré používajú pracovné jazyky tlmočníka, d) špecifické vedomosti o diskutovanej téme a relevantná terminológia a e) špecifické vedomosti o konkrétnom stretnutí, napríklad zúčastnené strany, dôvody stretnutia, predchádzajúce stretnutia, relevantné otázky. Všetky tieto vedomosti umožňujú tlmočnikovi dostatočne preniknúť do kognitívneho sveta rečníkov a poslucháčov a sprostredkovať výmenu informácií. Zručnosti predstavujú tretiu kompetenciu a podobne ako vedomosti sa diferencujú na viacero podskupín, pričom ide buď o všeobecné zručnosti (súvisiace s komunikáciou) alebo o zručnosti špecifické pre tlmočenie. Konkrétne sú to: a) analytické zručnosti posluchu, inak povedané aktívne počúvanie, ktoré predstavuje východisko kvalitného tlmočenia, b) rečnicke zručnosti, teda minimálne zrozumiteľný, jasný a koherentný prejav, ideálne výrečný, sebavedomý a presvedčivý prejav tlmočníka, c) všeobecné zručnosti jazykového transferu, vďaka ktorým tlmočník dokáže vyjadriť rovnaký význam v rozličných jazykoch, zvoliť ekvivalentné a vhodné výrazy a nepodľahnúť medzijazykovej interferencii, d) špecifické technické zručnosti pre rôzne realizačné formy tlmočenia (simultánne tlmočenie, konzekutívne tlmočenie, tlmočenie z listu), e) kognitívne a informačné zručnosti, najmä schopnosť nadobudnúť a mobilizovať relevantné vedomosti a rešeršné zručnosti, f) interkulturné komunikačné a sprostredkovacie zručnosti zahŕňajúce uvedomenie si rozličných kultúrnych perspektív medzi účastníkmi tlmočeného podujatia, obozretnosť pri potenciálnych nedorozumeniach a schopnosť vyhnúť sa respektíve diskrétno vyriešiť vzniknuté nedorozumenia. Posledná, štvrtá kompetencia, profesionalizmus, slúži na optimalizáciu poskytovanej služby a taktiež pozostáva z ďalších subkompetencií: profesionalizmus povolania, etický profesionalizmus a praktický profesionalizmus (Setton – Dawrant, 2016, s. 5, 42 – 43).

Vyššie uvedené kompetencie dokumentujú náročnosť požiadaviek kladených na profesionálneho tlmočníka, pričom nejde o vyčerpávajúci výpočet, keďže okrem potrebného rozsahu vedomostí a miery zrelosti sú dôležité aj ďalšie kognitívne a osobnostné predpoklady (Macnamara, 2012). Podobne i Hodáková (2022) zdôrazňuje, že popri kompetenciách je relevantná aj psychologická a mentálna výbava jednotlivcov, teda ich kognitívne zručnosti a osobnostné charakteristiky. Táto psychologická a mentálna výbava pritom ovplyvňuje tak nadobúdanie, ako aj praktickú realizáciu uvedených kompetencií.

1.1 Kognitívne predpoklady, schopnosti a zručnosti tlmočníka

Pomerne komplexný teoretický rámec základných kognitívnych vlastností, ktoré slúžia ako hlavná štruktúra naučených a osvojených tlmočnických zručností, zostavila Macnamara (2012). Navrhnutý teoretický model má pomôcť posúdiť predispozície jednotlivca na povolanie tlmočníka. Uvedené základné kognitívne charakteristiky predstavujú predpoklady, bez ktorých je nepravdepodobné, že by jednotlivec uspel ako tlmočník. Druhotným cieľom modelu je poskytnúť nástroj pre praktizujúcich tlmočníkov na analýzu vlastných kognitívnych silných a slabých stránok. Autorka model vytvorila pre tlmočníkov do posunkového jazyka, domnievame sa však, že ho môžeme aplikovať aj na konferenčných tlmočníkov.

Macnamara (2012) delí kognitívne predpoklady pre povolanie tlmočníka do štyroch hlavných skupín: socio-kognitívne schopnosti, intelektuálne schopnosti, kognitívne zručnosti a kognitívne schopnosti. Všetky zložky obsahujú ďalšie zručnosti alebo schopnosti, ktoré sa podmieňujú alebo navzájom súvisia.

Pri prechode z makro-perspektívy k mikro-perspektíve uvažuje autorka najprv o socio-kognitívnych schopnostiach tlmočníka, ktoré zahŕňajú interpersonálne a intrapersonálne zručnosti, keďže tlmoč-

ník pracuje v dynamických prostrediach s rôznymi ľuďmi a meniacim sa obsahom. Dva kľúčové pojmy socio-kognitívnych schopností predstavujú seba-vedomovanie/emócie a uvedomovanie si iných. Seba-vedomovanie zahŕňa kontrolu stresu/emócií, kontrolu pozornosti, monitorovanie výkonu, ad hoc rozhodovanie, potrebu kognície (angažovanosť v kognitívne náročných činnostiach), sebahodnotenie a schopnosť riskovať a udržať si odstup. Uvedomovanie si iných zahŕňa schopnosť udržať si odstup, empatickú inferenciu a správnosť, napodobňovanie/preberanie charakteristík, medzikultúrnou citlivosť a analýzu, i analýzu správ. Z uvedeného výpočtu je zrejmé, že styčným pojmom seba-vedomovania a uvedomovania si iných je schopnosť udržať si odstup. Táto zručnosť umožňuje tlmočníkovi, aby sa príliš (emocionálne) neangažoval a dokázal podať optimálny výkon (Macnamara, 2012).

Intelektuálne schopnosti ako jediné zo všetkých predpokladov vplyvajú na tri zvyšné skupiny. Rovnako ako pri socio-kognitívnych schopnostiach, sú aj v prípade intelektuálnych schopností kľúčové dva pojmy, konkrétne kryštalická inteligencia a fluidná inteligencia (Cattell, 1963; Sternberg, 2002). Kryštalická inteligencia sa spája s dlhodobou pamäťou a zahŕňa asociácie/predikciu a lingvistické schopnosti. Fluidná inteligencia sa spája s pracovnou pamäťou a rovnako zahŕňa lingvistické schopnosti, ktoré dopĺňa logická inteligencia. V prípade logickej inteligencie ide o monitorovanie výkonu, zmenu nastavenia, riešenie problémov, plánovanie, asociácie a predikciu, schopnosť analýzy a uvažovania, ktoré ďalej ovplyvňujú kognitívny štýl a porozumenie (Macnamara, 2012).

Ako sme už uviedli, intelektuálne schopnosti majú vplyv aj na ďalšie predpoklady, konkrétne na kognitívne zručnosti a kognitívne schopnosti. Medzi intelektuálnymi schopnosťami a kognitívnymi zručnosťami existuje vzťah mentálnej plasticity (indikuje možnosť zmeny), vzťah medzi intelektuálnymi schopnosťami a kognitívnymi schopnosťami predstavuje surový (latentný) potenciál jednotlivca. Kognitívne

zručnosti a kognitívne schopnosti spolu vytvárajú schopnosť spracovania informácií. Kognitívne zručnosti a kognitívne schopnosti spoločne zahŕňajú pracovnú pamäť, dlhodobú pamäť, chunking a monitorovanie výkonu. Kognitívne zručnosti navyše podmieňujú rýchlosť spracovania informácií (ovplyvňuje psychomotorickú rýchlosť), kontrolu pozornosti a multitasking (Macnamara, 2012). V prípade týchto predpokladov dochádza k ďalším vzťahom s už spomínanými aspektami, ako sú ad hoc rozhodovanie a zmeny nastavení.

Podobne ako kompetencie, ktoré pre výkon tlmočníka postulovali Setton – Dawrant (2016), aj teoretický model kognitívnych predpokladov, ktorý vypracovala Macnamara (2012), potvrdzuje komplexnosť požiadaviek kladených na profesionálnych tlmočníkov a zároveň dokumentuje obrovské množstvo premenných, ktoré výskum tlmočenia nedokáže vyčerpávajúco zohľadniť.

Výskum kognitívnych zručností v tlmočení má už pomerne bohatú tradíciu, ktorá sa zameriava najmä na témy ako pamäť (pracovná pamäť, aktivovaná pamäť), kognitívne procesy (automatizácia a obmedzenia kognitívnej kapacity, mentálne reprezentácie), špecifické kognitívne zručnosti (zvládanie artikulačnej supresie a interferencie, regulácia kognitívnych zdrojov). Uvedeným teoretickým východiskám sme sa podrobnejšie venovali v predchádzajúcich publikáciách (pozri Melicherčíková, 2017; Hodáková, 2021c, 2022). V predloženej publikácii sa primárne zameriavame na zistenia štúdií, ktoré úzko súvisia s naším aktuálne realizovaným výskumom. V centre nášho záujmu sú preto najmä koncepty interferencie, inhibície a kognitívnej flexibility v kontexte tlmočenia.

V súvislosti s tlmočníkmi sa často predpokladá, že majú určité špecifické, výnimočné schopnosti, napríklad lepšiu pamäť (Van der Linden et al., 2018). Ako uvádzajú Hodzиковá – Williams (2021), určité dôvody naznačujú, že exekutívne funkcie tlmočníkov môžu byť obzvlášť rozvinuté. Medzi exekutívne zručnosti patrí aj schopnosť podržať vybrané informácie aktívne napriek rušivým alebo rozptyľujúcim

podnetom. Ako príklad možno uviesť simultánne tlmočenie slovesných štruktúr z nemčiny (na konci vety) do slovenčiny. Tlmočník v tomto prípade musí informácie z východiskového jazyka podržať, zatiaľ čo vo zvukovom vstupe sa objavujú nové informácie, ktoré spôsobujú interferenciu vo fonologickej pamäti (v nej sú uložené slová, ktoré počujeme). V tomto prípade hovoríme o supresii/potlačení, t. j. o schopnosti ignorovať irelevantné informácie, ktorá je dôležitá najmä pri simultánnom konferenčnom tlmočení. Tlmočníci taktiež musia byť schopní anticipovať význam, hierarchizovať a selektívne vyberať informácie z východiskového jazyka, ktoré pretlmočia, dostatočne dynamicky pracovať s pamäťou, čo opäť kladie nároky na exekutívny systém (Hodzik – Williams, 2021), najmä pri tlmočení prejavov, ktorých vstupné premenné nie sú neutrálne. Yudesová – Macizo – Bajo (2011) v tomto kontexte označujú simultánnych tlmočníkov ako „expertov na exekutívnu kontrolu“.

Exekutívne funkcie, v odbornej literatúre označované aj ako exekutívna kontrola alebo kognitívna kontrola, pokrývajú skupinu mentálnych procesov, ktoré regulujú kogníciu (Miyake et al., 2000; Diamond, 2013). Predstavujú kognitívne procesy na vysokej úrovni, často spájané s frontálnymi lalokmi mozgu, ktoré riadia procesy nižšej úrovne súvisiace so správaním zameraným na cieľ (Friedman – Miyake, 2017). Exekutívne funkcie predstavujú zručnosti, ktoré sú nevyhnutné pre duševné a fyzické zdravie, úspech v škole a v živote, ako aj pre kognitívny, spoločenský a psychologický rozvoj (Diamond, 2013). Pre exekutívne funkcie je príznačný všeobecný vzorec zdieľaných, avšak odlišných funkcií, ktorý možno opísať pomocou spojenia „jednota a diverzita“ (Friedman – Miyake, 2017, s. 186). Exekutívny systém pozostáva z viacerých čiastkových procesov, medzi tri najčastejšie spomínané patria inhibícia (vrátane inhibície/zabránenia reakcie a potlačenia interferencie), mentálne prepínanie (prepínanie pozornosti medzi úlohami alebo kognitívna flexibilita) a aktualizácia a monitorovanie informácií v pracovnej pamäti (Miyake et al., 2000). Tieto procesy možno operacio-

nalizovať pomocou špecifických (nejazykových) úloh a skúmať tak napríklad aj exekutívne funkcie tlmočníkov (Hodzík – Williams, 2021).

K dispozícii máme viaceré štúdie, ktoré porovnávali exekutívne funkcie profesionálnych tlmočníkov na jednej strane a profesionálnych prekladateľov, študentov tlmočenia, učiteľov cudzieho jazyka, monolingválnych a bilingválnych osôb na strane druhej (napr. Köpke – Nespoulous, 2006; Yudes – Macizo – Bajo, 2011; Morales et al., 2015; Woumans et al., 2015; Dong – Liu, 2016; Aparicio – Heidlmayr – Isel, 2017; Henrard – Van Daele, 2017; Van der Linden et al., 2018; Rosiers et al., 2019). Realizované výskumy však neponúkajú jednoznačnú odpoveď na otázku špecifických kognitívnych výhod tlmočníkov. Napriek existencii spomínaných medzinárodných štúdií (hoci s nejednoznačnými závermi) absentujú v domácom prostredí podobné výskumy, ktoré by pomohli obohatiť stav skúmanej problematiky.

1.1.1 Interferencia a inhibícia v profesii tlmočníka

Pri mapovaní štúdií, ktoré porovnávali exekutívne funkcie profesionálnych tlmočníkov a iných vybraných skupín, sa v súvislosti s realizovaným výskumom najprv zameriame najmä na tie, ktoré skúmali (často spolu s inými aspektmi) tzv. riešenie kognitívneho konfliktu v procese tlmočenia (Van der Linden et al., 2018).

V kontexte tlmočnickeho procesu sú relevantné dva druhy riešenia kognitívneho konfliktu – odolnosť voči interferencii a prepotentná (automatická) inhibícia reakcie. Odolnosť voči interferencii predstavuje typ riešenia kognitívneho konfliktu, ktorý umožňuje jednotlivcovi sústrediť sa na danú úlohu a vyhnúť sa rozptyľovaniu nepodstatnými informáciami (Van der Linden et al., 2018, s. 5). Druhý typ riešenia kognitívneho konfliktu, prepotentná inhibícia reakcie, súvisí so skutočnosťou, že automatické reakcie spôsobené rutinnými postupmi (automatizované správanie) nie sú vždy žiaduce a vtedy je potrebné zabrániť im (Van der Linden et al., 2018, s. 5). Friedman – Miyake (2004)

upozorňujú na skutočnosť, že významy pojmov inhibícia a potlačenie interferencie³ sú široké a autori ich nepoužívajú konzistentne. Hoci sa navzájom líšia, často sa v literatúre používajú synonymne. Ako zrozumiteľné vnímame rozlíšenie podľa MacLeod et al. (2003), kde pojem potlačenie interferencie opisuje efekt alebo jav, zatiaľ čo termín inhibícia označuje mechanizmus alebo vysvetlenie nejakého efektu.

Prehľad vedeckých výskumov v oblasti tlmočenia zameraných na riešenie kognitívneho konfliktu začneme rozsiahlym výskumom pracovnej pamäte profesionálnych tlmočníkov (experti), študentov druhého ročníka tlmočenia (nováčikovia) a dvoch kontrolných skupín (bi/multilingválni jednotlivci bez tlmočnických skúseností a študenti bez špecifických jazykových kompetencií), ktorý realizovali Köpkeová – Nespoulous (2006). Použité testy zahŕňali viaceré kognitívne úlohy (napr. krátkodobé uchovávanie; krátkodobé uchovávanie a spracovanie vrátane artikulačného potlačenia, úloha s počúvaním, pozornosť). Medzi skupinami autori nezistili rozdiely v jednoduchých úlohách a selektívnej pozornosti, kde riešenie kognitívneho konfliktu predstavovalo potlačenie interferencie. Významné rozdiely medzi tlmočníkmi (profesionáli, nováčikovia) a kontrolnými skupinami boli príznačné pre komplexné úlohy (pamäťová úloha s artikulačnou supresiou, identifikácia rovnakých sémantických kategórií a úloha na poslech), ktoré si vyžadovali využitie sémantických stratégií z centrálnej exekutívy. Napriek vedeckým predpokladom dosiahli celkovo lepšie skóre študenti tlmočenia (nováčikovia) ako profesionálni tlmočníci (experti). Rozdielny výkon medzi začínajúcimi a profesionálnymi tlmočníkmi autori odvodňovali rozdielmi vo veku, screeningových procesoch a v tréningu pamäti. Výsledky tejto štúdie, ako uvádzajú Köpkeová – Nespoulous (2006), skôr potvrdzujú myšlienku, že „nováčikovské“ a „expertné“

³ Podľa Wilsona – Kippa (1998) je inhibícia aktívny proces potláčania, ktorý pôsobí na obsahy pracovnej pamäte, zatiaľ čo odolnosť voči interferencii je mechanizmus, ktorý zabraňuje vstupu irelevantných informácií alebo rušivých podnetov do pracovnej pamäte. Autori však zároveň pripúšťajú ich prepojenie.

spracovanie sú zásadne odlišné, podobne ako to tvrdí Moser-Mercerová (2000). Kapacita pracovnej pamäte sa s väčšou pravdepodobnosťou viac rozvíja u nováčikov, v prípade skúsených tlmočníkov sa môžu rozvíjať iné typy procesov, ktoré môžu nahradiť pracovnú pamäť (Köpke – Nespoulous, 2006). Nepotvrdenie rozdielov medzi jednotlivými skupinami pripisujú autori aj použitým nástrojom. Napríklad v prípade skúmania selektívnej pozornosti Köpkeová – Nespoulous (2006) predpokladajú, že normálna/porovnateľná výkonnosť profesionálnych tlmočníkov mohla byť spôsobená zníženou validitou Stroopovho testu⁴ pri meraní pozornosti v simultánnom tlmočení. Autori sa domnievajú, že vizuálny charakter Stroopovho testu je v protiklade k prevažne auditívnemu materiálu pri simultánnom tlmočení.

Neverbálne exekutívne procesy profesionálnych tlmočníkov, bilingválnych subjektov bez tlmočnickej prípravy a kontrolnej skupiny monolingválnych subjektov porovnávali Yudesová – Macizo – Bajo (2011). Autori skúmali exekutívne procesy kognitívnej flexibility (použitím Wisconsinského testu triedenia kariet – WCST⁵) a inhibície/potlačenia interferencie (použitím tzv. Simon Task⁶). Výsledky naznačili, že pri meraní kognitívnej flexibility dosiahli simultánni tlmočníci lepšie výsledky než bilingvisti a monolingvisti, pretože vykazovali nižší počet pokusov pri odvodení nového pravidla, málo chýb a málo perseverácií (zotrvaní na nesprávnom princípe). Celkovo tak boli kognitívne flexibilnejší než ďalšie dve skupiny. Naopak, pri inhibičných procesoch dosahovali simultánni tlmočníci podobné skóre ako bilingvisti a monolingvisti. To znamená, že v kontexte riešenia kognitívneho konfliktu sa medzi skupinami nepreukázali rozdiely. Usúvzťažnenie týchto výsledkov naznačuje, že skúsenosti s tlmočením sú spojené so zmena-

⁴ Stroopov test bližšie opisujeme v podkapitole 3.2.5, keďže sme ho použili aj v našom výskume.

⁵ Wisconsinský test triedenia kariet opisujeme v podkapitole 3.2.6 ako ďalší z použitých výskumných nástrojov.

⁶ Koncepcne podobný so Stroopovým testom.

mi v kontrolných procesoch potrebných na vykonávanie komplexných tlmočnických úloh (Yudes – Macizo – Bajo, 2011).

Výsledky autorského kolektívu Yudesová – Macizo – Bajo (2011) sú (v prípade riešenia kognitívneho konfliktu/inhibičných procesov) v súlade s vyššie uvedenou štúdiou Köpkeovej – Nespoulousa (2006), ktorí porovnávali profesionálnych tlmočníkov, študentov tlmočníctva a osoby z kontrolnej (monolingválnej) skupiny v Stroopovom teste. Výsledky ukázali, že tlmočníci neboli lepší ako študenti a osoby z kontrolnej skupiny pri vyhýbaní sa interferencii. Köpkeová – Nespoulous (2006) predpokladali, že normálny výkon tlmočníkov v Stroopovom teste mohol súvisieť s vizuálnym charakterom testu. Yudesová – Macizo – Bajo (2011) sú však presvedčení, že normálny výkon tlmočníkov v porovnaní s ostatnými skupinami nesúvisí s vizuálnym charakterom úlohy, keďže ich druhý nástroj, WCST, tiež zahŕňal vizuálne materiály a profesionálni tlmočníci v ňom dosiahli lepšie skóre. Autori sa preto domnievajú, že dané výsledky sú skôr spôsobené procesmi, ktoré sú základom tlmočenia, než charakterom použitých úloh. Yudesová – Macizo – Bajo (2011) sa odvolávajú na Ibáñez – Macizo – Bajo (2010), podľa ktorých si tlmočenie nevyžaduje jazykovú inhibíciu, keďže počas úlohy musia byť aktívne dva jazyky, jeden na porozumenie a druhý na produkciu. Naopak, mentálna flexibilita, teda prepínanie z jedného jazyka do druhého, je počas tlmočenia kľúčová. V súlade s týmito poznatkami vykazovali tlmočníci v štúdiu autorov Yudesová – Macizo – Bajo (2011) zvýšenú flexibilitu, ale normálnu inhibičnú kontrolu. Celková štruktúra výkonu tlmočníkov tak naznačuje, že výhoda tlmočníkov je selektívna a obmedzená na procesy priamo zapojené do tlmočenia (Yudes – Macizo – Bajo, 2011).

Podobne ani Moralesová et al. (2015) pri porovnávaní profesionálnych tlmočníkov a vysoko zdatných bilingvistov (netlmočníkov) nezistili žiadne skupinové rozdiely v riešení kognitívneho konfliktu, čím dospeli k podobným zisteniam ako predchádzajúce dva výskumy (Köpke – Nespoulous, 2006; Yudes – Macizo – Bajo, 2011). Rozdiely

v prospech tlmočníkov zaznamenali pri inej exekutívnej funkcii, konkrétne pri aktualizácii zručností. Celkovo výsledky realizovaného výskumu naznačujú, že skúsenosti v simultánnom tlmočení sa prenášajú do iných oblastí, ale zdá sa, že tento prenos je špecifický len pre kognitívne procesy, ktoré sú užšie späté s tlmočnickými úlohami (Morales et al., 2015).

Inhibíciu, konkrétne aktívnu inhibíciu konkurenčných reprezentácií a prekonávanie inhibície, u simultánnych tlmočníkov a bilingvistov skúmali Aparicio – Heidlmayrová – Isel (2017). Cieľom ich behaviorálnej štúdie bolo porovnať, ako vybrané dve skupiny vykonávajú exekutívne úlohy zahŕňajúce špecifické inhibičné procesy. Autori pritom vychádzali z predpokladu, že simultánni tlmočníci a vysoko zdatní bilingvisti sa líšia v kapacite jazykovej kontroly. Stroopov test skúmajúci potláčanie interferencie, teda len aktívnu inhibíciu, poukázal na podobné výsledky oboch skupín, čo podľa autorov indikuje, že aktívna inhibícia môže v oboch skupinách fungovať podobne (Aparicio – Heidlmayr – Isel, 2017). K rozdielnym zisteniam pritom autori dospeli pri skúmaní prekonávania inhibície, kde lepšie skóre dosiahli vysoko zdatní bilingvisti. Aparicio – Heidlmayrová – Isel (2017) sa domnievajú, že prekonanie inhibície si vyžaduje viac kognitívnych zdrojov ako je potrebných pri simultánnom tlmočení. Dosiahnuté kontrastné výsledky tak naznačujú, že prekonávanie inhibície môže byť náročnejšie než aktívna inhibícia. Celkovo tieto údaje implikujú, že niektoré procesy exekutívnej kontroly môžu byť menej citlivé na stupeň odbornosti pri bilingválnom ovládaní jazyka, to znamená, že ich realizácia je podobná u všetkých bilingválnych osôb vrátane tlmočníkov (Aparicio – Heidlmayr – Isel, 2017).

Ďalšiu rozsiahlu štúdiu, ktorá skúmala kognitívny výkon profesionálnych tlmočníkov prostredníctvom viacerých úloh a porovnávala ho s kognitívnym výkonom monolingvistov, respektíve učiteľov cudzieho jazyka, realizovali Van der Lindenová et al. (2018). Výsledky ukázali, že profesionálni tlmočníci dosiahli podobné skóre ako monolingvisti

aj učitelia cudzieho jazyka vo všetkých kognitívnych úlohách (vrátane riešenia kognitívneho konfliktu). Podobne ako viaceré predchádzajúce štúdie, štúdia Van der Lindenovej et al. (2018) naznačuje, že skúsenosti tlmočníka nemusia nevyhnutne viesť ku všeobecným výhodám v rámci kognitívnej kontroly. Môžu však existovať isté výhody tlmočníka v oblasti krátkodobej pamäte, čo naznačuje, že by mohlo ísť o dôležitý aspekt kognitívnej kontroly simultánneho tlmočenia.

Predchádzajúce štúdie porovnávali profesionálnych tlmočníkov s bilingvistami, monolingvistami, prípadne so študentmi či učiteľmi cudzieho jazyka. Výskum výlučne na vzorke študentov, zo štyroch univerzít, (Belgicko, N = 15; Česká republika, N = 11; Holandsko, N = 10; Rakúsko, N = 11) realizovala Shawová (2011). V kauzálno-komparatívnej štúdii skúmala vybrané kognitívne a osobnostné/motivačné aspekty študentov tlmočníctva. Vzorka sa pritom diferencovala na začínajúcich (N = 18) a pokročilých študentov tlmočenia (N = 29) na jednej strane a na študentov konferenčného tlmočenia (N = 29) a tlmočenia do posunkového jazyka (N = 18) na strane druhej. Súčasťou neurokognitívnej batérie testov bola aj počítačová verzia Stroopovho testu merajúca flexibilitu pozornosti/inhibičnú kontrolu⁷. Pri uvedenom aspekte autorka nezistila rozdiely medzi skúmanými skupinami. To znamená, že výkony začínajúcich a pokročilých študentov, ako aj výkony študentov konferenčného tlmočenia a študentov tlmočenia do posunkového jazyka boli veľmi podobné a porovnateľné (Shaw, 2011). Výrazné rozdiely však boli príznačné pre vizuálnu pamäť, čo súvisí so špecifikami tlmočenia do posunkového jazyka v porovnaní s konferenčným tlmočením. Takmer rovnaká miera flexibility pozornosti/inhibičnej kontroly vo všetkých skupinách môže súvisieť s podobnosťou študijných programov v jednotlivých krajinách (tlmočníctvo) a homogenitou

⁷ Scarpina – Tagini (2017) rovnako uvádzajú, že Stroopov test meria viaceré kognitívne aspekty. Domnievame sa však, že v prípade niektorých nemusí byť dostatočne citlivý. Napríklad pri kognitívnej flexibilitě poskytuje WCST oveľa podrobnejšie dáta z viacerých kategórií.

výskumných súborov v kategóriách veku a pohlavia. Uvedené zistenia sú v súlade s príslušnými zisteniami predchádzajúcich výskumov a naznačujú výhody tlmočníkov najmä pri samotnom tlmočení.

Do uvedeného prehľadu výskumných prác môžeme zaradiť aj štúdiu od autorskej dvojice Dong – Liu (2016), ktorí na testovanie kognitívnych schopností (inhibícia, prepínanie, aktualizácia a monitorovanie) použili tri úlohy. Výskumnú vzorku tvorili nevyvážení bilingvisti (cudzí jazyk si osvojili počas povinného vzdelávania a používajú ho najmä v škole), ktorí pred testovaním neabsolvovali tlmočnicku alebo prekladateľskú prípravu, avšak počas testovania sa zapísali na prekladateľské a tlmočnické kurzy alebo všeobecné kurzy angličtiny (kontrolná skupina). Autori skúmali inhibičnú kontrolu pomocou Stroopovho testu s číslami s predpokladom, že menšie interferenčné efekty budú odrážať lepšiu kontrolu. Zámerne si nezvolili nástroje použité v predchádzajúcich štúdiách (Simonova úloha, Flankerova úloha, Stroopov test s farbami), pretože ich považovali za jednoduché pre danú výskumnú vzorku (mladí študenti na vrchole svojich kognitívnych schopností). Výsledky Stroopovho testu s číslami nepreukázali žiadnu výhodu pri inhibičnej kontrole v prípade tlmočnických alebo prekladateľských skúseností (Dong – Liu, 2016). Preukázali však, že tlmočnická skúsenosť priniesla významné kognitívne výhody pri prepínaní a aktualizácii, zatiaľ čo prekladateľská skúsenosť priniesla mierne významné zlepšenie pri aktualizácii.

Zdôvodňujúc dosiahnuté výsledky sa Dong – Liu (2016) domnievajú, že pri tréningu multitaskingu, ako je napríklad tréning tlmočenia, môže existovať vývojová krivka zlepšovania kognitívnej kontroly. Na začiatku tréningu táto krivka stúpa, síce pomaly, ale stabilne, a v určitom bode, keď účastníci dosiahnu kognitívny vrchol, sa krivka začne vyrovnávať. Následne môže krivka začať pomaly klesať, keď sa tréning stane menej náročným a účastníci budú v úlohe zručnejšími a procesy sa pre nich stanú automatickejšie. Inými slovami, zručnosť, ktorá si vyžaduje veľa kontrolovaného spracovania, môže v počiatoč-

ných fázach pomôcť zlepšiť kognitívne kontrolné funkcie, ale keď sa táto zručnosť stane automatickou a vyžaduje si oveľa menej kontrolovaného spracovania, počiatočné výhody prestávajú byť zrejmé. Ako dopĺňajú Dong – Liu (2016), viac empirických štúdií, t. j. štúdie longitudinálneho charakteru, s lepšie kontrolovaným dizajnom, využívajúce ďalšie experimentálne metódy, napríklad funkčnú magnetickú rezonanciu, môžu pomôcť overiť tieto domnienky.

Podobne aj štúdia od Rosiersovej et al. (2019) sa zamerala len na študentov, konkrétne porovnávala možnú kognitívnu výhodu začínajúcich tlmočníkov v porovnaní s inými multilingvistami pred absolvovaním odbornej prípravy. Autori skúmali kapacitu pracovnej pamäte a exekutívne funkcie (inhibícia, prepínanie a aktualizácia) skupiny študentov tlmočníctva, ktoré porovnávali s ďalšími dvoma skupinami pokročilých používateľov jazyka. Výsledky poukázali len na zanedbateľné rozdiely medzi tromi skupinami na začiatku magisterského štúdia. Predpokladaná kognitívna výhoda začínajúcich tlmočníkov sa tak v prípade exekutívnej kontroly nezistila.

Cieľom iného výskumu autorského kolektívu Rosiersová – Plevoets – Eyckmansová (2020), ktorý zahŕňal študentov a profesionálov, bolo zistiť, či rozhodnutie pre štúdium tlmočníctva respektíve pre kariéru tlmočníka ovplyvňujú vybrané kognitívne alebo osobnostné charakteristiky⁸. Kognitívne charakteristiky autori skúmali prostredníctvom dvoch typov úloh. V rámci prvej skupiny použili štyri testy merajúce exekutívne funkcie inhibície, potlačenia interferencie, aktualizácie a prepínania. Druhú skupinu tvorili dva testy merajúce rozsah pracovnej pamäte. Napriek predpokladu, že zlepšené funkcie exekutívnej kontroly patria ku charakteristickým vlastnostiam tlmočníkov (Timarová et al., 2014; Morales et al., 2015), v realizovanom výskume sa nepotvrdil ich význam. To znamená, že dobré zručnosti aktualizácie, prepínania a inhibície nezvýšili preferenciu tlmočnickeho štúdia alebo kariéry tl-

⁸ Dosiahnuté zistenia týkajúce sa osobnostných charakteristík popisujeme v podkapitole 1.2.1.

močníka. Dáta potvrdili, že jediným kognitívnym prediktorom bol rozsah pracovnej pamäte. Podľa autorov sú funkcie exekutívnej kontroly pravdepodobne menej smerodajné pre absolvovanie štúdia tlmočníctva a pre kariéru tlmočníka, než sa predpokladalo (Rosiers – Plevoeets – Eyckmans, 2020).

Predchádzajúce výskumy tlmočenia nepotvrdili kognitívnu výhodu profesionálnych tlmočníkov, respektíve študentov tlmočníctva pri vybranej exekutívnej funkcii, konkrétne pri riešení kognitívneho konfliktu (inhibícia, potlačenie interferencie) v porovnaní s inými skupinami. V odbornej literatúre však nachádzame aj výskumy, ktoré túto výhodu potvrdzujú. Napríklad Woumansová et al. (2015) skúmali vzťah medzi jazykovou kontrolou a neverbálnou kognitívnu kontrolou vo vybraných skupinách monolingvistov, nevyvážených a vyvážených bilingvistov⁹ a študentov tlmočníctva. Pri porovnávaní skupín použili vo výskume Simonovu úlohu (rovnako ako Yudes – Macizo – Bajo, 2011) spolu s testom siete pozornosti. Všetky tri bilingválne skupiny vykazovali v Simonovej úlohe menší kongruenčný efekt ako monolingválna skupina, čo naznačilo výhodu týchto skupín. Bilingválne skupiny boli taktiež rýchlejšie v teste siete pozornosti. Okrem toho študenti tlmočníctva prekonali nevyvážených, ale nie vyvážených bilingvistov z hľadiska celkovej presnosti v oboch úlohách. Zistenia štúdie tak podporujú existenciu výhody bilingválnosti a tiež naznačujú, že rôzne vzorce bilingválneho používania jazyka modulujú povahu a rozsah výhody kognitívnej kontroly vo viacjazyčnej populácii (Woumans et al., 2015).

K podobným zisteniam dospeli i Henrard – Van Daele (2017), ktorí skúmali vzťah medzi simultánnym tlmočením a niektorými aspektmi exekutívnej kontroly. Porovnávali pritom tri pomerne rozsiahle, rovnako početné skupiny tlmočníkov, prekladateľov a monolingvistov v piatich počítačových úlohách určených na hodnotenie rôznych exekutívnych

⁹ Vyvážení bilingvisti ovládajú obidva jazyky na rovnakej úrovni a každodenne ich používajú v rovnakom rozsahu.

procesov, ako aj rýchlosť spracovania informácií. Výsledky ukázali, že tlmočníci dosahovali lepšie skóre ako monolingvisti vo všetkých úlohách a taktiež lepšie skóre ako prekladatelia takmer vo všetkých úlohách (výnimku predstavovala flexibilita). Výskum ďalej naznačil, že premenná veku nemá rovnaký vplyv na výkon tlmočníkov a prekladateľov v niektorých úlohách (aktualizácia, flexibilita a odolnosť proaktívnej inhibície), poprípade len na výkon tlmočníkov (rýchlosť spracovania informácií a inhibícia prepotentnej reakcie). Hoci tlmočníci vo vekovej kategórii 25 – 34 rokov dosahovali lepšie výsledky než tlmočníci v ďalších vekových kategóriách, tento rozdiel nebol štatisticky významný. Rozsiahle profesionálne skúsenosti tlmočníkov vo vyšších vekových kategóriách môžu zmiernovať vplyv veku na exekutívne procesy a spomaliť kognitívne starnutie. Táto skutočnosť pravdepodobne viedla k porovnateľným výsledkom tlmočníkov v rôznych vekových kategóriách (25 – 34, 35 – 44, 45 – 54) v úlohách merajúcich reakčný čas a inhibíciu. Okrem toho, že bilingválnosť predstavuje výhodu v niektorých aspektoch exekutívnej kontroly, výsledky štúdie naznačili, že ďalšiu výhodu tlmočníkov podmieňujú charakteristiky ich pracovnej činnosti (najmä veľký časový tlak) a rozsah ich skúseností s touto činnosťou (Henrard – Van Daele, 2017).

Predchádzajúce štúdie porovnávali exekutívne funkcie profesionálnych tlmočníkov alebo študentov tlmočníctva a iných vybraných skupín. K dispozícii však máme i štúdie, ktoré neporovnávali rôzne skupiny, ale zamerali sa na exekutívne funkcie profesionálnych tlmočníkov v kontexte výkonu v simultánnom tlmočení. Timarová et al. (2014) nahrávali tri simultánne tlmočenia vo vzorke 28 profesionálnych tlmočníkov, ktorým zároveň administrovali štyri úlohy merajúce exekutívne funkcie. Výsledky preukázali, že určité merateľné aspekty simultánneho tlmočenia súvisia s exekutívnymi funkciami pracovnej pamäte. Dáta potvrdili súvislosť medzi tlmočnickými skúsenosťami a potlačením interferencie, ale nepotvrdili ju v prípade ďalších exekutívnych funkcií, konkrétne inhibície automatickej reakcie, aktualizácie

a prepínania pozornosti. To znamená, že rozličné funkcie pracovnej pamäte pravdepodobne predikujú rozličné sub-procesy v simultánnom tlmočení (Timarová et al., 2014).

Nourová et al. (2020) sa prostredníctvom systematického prieskumu literatúry pokúsili nájsť odpoveď na otázku, ktoré exekutívne funkcie najviac ovplyvňuje tlmočnický tréning a skúsenosti. Pri rozlišovaní exekutívnych zložiek použili autori už spomínaný rámec „jednota a diverzita“ exekutívnych funkcií a zamerali sa tak na inhibíciu reakcie a rozptýlenia, prepínanie a aktualizáciu. Výskumný korpus tvorilo 17 vedeckých štúdií, ktoré skúmali uvedené exekutívne funkcie¹⁰ v rámci 38 úloh. Výhodu na strane tlmočníkov zaznamenali Nourová et al. (2020) len pri funkciách prepínania a aktualizovania, nie pri inhibícii, pričom pre každú funkciu bol príznačný iný vzorec. Inak povedané, rôzne exekutívne zložky vykazovali rôznu senzitivitu na vplyvy prostredia, v tomto kontexte na tlmočnický tréning a tlmočnickú skúsenosť. V prípade aktualizácie dosahovali tlmočníci lepšie výsledky než kontrolné skupiny, avšak longitudinálne štúdie nepreukázali zlepšenie u študentov tlmočnictva. To znamená, že študenti tlmočnictva pravdepodobne disponujú výbornými schopnosťami aktualizácie už na začiatku tlmočnického tréningu, ktoré sa ďalej výraznejšie nerozvíjajú. Aktualizácia tak vykazuje najnižšiu senzitivitu na vplyvy prostredia. Naopak, v prípade prepínania sa skóre zvyšovalo v dôsledku tlmočnického tréningu, ako aj v závislosti od tlmočnických skúseností. Prepínanie tak vykazuje najvyššiu senzitivitu na vplyvy prostredia¹¹. Uvedený systematický prehľad literatúry zdôrazňuje význam pochopenia diverzity exekutívnych procesov pri skúmaní interakcie medzi tlmočením a kognitívnym výkonom, ako aj možné obmedzenia realizovaných výskumov. Ďalšie ziste-

¹⁰ Úlohy aplikované na meranie jednotlivých funkcií neboli zastúpené rovnomerne, najčastejšie sa vyskytovali úlohy na aktualizáciu (19), najmenej často na prepínanie (7), čo môže viesť ku skresleniu formulovaných záverov.

¹¹ Autori nenašli žiadnu longitudinálnu štúdiu, ktorá by skúmala „trénovateľnosť“ inhibície u tlmočníkov, čo opäť môže skresliť dostupné zistenia.

nia by mohol poskytnúť výskum, ktorý by aplikoval úlohy na meranie všetkých troch exekutívnych funkcií a zahŕňal pre- a post-testovanie alebo korelačný dizajn (Nour et al., 2020).

Vyššie uvedené stručný prehľad výskumov vybraných kognitívnych zručností tlmočníkov resp. študentov tlmočníctva v porovnaní s inými populáciami naznačuje, že zistenia nie sú vždy zhodné. Zovšeobecňujúco možno povedať, že pri jednoduchších úlohách (vrátane riešenia kognitívneho konfliktu) neboli väčšinou pozorované výrazné rozdiely medzi tlmočníkmi a ostatnými skupinami. Naopak, pri náročnejších úlohách, špecifických pre tlmočenie, dosahovali tlmočníci vyššie skóre. Rozdielnosť dosiahnutých záverov spočíva aj v rozdielnosti použitých metód, v rozdielnych výskumných vzorkách či profiloch jednotlivých probandov. Napríklad, niekedy sú pojmom tlmočníci označovaní aj študenti tlmočníctva, nielen profesionálni tlmočníci s niekoľkoročnou praxou. Taktiež príprava študentov tlmočníctva sa v jednotlivých krajinách líši. Rozdielnosť je typická aj pre samotné kontrolné skupiny či celkový výskumný dizajn.

1.1.2 Kognitívna flexibilita v profesii tlmočníka

V teoretickom modeli, ktorý vytvorila Macnamara (2012), sa v rámci kognitívnych schopností vyskytuje i kognitívna flexibilita. Ide o široký pojem, ktorý sa vo všeobecnosti vzťahuje na schopnosť prepínať reakcie správania podľa kontextu situácie (Scott, 1962). Označuje tak schopnosť jednotlivca pružne (flexibilne) sa prispôbovať neustále sa meniacemu prostrediu (Cools, 2015). V užšom vymedzení sa kognitívna flexibilita vzťahuje na schopnosť prepínať medzi uvažovaním o dvoch rôznych konceptoch, alebo na schopnosť uvažovať o viacerých konceptoch súčasne (Magnusson – Brim, 2014). Pojem kognitívna flexibilita sa v odbornej literatúre používa synonymne s pojmami kognitívne prepínanie alebo mentálna flexibilita (Grant – Berg, 1948a; Macnamara, 2012).

Kognitívna flexibilita ako súčasť kognitívnej exekutívnej kontroly je žiaduca u študentov tlmočníctva (Timarová – Ungoed-Thomas, 2008; Moser-Mercer, 1994). Predstavuje základnú zložku schopnosti hľadať inovátné riešenia problémov a adaptívnej odbornosti, ktoré sú dôležité pri tlmočení (Moser-Mercer, 2008b). Príprava budúcich tlmočníkov podľa autorov Yudesová – Macizo – Bajo (2011) zahŕňa tréning pozornosti s cieľom dosiahnuť mentálnu flexibilitu a koordináciu, aby nedochádzalo k strate informácií a interferencii medzi jazykmi. Na nevyhnutnosť mentálnej flexibility u tlmočníkov upozorňuje aj samotná Macnamara (2012). Autorka akcentuje potrebu flexibility, ak tlmočenie, stratégia alebo porozumenie nie sú úspešné. Na zlepšenie procesu tlmočenia je nevyhnuté iniciovať inú stratégiu, prístup alebo pozorovanie založené na monitorovaní (Macnamara, 2012).

Kognitívnu flexibilitu možno merať pomocou rôznych nástrojov. Niektoré sú primárne zamerané na samotný koncept, napríklad Wisconsinský test triedenia kariet (WCST). Iné skúmajú kognitívnu flexibilitu spolu s ďalšími kognitívnymi zručnosťami, napríklad Stroopov test. Uvedené nástroje boli použité aj vo výskumoch tlmočenia, ktoré opisujeme v nasledujúcom prehľade.

Macnamara et al. (2011) sa pokúsili zistiť, či vybrané kognitívne schopnosti a osobnostné charakteristiky môžu predpovedať expertízu v (simultánnom) tlmočení, a ak áno, aká kombinácia týchto vlastností indikuje vysokú úroveň tlmočnických zručností. Celkovo sa autori zamerali na sedem kognitívnych zručností a tri osobnostné charakteristiky, ktoré skúmali prostredníctvom viacerých nástrojov, pričom na meranie kognitívnej flexibility použili WCST. Hoci výskum realizovali na tlmočníkoch do posunkového jazyka ($N = 29$), zistenia podľa autorov možno aplikovať aj na „tradičné“ tlmočenie. Výsledky

naznačili, že vysokokvalifikovaní¹² tlmočníci (N = 15) sú mentálne flexibilnejší, majú vyššiu rýchlosť kognitívneho spracovania, pociťujú menšiu úzkosť z rizika, sú rýchlejší a presnejší pri prepínaní úloh a majú vyššiu psychomotorickú rýchlosť než menej kvalifikovaní tlmočníci (N = 14), medzi obidvomi skupinami pritom neboli výrazné rozdiely vo veku alebo v množstve odborných skúseností. Okrem toho výsledky naznačili, že mentálna/kognitívna flexibilita a rýchlosť kognitívneho spracovania sú najdôležitejšími prediktormi vysokej úrovne tlmočnických zručností. Tesne za tým nasledovala ochota riskovať (osobnostná charakteristika) a schopnosť prepínať medzi jednotlivými činnosťami a do určitej miery aj psychomotorická rýchlosť. Skúmané kognitívne konštrukty sú vo všeobecnosti stabilné, a preto by dané vlastnosti a schopnosti mohli byť spoľahlivými prediktormi budúcej úrovne tlmočnických zručností, teda ešte pred absolvovaním odbornej prípravy alebo pred získaním profesionálnych skúseností.

S testom WCST pracovali vo svojom výskume aj Timarová – Salaets (2011), ktoré ho aplikovali na študentov tlmočníctva a kontrolnú skupinu. Skupina študentov tlmočníctva (N = 28) pozostávala zo študentov ročného magisterského programu komunitného tlmočenia a uchádzačov o ročný kurz postgraduálneho konferenčného tlmočenia (po ukončení magisterského štúdia). Kontrolnú skupinu tvorili študenti aplikovaných jazykov (N = 35) v poslednom semestri bakalárskeho štúdia, ktorí v magisterskom štúdiu môžu pokračovať v štúdiu viacjazyčnej obchodnej komunikácie, žurnalistiky, prekladu alebo (komunitného) tlmočenia. Autorky použili kratšiu verziu testu so 64 kartičkami, ktorú vytvorili Grant – Berg (1948b). Vo výskume pracovali s tromi druhmi skóre: celkový počet chýb, celkový počet perseveratívnych chýb a tzv. index učiť sa. Pojem perseverancia ozna-

¹² Tlmočníci boli rozdelení do dvoch skupín, na vysokokvalifikovaných a menej kvalifikovaných, na základe hodnotení piatich tlmočníkov, ktorí mali možnosť pozorovať ich reálne tlmočnicke výkony počas predchádzajúceho roka a taktiež mali skúsenosti s hodnotením tlmočníkov. Kritériom rozdelenia tlmočníkov tak bola všeobecná tlmočnicia kompetencia.

čuje tendenciu zotrvať na predchádzajúcom princípe, ktorý nie je správny. Perseveratívna odpoveď je teda odpoveď na novú kategóriu, ktorá by bola správna pre kategóriu, ktorá ju bezprostredne predchádzala (Grant – Berg, 1948b). Autorky zistili, že študenti tlmočenia sú kognitívne flexibilnejší než kontrolná skupina (ostatní študenti). Celkovo vykazovali menej chýb a menej perseveratívnych chýb, pričom v indexe učiť sa autorky nezaznamenali výrazné rozdiely medzi skupinami. Podľa Timarovej – Salaets (2011, s. 47) vyššia kognitívna flexibilita pravdepodobne naznačuje, že títo jednotlivci sú vo všeobecnosti pripravenejší na zvládanie situácií, ktoré si vyžadujú inovatívne riešenia, riešenie problémov a prispôsobivosť a lepšie si počínajú v nejasných doménach s malým množstvom pevných pravidiel a štruktúry. Prípravu tlmočníkov autorky prirovnávajú k takejto nejasnej doméne, ktorá od študentov vyžaduje globálne (procesné) úpravy prístupu k tlmočeniu na základe často veľmi lokálnej (produktivej) spätnej väzby (Timarová – Salaets, 2011, s. 47).

Kognitívna flexibilita profesionálnych tlmočníkov bola predmetom ďalšieho výskumu, ktorý viedli Yudesová – Macizo – Bajo (2011). Autori porovnávali tri rovnako veľké skupiny, monolingválnych študentov ($N = 16$), bilingválnych jednotlivcov bez tlmočnických skúseností ($N = 16$) a profesionálnych tlmočníkov ($N = 16$). Na testovanie použili WCST obsahujúci 128 kartičiek. Porovnávané skupiny sa síce výrazne nelíšili v počte dokončených kategórií, ale tlmočníci jednotlivé úlohy riešili celkovo efektívnejšie, čo sa prejavilo najmä v nižšom počte perseveratívnych chýb. Analýzy potvrdili, že tlmočníci dokázali rýchlejšie nájsť alternatívne riešenia v prípade negatívnej spätnej väzby a následne vhodne reorganizovať problematické prvky. Autori pripisujú lepší výkon tlmočníkov vo WCST, teda vyššiu mieru mentálnej/kognitívnej flexibility ich tlmočnickým skúsenostiam, a nie väčšej kapacite pracovnej pamäte (Yudes – Macizo – Bajo, 2011).

Macnamara – Conway (2016) sa vo svojom výskume pokúšali zistiť, či kapacita pracovnej pamäte môže predikovať kvalitný (simul-

tánny) tlmočnický výkon. Počas dvojročného obdobia autori monitorovali viaceré aspekty, vrátane kognitívnej flexibility študentov tlmočenia do posunkového jazyka (N = 34). Autori pracovali s počítačovou verziou WCST a zistili, že kognitívna/mentálna flexibilita sa výrazne zlepšila počas tlmočnickeho tréningu (Macnamara – Conway, 2016).

Podobne ako vyššie uvedení zahraniční autori sa domnievame, že kognitívne schopnosti a zručnosti sú v procese tlmočenia dôležité, keďže sa spolupodieľajú na spracovaní informácií, podmieňujú jeho rýchlosť, zahŕňajú pracovnú a dlhodobú pamäť, kontrolu pozornosti, multitasking či monitorovanie výkonu, čím môžu podmieniť vyššiu kvalitu tlmočnických výkonov. Taktiež sa domnievame, že kognitívna flexibilita sa môže individuálne zlepšovať v dôsledku tlmočnickej praxe a s tým súvisiacej expertízy a tento predpoklad sa pokúsime overiť empirickým výskumom prezentovaným v ďalších častiach publikácie.

1.2 Osobnostné predpoklady, vlastnosti a vybrané psychologické faktory

Odborná literatúra okrem kognitívnych predpokladov, schopností a zručností podčiarkuje i význam osobnostného profilu tlmočníka v kontexte potenciálneho úspechu v povolání (Rosiers – Eyckmans, 2017). Výskumy spôsobilostí pre povolanie tlmočníka vymedzili niekoľko osobnostných aspektov respektíve mäkkých zručností (soft skills), ktoré môžeme zaradiť medzi žiaduce vlastnosti. Spravidla ide o vlastnosti konferenčných tlmočníkov, ale je pravdepodobné, že väčšina týchto vlastností je relevantná aj pre komunitných tlmočníkov (Rosiers – Eyckmans, 2017) rovnako aj pre tlmočníkov do posunkového jazyka (Macnamara et al., 2011).

Zvyčajne sa na prijímacích skúškach¹³ na štúdium tlmočníctva overujú tzv. tvrdé zručnosti (hard skills), ktoré priamo súvisia s jazykovým spracovaním a tlmočením a hoci aj mäkké zručnosti patria k potrebným, výskumne sa testujú len minimálne (Timarová – Ungoed-Thomas, 2008). Výskum López Gómezovej et al. (2007) preukázal, že mäkké zručnosti sú síce slabším prediktorom než tvrdé zručnosti, napriek tomu pomáhajú predikovať ukončenie tlmočnickej prípravy.

Zhrnutie žiadaných osobnostných vlastností u uchádzačov o povolanie tlmočníka na základe skúseností popredných tlmočnických programov ponúkajú Setton – Dawrant (2016). Podľa autorov by mal byť ideálny kandidát v prvom rade „intelektuálne čestný“, aby napriek vlastnému presvedčeniu dokázal verne vyjadriť iný názor, aby sa nebál pripustiť si nevedomosť, mal by byť bezúhonný a ochotný dodržiavať profesionálnu etiku a normy. Ďalej by mal byť pokojný a mal by byť schopný pracovať pod tlakom. Na treťom mieste uvádzajú autori vysokú motivovanosť, konkrétne úprimnú ochotu pomôcť pri komunikácii ľudí z rozdielnych kultúr, pripravenosť prijímať pokyny a rady, ochotu venovať sa intenzívne individuálnemu a skupinovému precvičovaniu aj mimo školy, ako aj zdokonaľovať svoje jazykové zručnosti a vedomosti. Ideálny kandidát by mal rád vystupovať na verejnosti, mal by mať príjemný hlas, vhodné správanie a istú charizmu. Autori taktiež uvádzajú zmysel pre humor a schopnosť pracovať v tíme. Zoznam uzatvárajú zrelosť, rozvinuté sociálne zručnosti a empatia (Setton – Dawrant, 2016, s. 66). Nie je zrejmé, či ide o isté odporúčané poradenie osobnostných vlastností, alebo o náhodné zoradenie. Niektoré koncepty, ako napríklad zmysel pre humor, nie sú jasne špecifikované a je ťažšie posúdiť ich prípadný význam pre profil tlmočníka.

¹³ V našom prostredí sa upúšťa od klasickej prijímacej skúšky v zmysle testovania, univerzity si vyberajú uchádzačov skôr na základe predchádzajúcich výsledkov. Rôzne scenáre testovania talentových predpokladov navrhujú Šveda – Poláček (2015).

1.2.1 Osobnostný profil tlmočníka

V odbornej literatúre sa prvé požiadavky na osobnosť tlmočníka objavili už pred siedmimi dekadami. Herbert (1952, s. 5) pri postulovaní týchto požiadaviek zdôraznil, že nie sú „výnimočne vzácne, ale ich kombinácia je veľmi zriedkavá“. Ako dve hlavné vlastnosti uviedol schopnosť byť pasívne receptívny a pohotovosť. Keiser (1978, s. 17) v rámci osobnostných vlastností tlmočníka požadoval (okrem iného) intelektuálnu zvedavosť, takt, diplomáciu, nadpriemernú fyzickú výdrž a dobré nervy. Schopnosť zvládať stres akcentovali aj ďalší autori (napr. Moser-Mercer, 1985). Lambertová (1991) popri schopnosti zvládať stres upriamila pozornosť aj na asertivitu tlmočníka. K ďalším požiadavkám môžeme zaradiť aj dobrý hlas, ochotu učiť sa a schopnosť pracovať v tíme (Gerver et al., 1989; Lambert, 1991). Russo (2011, s. 9) pri hodnotení tohto takmer 40-ročného prehľadu konštatuje, že „základné predpoklady o vlastnostiach vhodného kandidáta zostali v podstate rovnaké“.

O vykreslenie profilu prekladateľov a tlmočníkov na základe vlastného vnímania, ako aj na základe vnímania kolegami inej skupiny (prekladateľmi v prípade tlmočníkov a tlmočníkmi v prípade prekladateľov), sa pokúsil Henderson (1980). Respondentmi boli profesionálni tlmočníci a prekladatelia pracujúci pre medzinárodné organizácie prevažne ako stáli zamestnanci, nie ako tlmočníci na voľnej nohe. Odpovede naznačili, že typický tlmočník je vykresľovaný ako samostatný, výrečný extrovert, pohotový a inteligentný, niekto ako herec, povrchný, arogantný, niekedy úzkostlivý a frustrovaný (Henderson, 1980, s. 223). Typický prekladateľ sa javil ako perfekcionista, samostatný, prispôsobivý introvert, obľubujúci rutinu, sociálne izolovaný, pochybujúci, excentrický pedant (Henderson, 1980, s. 220). Hoci šlo o zaujímavé a podnetné zistenia, zakladali sa z veľkej časti na introspekciu a bolo potrebné ich výskumne overiť použitím objektívnych a spoľahlivých meraní (Rosiers – Eyckmans, 2017).

V ďalšom rozsiahlom prieskume použil Henderson (1987) Cattellov 16 faktorový osobnostný dotazník, ktorý opäť distribuoval skupine profesionálnych prekladateľov a tlmočníkov. Následne zostavený profil tlmočníkov obsahoval najmä tieto vlastnosti: spoločenský, inteligentný, asertívny, veselý, odvážny, sebavedomý, experimentujúci, závislý na skupine, napätý, extrovertný, úzkostlivý, odolný a nezávislý. V prípade prekladateľov boli pre profil príznačné najmä: zdržanlivosť, inteligencia, ovplyvnenosť citmi, praktickosť, skromnosť, rozvaha, svedomitosť, plachosť, bojzlivosť, konzervatívnosť, sebestačnosť, kontrola, introvertnosť, úzkostlivosť, tvrdá povaha a poddajnosť (Kurz et al., 1996, s. 8).

Osobnostný prieskum medzi tlmočníkmi a prekladateľmi uskutočnil i Szuki (1988). Vzorku tvorili tzv. dobre adaptovaní profesionáli, teda respondenti, ktorí uviedli, že svoje povolanie majú radi a vážia si ho. Autor skúmal desať položiek zameraných na osobnosť a rovnako desať položiek zameraných na záujmy. Výsledky naznačili, že profesionálni tlmočníci sú progresívni, extroverti a majú vysokú výkonnú motiváciu. Prekladatelia boli podľa zistení trpezliví, aktívni, veselí a vtipní.

Načrtnutie osobnostného profilu prekladateľov a tlmočníkov bolo aj cieľom štúdie, ktorú uskutočnili Kurzová et al. (1996). Autori vychádzali z komunikačného modelu hodnotovej orientácie (Casse, 1981), podľa ktorého existujú štyri rozličné komunikačné štýly (zameranie na činnosť, zameranie na proces, zameranie na ľudí, zameranie na myšlienky), pričom každý človek zreteľne inklinuje k jednému z nich. Účastníkmi výskumu boli začínajúci a pokročilí študenti tlmočníctva, ktorých úlohou bolo opísať osobnosť tlmočníka a prekladateľa. Študenti vnímali typického tlmočníka ako osobu zameranú na činnosť a ľudí (tímová práca). Typický prekladateľ bol podľa študentov zameraný na proces a ľudí. Uvedené zistenia sa týkajú vnímania osoby prekladateľa a tlmočníka študentmi, pričom by bolo vhodné porovnať

ich s osobnostným profilom praktizujúcich prekladateľov a tlmočníkov (Kurz et al., 1996).

Ďalší výskum Kurzovej et al. (2000) sa zamerlal na učebné štýly u študentov prekladateľstva, študentov tlmočníctva, profesionálnych tlmočníkov a v kontrolnej skupine študentov psychológie. Učebné štýly umožňujú analýzu vzťahov medzi osobnosťou a poznávacími procesmi (Ruisel, 2006). Autori vychádzali z Kolbovho delenia, ktorý na základe preferencií učebných štýlov rozlišuje medzi jednotlivcami divergéro, akomodátorov, asimilátorov a konvergéro. Hypotéza, že učebné štýly študentov prekladateľstva a študentov tlmočníctva sa rôznia, bola potvrdená. Rovnako sa potvrdila hypotéza o podobných učebných štýloch študentov tlmočníctva a profesionálnych tlmočníkov. Dáta naznačili, že prekladatelia sú divergéri, ktorí využívajú najmä konkrétnu skúsenosť a reflektívne pozorovanie, pre tlmočníkov ako akomodátorov bolo príznačné aktívne experimentovanie a konkrétna skúsenosť (Kurz, 2015). Pre akomodátorov je typické realistické vykonávanie naplánovaných úloh, prijímanie nových informácií, riskovanie a aktívna činnosť. Najlepšie sa uplatňujú v situáciách, kde sa musia prispôbovať zmenenej situácii (Ruisel, 2006). Je zrejmé, že uvedené atribúty možno aplikovať na tlmočnicku profesiu. V domácich podmienkach aplikoval Kolbov test na skupinu profesionálnych tlmočníkov, študentov prekladateľstva a tlmočníctva a na kontrolnú skupinu netlmočníkov Stahl (2001), pričom dospel k podobným zisteniam ako Kurzová et al. (2000).

Ďalšie empirické štúdie (napr. Schweda-Nicholson, 2005; Rosiers – Eyckmans – Bauwens, 2011; Bontempo, 2012; Bontempo et al., 2014; Rosiers – Eyckmans, 2017) skúmali vlastnosti tlmočníkov formou osobnostných dotazníkov, výskumnú vzorku pritom tvorili buď študenti alebo profesionálni tlmočníci (do posunkového jazyka).

Osobnostný dotazník MBTI (Myers-Briggs Type Indicator) použila vo výskume profilu študentov tlmočníctva (N = 68) Schweda-Nicholsonová (2005). Tento psychologický nástroj pozostáva zo štyroch bipolárnych škál alebo tzv. preferencií: extravézia vs. intro-

verzia, zmyslové vnímanie vs. intuitívne vnímanie, myslenie vs. pocity, usudzovanie vs. vnímanie, pričom pre každú škálu sú typické určité vlastnosti. V kontexte týchto škál autorka predpokladala, že „ideálny tlmočník“ bude extrovert, intuitívny, mysliaci a usudzujúci typ. Výskum nepotvrdil očakávanú prevládajúcu extraverziu u študentov, keďže výskumná vzorka pozostávala z približne rovnakého počtu extrovertov a introvertov. Výrazná extravergia však bola príznačná pre skupiny, ktorých pracovným jazykom bola španielčina a francúzština, na rozdiel od skupín s japončinou a čínštinou ako pracovnými jazykmi, čo pravdepodobne poukazuje na vplyv príslušnej kultúry¹⁴. Dáta taktiež naznačili, že vo výskumnej vzorke sa vyskytoval podobný počet zmyslovo orientovaných a intuitívnych ľudí, nepotvrdil sa teda predpoklad o dominancii intuície u študentov tlmočníctva. Potvrdil sa však predpoklad, že tlmočníci majú skôr sklony k logickému a analytickému mysleniu a nie k pocitom. Pri poslednej škále bol rozdiel pomerne tesný, pričom mierne vyššie bolo zastúpené usudzovanie v porovnaní s vnímaním (Schweda-Nicholson, 2005). Autorka uzatvára svoju štúdiu tvrdením, že tlmočenie priťahuje všetky typy osobností. Hoci uznáva, že jazykové schopnosti študentov sú v tlmočení dôležitejšie než osobnosť, práve typ osobnosti ovplyvňuje nielen mieru komfortu, ktorú jednotliviec pociťuje v rôznych situáciách, ale aj spracovanie informácií a organizované správanie. Zároveň môže ovplyvniť aj zotrvanie v profesii, spokojnosť s povoláním a iné aspekty. Vytvorenie osobnostného profilu študentov tlmočníctva tak Schweda-Nicholsonová (2005) považuje za prínosné.¹⁵

Modifikáciu osobnostného dotazníka MBTI na slovenskú vzorku študentov prekladateľstva a tlmočníctva (N = 123) aplikovali Heinzová – Nábělková (2015). Podobne ako v predchádzajúcom výskume

¹⁴ Spoločným pracovným jazykom všetkých skupín bola angličtina.

¹⁵ Lehka-Paul – Whyatt (2016) sa vo svojom výskume pokúsili zistiť, či je osobnosť dôležitá aj pri prekladaní.

Schwedy-Nicholsonovej (2005) sa u študentov nepotvrdila prevládajúca extravertzia, v slovenskej vzorke dominovala introvertzia takmer u troch štvrtín respondentov. Rovnako sa nepotvrdil predpoklad o dominancii intuície u študentov prekladateľstva a tlmočníctva, prevažná väčšina vzorky prislúchala k zmyslovo orientovaným jednotlivcom. Zhodné bolo aj zistenie pri poslednej škále s mierne vyšším zastúpením usudzovania v porovnaní s vnímaním. Rozdiel bol však príznačný pre tretiu škálu, prevažná väčšina slovenských študentov inklinovala k pocitom a nie k mysleniu. Je zrejmé, že profily študentov v oboch výskumoch sú v niektorých škálach podobné, v iných sa líšia. Jedným z dôvodov môže byť aj heterogénna slovenská vzorka, ktorá zahŕňa tak študentov inklinujúcich k prekladaniu, ako aj k tlmočeniu. Viaceré prieskumy pritom potvrdili, že väčšina študentov uprednostňuje prekladanie (pozri napr. Melicherčíková, 2016, 2017). Ďalším dôvodom môžu byť kultúrno-spoločenské rozdiely, konkrétne skutočnosť, že pre príslušníkov rôznych kultúr a spoločenských skupín môžu byť príznačné rozličné preferencie v jednotlivých škálach.

Skúmanie profilu študentov, ktorí inklinujú k tlmočeniu alebo prekladaniu, sa venovali Rosiersová – Eyckmansová – Bauwens (2011). Cieľom realizovanej štúdie bolo hľadať potenciálne súvislosti medzi vybranými individuálnymi rozdielmi a tlmočnickým výkonom. V kontexte individuálnych rozdielov sa autori zamerali na komunikačnú kompetenciu a jazykové zručnosti (na základe vlastného posúdenia), jazykovú úzkosť a tzv. integratívnu motiváciu (motivácia k učeniu sa cudzieho jazyka na základe skutočného záujmu o daný jazyk, s ním spojenú kultúru a komunitu). Na testovanie tlmočnických zručností bolo použité tlmočenie z listu, ako hybridná činnosť medzi prekladáním a tlmočením, na ktoré sú kladené kognitívne nároky porovnateľné s konzekutívnym a simultánnym tlmočením. Výsledky naznačili, že profily študentov, ktorí sa rozhodli pre ďalšie štúdium prekladu alebo tlmočenia, sa líšia. Študenti, ktorí sa chcú venovať štúdiu tlmočenia, sa považovali za veľmi komunikatívnych a plynulých vo vyjadrovaní.

ní na rozdiel od študentov, ktorí uprednostnili štúdium prekladateľstva. Študenti tlmočníctva vykazovali vyššiu mieru sebavedomia pri ústnych úlohách a nižšiu mieru jazykovej úzkosti. V prípade motivácie sa rozdiely medzi skupinami nepreukázali, to znamená, že aj potenciálni prekladatelia boli rovnako motivovaní napredovať v učení sa cudzieho jazyka ako potenciálni tlmočníci. Rozdiely neboli príznačné ani pre tlmočnicke výkony, študenti tlmočníctva nedosiahli lepšie hodnotenia než študenti prekladateľstva. Inklinácia k tlmočeniu teda pravdepodobne nebola podmienená lepším výkonom (zručnosťami), ale práve osobnostným nastavením. Hoci výskum nepotvrdil žiadne korelácie medzi vybranými individuálnymi rozdielmi a tlmočnickým výkonom, zároveň to nevylučuje pravdepodobnosť, že výkony študentov tlmočníctva sa budú zlepšovať, keďže testovanie sa realizovalo v bakalárskom stupni, v úvodných fázach odbornej prípravy (Rosiers – Eyckmans – Bauwens, 2011).

V ďalšom výskume, ktorý taktiež porovnával skupiny študentov z hľadiska osobnostného profilu, všetci študenti absolvovali bakalárske štúdium orientované na jazyky všeobecne a rozhodovali sa pre špecializáciu na tlmočenie, preklad alebo viacjazyčnú komunikáciu v magisterskom štúdiu (Rosiers – Eyckmans, 2017). Z údajov vyplynulo, že študenti, ktorí sa rozhodli pre ďalšie štúdium tlmočníctva, dosiahli výrazne vyššie skóre v dimenziách sociálnej iniciatívy a emocionálnej stability, než študenti, ktorí pokračovali v ďalšom štúdiu prekladateľstva a viacjazyčnej komunikácie. Výsledky naznačili potenciálne rozdiely medzi jednotlivými skupinami na základe skúmaných osobnostných vlastností. Tieto rozdiely pravdepodobne ovplyvnili voľbu špecializácie.

Rozsiahly medzinárodný výskum na tlmočníkoch do posunkového jazyka realizovali Bontempo et al. (2014). Cieľom štúdie bolo identifikovať (povahové) vlastnosti tlmočníkov, ktoré môžu predpovedať výkon povolania. Navrhnutý dotazník zahŕňal reliabilné testy osobnostných konštruktov vrátane tzv. „Veľkej päťky“ (otvorenosť voči

skúsenosti, svedomitosť, extraverezia, príjemnosť a neurotizmus), ako aj konštrukty perfekcionizmu a sebavedomia. Na výskume participovalo 2193 tlmočníkov z 38 rôznych krajín, šlo teda o najväčšiu medzinárodnú štúdiu osobnosti tlmočníka posunkového jazyka. Zistenia štúdie naznačujú, že kompetentní tlmočníci majú vyššie sebavedomie, sú emocionálne stabilnejší, otvorenejší skúsenostiam a svedomitejší. Dáta taktiež potvrdili, že majú mierne sklony k perfekcionizmu a nedosahujú vysoké skóre v prívetivosti. Ako mierne extrovertnejší sa javili len tlmočníci v americkej vzorke. Okrem týchto osobnostných vlastností sa ako rozhodujúce ukázali aj vek a prax (profesionálne skúsenosti). Analýza potvrdila, že čím mali tlmočníci viac profesionálnych skúseností, tým sa zvyšovala pravdepodobnosť, že sa ohodnotili ako kompetentní praktici. Prax tak predstavovala silný predpoklad odbornej kompetencie. Podobne aj vek významne koreloval s (vnímanou) vyššou mierou tlmočnickej kompetencie. Hoci ide o všeobecné zistenia, ktoré sa medzi tlmočníkmi v rôznych krajinách a kontinentoch môžu líšiť, možno ich aplikovať v rámci tlmočnickej prípravy alebo tlmočnickej profesie. Realizovaný výskum tak potvrdil, že okrem kognitívnych schopností záleží aj na osobnosti tlmočníka (Bontempo et al., 2014).

To, či rozhodnutie pre štúdium tlmočníctva alebo pre povolanie profesionálneho tlmočníka, určuje skôr osobnosť alebo kapacita pamäte, sa rozhodli preskúmať Rosiersová – Plevoets – Eyckmansová (2020). Autori narážajú na stále prítomné „kliše“ pri požadovaných osobnostných vlastnostiach tlmočníka a pri kognitívnych charakteristikách, napríklad, že tlmočník je komunikatívny, odolný voči stresu a má výbornú pamäť. Taktiež zdôrazňujú, že výskum tlmočenia sa primárne zameriava len na jeden z uvedených aspektov, ich kombinácia absentuje. Práve z tohto dôvodu sa pokúsili zistiť, či vybrané osobnostné a kognitívne charakteristiky zvyšujú pravdepodobnosť voľby tlmočnickeho štúdia alebo kariéry profesionálneho tlmočníka. Výskumnú vzorku tvorili študenti (N = 60) na začiatku magisterského štúdia a profesionálni prekladatelia a tlmočníci (N = 47). Skupina študentov sa

d'alej diferencovala na prekladateľov (N = 20), tlmočníkov (N = 20) a študentov viacjazyčnej komunikácie (N = 20). Podobne aj skupina profesionálov sa diferencovala na prekladateľov (N = 19) a tlmočníkov (N = 28). Úlohou subjektov bolo vyplniť dva rozdielne typy kognitívnych testov¹⁶. Na posúdenie osobnostných charakteristík slúžili taktiež dva štandardizované testy. Prvý mal posúdiť toleranciu nejednoznačnosti, druhý meral päť osobnostných dimenzií (kultúrna empatia, flexibilita, otvorenosť mysle, sociálna iniciatíva a emocionálna stabilita). Uvedené osobnostné dotazníky boli zvolené zámerné, pretože merajú charakteristiky, ktoré sa v translatológii spomínajú ako relevantné vlastnosti dobrých tlmočníkov a/alebo prekladateľov. Rosiersová – Plevoets – Eyckmansová (2020) analýzou zozbieraných dát zistili, že medzi skúmanými osobnostnými a kognitívnymi charakteristikami neexistuje súvislosť, hoci psychologické štúdie túto súvislosť potvrdili (Lieberman, 2000; Murdock – Oddi – Bridgett, 2013). Autori taktiež zistili, že najsilnejšími prediktormi voľby tlmočníckeho povolania boli osobnostná zložka a tesne za ňou rozsah pracovnej pamäte. Probandi, ktorí vykazovali vyššiu extravéziu, boli otvorenejší iným kultúram a ľahšie sa prispôbovali novým situáciám, mali 63,5 % predpoklad, že si zvolia štúdium tlmočníctva alebo kariéru tlmočníka namiesto štúdia prekladateľstva alebo kariéry prekladateľa. Tento výsledok potvrdzuje pretrvávajúce názory o tlmočníkoch, že sa musia vedieť prispôbiť novým prostrediam, často prichádzajú do kontaktu s rôznymi kultúrami a musia vyvíjať sociálnu iniciatívu. Dosiahnuté zistenia sú v súlade s výsledkami výskumu, ktorý realizovali Rosiersová – Eyckmansová (2017) na vzorke študentov bakalárskeho stupňa. Študenti v ich výskume, ktorí sa rozhodli pre štúdium tlmočníctva, vykazovali vyššiu emočnú stabilitu a sociálnu iniciatívu než študenti, ktorí sa rozhodli pre štúdium prekladateľstva. Analýza autorského kolektívu Rosiersová – Plevoets – Eyckmansová (2020) d'alej preukázala, že osobnostná zlož-

¹⁶ Bližšie tieto kognitívne úlohy opisujeme v podkapitole 1.1.1.1.

ka a zložka rozsahu pamäte sa navzájom neovplyvňujú, teda každá zložka má vplyv na inklináciu k tlmočeniu, ale je nezávislá od druhej zložky. Obe zložky zvyšujú pravdepodobnosť voľby tlmočnickej profesie. Ak sú teda prítomné súčasne, je vyšší predpoklad, že sa jednotlivec rozhodne pre štúdium tlmočníctva alebo pre kariéru tlmočníka. Výskum, ktorý realizovali Rosiersová – Plevoets – Eyckmansová (2020), naznačil, že rozhodnutie pre „budúcnosť v tlmočení“, súvisí najmä s osobnosťou a rozsahom pracovnej pamäte. Zároveň taktiež poukázal na niektoré mäkké zručnosti, ktoré spoluurčujú tlmočnickú orientáciu. Súhlasíme s autormi, že ďalší výskum je potrebný na potvrdenie týchto zistení, ako aj na preskúmanie vplyvu osobnosti a kognitívnych charakteristík na tlmočnický výkon. Keďže výskumy naznačujú, že kľúčovú rolu v preferencii štúdia tlmočníctva, resp. vo voľbe tlmočnickej profesie zohrávajú aj osobnostné faktory aj úroveň kognitívnych procesov jednotlivca, zamerali sme aj náš výskum na oba aspekty profilu (budúcich) tlmočníkov.

1.2.2 Vybrané psychologické faktory

Na opomínanie dôležitosti osobnostných a psycho-afektívnych¹⁷ faktorov v teoretických úvahách o tlmočení ako aj v tlmočnickej praxi upozorňuje Korpál (2016). V tejto súvislosti spomína tzv. psycho-afektívny obrat vo vede o tlmočení, ktorého počiatky sa síce datujú do 90. rokov 20. storočia, avšak vo výskume sa dominantnejšie presadil len v posledných rokoch. Brisau – Godijnsová – Meuleman (1994) vymedzili psycho-afektívne faktory v kontexte tlmočenia pomerne široko a zaradili sem sebapoňatie, kognitívny štýl, vedomosti o svete, úzkosť, postoj a motiváciu, odolnosť voči stresu a metakogníciu.

¹⁷ V odbornej literatúre sa podľa Plhákovej (2004, s. 401) pojmom afekty označujú mimoriadne intenzívne city. Uvedený pojem sa tak významovo približuje k pojmu emócia, pričom jeho význam je širší.

Je zjavné, že tlmočenie môže spôsobovať stres alebo emočne vypäté stavy kvôli situačným alebo interným faktorom. Strach, stres a úzkosť vplývajú na pozornosť a znižujú kognitívnu kapacitu na spracovanie informácií. Naopak, pozitívne emócie ako radosť z úspechu a dôvera vo vlastné schopnosti zvyšujú schopnosť podávať výkon (Macnamara, 2012). Najmä motivácia, úzkosť a odolnosť voči stresu predstavujú podľa Korpala (2016) psycho-afektívne faktory, ktoré sa stali pomerne častým predmetom výskumu tlmočenia (napr. Timarová – Ungoed-Thomas, 2008; Rosiers – Eyckmans – Bauwens, 2011; Bontempo – Napier, 2011). Plháková (2004, s. 432) poukazuje na skutočnosť, že emócie a motívy sa môžu vyskytovať aj samostatne, čo vedie k ich štúdiu ako relatívne samostatných psychických javov, ako relatívne nezávislých komponentov motivačne-emocionálneho systému. Domnievame sa, že v našom prostredí by na označenie vybraných psychologických faktorov motivácie, úzkosti a stresu vo výskume tlmočenia bolo vhodnejšie používať termín motivačno-emocionálne aspekty namiesto spojenia psycho-afektívne faktory.

1.2.2.1 Stres a úzkosť v tlmočení

Tlmočenie je dlhodobo vnímané ako stresujúca činnosť, čo potvrdzujú nielen výskumy, ale aj profesionálni tlmočníci, či študenti pripravujúci sa na povolanie tlmočníka (napr. Cooper – Davies – Tung, 1982; AIIC, 2002). Inherentná komplexnosť tlmočenia tak z kognitívneho hľadiska ako aj z hľadiska sociálnej činnosti, pri ktorej tlmočník nesie zodpovednosť voči klientom v rôznych prostrediach, ako aj voči partnerovi v kabíne, predstavuje pravdepodobnosť pre vznik (pracovného) stresu (Riccardi, 2015). Tlmočenie ako kognitívne (a emocionálne) náročnú činnosť ovplyvňujú rôzne druhy aspektov. Korpala (2021) uvádza vplyv časovej tiesne, nevyhovujúce fyzické podmienky, náročnosť úlohy, vysokú pracovnú záťaž. Tzv. spúšťače problémov, ako sú čítané prejavy, cudzí prízvuk, zložité číselné údaje, nasýtenosť prejavu a mno-

hé iné, kladú na tlmočníka zvýšené kapacitné nároky (Gile, 2009). Pri konzekutívne tlmočených podujatiach môžu tlmočníci vystupovať pred veľkým publikom, komunitní tlmočníci môžu byť nasadení v emočne vypätých situáciách, technologický pokrok môže vyvolávať neistotu budúcnosti tlmočnickej profesie (Korpál, 2021). Tieto a mnohé ďalšie skutočnosti potvrdzujú, že profesionálne tlmočenie môže u jednotlivcov, ktorí ho praktizujú, vyvolávať stres a emocionálne ich zaťažovať.

V psychológii existujú viaceré prístupy k problematike stresu. Stres môžeme zjednodušene opísať ako stav alebo reakciu organizmu na pôsobenie záťažového podnetu, stresora, keď dochádza k aktivácii stresovej reakcie (Mravec, 2011). Hoci zvyčajne vnímame stres ako niečo negatívne, práve „krátkodobá aktivácia stresovej reakcie je pre organizmus nevyhnutná na zvládanie záťažových situácií“ (Mravec, 2011, s. 23). Autorom rozlíšenia tzv. pozitívneho stresu (eustres) a negatívneho stresu (distres) je Selye (1976). Eustres predstavuje stresovú reakciu, ktorú jednotlivec vníma ako príjemnú a ktorá môže prispieť k emočnému a intelektuálnemu rastu. Distres¹⁸ je vnímaný negatívne, zhoršuje výkon, pričom dlhodobé vystavenie takémuto stresu môže viesť k narušeniu zdravia, duševným či fyzickým problémom (Mravec, 2011; Korpál, 2021). Úroveň prežívaného stresu závisí od subjektívneho kognitívneho zhodnotenia daného podnetu, buď ako hrozby alebo ako výzvy, a od vnímaných dôsledkov nezvládnutia určitých požiadaviek. Osobnostné vlastnosti človeka teda determinujú, a do určitej miery i predvídajú, čo prežívame ako stresujúce (Riccardi, 2015, s. 405).

V rámci vedy o tlmočení sa záujem sústreďuje tak na fyziologický, ako aj na psychologický stres. Medzi prvé rozsiahle štúdie o strese, ktorý prežívajú konferenční tlmočníci, patrí výskum AIIC (Cooper – Davies – Tung, 1982). Respondenti, prevažne tlmočníci na voľnej nohe (N = 826), uviedli, že hlavnými príčinami stresu boli aspekty prostredia, aspekty súvisiace s tlmočnickou úlohou a organizačné aspekty. Pre

¹⁸ O distrese v tlmočení uvažuje i Moyšová (2015).

takmer polovicu respondentov viac ako 40 % stresu v živote súviselo s vykonávanou profesiou. S odstupom dvoch desaťročí vznikla ďalšia významná rozsiahla štúdia AIIC o pracovnom strese (2002). Jedným z jej hlavných cieľov bolo určiť stresové faktory v tlmočení. Šlo o medzinárodný výskum, do ktorého sa zapojili profesionálni tlmočníci z viacerých krajín. Prostredníctvom fyziologických meraní krvného tlaku a kortizolu v slinách (48 tlmočníkov zo štyroch krajín) a prostredníctvom dotazníkov (607 respondentov) sa AIIC pokúsila zistiť, ako sa stres prejavuje v tlmočení. Až dve tretiny respondentov uviedli vysokú alebo veľmi vysokú úroveň pracovného stresu, viac ako tretina respondentov pritom vnímala pracovný stres pozitívne (AIIC, 2002). Ako výrazne stresové faktory tlmočníci označili rýchle tempo rečníka, zložitosť prejavu, tému stretnutia, rečníka čítajúceho z poznámok, silný prízvuk rečníka a diskomfort v tlmočnickej kabíne. To znamená, že stresové faktory sa netýkali len kognitívnych aspektov tlmočenia (vysoké nároky na spracovanie východiskového prejavu), ale aj neuspokojivých pracovných podmienok. Stresujúci charakter konferenčného tlmočenia potvrdili aj výsledky fyziologických meraní, ktoré ukázali, že tlmočníci zažívajú najvyššiu úroveň stresu počas tlmočenia v kabíne (AIIC, 2002). Hoci vo všeobecnosti vyjadrili spokojnosť s väčšinou aspektov svojej práce, poukázali aj na faktory vyvolávajúce stres, ktoré môžu zhoršiť kvalitu poskytovaných tlmočnických služieb. Zo štúdie vyplýva, že medzi stresom, pracovnými podmienkami, spokojnosťou tlmočníkov s prácou a kvalitou tlmočenia môžu existovať súvislosti (Korpal, 2021).

Fyziologické prejavy stresu u profesionálnych tlmočníkov a študentov tlmočníctva skúmala Kurzová (2003). Na vzorke dvoch profesionálov a troch študentov merala úroveň vodivosti pokožky a tep. Pri prvom použitom nástroji neidentifikovala medzi porovnávanými skupinami rozdiely, hoci tie boli príznačné pre predchádzajúci výskum (Kurz, 2002) konferenčného a mediálneho tlmočenia. Na základe dostupných dát sa úroveň vodivosti pokožky javí ako vhodnejší nástroj

skúmania intra-individuálnych, nie inter-individuálnych rozdielov. Markantné rozdiely však boli príznačné pre tep profesionálov a študentov. Tep profesionálnych tlmočníkov sa počas tlmočenia výrazne nemenil, čo naznačuje používanie vhodných tlmočnických stratégií v dôsledku tréningu a praxe. Naopak tep študentov bol evidentne vyšší, hoci tlmočili text, ktorý dostali vopred, čo naznačuje vyššiu mieru fyziologického stresu. Korpál (2017), ktorého výskum bližšie opisujeme neskôr v tejto časti, zistil, že tep študentov tlmočnictva bol mierne vyšší ako tep profesionálnych tlmočníkov, tento rozdiel však nebol štatisticky významný, čím dospel k odlišnému zisteniu než Kurzová (2003). Domnievame sa, že ďalší výskum súvislostí medzi stresom a tlmočnickou praxou (paradigma študenti – profesionáli) by mal zohľadniť aj osobnostné vlastnosti, ktoré spoluurčujú mieru prežívania stresu.

Empirický výskum, ktorý realizovali Moser-Mercerová – Künzli – Koracová (1998), sa pokúsil identifikovať spúšťače stresu v tlmočení, teda podmienky, ktoré môžu zvyšovať hladinu stresu medzi tlmočníkmi. Štúdia preukázala, že predĺžené tlmočnicke vstupy vedú ku stresu u simultánnych tlmočníkov a majú negatívny vplyv na kvalitu tlmočenia. Korpál (2017) potvrdil, že vysoká rýchlosť prejavu rečníka tiež zvyšuje stres u tlmočníkov a vedie k nepresnostiam, napríklad pri tlmočení čísel. K vyššej úrovni stresu môže viesť i tlmočenie do cudzieho jazyka (Seleskovitch – Lederer, 1989) alebo tlmočenie vo funkcii pilota (Čeňková, 2015), tieto aspekty si však žiadajú systematické preskúmanie. Ako stresujúcejšie vnímali tlmočníci aj tlmočenie na diaľku (OSN, 2001; Moser-Mercer, 2005; Roziner – Shlesinger, 2010), či mediálne tlmočenie (Kurz, 2002) v porovnaní s tradičným konferenčným tlmočením na mieste. Nedávne výskumy (Seeber et al., 2019) však poukazujú na porovnateľné vnímanie stresu pri tlmočení na diaľku a tlmočení na mieste. Tieto výskumy vznikli ešte pred pandémiou koronavírusu, ktorej počiatočné fázy predstavovali zvýšený stres najmä u tlmočníkov bez predchádzajúcich skúseností s tlmočením na diaľku. Nová (krízová) situácia mala z dôvodu prechodu na dištančné vzdelá-

vane dopad aj na študentov prekladu a tlmočenia (Hodáková, 2021a; Perez – Hodáková, 2021). To, čo niektorí študenti vnímali ako výhodu, predstavovalo pre iných stresový faktor, uvedené vnímanie podmieňovali mnohé vnútorné a vonkajšie faktory (Hodáková, 2021a). Napríklad študenti bakalárskeho stupňa považovali menší stres pri dištančnej výučbe tlmočenia (fyzická neprítomnosť, komfort domáceho prostredia) za výhodu, naopak pre študentov magisterského stupňa predstavoval chýbajúci stres nevýhodu (Melicherčíková, 2021).

Pojem stres sa v literatúre o tlmočení často používa synonymne s pojmom úzkosť, avšak Korpál (2021) zdôrazňuje, že v skutočnosti ide o dva rozdielne psychologické konštrukty. Podľa Barrettovej (2017) sú stres aj úzkosť v mozgu štruktúrované podobne a psychologické prežívanie stresu alebo úzkosti vyplýva z toho, ako je spracovaný a interpretovaný základný prejav. Stres je zväčša reakcia na stresor, t. j. má jasnejšie identifikovaný pôvod. Úzkosť je skôr očakávanie negatívneho, t. j. pôvod je viac rozptýlený. Ďalšie podstatné vymedzenie, ktoré zaviedli Spielberg – Gorsuch – Lushene (1970), sa vzťahuje na rozlišovanie úzkosti ako stavu a úzkostlivosti ako vlastnosti. Úzkosť ako (momentálny) stav predstavuje prechodný, situačný zážitok, zatiaľ čo úzkostlivosť ako vlastnosť predstavuje relatívne stabilnú osobnostnú charakteristiku, sklon k prežívaniu úzkosti v rôznych situáciách (Spielberger – Gorsuch – Lushene, 1970).

Viacere empirické štúdie o tlmočníkoch alebo študentoch tlmočiteľstva sa pokúsili preskúmať koncepty úzkosti a/alebo úzkostlivosti (napr. Kurz, 1997; Riccardi, 1998; Jiménez Ivars – Pinazo Calatayud, 2001; Moser-Mercer, 2005; Chiang, 2009, 2010; Korpál, 2017; Hodáková, 2021b).

Porovnanie úzkosti a úzkostlivosti použitím dotazníka STAI¹⁹ na vzorke profesionálnych tlmočníkov bolo cieľom jednej z prvých štúdií problematiky, ktorú uskutočnila Kurzová (1997). Na vý-

¹⁹ Opisu dotazníka STAI sa venujeme v podkapitole 3.2.2.

skume participovalo 32 konferenčných tlmočníkov (24 žien, 8 mužov). Na určenie stavu aktuálnej úzkosti mali tlmočníci pri vyplňaní dotazníka uviesť, aké pocity prežívajú v tlmočnickej kabíne tesne pred tlmočením. Autorka vychádzala z predpokladu, že respondenti vo svojich odpovediach uvedú priemernú úroveň prežívaného stresu, keďže kvôli množstvu faktorov sa tlmočené podujatia vždy rôznia. Výsledky ukázali, že väčšina tlmočníkov mala nižšiu mieru úzkostlivosti než (veku zodpovedajúca) referenčná skupina, pričom úzkosť tlmočníkov dosahovala vyššie hodnoty než ich úzkostlivosť. Toto zistenie potvrdzuje zvyšujúcu sa úroveň úzkosti pri tlmočení. Kurzová (1997) poukazuje na jej pozitívny vplyv na tlmočnický výkon. Zároveň tieto zistenia potvrdili, že tlmočníci majú osvojené vhodné stratégie zvládania stresu.

Profesionálnych tlmočníkov a študentov tlmočníctva z hľadiska prežívanej úzkosti pomocou dotazníka ASQ – IPAT Anxiety Scale porovnávala Riccardi (1998). Autorka zistila, že profesionálni tlmočníci mali nižšiu úroveň úzkosti v porovnaní so študentami. Zdôvodnila to podobne ako Kurzová (1997) tým, že profesionálni tlmočníci môžu mať osvojené vhodnejšie stratégie zvládania potenciálne stresovej situácie.

Momentálnu úzkosť na rozsiahlej skupine študentov tlmočníctva (N = 197) skúmali Jiménez Ivars – Pinazo Calatayud (2001) a korelovali ju s výkonom v konzekutívnom tlmočení. Ako výskumný nástroj použili dotazník STAI, konkrétne prvú časť formu X-1 a testovanie realizovali v situácii, ktorú z hľadiska študentov môžeme vnímať ako stresovú, v rámci skúšky z tlmočenia. Výsledky, v súlade s predpokladmi autorov, potvrdili pomerne vysokú mieru úzkosti, ale na druhej strane nepotvrdili očakávaný negatívny vplyv na tlmočnický výkon. Autori v tomto prípade hovoria o tzv. pozitívnej úzkosti, ktorá je potrebná na zvládanie stresových situácií. Tieto zistenia korešpondujú so zisteniami výskumu Kurzovej (1997), kde rovnako vyššia miera úzkosti indikovala pozitívny vplyv na tlmočnický výkon.

Dotazník STAI vo svojom výskume profesionálnych tlmočníkov použila aj Moser-Mercerová (2005). Autorka sa pokúsila zistiť, či sa

aktuálna úzkosť líši u tlmočníkov, ktorí pracujú v reálnom priestore a u tých, ktorí pracujú vo virtuálnom priestore, teda tlmočia na diaľku. Probandi (N = 8) vyplnili formu X-1 počas troch dní, keď tlmočili, vždy ráno a popoludní, celkovo 6-krát, pričom výsledky poukázali na vyššiu úzkosť pri tlmočení na diaľku.

Prepojenie výskumu úzkostlivosti a jazykovej úzkosti uskutočnil Chiang (2009), ktorý dospel k zisteniu, že tretina študentov tlmočníctva prežíva jazykovú úzkosť pri komunikácii v cudzom jazyku. V ďalšej štúdií na rozsiahlej vzorke študentov (N = 213) Chiang (2010) zistil, že úzkostlivosť ako vlastnosť nesúvisela s priebežnými a záverečnými hodnoteniami tlmočnických kurzov, pričom jazyková úzkosť ako momentálny stav významne negatívne korelovala s oboma hodnoteniami, priebežnými aj záverečnými. Študenti, ktorí vykazovali vysokú mieru jazykovej úzkosti pri cudzom jazyku, dosiahli horšie priebežné a záverečné hodnotenia, respektíve študenti, ktorí dosiahli nízku mieru jazykovej úzkosti, dosiahli lepšie hodnotenia (Chiang, 2010).

Výskum Timarovej – Salaets (2011) skúmal niekoľko aspektov a prostredníctvom viacerých špecifických testov sledoval štýly učenia sa, motiváciu a kognitívnu flexibilitu. Porovnaním študentov tlmočníctva (N = 32) a študentov aplikovaných jazykov (N = 104, kontrolná skupina) autorky demonštrovali, že študenti tlmočníctva boli kognitívne flexibilnejší a v menšej miere negatívne ovplyvnení úzkosťou v porovnaní s kontrolnou skupinou, teda profitovali z určitej úrovne úzkosti.

Macnamara et al. (2011)²⁰ zisťovali, ktoré vybrané osobnostné charakteristiky a kognitívne schopnosti indikujú vysokú úroveň profesionálnych tlmočnických zručností. Z troch osobnostných charakteristík (ochota angažovať sa v zložitých kognitívnych úlohách, senzibilita na odmenu, senzibilita na riziko) sa ako príznačná pre vysokokvalifikovaných tlmočníkov potvrdila len senzibilita na riziko, teda zvýšená ochota riskovať. Vysokokvalifikovaní tlmočníci v porovnaní

²⁰ Bližšie zistenia štúdie opisujeme v podkapitole 1.1.2.

s menej kvalifikovanými tlmočníkmi vykazovali vyššiu ochotu riskovať, čo sa prejavilo v nižšej úzkostlivosti.

Korpál (2017) porovnával skupinu profesionálnych tlmočníkov (N = 18) a študentov tlmočníctva (N = 20), konkrétne skúmal, či tempo prejavu rečníka súvisí s úrovňou stresu pri simultánnom tlmočení, a ako vplýva na presnosť tlmočenia. V experimente použil viaceré ukazovatele stresu, konkrétne frekvenciu tepu pri fyziologickom meraní stresu, formu X-1 dotazníka STAI na meranie úzkosti, ako aj dva akustické testy na meranie stresu. Výskumné subjekty dotazník STAI celkovo vyplnili štyrikrát, pred prvým tlmočením, po prvom tlmočení (pomalý prejav), po druhom tlmočení (rýchly prejav) a po pološtruktúrovanom rozhovore. V oboch skupinách boli prítomné podobné tendencie – priemerné skóre sa medzi prvým, druhým a tretím testovaním postupne zvyšovalo a nakoniec kleslo, pričom dosiahlo najnižšiu hodnotu. Miera úzkosti tak bola najnižšia na konci experimentu (keď stres z účastníkov opadol) a najvyššia po rýchlom prejave. Celkovo študenti dosiahli mierne nižšie priemerné skóre ako profesionáli, čo je v protiklade s výskumnými zisteniami Riccardi (1998). Z výsledkov výskumu Korpála (2017) vyplynulo, že vysoká rýchlosť prejavu zvyšuje úroveň stresu, ktorý účastníci zažívajú, a má nepriaznivý vplyv na presnosť tlmočenia. Profesionálni tlmočníci pritom tlmočili presnejšie než študenti tlmočníctva.

Pri výskume motivácie u študentov pracovala s konceptom úzkosti aj Hodáková (2021b). Konkrétne skúmala vplyv anxiety podporujúcej výkon a anxiety brzdiacej výkon na tlmočnický výkon študentov. V dvoch skupinách študentov, „lepší tlmočníci“ (N = 5) a „horší tlmočníci“ (N = 4) dospela k nasledujúcim zisteniam. V skupine „lepší tlmočníci“ zistila štatisticky významnú silnú negatívnu koreláciu medzi anxiety brzdiacou výkon a množstvom správne pretlmočených hlavných informácií. Inými slovami, čím vyššia bola anxiety brzdiaca výkon, tým nižšia bola kvalita tlmočenia. V skupine „horší tlmočníci“ autorka identifikovala štatisticky významnú silnú negatívnu koreláciu

medzi anxiétou podporujúcou výkon a množstvom správne pretlmočených hlavných informácií. Inými slovami, čím vyššia bola anxieta podporujúca výkon, tým nižšia bola kvalita tlmočenia. Hodáková (2021b) zdôrazňuje, že súvislosť medzi anxiétou a kvalitou tlmočenia závisí (aj) od úrovne osvojenej kompetencie, tzv. „tvrdých“ zručností.

Ak sa pokúsime zosumarizovať zistenia vyššie prezentovaných štúdií, môžeme konštatovať, že vo všeobecnosti vykazujú profesionálni tlmočníci nižšiu mieru úzkosti než študenti tlmočníctva, čo je pravdepodobne podmienené tým, že profesionálni tlmočníci majú osvojené vhodnejšie stratégie zvládania potenciálne stresovej situácie. Úzkosť sa zvyšuje pri tlmočení, pri tlmočení vo virtuálnom prostredí dosahuje vyššie hodnoty než pri tlmočení v reálnom prostredí, k jej zvyšovaniu dochádza i v súvislosti s vstupnými premennými, ktoré nie sú neutrálne (napr. rýchlosť). Taktiež nie je jednoznačne preukázaná negatívna súvislosť medzi úzkosťou, úzkostlivosťou a tlmočnickým výkonom, teda určitá miera úzkosti môže byť pri tlmočení prospesná. Faktorom úzkosti a úzkostlivosti sa venujeme v empirickom výskume, ktorý prezentujeme v ďalších častiach publikácie.

1.2.2.2 Motivácia

V rámci osobnostných charakteristík sa pozornosť často zameriava i na faktor motivácie. Podľa Paškovej (2008, s. 8) má skúmanie motivácie „nesporne zásadný význam pre pochopenie osobnosti človeka“, keďže predstavuje akúsi hnaciu silu jeho činnosti. Zároveň autorka poukazuje na skutočnosť, že pojem motivácie patrí k najmenej uspokojivo vysvetleným psychologickým pojmom. Dôvodom môže byť skutočnosť, že motivácia sa „vzťahuje na najkomplexnejšie a najt’azšie izolovateľné psychické procesy, ktoré nemožno podrobiť priamemu pozorovaniu a meraniu“ (Pašková, 2008, s. 8). Ďalší dôvod, prečo sa výklady teórie motivácie môžu javiť ako neuspokojivé, konkretizujú Chýlová – Rýmešová – Kolman (2012). Podľa autorov pojem teória

motivácie pokrýva aj javy a procesy, ktoré spolu súvisia len okrajovo, poprípade spolu nesúvisia. Zároveň je motivácia predmetom skúmania viacerých odborov, okrem psychológie aj fyziológie, filozofie, etiky, sociálnych vied a iných (Chýlová – Rýmešová – Kolman, 2012). Naznačený multidisciplinárny prístup poukazuje na komplexnosť konštruktu motivácie a teórií motivácie.

Z rôznych teórií motivácie našli v translatológii uplatnenie viaceré. Ambíciou Atkinsonovho (1957) teoretického modelu bolo vysvetliť, ako motív dosiahnuť úspech a motív vyhnúť sa neúspechu ovplyvňujú správanie v situáciách, v ktorých sa výkon hodnotí na základe určitých štandardov. Podľa uvedenej koncepcie je sila motivácie spoločná znásobená funkcia motívu, očakávania (subjektívnej pravdepodobnosti) a stimulu. Na Atkinsonovu teóriu nadviazal Hermans (1970), ktorý navrhol dotazník na meranie výkonovej motivácie. Pracoval pritom s tromi škálami: motív výkonu, anxieta podporujúca výkon a anxieta brzdiaca výkon. Všetky tri škály sú relevantné aj v kontexte tlmočenia (Timarová – Salaets, 2011; Hodáková, 2019) a potvrdzujú prepojenosť faktorov motivácie a anxiety.

Podobne i teória sebaurčenia, ktorú vypracovali Deci – Ryan (1985), je aplikovateľná na výskum tlmočenia. Teória sebaurčenia predstavuje prístup k ľudskej motivácii a osobnosti, ktorý využíva tradičné empirické metódy. Zameriava sa na „skúmanie inherentných tendencií k rastu a vrodenných psychologických potrieb ľudí, ktoré sú základom ich sebamotivácie a integrácie osobnosti, ako aj podmienok, ktoré tieto pozitívne procesy podporujú“ (Ryan – Deci, 2000, s. 68). Autori pracujú s kontinuum sebaurčenia, ktoré ďalej člení. Pri grafickom zobrazení sa na jednej strane nachádza amotivácia, teda stav, pri ktorom absentuje úmysel konať, na druhej strane sa nachádza vnútorne motivované správanie.

Pri amotivácii ľudia nekonajú, alebo konajú bez zámeru. K amotivácii vedú viaceré dôvody, jednotlivci si danú činnosť nevážia, necítia sa dostatočne spôsobilí na jej realizáciu, alebo neočakávajú, že im

prinesie želaný výsledok (Ryan – Deci, 2000). Motivované správanie zahŕňa vnútornú a vonkajšiu motiváciu. Vnútorná motivácia je príznačná pre vykonávanie činnosti na vnútorné uspokojenie z danej činnosti. Ide o prototypický príklad sebaurčenia. Ryan – Deci (2020) ako príklady vnútorne motivovaného správania uvádzajú hru, skúmanie a zvedavosť, keďže nie sú závislé od vonkajších stimulov alebo tlaku, ale skôr poskytujú uspokojenie a radosť. Výskumy potvrdili, že vnútorná motivácia je dôležitá aj v povinnom vzdelávaní, pričom existuje súvislosť medzi vnútornou motiváciou a dobrými výsledkami (Taylor et al., 2014). Zároveň výskumy poukázali na jej pokles počas štúdia (Gillet – Vallerand – Lafrenière, 2012).

Vonkajšie motivované správanie sa líši mierou autonómnosti regulácie a predstavuje kontinuum medzi amotiváciou a vnútornou motiváciou. Vonkajšia motivácia sa vzťahuje na vykonávanie činnosti s cieľom dosiahnuť určitý výsledok, pričom Ryan – Deci (2000) ju ďalej člení na štyri rôzne kategórie (externá regulácia, introjektívna regulácia, identifikovaná regulácia, integrovaná regulácia).

Prvá kategória vonkajšej motivácie, externá regulácia, súvisí so správaním riadeným vonkajšími odmenami a trestami, zvyčajne je kontrolovaná a neautonómna. Druhá kategória, introjektívna regulácia, je čiastočne internalizovaná, pretože správanie regulujú vnútorné odmeny sebaúcty za úspech a vyhýbanie sa úzkosti, hanbe alebo vine za neúspech. Pri akademických činnostiach má podobu ego-anгаžovanosti, je vnútorne kontrolovaná. Tretia kategória, identifikovaná regulácia, znamená, že jednotlivec sa vedome stotožňuje s hodnotou činnosti, poprípade ju schvaľuje, v dôsledku čoho prežíva vysokú mieru ochoty konať. Štvrtá kategória, integrovaná regulácia, predstavuje najautonómnejšiu formu vonkajšej motivácie, pretože jednotlivec nielenže uznáva hodnotu činnosti a stotožňuje sa s ňou, ale považuje ju za totožnú s inými základnými záujmami a hodnotami. Posledné dve kategórie tak predstavujú autonómnu vonkajšiu motiváciu, ktoré s vnútornou motiváciou spája dobrovoľnosť. Rozdiel spočíva v základnej

charakteristike vnútornej a vonkajšej motivácie, vnútorná motivácia je založená na záujme a potešení, identifikovaná a integrovaná regulácia sú založené na vnímaní hodnoty, na vnímaní činnosti ako prospešnej (Ryan – Deci, 2000).

Všeobecný model vnútornej a vonkajšej motivácie, tzv. hierarchický model, sa pokúsil navrhnúť Vallerand (1997). Autor na základe rozsiahleho prieskumu literatúry potvrdil, že vnútorná a vonkajšia motivácia spolu s amotiváciou patria k dôležitým konceptom pri porozumení ľudského správania. Taktiež zdôraznil multidimenzionálny prístup pri skúmaní javov súvisiacich s motiváciou. Navrhnutý hierarchický model vnútornej a vonkajšej motivácie pozostáva z troch úrovní, globálnej, kontextuálnej, situačnej a z troch rovnomenných druhov motivácie. Najvyššie v modeli sa nachádza globálna motivácia, ktorá predstavuje všeobecnú dispozíciu osobnosti. Uprostred v modeli sa nachádza kontextuálna motivácia, ktorá sa vzťahuje na rôzne životné domény. Najnižšia úroveň v modeli prislúcha situačnej motivácii, teda motivácii v konkrétnej situácii. Na všetkých troch úrovniach je nevyhnutné zohľadniť vnútornú motiváciu, vonkajšiu motiváciu a amotiváciu. Pre všetky tri úrovne je príznačné pôsobenie sociálnych faktorov (globálnych, kontextuálnych a situačných). Motivácia zvyčajne pôsobí zhora nadol, konkrétne z najbližšej vyššej úrovne na najbližšiu nižšiu úroveň (napr. globálna motivácia pôsobí na kontextuálnu motiváciu, kontextuálna motivácia pôsobí na situačnú motiváciu), pri dlhodobejšom vplyve môže ísť aj o spätné pôsobenie (napr. situačná motivácia pôsobí na kontextuálnu motiváciu). Dôležitá vlastnosť modelu súvisí so skutočnosťou, že motivácia vedie k rozdielnym výsledkom u jednotlivcov. Po prvé, tieto výsledky môžu byť kognitívne, afektívne alebo behaviorálne. Po druhé, rozličné motivácie ovplyvňujú kvalitatívne rozdielne výsledky. Napríklad, vnútorná motivácia prispieva k pozitívnym výsledkom, externá regulácia a amotivácia vedú k negatívnym výsledkom. Nestačí teda byť motivovaným, ak chceme dosahovať pozitívne výsledky, je žiadúca vnútorná motivácia alebo určité kategórie vonkaj-

šej motivácie ako integrovaná a identifikovaná regulácia (Vallerand, 1997). Navrhnutý model poukazuje na hierarchickosť a komplexnosť motivácie, ako aj na potenciálne prínosné motivačné profily.

V translatológii, konkrétne vo vede o tlmočení, sa výskum motivácie často zameriava na študentov prekladateľstva a tlmočníctva v kontexte ich vhodnosti na zvolené štúdium. Dodds (1990) podčiarkuje komplexnosť a význam (de)motivácie vo výučbe tlmočenia. Timarová – Salaets (2011) poukazujú na význam motivácie ako potrebnej mäkkej zručnosti počas štúdia tlmočníctva, zároveň však upozorňujú, že nie je systematicky skúmaná a testovaná. Chýbajúcu náležitú pozornosť venovanú motivácii študentov tlmočníctva zdôrazňuje aj Wu (2016).

Výskum motivácie študentov tlmočníctva by sme mohli rozdeliť do troch línií: motivácia ako prediktívny faktor schopností, dôvod pre štúdium tlmočníctva, úloha motivácie v didaktike tlmočenia (Wu, 2016). Pri výskumnom overovaní potenciálnych faktorov podieľajúcich sa na úspešnosti, teda dobrých výkonoch študentov tlmočenia, predstavuje motivácia jednu z premenných individuálnych rozdielov.

Timarová – Salaets (2011) skúmali spolu s motiváciou aj štýly učenia a kognitívnu flexibilitu u študentov tlmočníctva. Zistili, že študenti, ktorí sa sami rozhodli pre štúdium tlmočenia, sú motivovanejší, teda viac sa orientujú na dosiahnutie úspechu, zároveň sú kognitívne flexibilnejší a menej ich negatívne ovplyvňuje stres.

Shawová (2011) v rámci kauzálnu-komparatívnej štúdie na vzorke študentov tlmočníctva zo štyroch európskych univerzít skúmala vybrané motivačné a kognitívne aspekty. Vzorka pozostávala zo študentov konferenčného tlmočenia a tlmočenia do posunkového jazyka. V kontexte motivačných aspektov Shawová (2011) zistila, že medzi študentmi konferenčného tlmočenia a študentmi tlmočenia do posunkového jazyka existujú významné rozdiely v oblastiach „flow“ (intenzívne sústredenie sa) a „internality“ (presvedčenie, že úspech je spôsobený vnútornými príčinami). Študenti tlmočenia do posunkového jazyka

vykazovali vyššiu schopnosť intenzívne sa sústrediť, naopak študenti konferenčného tlmočenia vo vyššej miere pripisovali dosiahnuté výsledky vlastnému snaženiu. Významné rozdiely identifikovala autorka aj medzi začínajúcimi a pokročilými študentmi v oblastiach ochoty učiť sa a flow. Pokročilí študenti dosiahli v oboch oblastiach vyššie skóre než začínajúci študenti. S narastajúcou dĺžkou štúdia sa tak zvyšovala snaha osvojiť si nové poznatky a rozširovať vedomosti na jednej strane ako aj schopnosť intenzívne sa sústrediť eliminovaním rušivých vplyvov na strane druhej (Shaw, 2011).

Nielen motiváciu, ale aj demotiváciu študentov tlmočníctva (N = 160) skúmal Wu (2016). Autor pomocou špecificky zostaveného dotazníka a sebarefektívnych esejí zistil, že medzi študentmi bakalárskeho i magisterského stupňa je motivácia pomerne vysoká, zároveň však identifikoval i sklony k demotivácii, ktorú podmieňovali viaceré faktory (samotný študent, spolužiaci, učiteľ či inštitúcia). Výsledky naznačili, že budúca konceptualizácia seba samého, teda predstava schopností a vlastností, ktoré by študenti chceli mať ako budúci tlmočníci, bola silnejšou motiváciou než vnímaný prínos tlmočnického tréningu.

Väčšina priblížených výskumov, ktoré tematicky súvisia s obsahovým zameraním predloženej monografie, sa realizovala v zahraničí. Aj v domácom prostredí vznikli štúdie, ktoré prispeli k súčasnému stavu poznania. Štúdia Heinzovej – Nábéľkovej (2015) prezentovala predbežné zistenia širšie koncipovaného interdisciplinárneho výskumu, ktorý hľadal súvislosti medzi tlmočnickým výkonom a vybranými psychologickými charakteristikami. Pomocou Dotazníka motivácie výkonu (Pardel – Maršálová – Hrabovská, 1992) na vzorke študentov bakalárskeho a magisterského štúdia prekladateľstva a tlmočníctva (N = 123) zistili, že v porovnaní s normami pre vysokoškolskú populáciu dosahuje skúmaná vzorka vo všetkých subškálach vyššie priemerné skóre, ktoré indikuje vyšší motív výkonu a vyššiu mieru anxiety podporujúcej výkon, ale aj vyššiu mieru anxiety brzdiacej výkon

(Heinzová – Nábělková, 2015, s. 31). Uvedené zistenia autorky korelovali aj s tlmočnickým výkonom, hoci vzorka bola v tomto prípade pomerne malá (N = 27). Medzi konzekutívnym tlmočením a anxiétou brzdiacou výkon sa potvrdil relatívne silný negatívny vzťah, to znamená, že s rastom danej anxiety klesal výkon v konzekutívnom tlmočení. Stredne silný pozitívny vzťah autorky zistili medzi motívom výkonu a konzekutívnym tlmočením, to znamená, že s rastom motívu výkonu sa zvyšoval aj výkon v konzekutívnom tlmočení.

Vplyv motivácie a anxiety na tlmočnický výkon študentov skúmala i Hodáková (2021b). Autorka dospela k zisteniu, že motivačná orientácia sa v jednotlivých skupinách výskumnej vzorky prejavovala rôznym spôsobom v množstve pretlmočených informácií, teda v kvalite a stabilite tlmočnického výkonu, v závislosti od tlmočnických kompetencií (tzv. „lepší“ verzus „horší“ tlmočníci). Hodáková (2021b) sa domnieva, že správna intenzita a orientácia motivácie tlmočníka nie je jediným rozhodujúcim faktorom pre zabezpečenie vysokej kvality a stability tlmočnického výkonu. Dôležité sú aj dostatočné tlmočnické kompetencie (jazykové, translačné a kognitívne zručnosti). Ak nie je zabezpečená adekvátne kombinácia týchto premenných, môže byť vysoká úroveň motivácie tlmočníka dokonca kontraproduktívna (Hodáková, 2021b). Realizovaný výskum tak potvrdil potenciálnu súvislosť medzi osobnostnými charakteristikami a kognitívnymi schopnosťami, ktoré môžu výrazne ovplyvniť proces a výsledok tlmočenia.

Skúmanie potenciálnej súvislosti medzi motiváciou a kvalitou konzekutívneho a simultánneho tlmočenia študentov (N = 81) bolo predmetom i ďalšej empirickej štúdie, ktorú realizovali Melicherčíková – Dove (2021). Motiváciu pritom autori vymedzili ako preferenciu tlmočenia pred prekladáním. Výsledky naznačili, že medzi motivovanými a nemotivovanými študentmi prekladateľstva a tlmočníctva existuje štatisticky významný rozdiel v ich výkonoch. Výkony motivovaných študentov boli lepšie než výkony študentov

bez tlmočnickej motivácie, tak v konzekutívnom ako aj v simultán-
nom tlmočení.

Predchádzajúce štúdie sa zameriavali na študentov tlmočnic-
tva. Motiváciu absolventov prekladateľstva a tlmočníctva skúmali
v empirickej štúdii Horváth – Kálmán (2021). Zistenia autorov na-
značujú, že najsilnejším motivačným aspektom je vnútorná motivá-
cia. Korelačné a regresné analýzy potvrdili, že vnútorná motivácia
prispieva k motivovanému učeniu. Zároveň sa preukázal negatívny
vplyv altruizmu v tomto kontexte.

Výskum motivácie profesionálnych tlmočníkov je menej častý
než výskum študentov tlmočníctva. Do stručného prehľadu by sme
mohli zaradiť výskum, ktorý realizovala Badalotti (2011) na vzorke
65 profesionálnych austrálskych prekladateľov a tlmočníkov. Autorka
pracovala s konceptom multilingválneho profesionála, pričom vzorku
ďalej nediferencovala, takže dosiahnuté zistenia sú skôr všeobecné
a nemôžeme ich vzťahovať len na tlmočníkov. Na základe analýzy
odpovedí probandov v kontexte teórie sebaurčenia sa vo väčšine prí-
padov potvrdila vnútorná motivácia, po ktorej nasledovala vonkaj-
šia motivácia so silným vnútorným zdrojom – integrovaná regulácia
(Hlavac – Commons, 2023).

Profil tlmočníkov, konkrétne profesionálov a študentov komunit-
ného tlmočenia, sa pokúsili zostaviť Hlavac – Commonsová (2023).
Jedným zo skúmaných aspektov bola aj motivácia, pričom autori vy-
chádzali z už spomínanej teórie sebaurčenia. Ďalšími skúmanými as-
pektmi boli pracovné skúsenosti a objem práce. Vzorku tvorilo 80
profesionálnych tlmočníkov a 80 študentov tlmočníctva. Výsledky
naznačili, že v prípade študentov prevláda vonkajšia motivácia so
zameraním na aktivizmus v komunite, motivácia profesionálnych tl-
močníkov bola skôr vnútorná. Vidíme tu isté paralely s predchádza-
júcim výskumom, kde sa ako dominantná taktiež javila vnútorná mo-
tivácia. Hoci sa uvedené zistenia vzťahujú na austrálsku populáciu,

domnievame sa, že isté paralely môžu byť príznačné aj pre európsku populáciu.

Zo stručného predchádzajúceho prehľadu je zrejmé, že výskum motivácie sa sústreďuje dominantne na študentov, marginálne na absolventov (prekladateľstva a) tlmočníctva. Štúdie, ktoré by explicitne skúmali motiváciu profesionálnych tlmočníkov, sú skôr sporadické. Súčasťou nášho výskumu je aj skúmanie motivácie profesionálnych tlmočníkov a jej porovnanie s motiváciou študentov.

Ako sme naznačili v tejto kapitole, k dispozícii máme zistenia rôznych, prevažne zahraničných výskumov, ktoré sa zamerali na vybrané kognitívne zručnosti a/alebo osobnostné charakteristiky profesionálnych tlmočníkov alebo študentov tlmočníctva. Je zrejmé, že práve kombinácia týchto aspektov vo výskume môže priniesť komplexnejšie zistenia. Ďalšie výskumy, ktoré by porovnávali študentov/absolventov a profesionálnych tlmočníkov z hľadiska osobnostných a kognitívnych charakteristík, preto považujeme za prínosné. Zistenia takýchto výskumov by nielen obohatili stav poznania v odbore, ale mohli by taktiež poskytnúť relevantné odporúčania pre prípravu budúcich tlmočníkov.

Pre naznačené výskumy sú však príznačné viaceré obmedzenia. Prvým je ochota výskumných subjektov, najmä profesionálnych tlmočníkov či absolventov daného štúdia, participovať na výskume. Dôvodom ich nízkej zapojenosti do výskumných projektov je často časová zaneprázdnenosť či chýbajúce adekvátne finančné ohodnotenie. Ďalším dôvodom môže byť skutočnosť, že ich schopnosti, zručnosti a výkony sú experimentálne testované a následne podrobené detailnej analýze a zhodnoteniu, čo môže viesť k istému diskomfortu. Aj tieto dôvody podmieňujú isté obmedzenie výskumu v tlmočení, a to najmä malú veľkosť výskumnej vzorky, predovšetkým v slovenských podmienkach. Ďalším obmedzením je časová náročnosť takýchto výskumov nielen zo strany výskumných subjektov, ale aj zo strany výskumného tímu. Obmedzujúcim faktorom môže byť i materiálna

náročnosť výskumu a potreba interdisciplinárnej spolupráce. Je tiež otázne, či v experimentálnych podmienkach dosahujú študenti, absolventi a profesionáli výkony, ktoré by podávali v reálnej situácii. Taktiež zvolené metódy (napr. sebahodnotiace škály a dotazníky, rozhovory, introspektívne metódy, retrospektívne protokoly a pod.) implikujú pomerne veľkú mieru subjektivity prípadne voľby odpovedí, o ktorých majú probandi pocit, že sú žiadúce. Aj napriek mnohým týmto obmedzeniam sa domnievame, že výskum osobnostných a kognitívnych charakteristík v tlmočení je potrebný a v prípade starostlivo naplánovaného dizajnu môže poskytnúť relevantné zistenia pre vedu o tlmočení.

2 Kvalita v tlmočení a hodnotiace prístupy

Náš výskum sa zameriava nielen na vybrané osobnostné a kognitívne charakteristiky profesionálnych tlmočníkov a študentov tlmočníc-tva, ale aj na možné usúvzťažnenie týchto charakteristík s tlmočnickým výkonom. Z tohto dôvodu sa v nasledujúcej kapitole budeme venovať otázkam kvality a hodnotenia v tlmočení²¹.

Kvalita a normy sú dlhodobo späté s výskumom konferenčného²² tlmočenia (Pradas Macías – Zwischenberger, 2021), relevantná pritom stále zostáva aj otázka „Kvalita pre koho?“ (Shlesinger 1997, s. 127). Aj napriek dlhodobému odbornému záujmu o túto problematiku a množstvu realizovaných výskumov z rozličných perspektív sa naďalej v odbornej literatúre stretávame s konštatovaním, že nemáme k dispozícii všeobecne platnú definíciu (Moser-Mercer, 1996; Garzone, 2002; Bohušová, 2009; Kalina, 2012; Stahl, 2012), respektíve, že sme nedospeli k univerzálnemu konsenzu, čo je kvalita v tlmočení (Collados Aís – García Becerra, 2015; Pradas Macías – Zwischenberger, 2021). Najmä pri realizácii výskumov je potrebné vymedziť, ako chápeme kvalitu resp. kvalitné tlmočenie, čo podmieňuje existenciu parciálnych alebo špecifických definícií.

Desaťročia sa koncepcia kvality v tlmočení spájala s atribútom ťažko definovateľná, ťažko postihnuteľná (napr. Shlesinger, 1997; Kahane, 2000). Pöchhacker (2013) považuje za vhodnejšie uznať, že kvalita má viac ako len jeden rozmer a pripúšťa viac ako jeden nemenný prístup.

²¹ Dominantným perspektívam hodnotenia a posudzovania tlmočnického výkonu sme sa venovali aj v iných publikáciách, pozri Melicherčíková (2017); Djovčoš – Melicherčíková – Vilímek (2021).

²² Kvalita predstavuje kľúčový koncept aj v iných typoch tlmočenia, napr. v tlmočení vo verejnej službe. Predložená publikácia a aj realizovaný výskum sa prioritne zameriavajú na profesionálnych konferenčných tlmočníkov a študentov, ktorých tréning sa primárne sústreďuje na konferenčné tlmočenie.

Vychádzajúc z tejto premisy prioritizoval komplexný prístup k vymedzeniu kvality v tlmočení (Pöchhacker, 2001) a opísal viaceré perspektívy poňatia tejto problematiky.

Podľa Pöchhackera (2013, s. 33) by komplexné nazeranie na kvalitu v tlmočení malo zahŕňať aj otázky späté s kvalifikáciou a zručnosťami tlmočníka, kolektívnu profesionálnu etiku a podmienky, v ktorých tlmočníci vykonávajú svoju prácu. Pozornosť sa pritom často sústreďuje len na samotný výkon, teda na diskurz, ktorý vznikol v reálnom čase ako tlmočenie výpovede z východiskového jazyka pre potreby poslucháčov do cieľového jazyka. Dokonca aj toto úzke zameranie na kvalitu poukazuje na viacero perspektív kvality tlmočenia ako predmetu skúmania (Pöchhacker, 2013).

Konštrukt kvality zahŕňa viacero dualít, ktoré sa spájajú s míľnikmi v empirickom výskume kvality v tlmočení. Klasický pohľad na kvalitu v tlmočení cez prizmu Herberta (1952) je podľa Pöchhackera (2013) dvojdimenzionálny. Herbert (1952) tvrdil, že úlohou tlmočníka je prenesenie pôvodného prejavu čo najpresnejšie a podľa možnosti so zachovaním rovnakého štýlu. Táto klasická dualita obsahu a formy bola príznačná aj pre Gilea (1983), ktorý rozlišoval dve hlavné kritériá kvality, informačný obsah a prezentáciu. Pöchhacker (2013) sa zamýšľal nad tým, ako môžeme určiť relatívnu váhu týchto dvoch zložiek v konkrétnom prípade. Inak povedané, má tlmočník uprednostniť obsah, formu alebo sa má usilovať o ich rovnováhu? V súvislosti s potenciálnym konfliktom medzi presnosťou a dobrým štýlom, teda medzi obsahom a formou, požadoval Herbert (1952) od tlmočníka, aby svoj výstup prispôsobil profesijnej príslušnosti účastníkov (napr. diplomati, vedci, politici) a charakteru a účelu stretnutia (napr. diplomatická konferencia, vedecké podujatie, politické zhromaždenie). Môžeme tak hovoriť o zameraní sa na poslucháča (Pöchhacker, 2013). Rozlišovanie perspektívy poslucháča a rečníka súvisí s ďalšími dvomi relevantnými aspektmi, konkrétne so zámerom a funkciou alebo efektom. Tlmočník má svojim poslucháčom umožniť, „aby presne vedeli, čo rečník zamýšľal vyjadriť“

a urobiť na nich dojem, aký si želá urobiť rečník“ (Herbert, 1952, s. 25). Tieto dve duality, spojenie obsahu a formy, vzťah rečník – poslucháč, sa na abstraktnejšej rovine premietajú do duality medzi tlmočením ako („textovým“) produktom a tlmočením ako službou umožňujúcou komunikáciu (Pöchhacker, 2013, s. 35).

V grafickom zobrazení noriem kvality pre produkt a službu tlmočenia rozlišuje Pöchhacker (2002, s. 97) dva póly. Najbližšie k pólu produkt je norma presnosti a po nej norma adekvátnosti vyjadrovania v cieľovom jazyku. Najbližšie k pólu služba je norma úspešnej komunikatívnej interakcie, ktorá prechádza celým kontinuum a zahŕňa aj príslušné normy kvality pre produkt. Medzi celkovým úspechom komunikácie a presnosťou a adekvátnosťou cieľového textu je norma ekvivalentného komunikatívneho účinku. Produkt a služba sa spájajú s rozličnými normami, ktoré sú súčasťou skúmania kvality. Analogicky ku vzťahu produkt a jeho účinok rozlišujeme dualitu autora („producenta“) tlmočenia a príjemcu a následne dualitu profesionálnych noriem (normy produkcie) a noriem očakávaní. Vzhľadom na podstatu tlmočenia ako služby by normy produkcie mali zohľadňovať normy očakávaní, obidve skupiny by mali byť navzájom prepojené. Väčšina výskumov kvality konferenčného tlmočenia sa realizovala pozdĺž tejto koncepcnej osi (Pöchhacker, 2013).

Ak tlmočenie posudzujeme ako službu, teda ako celkový proces sprostredkovanej interakcie v rámci komunikačného aktu, aplikujeme procesný prístup, ktorý úzko súvisí s kognitívnymi aspektmi tlmočenia. Efektivita kognitívnych procesov pri tlmočení je relevantná a spoludeterminuje celkovú kvalitu (Ďoubalová, 2019). Vzhľadom na metodiku realizovaného výskumu sa však budeme venovať najmä výsledku tlmočenia, teda samotnému produktu a možnostiam jeho posudzovania a hodnotenia.

2.1 Faktory spoludeterminujúce kvalitu v tlmočení

V úvode tejto kapitoly sme poukázali na chýbajúcu univerzálnu definíciu kvality v tlmočení, ktorá súvisí s komplexnosťou procesu tlmočenia, ako aj s množstvom faktorov, ktoré do neho vstupujú. Pri hodnotení tlmočnickovho výstupu sa síce zameriavame len na samotný produkt, ale z hľadiska zaistenia určitej miery (resp. snahy) objektívneho hodnotenia je potrebné zohľadniť aj iné, najmä externé faktory, ktoré môžu ovplyvniť kvalitu tlmočnickovho výstupu.

Jedným z najpodstatnejších externých faktorov je východiskový prejav rečníka. Vplyv východiskového prejavu na kvalitu tlmočenia zdôrazňujú i Kalina (2006) a Gile (2009). Kalina (2006) vníma kvalitu tlmočenia do značnej miery ako funkciu kvality východiskového prejavu, ktorý má byť tlmočený, pričom podľa autorky tlmočenie nemôže byť lepšie než východiskový text (Albl-Mikasa, 2021). Gile (2009, s. 193) v súvislosti s východiskovým prejavom poukazuje na tzv. „spúšťače problémov“, medzi ktoré radí najmä vysokú informačnú nasýtenosť, nadmerne pomalý prejav, silný prízvuk, nesprávnu gramatiku a používanie neadekvátnej lexiky, nezvyčajný jazykový štýl a štýl uvažovania.

Nielen príliš pomalý, ale aj príliš rýchly východiskový prejav môže ovplyvniť kvalitu tlmočenia. Maximálnu hornú hranicu rýchlosti prejavu v tlmočení, teda keď tlmočník dokáže ešte podať kvalitný výkon, experimentálne overili Gerver (1969/2002) ako 120 slov za minútu a Čeňková (1988) ako 300 slabík za minútu. Výskum vplyvu rýchlosti a iných vonkajších premenných na tlmočnickov OSN naznačil, že extrémne vysoká rýchlosť prejavu je najvýraznejšou vlastnosťou ovplyvňujúcou tlmočnický výkon. Vysoká rýchlosť²³ má tendenciu nad-

²³ Výskum, ktorý realizovali Djovčoš – Melicherčíková – Vilímek (2021), naznačil, že v prípade lexikálne nasýteného prejavu ho študenti vnímajú ako rýchly a negatívne vplyvajúci na ich tlmočnický výkon.

merne zaťažovať kognitívne procesy tlmočníka, čím výrazne ovplyvňuje kvalitu výstupu (Baigorri-Jalón – Travieso-Rodríguez, 2017).

Ďalším rozhodujúcim faktorom môže byť poskytnutie/neposkytnutie východiskového prejavu tlmočníkovi či spôsob prezentovania (prozodické vlastnosti). Lamberger-Felberová (1998) zistila, že keď majú tlmočníci včas k dispozícii prepis východiskového prejavu, je ich výkon výrazne lepši (Pradas Macías – Zwischenberger, 2021).

V rámci externých faktorov uvádzajú Pradas Macías – Zwischenbergerová (2021) aj mieru porozumenia zo strany používateľov tlmočnických služieb, teda klientov. Vysvetľujú to na základe výsledkov výskumu Reithoferovej (2013), v ktorom recipienti východiskového textu mali väčší problém s porozumením ako recipienti tlmočeného prejavu. To znamená, že na hodnotenie úplnosti alebo správnosti prenosu vplýva aj úroveň porozumenia recipientov (Pradas Macías – Zwischenberger, 2021).

Iný faktor, ktorý ovplyvňuje kvalitu v tlmočení, je aj používanie angličtiny ako lingua franca, pre ktorú sú napríklad príznačné vyššie spomínané Gileove spúšťače problémov (Albl-Mikasa, 2021). Je otázne, do akej miery má tlmočník zachovať „štýl“ takéhoto rečníka a do akej miery ho má/môže „vylepšiť“.

Podľa Behrovej (2013, s. 96) by skúmanie hodnotenia kvality malo vychádzať zo spoločného výskumného základu a zohľadňovať tzv. hodnotiaci rámec, v ktorom sú vzájomne prepojené prostredie, konsenzus kritérií a dispozície účastníkov (poslucháč, tlmočník alebo kolega tlmočník, hodnotiaci člen komisie počas skúšky). Pradas Macías – Zwischenbergerová (2021, s. 246) k tomu dodávajú, že čím lepšie definujeme všetky prvky (premenné), ktoré sa podieľajú na hodnotení kvality, tým bližšie budeme k dosiahnutiu stabilného zoznamu hodnotiacich kritérií.

2.2 Empirický výskum kvality v tlmočení

Počiatky empirického výskumu kritérií kvality v tlmočení sa datujú do druhej polovice 80. rokov 20. storočia, a bolo preň príznačné rozlišovanie hodnotiacej perspektívy tlmočníka na jednej strane a poslucháča (používateľa) na strane druhej (Pöchhacker, 2001). Skúmanie očakávaní používateľov vyústilo do produktívneho výskumu (Kurz, 2001; Downie, 2015), ktorý sa najčastejšie realizoval prostredníctvom prieskumov vo forme dotazníkov alebo štruktúrovaných rozhovorov (Pöchhacker, 2001). V odbornej literatúre nájdeme zdôvodnenie potreby uvedených prieskumov (napr. Kurz, 1993; Mack – Cattaruzza, 1995; Vuorikoski, 1998), ale aj ich spochybnenie či kritiku ich prínosu (napr. Shlesinger, 1997; Chiaro – Nocella, 2004; Moser-Mercer, 2008a). Gile (2023) poukazuje na riziko skreslenia dosiahnutých zistení v dôsledku tzv. sociálnej adekvátnosti. To znamená, že respondenti sa snažia vykresliť seba samého nie na základe reality, ale podľa sociálnych očakávaní.

Popri štúdiách zameraných na očakávanú alebo vnímanú kvalitu sa menšia časť štúdií venovala aj kvalite vychádzajúcej z reálnych potrieb komunikantov, t. j. porovnávala východiskový a cieľový text, poprípade zohľadňovala aj kognitívne procesy tlmočníka (Pradas Macías – Zwischenberger, 2021).

2.2.1 Prieskumy medzi používateľmi tlmočnických služieb

Spomínaný rozsiahly výskum iniciovala prvá empirická štúdia o očakávaníach aplikovateľných na kvalitu v tlmočení, ktorú realizovala Bühlerová (1986). Autorka, ako uvádza v úvode, sa pokúsila „vytvoriť hodnotiace kritériá konferenčného tlmočenia a tlmočníkov, s dôrazom na očakávania a potreby používateľov“ (Bühler, 1986, s. 231). Podstatné je pritom rozlišovanie termínov očakávania a potre-

by. Očakávania, na rozdiel od skutočných potrieb, nemusia byť vždy realistické. Očakávania teda nemusia zodpovedať reálnym potrebám.

Výskum sa realizoval v rámci Medzinárodnej asociácie konferenčných tlmočníkov – AIIC²⁴ a participovali na ňom dve skupiny, profesionálni tlmočníci (N = 41) a členovia Prijímacej komisie²⁵ (N = 6) pri AIIC. Bühlerová (1986) očakávala, že členovia komisie ako hodnotitelia zohľadnia očakávania a potreby potenciálnych používateľov. Administrovaný dotazník pozostával z troch častí. Prvá sa týkala dôležitosti, ktorú respondenti pripisovali pozitívnemu názoru delegátov pri výbere kandidátov (tlmočníkov) na prijatie. Druhá obsahovala 16 lingvistických a extra-lingvistických kritérií²⁶ a požadovala od respondentov, aby označili ich dôležitosť na štvorbodovej škále (od veľmi dôležitých po irelevantné). Lingvistické (lingvisticko-sémantické) kritériá zahŕňali rodný prízvuk, plynulosť prejavu, logickú kohéziu výpovede, významovú zhodu s pôvodnou správou, úplnosť tlmočenia, správnu gramatiku, správnu terminológiu a voľbu vhodného štýlu. K extra-lingvistickým kritériám patrilo príjemný hlas, dôkladná príprava konferenčných dokumentov, vytrvalosť, držanie tela, príjemný vzhľad, spoločlivosť, schopnosť pracovať v tíme a pozitívna spätná väzba od delegátov. Tretia časť dotazníka poskytla priestor na doplnenie ďalších kritérií a konkretizovanie ich významu. Výsledky preukázali, že respondenti (tlmočníci) pripisovali väčší význam lingvistickým na rozdiel od extra-lingvistických kritérií. Za najdôležitejšie kritérium označili významovú zhodu s originálom, nasledovala logická kohézia a extra-lingvistické kritérium spoločlivosť. Bühlerová (1986) však správne dopĺňa, že zvyčajne nemajú používatelia k dispozícii pôvodný prejav, a preto nedokážu zhodnotiť významovú zhodu. Pre ich hodnotenia sú tak skôr

²⁴ International Association of Conference Interpreters/Association internationale des interprètes de conférence (AIIC)

²⁵ Committee for the Admission and Language Classification of Applicants (CACL)

²⁶ Východiskom pre rozlišovanie viacerých kritérií kvality boli kritériá informačnej vernosti a prezentácie, ktoré navrhol Gile (1983).

príznačné „povrchné kritériá“ ako príjemný hlas, ktorý sa v danom prieskume ocitol na poslednom mieste ako najmenej dôležité kritérium (Pradas Macías – Zwischenberger, 2021, s. 244).

Podľa Kahana (2000) spočíva prínos realizovanej štúdie vo vymedzení hodnotiacich kritérií, ktoré, s miernou modifikáciou, využili vo svojich výskumoch mnohí ďalší autori, čo umožnilo istú komparabilitu jednotlivých štúdií. Bühlerová (1986) predpokladala, že hodnotiace kritériá AIIC odrážajú očakávania a potreby používateľov tlmočnických služieb. Vychádzajúc z tohto predpokladu bolo zámerom jej štúdie odvodiť hodnotiace kritériá používateľov od hodnotiacich kritérií tlmočníkov (Kahane, 2000). Ako sme už uviedli, uvedená práca neskôr podnietila jeden z najrozsiahlejších a najsúvislejších výskumov o kvalite v tlmočení (Pöchhacker – Zwischenberger, 2010).

2.2.1.1 *A priori* hodnotenie

Nasledujúce štúdie vychádzali z metodiky Bühlerovej dotazníka a prevzali navrhnuté kritériá. Ich cieľom bolo stanoviť *a priori* názory používateľov²⁷ na kvalitu v tlmočení a určiť, akú úlohu zohrávajú jednotlivé kritériá (Pradas Macías – Zwischenberger, 2021).

Kurzová (1989) sa medzi prvými pokúsila overiť, či kritériá odvodené od kritérií profesionálnych tlmočníkov (expertov) platia aj pre používateľov. Z pôvodných 16 kritérií pracovala vo výskume len s prvými ôsmimi z Bühlerovej dotazníka (rodný prízvuk, plynulosť prejavu, logická kohézia výpovede, významová zhoda s pôvodnou správou, úplnosť tlmočenia, správna gramatika, správna terminológia, príjemný hlas). Podobne ako Bühlerová (1986) sa zamerala na očakávania, teda *a priori* hodnotenia všeobecných situácií a ideálneho tlmočenia (Kahane, 2000). Respondentmi (N = 47) boli účastníci odbornej konferencie (venovanej zdravotníctvu). Výsledky naznačili podob-

²⁷ V odbornej literatúre sa synonymne uvádzajú pojmy používateľ, poslucháč, publikum.

nosť oboch štúdií v dvoch aspektoch. Po prvé, používatelia v Kurzovej (1989) výskume rovnako ako tlmočníci v Bühlerovej (1986) výskume považovali za dôležitejšie lingvistické kritériá v porovnaní s extra-lingvistickými. Po druhé, v oboch výskumoch bolo poradie jednotlivých kritérií takmer totožné. Rozdielnosť sa týkala váhy, ktorú respondenti prikladali hodnoteným kritériám. Tlmočníci v Bühlerovej (1986) výskume hodnotili všetky kritériá vyššie než používatelia v Kurzovej (1989) výskume, čo môže odrážať vyššie nároky sebahodnotenia tlmočníkov a nižšie očakávania používateľov od tlmočenia (Kahane, 2000). Výrazné rozdiely sa týkali najmä kritérií spojených s vyjadrovaním. Tlmočníci v porovnaní s používateľmi pripisovali oveľa vyššiu váhu kritériám ako rodný prízvuk, kvalita hlasu a správna gramatika.

V ďalšom výskume Kurzová (1993) overovala, či sa očakávania menia v prípade rôznych skupín používateľov. Autorka použila rovnakú metodiku ako v predchádzajúcom výskume (Kurz, 1989), ale očakávania skúmala v troch rôznych skupinách – na lekárskej konferencii²⁸, na strojárскеj konferencii o kvalite kontroly a na zasadnutí Rady Európy. Zároveň overovala aj záver Bühlerovej (1986), s ktorým sa úplne nestotožňovala, že navrhnuté kritériá vyvážené odrážajú požiadavky používateľov a tlmočníkov. Výsledky Kurzovej štúdie poukázali na rozdielne hodnotiace profily troch skupín používateľov. V prípade niektorých kritérií autorka identifikovala zhodu medzi porovnávanými skupinami, v prípade iných kritérií zaznamenala rozdiely medzi jednotlivými skupinami používateľov. Vzhľadom na skutočnosť, že priemerné skóre pridelené jednotlivým kritériám sa v troch skupinách používateľov (klientov) rôznilo, navrhuje Downie (2015) zoradenie kritérií na základe relatívnej dôležitosti. Poradie kritérií kvality doplníme aj o perspektívu profesionálnych tlmočníkov (Tabuľka 1).

²⁸ Dáta pochádzali z Kurzovej štúdie z roku 1989.

Tabuľka 1: Poradie kritérií kvality používateľov a tlmočníkov (Downie, 2015, s. 22)

Používatelia tlmočnických služieb (Kurz, 1993)			Tlmočníci (Bühler, 1986)
Lekárska konferencia (N = 47)	Strojárska konferencia (N = 29)	Zasadnutie Rady Európy (N = 48)	(N = 47)
1 Význam	1 Význam	1 Terminológia	1 Význam
1 ²⁹ Kohézia	2 Terminológia	2 Význam	2 Kohézia
2 Terminológia	3 Kohézia	3 Úplnosť	3 Terminológia
3 Úplnosť	4 Plynulosť	4 Kohézia	4 Plynulosť
4 Plynulosť	5 Úplnosť	5 Plynulosť	5 Úplnosť
5 Hlas	6 Hlas	6 Gramatika	6 Gramatika
6 Gramatika	7 Prízvuk	7 Hlas	7 Hlas
7 Prízvuk	8 Gramatika	8 Prízvuk	8 Prízvuk

Pre tri skupiny používateľov tlmočnických služieb a skupinu profesionálnych tlmočníkov je príznačná istá homogénnosť. Kritériá významovej zhody, správnej terminológie a logickej kohézie sa v každej skupine umiestnili v rámci prvých štyroch miest. Podobne kritériá príjemného hlasu, gramatickej správnosti a rodného prízvuku sa v každej skupine umiestnili na posledných troch miestach, hoci v rôznom poradí medzi používateľmi. Kritérium plynulosť prejavu všetci respondenti vnímali ako stredne dôležité, dôležitosť kritéria úplnosť tlmočenia sa medzi skupinami rôznila. Znamená to, že respondenti v uvedených výskumoch pripisovali väčšiu dôležitosť (jazykovému) obsahu tlmočenia než spôsobu, akým je tento obsah prezentovaný (Downie, 2015).

Istá heterogénnosť sa týka hodnôt, ktoré respondenti jednotlivým kritériám pridelili. Rozdiely boli evidentné nielen medzi tlmočníkmi a používateľmi, ale aj medzi jednotlivými skupinami používateľov, čím Kurzová (1993) vyvrátila závery Bühlerovej (1986) o vyváženosti hodnotiacich požiadaviek. Očakávania tlmočníkov v Bühlerovej (1986)

²⁹ Obidve kritériá boli hodnotené rovnako a respondenti ich považovali za najdôležitejšie.

štúdiu boli pri väčšine kritérií vyššie než očakávania troch skupín respondentov vo výskume Kurzovej (1993). Realizovaný výskum tak potvrdil i význam situačnosti a komunikatívneho kontextu v tlmočení. Poukázal taktiež na dôležitú úlohu používateľa, teda príjemcu v procese tlmočenia.

Z hľadiska aplikovanej metodiky charakterizuje Downie (2015) štúdie Kurzovej (1989, 1993) ako výskumy kontextualizovaných očakávaní, keďže autorka sa pokúsila zistiť očakávania klientov tlmočenia v súvislosti s konkrétnou konferenciou. V rámci prieskumov medzi používateľmi možno identifikovať aj iné prístupy (napr. Gile, 1990; Kopczyński, 1994), ako uvedieme v prehľade neskôr.

Dotazníkovú metódu vo výskume kvality tlmočenia využili aj ďalší autori. Marrone (1993) kombinoval otázky o relatívnej dôležitosti kritérií kvality s inými otázkami týkajúcimi sa napríklad preferencií poslucháčov, ich reakcií na dĺžku tlmočených úsekov (pri konzekutívnom tlmočení), rýchlosti prejavu, vplyvu únavy na tlmočnický výkon a ďalších aspektov. Zameral sa tak nielen na očakávania, ale aj na hodnotenie. Pri príprave dotazníka sa snažil minimalizovať vplyv subjektívnych faktorov, napríklad zvolil progresívny prístup, pre ktorý bola príznačná postupnosť od veľmi jednoduchých a konkrétnych otázok po abstraktné a všeobecné otázky, ako napríklad vymedzenie a hodnotenie kvality v tlmočení. Dotazník administroval na prednáške o ústavách malých štátov, ktorá bola tlmočená konzekutívne primárne pre vysokoškolských študentov, pedagógov a niekoľkých výskumníkov (N = 87). Zistenia naznačili, že názory poslucháčov sa nie vždy zhodujú s názormi tlmočníkov, keďže poslucháči pripisujú väčší význam podstate, vernosti a úplnosti informácií než lingvistickej kvalite alebo prozodickým vlastnostiam tlmočenia, ktoré tlmočníci zvyčajne považujú za nevyhnutné zložky kvality. Marrone (1993) rovnako ako Kurzová (1993) poukazuje na potrebu ďalších výskumov a administráciu ďalších dotazníkov v rôznych kontextoch, obzvlášť na podujatiach menej odborného charakteru. Zároveň podčiarkuje náročnosť výberu a formu-

lácie vhodných otázok z hľadiska možného ovplyvňovania a skresľovania odpovedí³⁰.

Podobne zamerané ďalšie výskumy, ktoré realizovali Vuorikoski (1993) a Mack – Cattaruzza (1995), doplnili metódu dotazníka o ďalšie výskumné nástroje (napríklad telefonické a osobné rozhovory), aby tak znížili potenciálne nedostatky spojené s použitím jedinej metódy. Vuorikoski (1993) použila dotazníkovú metódu, aby na piatich seminároch (173 respondentov) skúmala „repciu“ simultánneho tlmočenia (Kurz, 2001). Pár týždňov po každom seminári viedla ešte telefonické rozhovory s účastníkmi. Autorka očakávala, že analýza jednotlivých seminárov poskytne bližšie informácie o recepcii tlmočenia špecifickej pre fínske konferencie. Dáta zozbierané prostredníctvom dotazníka ukázali, že poslucháči vnímajú dôležitosť kritérií tlmočenia v tomto poradí: tlmočenie poskytuje dostatočné informácie, je koherentné, plynulé, presné, tlmočník používa správnu terminológiu a má príjemný rytmus prejavu.

Výskum, ktorý realizovala Vuorikoski (1993), sa rozhodli replikovať Mack – Cattaruzza (1995). Autorky použili rovnakú metódu (dotazník doplnený telefonickými alebo osobnými rozhovormi) a na piatich konferenciách uskutočnili rozhovory s talianskymi účastníkmi (N = 75)³¹, na jednej konferencii sa pritom počet respondentov pohyboval od 10 po 20. Ich úlohou bolo zhodnotiť simultánne tlmočenie, ktoré počuli, teda reálnu skúsenosť a uviesť dôležitosť hodnotiacich kritérií, teda svoje očakávania a prania. Odpovede ukázali, že ideálny tlmočnický výkon by mal byť terminologicky správny a poskytnúť dostatočné informácie, mal by byť významovo zhodný s východiskovým prejavom a koherentný. Kritériá

³⁰ Je zaujímavé, že pri otázkach skúmajúcich tri kritériá kvality a tri nedostatky, pridelili v oboch prípadoch respondenti najviac bodov odpovedi A, nasledovala odpoveď B a najmenej bodov prislúchalo odpovedi C.

³¹ Otázke návratnosti dotazníkových prieskumov medzi používateľmi tlmočenia sa venuje García Becerra (2015b).

príjemného rytmu a plynulosti boli vnímané ako menej dôležité. Ako upozorňuje Downie (2015), je zarážajúce, že respondenti na všetkých konferenciách hodnotili šesť zvolených kritérií tak z hľadiska skúsenosti ako aj z hľadiska očakávaní veľmi podobne, čo naznačuje nedostatočnú silu výskumného nástroja rozlišovať hodnotenie reálnej skúsenosti a očakávania respondentov. Mack – Cattaruzza (1995) taktiež zistili, že poslucháči, ktorí sa s tlmočením stretli po prvýkrát, boli menej nároční než skúsení používatelia tlmočnických služieb, ich očakávania boli teda nižšie, zároveň však tlmočenie hodnotili ako horšie (Pradas Macías – Zwischenberger, 2021). Downie (2015) zdôrazňuje dôležitosť dvoch záverov uvedenej štúdie. Po prvé, autorky pripúšťajú, že potenciálne metodické nedostatky možno odstrániť aplikovaním interdisciplinárneho prístupu, konkrétne využitím metód z disciplín, v ktorých je prieskum viac etablovaný. Po druhé, autorky vyžadujú novú teóriu, ktorá ponúkne jasne definované a vyvážené komponenty kvality, keďže navrhnuté kritériá pochádzajú z vedy o tlmočení a klientom nemusia byť dostatočne zrozumiteľné.

Význam replikačných štúdií potvrdzuje Pöchhacker (2011), podľa ktorého replikácia, ako systematická duplikácia predchádzajúcich štúdií, zohráva dôležitú úlohu pri rozvoji poznania prostredníctvom empirického výskumu. Výskum kvality v tlmočení ponúka množstvo podnetných príkladov replikačných štúdií, ktorých bližšie preskúmanie, z hľadiska chýb a nedostatkov ako aj dosiahnutých výsledkov pri tvorbe noriem, „nám poskytne cenné poznatky a umožní nám napredovať tým, že sa vrátíme späť k tomu, čo už bolo urobené predtým“ (Pöchhacker, 2011, s. 54).

Predchádzajúce štúdie možno súhrnne označiť aj ako výskumy kontextualizovaných očakávaní. Zameranie na nekontextualizované (zovšeobecnené) očakávania používateľov tlmočenia predstavuje štúdia Kopczyńskiego (1994), ktorý skúmal očakávania odborníkov (N = 57) v humanitných vedách (N = 20), vo vede a technike (N = 23) a diplomatov (N = 14). Okrem zisťovania očakávaní požiadal autor res-

pondentov, aby uviedli tri najdôležitejšie funkcie tlmočenia, ako aj tri aspekty, ktoré ich najviac rozčulujú na úlohe tlmočníka. Zozbierané dáta rozdelil podľa odbornej príslušnosti respondentov, ako aj podľa toho, či sa na konferenciách zúčastnili ako poslucháči alebo ako rečníci. Väčšina respondentov v každej skupine považovala za najdôležitejšiu funkciu tlmočníka poskytnutie podrobného obsahu východiskového prejavu, na druhom mieste uvádzali väčšinou terminologickú presnosť. V prípade tretej funkcie autor zaznamenal viaceré preferencie, najčastejšie sa objavovali vhodný štýl, gramatická správnosť a plynulosť prejavu. Na základe týchto údajov vnímali respondenti v Kopczyńskiego (1994) výskume tlmočenie ako výrazne zamerané na prenos jazykových a terminologických informácií. S tým korešponduje aj vymedzenie aspektu, ktorý respondenti vnímali ako najirritujúcejší. Bez ohľadu na príslušnosť k odboru, či pôsobenie vo funkcii rečníka alebo poslucháča, sa najčastejšie medzi negatívami objavovala chybná terminológia. Interpretácia zistení ohľadom vnímania úlohy tlmočníka už nie je taká priamočiara. Väčšina respondentov (v rámci jednotlivých skupín i medzi rečníkmi a poslucháčmi) súhlasila s názorom, že tlmočník by mal zostať v úzadí, ale zároveň sa domnievala, že by sa mal vcítiť do zámerov rečníka. Odborníci z humanitných vied ako jediní nepožadovali od tlmočníka, aby napodobňoval tempo rečníka, čo môže naznačovať istú mieru uvedomenia si podstaty tlmočenej komunikácie (Kopczyński, 1994). Za prínos štúdie považuje Downie (2015) naznačenie rozdielu medzi stereotypnými názormi na tlmočníkov a očakávaniami používateľov ohľadom ich správania.

Doplňujúce zistenia k problematike očakávaní používateľov konferenčného tlmočenia poskytol aj rozsiahly prieskum, ktorý pod záštitou AIIC realizoval Moser (1995) zozbieraním údajov na 84 tlmočených konferenciách prostredníctvom 94 tlmočníkov. Celkovo tak získal 201 odpovedí v rámci štruktúrovaných rozhovorov. Inováciou prieskumu bolo zaradenie väčšieho počtu otvorených otázok popri tradičných otázkach s viacerými možnosťami odpovede,

čo umožnilo respondentom vyjadriť vlastné názory na tlmočenie. Hlavným cieľom bolo zistiť, či očakávania používateľov (poslucháčov a rečníkov) zostávajú konzistentné na rôznych konferenciách. Dáta potvrdili, že vo všeobecnosti pripisujú respondenti najväčší význam vernosti (významová zhoda), hoci v rozličnej miere. Menej často uvádzali synchrónnosť (časový odstup tlmočníka od rečníka), kvalitu hlasu a rečnicke zručnosti. Respondenti na odborných konferenciách považovali terminologickú presnosť za dôležitejšiu než respondenti na všeobecnejšie zameraných konferenciách. Rozdiely boli príznačné aj pre respondentov s rozdielnou dĺžkou skúseností s tlmočenými konferenciami. Medzi najnáročnejších používateľov pri kritériu jasnosť vyjadrovania (dokončené vety) patrili respondenti s menšími skúsenosťami, rovnako aj nároky žien boli vyššie než nároky mužov pri tomto kritériu. Isté rozdiely sa ukázali aj v súvislosti s vekom respondentov. Napríklad pri rozlišovaní čo je dôležitejšie, či úplnosť tlmočenia alebo zameranie na podstatné, rástla dôležitosť zamerania na podstatné s vekom respondentov a najvyššia bola vo vekovej skupine nad 60 rokov (Moser, 1995). Hoci bol realizovaný prieskum rozsiahly, počet respondentov pripadajúci na jednu konferenciu bol nízky, a preto sú dosiahnuté výsledky skôr všeobecné. Očakávania používateľov bolo možné analyzovať na základe veľkosti podujatia (malé verzus veľké) alebo charakteru (odborné verzus všeobecné), nebolo však možné uskutočniť konkrétne analýzy očakávaní v kontexte jednotlivých konferencií, keďže na niektorých sa do prieskumu zapojil len jeden alebo dvaja respondenti (Downie, 2015).

Tradícia výskumu očakávaní používateľov síce pokrýva súvislé časové obdobie, ale naznačený prehľad potvrdzuje, že v prípade výsledkov nemôžeme hovoriť o homogenosti a jednoznačnosti. Množstvo použitých prístupov a hodnotiacich kritérií sťažuje priame porovnanie rozličných štúdií. Táto chýbajúca komparabilita, ako sa domnieva Downie (2015), pravdepodobne viedla k výraznému poklesu štúdií o očakávaníach používateľov konferenčného tlmočenia začiatkom 21.

storočia v porovnaní s výrazným nárastom v 90. rokoch 20. storočia. Ďalším dôvodom môže byť zvýšený nárast záujmu o sociálnu rolu tlmočníka a s tým spojené nové zameranie vo vede o tlmočení, konkrétne posun od skúmania očakávaní klientov od tlmočníkov smerom ku skúmaniu ich postupov v špecifických prostrediach (Downie, 2015). Takéto nové zameranie nachádzame napríklad v prácach Dirikerovej (2004) a Eraslanovej (2008, 2011), ktoré uvádzame v podkapitole 2.3.

2.2.1.2 *Posteriori* hodnotenie

Okrem štúdií, ktoré sa zameriavali na *a priori* hodnotenia (očakávania) ohľadom kvality v tlmočení, vznikli aj štúdie, ktoré sa venovali *posteriori* hodnoteniu kvality v tlmočení, teda hodnoteniu konkrétneho tlmočenia používateľmi po skončení podujatia. Druhá výskumná línia, ktorú iniciovala štúdia Gilea (1990), však bola oveľa menej produktívna. Downie (2015) o tomto prístupe hovorí ako o výskume kontextualizovaných reakcií, keďže respondenti mali ohodnotiť tlmočenie, ktoré počuli na konkrétnej konferencii.

S predchádzajúcou výskumnou líniou súvisí problematický aspekt, na ktorý poukázal Gile (1990). Konkrétne šlo o neistú platnosť výrokov o očakávaníach ako ukazovateľoch relatívnej váhy skutočného vnímania kvality, čím naznačil potrebu skúmať skutočné vnímanie kvality (Chevalier – Gile, 2015). Vo svojej štúdii pomocou dotazníka s päťbodovou stupnicou zisťoval názory delegátov (N = 23) na päť kritérií: celková kvalita v tlmočení, kvalita jazykového výstupu, použitie terminológie, vernosť, kvalitu hlasu a prejav (Gile, 1990). Okrem toho mohli delegáti uviesť komentáre k hlavným nedostatkom v tlmočení, ako aj všeobecné komentáre k tlmočeniu. Väčšina respondentov pri hodnotení volila dve najvyššie skóre, čo viedlo k pomerne konzistentným výsledkom (Downie, 2015). Dáta ukázali, že delegáti hodnotili prejav nižšie než ostatné kritériá, ale toto hodnotenie neovplyvnilo celkové hodno-

tenie kvality (Gile, 1990). Samotný autor pripúšťa, že je preto náročné vyvodit' z dosiahnutých výsledkov akékoľvek závery (Downie, 2015).

Pöchhacker (1995) do svojej štúdie zahrnul nielen porovnanie východiskového a cieľového prejavu, ale aj komparatívnu analýzu lingvistických a extra-lingvistických prvkov. Na nevyhnutnosť lingvistického porovnávania východiskového a cieľového textu pri hodnotení kvality tlmočenia upozorňuje i Kalina (2015), ktorá však dodáva, že porovnanie sa musí realizovať v širších súvislostiach a zahŕňať všetky prvky, ktoré zasahujú do tlmočenia (komunikačná situácia, konferenčná technika, zloženie účastníkov, roly a charakteristiky rečníkov, príprava témy a terminológie a mnohé iné faktory súvisiace s rozličnými procesmi).

Nové smerovanie vo výskume *posteriori* hodnotení naznačili Chevalierová – Gile (2015), ktorí namiesto odpovedí na pred-definované kategórie uprednostnili spontánne reakcie na autentické tlmočenie (inauguračný prejav prezidenta Obamu). Výber vzorky bol zámerný a tvorili ju priatelia a príbuzní prvej autorky (N = 22) v pomerne širokom vekovom rozpätí (23 až 75 rokov). Nikto z respondentov nemal žiadne skúsenosti s prekladom alebo tlmočením, väčšina mala vysokoškolské vzdelanie s uplatnením v rozličných povolaniach. Z pôvodného 18-minútového prejavu mali autori k dispozícii štyri oficiálne tlmočenia, ktoré zabezpečili piati rôzni tlmočníci³². Autori z nich vybrali päť krátkych úryvkov (v trvaní od 1:35 po 3:40 minút). Výber úryvkov bol zámerný, museli byť dostatočne dlhé, aby si poslucháči stihli vytvoriť istý dojem, zároveň dosť krátke, aby poslucháči zostali sústredení. Okrem toho museli byť autonómne konzistentné ako súčasť prejavu, zahŕňať nejaké ťažkosti a tlmočnicke chyby. Úlohou každého respondenta bolo vypočut' si 4 až 6 úryvkov dvakrát, uviesť spontánne reakcie a ohodnotiť tlmočenie na škále od 0 po 10. Autori zistili, že pre hodnotenia je príznačná veľká inter-individuálna variabilita, pretože

³² Traja tlmočníci tlmočili prejav individuálne, ďalší dvaja sa na tlmočení prestriedali.

niektorí respondenti hodnotili pozitívne a iní zase negatívne rovnaké parametre kvality u rovnakých tlmočníkov. V rozhovoroch sa častejšie objavovali komentáre týkajúce sa formy na rozdiel od obsahu. Mnohé reakcie naznačili, že respondenti vnímali tlmočníkov ako hercov, respektíve ako hercov, ktorí súťažia s rečníkom o priazeň poslucháčov, čím vyvrátili predstavu, že tlmočník je neviditeľný. Zistenie o viditeľnosti tlmočníka korešponduje s názorom, ktorý akcentuje i Angelleli (2004). Ukázalo sa, že intonácia je dôležitým kritériom kvality. Naopak zhoda v pohlaví, teda že rečníka tlmočí tlmočník a rečníčku tlmočníčka, nebola vnímaná ako dôležité kritérium kvality. Rovnako ani smer tlmočenia, tlmočenie do cudzieho jazyka v jednom prípade, nemalo vplyv na hodnotenie kvality. Vzhľadom na povahu experimentu nemožno dosiahnuté výsledky zovšeobecňovať, keďže iní poslucháči môžu reagovať rozdielne na iné prejavy za iných okolností. Napriek tomu poskytla štúdia zaujímavé zistenia a inšpirácie pre ďalší výskum, ktorý by mal porovnávať perspektívu poslucháča s perspektívou tlmočníka a zistiť potenciálne styčné a diferenciacné body. Je zrejmé, že len ďalší rozsiahly výskum spontánnych reakcií používateľov na tlmočené prejavy v rôznych prostrediach môže poskytnúť konkrétnejšie závery (Chevalier – Gile, 2015).

Za podnetnú, nielen v kontexte nášho výskumu, považujeme aj štúdiu, ktorú realizovali Hucková – Šveda (2021). Motiváciou ich výskumu bolo zistiť, či bežný používateľ dokáže rozlíšiť tlmočenie študenta od tlmočenia profesionála. Dosiahnuté zistenia (20 informovaných a 22 neinformovaných hodnotiteľov) naznačujú, že niekedy môžu byť „rozdiely v kvalite len výsledkom subjektívnej zaujatosti a kritickejšieho posudzovania práce študentov v porovnaní s prácou profesionálov“ (Hucková – Šveda, 2021, s. 82). To znamená, že hoci tlmočnícky výkon študenta môže zodpovedať výkonu profesionála, poslucháč, ktorý je upozornený na rozdielny status tlmočníkov (študent verzus profesionál), môže byť vo svojom hodnotení kritickejší, respektíve zaujatejší voči semiprofesionálovi, na rozdiel od poslucháča, ktorý o danej sku-

točnosti nie je informovaný a bude pravdepodobne študentov výkon hodnotiť objektívnejšie.

Na istú mieru zaujatosti pri hodnotení tlmočníkov poukázala i García Becerra (2016). Autorkin prieskum potvrdil, že väčšina poslucháčov si o tlmočníkovi vytvorila istý prvý dojem, na základe ktorého potom hodnotili jeho výkon. Ukázalo sa, že neverbálne aspekty sa spolupodieľali na týchto dojmoch. Ďalším podobným námetom by mohlo byť skúmanie vplyvu „zlého“ prvého a posledného dojmu na celkové hodnotenie tlmočnickeho výkonu. Teda zisťovanie, aké bude výsledné hodnotenie príjemcom, ak tlmočnicov výkon bude zhoršený buď na začiatku alebo na konci.

García Becerra (2015a) sa výskumne zamerala aj na ďalší relevantný aspekt pri hodnotení tlmočenia. Konkrétne skúmala situácie, keď poslucháči hodnotia viaceré po sebe nasledujúce tlmočnicke výkony. Respondentmi v jej výskume boli študenti tlmočnictva, ktorí počúvali štyri nahrávky v rôznom poradí. Autorka zistila, že hodnotenie aktuálnej nahrávky výrazne ovplyvňuje nahrávka, ktorá jej predchádzala, pretože respondenti majú tendenciu porovnávať jednotlivé nahrávky³³. Taktiež spozorovala, že pri hodnotení viacerých tlmočení dochádza u respondentov k únave (García Becerra, 2015a).

V dôsledku prepuknutia pandémie koronavírusu a presunu tlmočenia do online prostredia vznikla potreba skúmať rôzne aspekty tlmočenia v tomto prostredí a konfrontovať ich s „bežnými“ podmienkami, s tlmočením na mieste. Cheung (2022) sa pokúsil porovnať vnímanie kvality simultánneho tlmočenia a vnímanú závislosť na simultánnom tlmočení v dvoch skupinách (tlmočenie na mieste verzus tlmočenie na diaľku), ktoré počúvali rovnakú predpripravenú nahrávku tlmočenia, pričom tlmočník netlmočil do svojho materinského jazyka. Pri tlmočení na mieste sa potvrdilo, že poslucháči, ktorí boli závislej-

³³ Z uvedených princípov vychádza metóda komparatívneho posudzovania, ktorú opisujeme v časti 2.4.

ší od tlmočníka, keďže východiskový jazyk bol pre nich menej známy, hodnotili tlmočenie priaznivejšie. To znamená, čím viac boli poslucháči závislí od tlmočníka, tým častejšie vnímali tlmočenie ako kvalitnejšie. Rovnaké zistenia sa však nepotvrdili pri tlmočení na diaľku, keďže obidve skupiny vnímali tlmočenie podobne, čo môže súvisieť s rôznymi faktormi, napríklad nezrozumiteľný východiskový jazyk v pozadí, negatívne pocity v online prostredí. Ďalšie výskumy v budúcnosti môžu poskytnúť odpoveď na otázku, či sa kvalita tlmočenia mení v online prostredí a či dochádza aj k zmenenému vnímaniu a hodnoteniu kvality zo strany príjemcu.

2.2.1.3 *A priori* a *posteriori* hodnotenia

V niektorých výskumoch sa autori pokúsili prepojiť *a priori* hodnotenia, teda očakávania používateľov tlmočenia, s *posteriori* hodnoteniami konkrétneho tlmočnického výkonu. Už spomínané štúdie, napríklad Marrone (1993), Vuorikoski (1993) a Mack – Cattaruzza (1995), by sme mohli zaradiť do uvedenej výskumnej línie, keďže okrem očakávaní obsahovali aj *posteriori* hodnotenia. Vzhľadom na rozsah spracovania (napr. Marrone, 1993) respektíve vzhľadom na skutočnosť, že hodnotenia neboli bližšie prepojené s východiskovým prejavom (napr. Vuorikoski, 1993; Mack – Cattaruzza, 1995) nebolo možné vyvodiť konkrétne závery, teda určiť, ktoré zložky tlmočenia respondenti hodnotili pozitívne a ktoré negatívne (Pradas Macías – Zwischenberger, 2021), a preto tieto štúdie súvisia s uvedenou výskumnou líniou len parciálne.

Do problematiky výskumu očakávaní a reakcií používateľov tlmočenia prispela významnou mierou výskumná skupina ECIS³⁴ pod vedením Collados Aís, ktorej priekopnícka práca (1998) prepojila všeobecné očakávania používateľov s ich hodnotením konkrétneho

³⁴ Evaluación de la Calidad en Interpretación Simultánea. <http://ecis.ugr.es/index-en.htm>

tlmočnickeho výkonu. Na výskume participovali používatelia, odborníci na právo (N = 42) a profesionálni tlmočníci (N = 15), ktorí najprv uviedli svoje očakávania vo vzťahu k 10 kritériám kvality³⁵ a neskôr pomocou 13 kritérií³⁶ hodnotili jednu z troch (upravených) verzií tlmočnickej nahrávky. Z hľadiska očakávaní dospela Collados Aís (1998) k podobným výsledkom ako prieskumy Bühlerovej (1986) či Kurzovej (1989), poradie kritérií bolo v oboch skupinách rovnaké, očakávania tlmočníkov boli zvyčajne vyššie, čo môže súvisieť s vlastnými vysokými nárokmi. V prípade tlmočnických nahrávok sa potvrdilo, že monotónna intonácia mala vplyv na hodnotenie v oboch skupinách. Používatelia aj tlmočníci hodnotili ako celkovo najhoršiu videonahrávku s monotónnou intonáciou, hoci bola významovo zhodná s originálom. Intonáciu pritom na základe odpovedí z dotazníka považovali za menej dôležité kritérium. Monotónna intonácia viedla aj k celkovému horšiemu hodnoteniu a nižšiemu hodnoteniu dôveryhodnosti a profesionality. Ako dopĺňa Frantová (2016, s. 29), zdá sa, že „působení tlmočnicka na emoce příjemce má větší význam, než se obecně předpokládá. Stejně tak se zdá, že uživatelé často hodnotí spíše „instinktivně“ než na základě jasně podložené úvahy“. Prínos štúdie nepochybne spočíva v potvrdení rozporu medzi očakávaniami a reakciami používateľov tlmočnických služieb, ako aj v iniciovaní ďalších podobných výskumov.

Pöchhacker (2013, s. 39) túto inováciu označuje ako granadskú paradigmu v experimentálnom výskume kvality tlmočenia. Viaceré dizertačné práce skúmali uvedenú problematiku a zároveň upravovali rôzne kritériá kvality. Obzvlášť zaujímavé sú najmä tri výskumné zistenia

³⁵ Nie rodný prízvuk, nepríjemný hlas, nedostatočná plynulosť prejavu, absencia logickej kohézie, nepresný transfer, neúplný transfer, nesprávna terminológia, neadekvátny štýl, monotónna intonácia, nezrozumiteľná výslovnosť.

³⁶ Celkové hodnotenie tlmočenia, rodný prízvuk, príjemný hlas, plynulosť prejavu, logická kohézia, správny transfer zmyslu, úplnosť transferu, terminológia, štýl, intonácia, výslovnosť, dojem profesionality, dojem dôveryhodnosti.

(Chevalier – Gile, 2015): 1) Pri pomenovaní kritérií kvality (napríklad intonácia) nemajú používatelia jasnú predstavu, na čo sa pojem vzťahuje. 2) Ak v dôsledku manipulácie znížime kvalitu jediného kritéria (zložky kvality), hodnotenia iných kritérií (zložiek) a celkové hodnotenie sa tiež znížia. 3) Manipulácia kritérií, ktoré súvisia s formou, má pravdepodobne silnejší vplyv, než naznačili prieskumy o očakávaniach, podľa ktorých boli významové kritériá hodnotené ako dôležitejšie (pozri Collados Aís – Fernández-Sánchez – Gile, 2003; Collados Aís et al., 2011; García Becerra – Pradas Macías – Barranco-Droege, 2013).

Naznačená výskumná orientácia je charakteristická aj pre prácu Tokárovej (2018), ktorú považujeme za priekopnícku v slovenskej vede o tlmočení. Nielen kvôli rozsiahlej výskumnej vzorke (N = 1150), ale aj kvôli spôsobu spracovania, vyhodnotenia a interpretácie zozbieraných dát. Tokárová (2018) skúmala vnímanie kvality tlmočenia medzi slovenskými študentmi prekladateľstva a tlmočníctva (250) a študentmi iných odborov (900) s cieľom zistiť, či medzi danými skupinami existujú významné rozdiely. Analýza názorov študentov prekladateľstva a tlmočníctva poukázala na podobné tendencie v hodnotení kritérií kvality, aké potvrdili zahraničné prieskumy medzi profesionálnymi tlmočníkmi (Bühler, 1986; Pöchhacker – Zwischenberger, 2010), hoci študenti vnímali jednotlivé kritériá ako omnoho menej dôležité. Naopak, študenti iných odborov v porovnaní so zodpovedajúcimi skupinami vo výskume Kurzovej (1993) vnímali posudzované kritériá ako dôležitejšie. Celkovo sa potvrdilo, že používatelia tlmočenia pripisujú kritériám kvality menší význam než profesionálni tlmočníci. Súčasťou výskumu bolo aj hodnotenie nahrávky tlmočenia vybranými respondentmi z oboch skupín študentov (N = 20). Nepotvrdil sa autorkin predpoklad, že študenti prekladateľstva a tlmočníctva budú prísnejšími hodnotiteľmi než študenti iných odborov. Aj na základe uvedených kladných komentárov sa javili ako miernejší hodnotitelia. Relevantným zistením bolo aj identifikovanie nezhody medzi prioritami uvedenými v dotazníku a hodnotením vypočítaného tlmočnického výkonu u väčši-

ny respondentov. Len v prípade jednej štvrtiny zodpovedali pridelené hodnotenia uvedenej dôležitosti kritérií. Domnievame sa, že aj napriek potenciálnym obmedzeniam realizovaného výskumu ide o podnetné zistenia, ktoré si vyžadujú ďalšie overenie prostredníctvom replikácie respektíve rozšírením výskumného dizajnu.

Prieskumy medzi používateľmi tlmočnických služieb zamerané buď na očakávania alebo reflektujúce reakcie poukázali na istú variabilitu v závislosti od druhu konferencie (napr. veľkosť, tematické zameranie), skúseností (napr. nováčik verzus skúsený používateľ) a odbornej príslušnosti (napr. veda a technika verzus humanitné vedy). Domnievame sa, že popri skúmaných aspektoch by bolo prínosné zohľadniť pri interpretácii výsledkov aj kultúrnu príslušnosť používateľov, keďže prieskumy sa realizovali naprieč príslušníkmi rôznych krajín a kultúr. Zodpovedá tomu aj vymedzenie tlmočenia ako sprostredkovanej interkultúrnej a interlingválnej komunikácie. Je však pravdepodobné, že kultúrny aspekt bude markantnejší v komunitnom tlmočení v porovnaní s konferenčným tlmočením.

2.2.2 Prieskumy o kvalite medzi konferenčnými tlmočníkmi

Popri prevládajúcom výskume očakávaní používateľov tlmočenia sa realizovali aj výskumy kvality medzi konferenčnými tlmočníkmi, ktoré nadväzovali na štúdiu Bühlerovej (1986) a využili širšie možnosti spojené s technologickým pokrokom.

Takmer dve dekády nedostali konferenční tlmočníci príležitosť vyjadriť sa k otázke kvality z pozície poskytovateľov danej služby (Zwischenberger, 2013). Tento stav zmenili Chiaro – Nocella (2004), ktorí zároveň uskutočnili prvý internetový prieskum vo vede o tlmočení. V elektronickom dotazníku pracovali s deviatimi lingvistickými kritériami, ktoré navrhla Bühlerová (1986) a ôsmimi extra-lingvistickými kritériami, ktoré sa s pôvodnými zhodovali len čiastočne.

Úlohou respondentov nebolo ohodnotiť jednotlivé kritériá, ale usporiadať ich od najdôležitejších po najmenej dôležité. Pozvánku mailom na účasť vo výskume autori rozposlali približne tisícke tlmočníkov z niekoľkých profesijných združení. Celkovo získali odpovede od 286 respondentov z rôznych krajín v Európe a Amerike³⁷. Výsledky potvrdili, že profesionálni tlmočníci považujú za najdôležitejšie obsahové kritériá významovú zhodu, úplnosť informácií a logickú kohéziu, ako najmenej dôležité označili formálne kritériá príjemný hlas a rodný prízvuk. Chiaro – Nocella (2004) zdôrazňujú rozdielnu váhu jednotlivých kritérií z hľadiska tlmočníkov, ako aj nutnosť tlmočníka robiť preferenčné rozhodnutia, ktoré ovplyvňujú kvalitu tlmočenia.

Ďalšiu, rozsiahlu replikáciu Bühlerovej (1986) štúdie, predstavuje výskum Pöchhackerovej – Zwischenbergerovej (2010), ktorí s cieľom zaistiť maximálnu komparabilitu s pôvodnou štúdiou, pracovali s rovnakými kritériami a oslovili profesionálnych tlmočníkov z AIIC (celkovo 2523). Popri ôsmich základných lingvistických kritériách zaradili do dotazníka aj kritériá ako kvalita hlasu, živá intonácia a synchrónnosť. Ďalej sa zamerali aj na vzťah medzi typom tlmočeného stretnutia, jeho veľkosťou, trvaním, formálnosťou, príslušnosťou k vednému odboru, na úlohu intonácie a vnímanie kvality. Trojzložkový (socio-demografické ukazovatele, kritériá kvality, úloha tlmočníka) online dotazník vyplnilo 704 konferenčných tlmočníkov. Autori dospeli k podobným zisteniam o relatívnej dôležitosti rôznych kritérií kvality ako Bühlerová (1986), v prípade obsahových kritérií označili tlmočníci v oboch prieskumoch významovú zhodu a logickú kohéziu ako najdôležitejšie. V pôvodnom výskume však tlmočníci hodnotili dané kritériá vyššie. Podľa výskumu sú tlmočníci náročnejší pri posudzovaní formálnych kritérií ako správna terminológia, správna gramatika a vhodný štýl. Naopak, kritériá prejavu, okrem plynulosti, vnímajú

³⁷ Štúdia neponúka bližšie informácie o príslušnosti tlmočníkov k jednotlivým profesijným združeniam.

ako menej dôležité (Pöchhacker – Zwischenberger, 2010). Dáta taktiež poukázali na variabilitu jednotlivých kritérií v spojitosti so špecifikami stretnutia a príslušnou odbornou oblasťou. Experimentálne sa potvrdilo, podobne ako vo výskume Collados Aís (1998), že na hodnotenie simultánneho tlmočenia má značný vplyv izolovaná premenná intonácie, hoci podľa dotazníka nepripisovali respondenti kritériu živej intonácie veľký význam.

V porovnaní s predchádzajúcimi prieskumami charakterizuje štúdiu Pöchhacker – Zwischenbergerovej (2010) nielen veľká výskumná vzorka ale aj sociologická orientácia, ktorá umožňuje získať doplňujúce informácie o profile profesionálneho konferenčného tlmočníka³⁸. Prínosom štúdie je i prepojenie funkcie a roly tlmočníka s otázkou kvality, pretože uvedomenie si podstaty svojej úlohy by malo viesť ku skvalitňovaniu tlmočnickeho výkonu (Pöchhacker – Zwischenberger, 2010).

V nadväzujúcej štúdii porovnávala Zwischenbergerová (2010) dve skupiny profesionálnych tlmočníkov, členov AIIC a členov Nemeckej asociácie konferenčných tlmočníkov (VKD³⁹), s cieľom zistiť, či členovia národných a medzinárodných profesijných organizácií pripisujú rovnakú dôležitosť kritériám kvality, alebo či sa ich vnímanie kvality rôzni. Na výskume participovalo 704 tlmočníkov z AIIC (dáta z predchádzajúcej štúdie) a 107 tlmočníkov z VKD. Výsledky potvrdili, že obidve skupiny uprednostnili obsahové kritériá pred formálnymi. V súlade s výskumom Bühlerovej (1986) sa na prvých dvoch miestach ocitli kritériá významová zhoda a logická kohézia. Členovia medzinárodnej organizácie AIIC pripisovali väčšiu váhu formálnym kritériám a kritériám, ktoré súviseli s prejavom, než ich kolegovia z nemeckej organizácie VKD. Napriek tomu bol rozdiel medzi skupinami štatisticky vý-

³⁸ Nedávne zistenia zo sociologického výskumu tlmočnickej profesie na Slovensku prinášajú napríklad publikácie Djovčoš – Hostová – Peréz – Šveda (2020) a Djovčoš – Šveda (2021, 2023).

³⁹ Verband der Konferenzdolmetscher

znamný len pri kritériu správna gramatika. Zwischenbergerová (2010) to odôvodňuje podporou tlmočenia do rodného jazyka zo strany AIIC a súvisiacimi vyššími požiadavkami na formálne aspekty ako napríklad gramatická správnosť. Aj napriek socio-demografickým rozdielom medzi skupinami z hľadiska veku, pracovných skúseností a trhov, na ktorých tlmočníci pôsobia, štatistická analýza dát ukázala, že obidve skupiny pripisujú približne rovnakú dôležitosť rozličným kritériám kvality, jedinou výnimku predstavovala spomínaná správna gramatika. Väčšina tlmočníkov v oboch profesijných združeniach bola presvedčená, že kritériá kvality sa menia v závislosti od druhu stretnutia, avšak táto zmena sa týkala len formálnych kritérií a prejavu. Výsledky taktiež naznačili pomernú homogénnosť pri prioritizácii formálnych kritérií a kritérií prejavu pri konkrétnom nasadení tlmočníka. Realizovaný prieskum potvrdil, že normy kvality pre simultánne konferenčné tlmočenie neexistujú vo vákuu, ale je potrebné ich zhodnotiť vo vzťahu k typu odbornej úlohy (Zwischenberger, 2010).

Hoci prieskumy o kvalite medzi konferenčnými tlmočníkmi nie sú početné a ich realizácia je náročná, vyznačujú sa pomerne vysokým počtom respondentov a relatívne zhodnými zisteniami z hľadiska dôležitosti skúmaných kritérií. Ich replikácia v určitých intervaloch môže poskytnúť pohľad poskytovateľov tlmočnickej služby na skúmanú problematiku a naznačiť potenciálne zmeny ako dôsledok vývoja spoločnosti.

2.2.3 Sociologické prístupy ku skúmaniu kvality v tlmočení

Na potrebu sociologického smerovania výskumu konferenčného tlmočenia upozornil už pred takmer pol storočím Anderson (1976). Vzhľadom na iné dominantné prístupy, akými boli napríklad interpretatívna teória tlmočenia, či kognitívny výskum tlmočenia, nenašla táto výzva niekoľko desaťročí adekvátnu odozvu vo vede o tlmočení.

Medzi prvými, kto zakomponoval sociálny kontext simultánneho tlmočenia do svojich výskumov, vrátane skúmania kvality tlmočnickovho výstupu, bol Pöchhacker (1994). Známý je jeho termín „hypertext“, ktorý sa vzťahuje na konferenčné prostredie ako celok, t. j. na konferenciu ako komunikačnú udalosť s vlastnou textualitou, s konkrétnym komunikačným úmyslom, vnútornou štruktúrou a cieľovým publikom (Pöchhacker, 2004).

Ďalšie výskumy konferenčného tlmočenia zo sociologickej perspektívy sa spájajú so začiatkom 21. storočia. V spojitosti s konceptom kvality konferenčného tlmočenia sa tak pozornosť viac začala sústreďovať na otázky súvisiace s úlohou tlmočníka. V holistickej teoretickej diskusii vymedzuje Grbićová (2008) kvalitu ako sociálny konštrukt, ktorý sa viaže na konkrétnu dobu, jej ľudí, kontext a kultúru, v ktorých sa hodnotí. Z tejto perspektívy kvalita teda nie je ničím, čo by sa dalo presne vymedziť a definitívne zmerať. Vymedzenie kvality ako sociálneho konštraktu indikuje subjektívny charakter hodnotení (Zwischenberger, 2010). Grbićová (2008) identifikuje tri dimenzie respektíve sociálne metakonštrukty kvality, ktoré prevládajú v tlmočení: kvalita ako výnimka (tradičné vnímanie, napr. Herbert, 1952), kvalita ako dokonalosť (príprava a prax) a kvalita ako schopnosť plniť úcel (normy a uspokojovanie potrieb používateľov). Pre posledný metakonštrukt je príznačná sociologická koncepcia noriem a ich premenlivá podstata, ktoré sa spájajú s kvalitou prostredníctvom úloh, ktoré tlmočník musí plniť podľa očakávaní iných a podľa vlastných očakávaní (Pradas Macías – Zwischenberger, 2021). Práve normy môžu byť dôvodom variability výsledkov empirických štúdií o kvalite ako aj teoretických rámcov a metód týchto štúdií. Kvalitu potom Zwischenbergerová (2013) chápe ako normatívny sociálny konštrukt.

K skorším prácam, ktoré skúmajú konferenčné tlmočenie zo sociologického hľadiska, zameriavajú sa na otázky späté s úlohami tlmočníka a aspoň čiastočne súvisia s problematikou kvality pri tlmočení, môžeme zaradiť napríklad publikácie od Angelelli (2004), Dirikerovej

(2004), Eraslanovej (2008, 2011). Problematike sa neskôr venovala i Zwischenbergerová (2013, 2015).

Štúdia od Dirikerovej (2004) prepája rozhovory s tlmočníkmi, organizátormi konferencií, rečníkmi a používateľmi s podrobnými analýzami tlmočnických výstupov. Podobne Eraslanová (2008, 2011) kombinovala prieskumy medzi používateľmi, rozhovory s tlmočníkmi a analýzy tlmočnických výstupov. Práce Dirikerovej (2004) a Eraslanovej (2008, 2011) ponúkajú tak diferencovanejší obraz o očakávaniach klientov, než nám poskytli predchádzajúce prieskumy. Podstatná je aj úvaha Dirikerovej (2004), že niektoré kľúčové pojmy môžu pre rôznych poslucháčov znamenať rôzne veci a hoci sa zdá, že sa klienti zhodujú na tom, čo očakávajú od tlmočnikov na konkrétnej konferencii, ich chápanie toho, čo to znamená, môže byť rozdielne⁴⁰. Eraslanová (2008) rozlišuje medzi normatívnou a typickou rolou tlmočníka, čím uľahčuje porozumenie predchádzajúceho výskumu a naznačuje základy nového výskumu (Downie, 2015). Pod normatívnou rolou chápe všeobecné vnímanie a definíciu roly tlmočníka bez ohľadu na životné skúsenosti. Pojmom typická rola označuje stratégie, ktoré tlmočník používa v určitých typických situáciách. Ide o správanie tlmočníka v určitých situáciách, ako ho vníma klient (Eraslan, 2008). Pre predchádzajúci výskum boli príznačné kritériá normatívnej roly ako napríklad významová zhoda s originálom, logická kohézia a príjemný hlas. Dané kritériá merali rovnaký aspekt tlmočnikovej roly, čo znamená, že pri ich hodnotení možno očakávať podobnosti. Doplnenie kritérií, ktoré priamejšie súvisia s tlmočnickovými postupmi v danom prostredí (napríklad, či má tlmočník imitovať intonáciu rečníka), umožňuje značne diferencovanejší pohľad na očakávania klientov.

Downie (2015) predpokladá, že budúci výskum naznačí vzorce očakávaní príznačných pre špecifické podujatia, čo umožní ich porovnanie. Výzvou do budúcnosti zostáva hľadanie modelov a metód,

⁴⁰ K rovnakým záverom dospeli aj Collados Aís et al. (2007).

ktoré sú dostatočne flexibilné, aby zohľadnili očakávania a dostatočne spoľahlivé, aby ponúkli jasné výsledky. Veda o tlmočení potrebuje komplexnú teóriu, ktorá vysvetlí očakávania alebo ich dokonca dokáže predvídať. Schopnosť predvídať očakávania by predstavovala predpoklad pre ich uspokojovanie (Downie, 2015).

2.2.4 Hodnotenie tlmočenia

S hodnotením tlmočenia sa zvyčajne stretávame v troch rozličných kontextoch, v ktorých sa realizuje: vzdelávanie budúcich tlmočníkov, certifikácia profesionálnych tlmočníkov, výskumné účely (Han, 2022). Ďalšie kontexty predstavuje hodnotenie akreditovaných tlmočníkov, spätná väzba od zamestnávateľa a iné formy menej formálneho hodnotenia. Vzhľadom na tematické zameranie publikácie sa budeme primárne venovať hodnoteniu tlmočenia z výskumnej perspektívy.

Pre výskum tlmočenia založený na dôkazoch predstavuje hodnotenie dôležitý prostriedok na zber kvantitatívnych dát, hoci tento aspekt je často opomínaný (Han, 2018). Hodnotiace postupy by podľa Hana (2022) mali zahŕňať špecifické aspekty hodnotenia, dizajn hodnotenia a skórovanie. Ku špecifickým aspektom patrí napríklad použitá technika tlmočenia⁴¹ (konzekutívne tlmočenie, simultánne tlmočenie, tlmočenie z listu), jazyková dvojica, či smer tlmočenia (tlmočenie do materinského jazyka, tlmočenie do cudzieho jazyka). Dizajn hodnotenia sa vzťahuje napríklad na danú úlohu (vstupné premenné⁴² ako rýchlosť a trvanie prejavu, prízvuk rečníka, terminológia, informačná nasýtenosť, dostupnosť podkladových materiálov, počet hodnotených úloh) a na hodnotiace kritériá (mnohé vychádzajú zo spomínanej štúdie Bühlerovej (1986), napríklad plynulosť prejavu, správna terminológia,

⁴¹ Pojem technika tlmočenia používame v súlade s Múglou (2009). Šveda (2021) uvádza ako synonymný výraz žáner tlmočenia.

⁴² Charakteristike vstupných premenných sa venujú Djovčoš – Melicherčíková – Vilímek (2021).

správna gramatika, významová zhoda s originálom). Skórovaním sa označujú nielen metódy bodovania, ale aj výber a nábor hodnotiteľov (Han, 2022).

V konferenčnom tlmočení sa za tri hlavné hodnotiace kritériá považujú vernosť, jazyková kvalita a prejav (Setton – Dawrant, 2016; Han, 2018). Vernosť sa prejavuje v úplnosti a presnosti tlmočenia a vo vernosti komunikačnému zámeru rečníka. Jazyková kvalita spočíva v prirodzenom a primeranom úze, správnej gramatike, v ovládaní registra a terminológie, a v neposlednom rade i v dobrej výslovnosti a jasnej dikcii. Prejav zahŕňa plynulosť a prozódium, napríklad prízvuk, intonáciu (Dawrant – Han, 2021, s. 265).

K bežným metódam bodovania (skórovania) patrí položková/atomistická analýza, dotazník s hodnotiacou škálou, ich kombinácia, rubrikové hodnotenie a komparatívne posudzovanie. Pri atomistickej analýze sa hodnotitelia sústredia na vybrané javy v tlmočení a analyzujú ich, často ide o chyby, rôzne gramatické nedostatky a disfluencie. Frekvencia výskytu týchto javov je potom ukazovateľom (ne)kvality tlmočenia. Atomistická analýza sa uplatňuje pri propozičnej analýze (pozri 2.4.1), analýze chýb (napr. Barik, 1971; Kopczyński, 1980; Altman, 1994) alebo pri analýze plynulosti tlmočenia. Prínosom metódy je jej relatívna objektívnosť, nevýhodou redukcionizmus (redukcia zložitých javov na jednoduché), prácnosť a časová náročnosť. Často sa využíva na pedagogické a výskumné účely v prípade menšieho počtu hodnotených tlmočnických výkonov (Han, 2022).

Pomerne bežnou metódou sú aj dotazníky (v papierovej alebo elektronickej podobe) vo forme kontrolného zoznamu alebo hodnotiacej tabuľky obsahujúce zoznam kritérií kvality. Ten je hierarchicky štruktúrovaný a priradený k Likertovej stupnici. Hodnotenia priradené každému kritériu predstavujú celkový indikátor kvality tlmočenia, kvalitatívne komentáre k jednotlivým kritériám možno použiť ako formatívnu spätnú väzbu. Určitým negatívom metódy je zvýšená kognitívna záťaž hodnotiteľov (Han, 2022).

K nedávnym metódam patrí rubrikové hodnotenie. Podstata metódy spočíva vo vytvorení odstupňovaného sledu deskriptorov, ktoré zachytávajú vlastnosti tlmočnickeho výkonu na rôznych úrovniach. Táto metóda sa využíva vo vzdelávaní tlmočníkov (napr. Lee, 2008) a vo výskume (napr. Tiselius, 2009). Plné využitie potenciálu rubrikového hodnotenia si vyžaduje tvorbu presných deskriptorov a dôkladnú odbornú prípravu hodnotiteľov, čo súvisí so značnými investíciami do ľudských a logistických zdrojov (Han, 2022).

Menej často používanou metódou pri hodnotení tlmočenia je komparatívne posudzovanie, ktoré má korene v psychofyzickej analýze. Podľa Hana (2022) ide o potenciálne účinnú metódu vo vzdelávacom prostredí, ktorú možno aplikovať i na tlmočenie (Han, 2021). Pri komparatívnom posudzovaní hodnotitelia porovnávajú dve tlmočenia a určia to, ktoré má vyššiu kvalitu. Výsledky z opakovaných porovnaní sa potom štatisticky modelujú s cieľom vytvoriť poradie všetkých porovnaných tlmočení od najhoršieho po najlepšie.

Zatiaľ nemáme k dispozícii výskumné zistenia, ktoré by navzájom porovnali všetky vyššie uvedené metódy hodnotenia a poukázali na ich potenciálnu zastupiteľnosť, ako aj hlavné výhody ich použitia. Existujúce štúdie porovnávali len niektoré vybrané metódy. Napríklad Liu (2013) vo výskume skóre vernosti pomocou atomistickej (propozickej) analýzy a rubrikového hodnotenia zistila silnú koreláciu medzi skóre použitím oboch metód. Výskum Hana (2021) porovnávajúci komparatívne posudzovanie a analytické rubrikové hodnotenie konzekutívneho tlmočenia preukázal výhodu druhej metódy z hľadiska súbežnej validity, reliability, praktickosti a prijateľnosti.

Okrem metód hodnotenia sú ďalším relevantným faktorom, ktorý spoluurčuje kvalitu hodnotenia, aj hodnotitelia. Vo výskume tlmočenia sa ako hodnotitelia využívajú experti alebo začiatočníci (Han, 2022). Hodnotitelia experti sú profesionálni tlmočníci a/alebo skúsení učitelia tlmočenia. Hodnotitelia začiatočníci sú zvyčajne študenti tlmočenia (Lee, 2008), prekladatelia a učitelia prekladu, poprípade

bilingválni jednotlivci bez tlmočnických skúseností (Tiselius, 2009). To znamená, že koncepcnosť a dôslednosť pri výbere hodnotiacich metód a hodnotiacich osôb (okrem iných faktorov), indikujú relevantnosť dosiahnutých výsledkov.

2.2.4.1 Propozičná analýza

Predchádzajúce prieskumy, tak medzi profesionálnymi tlmočníkmi ako aj medzi poslucháčmi, potvrdili dôležitosť kritéria významovej zhody pri tlmočení. Jednou z metód hodnotenia tlmočnických výkonov v experimentálnych štúdiách, konkrétne hodnotenia významovej zhody v tlmočení, je propozičná analýza, ktorá je súčasťou položkovej/atomistickej analýzy. Propozičná analýza ako analýza významových jednotiek bola aplikovaná v niekoľkých výskumoch tlmočenia (napríklad Dillinger, 1990; Tommola – Lindholm, 1995; Tommola – Helevä, 1998; Setton, 2002; Bartłomiejczyk, 2010; Liu – Chiu, 2011; Melicherčíková, 2017; Gieshoff, 2021; Gieshoff – Albl-Mikasa, 2022).

Pri tejto metóde sa vyhotoví transkript východiskového a cieľového prejavu. Východiskový prejav sa na základe vopred stanovených pravidiel rozdelí na malé významové jednotky (propozície). Nasleduje porovnanie transkriptov východiskového a cieľového prejavu a identifikovanie jednotiek z východiskového prejavu, ktoré sú prítomné aj v cieľovom prejave. Ako uvádzajú Gieshoffová – Albl-Mikasa (2022), výhodou propozičnej analýzy je jej spoľahlivosť. Hoci ide o pomerne rigorózný prístup, sú preň príznačné aj isté nedostatky. Jedným z nich je napríklad nedostatočné zohľadnenie vynechania ako cielenej tlmočnickej stratégie (Gieshoff – Albl-Mikasa, 2022). Už Tommola – Lindholm (1995) upozornili, že tlmočníci môžu vynechať redundantné alebo vedľajšie propozície, aby optimálne vyjadrili východiskový prejav. Ďalším nedostatkom je obmedzenie analýzy len na významovú zhodu bez zohľadnenia prostredia, v ktorom je cieľový text prezentovaný alebo bez zohľadnenia celkovej kohézie (Gieshoff – Albl-Mikasa, 2022). Ako

už naznačili vyššie uvedené prieskumy, logická kohézia je dôležitým kritériom kvality pre konferenčných tlmočníkov a mala by byť preto zohľadnená v laboratórnych experimentoch.

Gieshoffová – Albl-Mikasa (2022) uznávajú, že pri hodnotení tlmočenia pomocou propozičnej analýzy došlo k výraznému pokroku, stále však existuje niekoľko aspektov, na ktoré je potrebné sa zamerať. Prvým je skutočnosť, že väčšina hodnotení sa realizovala na základe transkriptov východiskového a cieľového prejavu a pravdepodobne nezohľadnila prozodické prvky v transkriptoch. Nezohľadnenie prozódie a intonácie pritom môže viesť ku skresleniu hodnotenia cieľového textu, keďže prozódia môže nahrádzať chýbajúce slová. To znamená, že propozičná analýza realizovaná na zvukovej nahrávke namiesto transkriptu, môže adekvátnejšie odrážať druh alebo množstvo informácií, ktoré sú efektívne prenesené respektíve zrozumiteľné pre poslucháčov. Ďalší aspekt, ktorý podľa Gieshoffovej – Albl-Mikasy (2022) nezohľadnil výskum tlmočenia prostredníctvom propozičnej analýzy, je potenciálny vývoj významovej totožnosti s prebiehajúcim prejavom. Tá môže poukázať na dopad únavy alebo môže pomôcť identifikovať konkrétne úseky východiskového textu, v ktorých dochádza k nepresnému tlmočeniu. Ako však autorky pripúšťajú, aplikovať tento prístup v experimentálnych (laboratórnych) podmienkach môže byť pomerne náročné, keďže experimentálne prejavy sú kratšie v porovnaní s dĺžkou vstupov pri reálnom simultánnom tlmočení (približne 30 minút). Za vhodnú alternatívu považujú viacnásobné pozorovania v rozličných časových úsekoch tlmočenia.

Zohľadnením vyššie uvedených výhrad sa Gieshoffová – Albl-Mikasa (2022) pokúsili vypracovať „vylepšený prístup“ pri hodnotení tlmočenia vychádzajúci z princípov propozičnej analýzy. Uvedený prístup hodnotí tlmočnický výkon z troch aspektov, z hľadiska obsahu, formy a rôzneho, pričom každému aspektu zodpovedá niekoľko hodnotených kritérií. Jednotlivé kritériá sú zároveň obodované rozdielne, to znamená, že relevantné kritériá majú vyššiu bodovú hodnotu ako

menej dôležité kritériá. Rozlišovanie obsahovej a formálnej stránky produktu tlmočenia zohľadňuje základnú dualitu príznačnú pre empirický výskum kvality v tlmočení. Tento upravený prístup hodnotenia tlmočenia stručne popisujeme a charakterizujeme v metodike (kapitola 3), keďže sme ho aplikovali v našom výskume.

Predchádzajúci prehľad potvrdzuje, že pojem kvality v tlmočení je komplexný a možno ho posudzovať a merať rôznymi spôsobmi, ktoré zvyčajne podmieňujú viaceré faktory, najmä konkrétna situácia či výskumné zameranie. Presnejšie výsledky možno dosiahnuť použitím viacerých metód.

3 Metodika výskumu

Skúmanie vybraných kognitívnych a osobnostných charakteristík profesionálnych tlmočníkov a študentov sme realizovali v rámci projektu VEGA 1/0202/21 „Reflexia kognitívnych a osobnostných charakteristík v tlmočníckom výkone študentov PaT a profesionálov v reálnom a virtuálnom prostredí“. Našou ambíciou bolo vytvoriť kognitívno-osobnostný profil oboch skupín a zistiť, či vybrané charakteristiky môžu predikovať výkon profesionálov alebo mať vplyv na výkon ich povolania. Základný výskumný problém by sme preto mohli definovať ako **prieniky a odlišnosti v kognitívno-osobnostnom profile profesionálnych tlmočníkov a študentov**. Pomocou korelačno-komparačného výskumu s experimentálnymi prvkami sme sa pokúsili verifikovať existujúce teórie, respektíve modifikovať postuláty v rámci vedy o tlmočení, ktoré neboli doteraz na Slovensku empiricky podložené.

3.1 Výskumné otázky

Vychádzajúc z poznatkov odbornej literatúry a výsledkov empirických štúdií sme sformulovali nasledovné dve základné výskumné otázky, ktoré sme chceli vo výskume zodpovedať:

1. Líši sa kognitívno-osobnostný profil študentov a profesionálnych tlmočníkov?
2. Ktoré kognitívno-osobnostné charakteristiky sú pravdepodobne súčasťou tlmočnickej expertízy, t. j. zlepšujú sa tlmočnicou praxou?

Prvá výskumná otázka smeruje k tomu, či existujú významné odlišnosti v kognitívnych funkciách alebo osobnostných vlastnostiach

v jednotlivých výskumných skupinách. Ak áno, chceme v rámci druhej výskumnej otázky zistiť, ktoré z týchto odlišností sú pravdepodobne podmienené tlmočnickou skúsenosťou.

K odpovediam na základné výskumné otázky nás má priviesť zodpovedanie čiastkových výskumných otázok:

- A. Existujú významné rozdiely medzi profesionálnymi tlmočníkmi a študentmi v miere úzkostlivosti?
- B. Existujú významné rozdiely medzi profesionálnymi tlmočníkmi a študentmi v dimenziách motivácie k výkonu?
- C. Existujú významné rozdiely medzi profesionálnymi tlmočníkmi a študentmi v doménach osobnosti?
- D. Existujú významné rozdiely medzi profesionálnymi tlmočníkmi a študentmi vo vyrovnávaní sa s interferenciou?
- E. Existujú významné rozdiely medzi profesionálnymi tlmočníkmi a študentmi v kognitívnej flexibilitě?
- F. Existujú významné rozdiely medzi profesionálnymi tlmočníkmi a študentmi v kvalite tlmočenia?
- G. Existuje vzťah medzi kvalitou tlmočenia a vybranými charakteristikami kognitívno-osobnostného profilu probandov?

Odpovede na stanovené výskumné otázky poskytneme v ďalších častiach publikácie po vyhodnotení a interpretácii zozbieraných výskumných údajov. Predtým bližšie opíšeme výskum, ktorý pozostával z niekoľkých fáz, zahŕňal diferencovanú výskumnú vzorku a využíval viaceré výskumné nástroje.

3.2 Výskumná vzorka

Výskumnú vzorku tvorili dve základné skupiny, **profesionálni tlmočníci** a študenti odboru filológia so zameraním na prípravu budúcich prekladateľov a tlmočníkov (v minulosti študijný odbor prekladateľstvo a tlmočníctvo). Tieto skupiny absolvovali celú nami zostavenú batériu

osobnostných a kognitívnych testov, výkonových skúšok a rozhovorov. Okrem toho sme pre porovnanie vytvorili kontrolnú skupinu, ktorá absolvovala osobnostné a kognitívne testy. Všetky subjekty súhlasili so spracovaním údajov, ich účasť vo výskume bola dobrovoľná a anonymná. Študenti na výskumne participovali bez akejkoľvek odmeny. Profesionálni tlmočníci získali za účasť vo výskume jednorazovú finančnú odmenu, jeden proband sa zúčastnil na výskume bez odmeny, keďže to neumožňovali podmienky zamestnávateľa. Základnú charakteristiku jednotlivých skupín prezentujeme aj v tabuľke 2.

3.2.1 Profesionálni tlmočníci

So získaním profesionálnych tlmočníkov nám pomohli dvaja členovia riešiteľského kolektívu⁴³, ktorí oslovili tlmočníkov združených v Slovenskej asociácii prekladateľov a tlmočníkov (SAPT) alebo pracujúcich pre inštitúcie EÚ. Plánovali sme pracovať so vzorkou 10 profesionálnych tlmočníkov, z ktorých polovica by v odbore pôsobila minimálne 5 rokov a druhá polovica minimálne 10 rokov.

Nakoniec sme pre výskum získali 9 participantov⁴⁴, pričom všetci uvádzajú kontinuálnu prax v tlmočení (príp. s prerušením počas materskej resp. rodičovskej dovolenky) v rozsahu od 6 rokov do 25 rokov. Priemerná dĺžka praxe profesionálov je pritom 14,22 rokov. Pre lepšiu porovnateľnosť nás zaujímalo aj priemerné mesačné penzum tlmočnickej aktivity vyjadrené v počte pracovných dní (jeden deň = 8 hodín). Jeden proband, ktorý je zamestnancom Európskej komisie, sa tlmočeniu venuje na plný pracovný úväzok. Jeden proband nevedel vyčíslit' priemernú mesačnú tlmočnicú záťaž, uvádza však, že je to o niečo menej ako práca na plný pracovný úväzok. Jedna tlmočnica je aktuálne na rodičovskej dovolenke, takže podľa vlastných slov tlmočí len občas, veľmi nepravidelne. Zvyšní probandi

⁴³ Členovia riešiteľského kolektívu netvorili výskumnú vzorku.

⁴⁴ Pojmy participant a proband používame pre označenie oboch pohlaví vo výskume.

uvádzajú pracovnú záťaž spojenú s tlmočením v priemere od 2 do 12 pracovných dní mesačne.

Pre všetkých tlmočníkov bola materinským jazykom slovenčina a jedným z pracovných jazykov angličtina. S výnimkou jedného probanda všetci ostatní probandi pracujú aj s inými cudzími jazykmi.

V rozhovoroch sme tiež zisťovali, aké vzdelanie probandi absolvovali. Ôsmi probandi majú filologické vzdelanie. Z toho štyria absolvovali magisterské štúdium zamerané na preklad a tlmočenie, jeden proband absolvoval magisterské štúdium tlmočenia, dvaja probandi sú absolventmi lingvisticky orientovaných magisterských študijných programov. Jeden proband absolvoval magisterské štúdium učiteľstva. Jeden proband má technické vzdelanie, vyštudoval strojárstvo.

Zaujímalo nás tiež, v akom rozsahu sa probandi venujú tlmočnickej profesii, či je to jediný zdroj ich príjmu, alebo kombinujú tlmočnickú činnosť s inými aktivitami. Jeden proband je zamestnancom Európskej komisie, t. j. tlmočí výlučne pre inštitucionálne potreby a venuje sa iba tlmočeniu, neprekladá. Štyria tlmočníci aktuálne kombinujú prácu na voľnom trhu s akreditáciou pre európske inštitúcie, jeden proband mal v minulosti akreditáciu pre tlmočenie v európskych inštitúciách, aktuálne pracuje už len na voľnom trhu a traja tlmočníci pracujú výlučne na voľnom trhu na Slovensku. Siedmi tlmočníci sa okrem tlmočenia venujú aj prekladu. Jeden proband sa v minulosti venoval aj prekladu, aktuálne však neprekladá. Traja probandi sa profesijne popri translačných aktivitách venujú alebo venovali aj iným činnostiam, napr. výučbe cudzieho jazyka, PR manažmentu alebo koučingu rečníkov.

Skupinu profesionálnych tlmočníkov sme pre potreby porovnania z hľadiska dĺžky praxe ďalej diferencovali na tlmočníkov seniorov a juniorov. Skupinu tlmočníkov juniorov ($N = 5$) v našom výskume tvorili tlmočníci s praxou v rozmedzí 6 – 10 rokov, priemerný vek v tejto skupine bol 31,4 rokov ($SD^{45} = 2,61$) a tvorili ju 3 ženy a 2 muži. Tlmočníci senio-

⁴⁵ SD – smerodajná odchýlka

ri v našom výskume ($N = 4$) mali prax v rozsahu 20 – 25 rokov, priemerný vek 49,5 rokov ($SD = 4,66$) a išlo o 3 ženy a 1 muža.

3.2.2 Študenti tlmočenia

Pri tvorbe skupiny študentov sme sa riadili týmito kritériami: malo ísť o študentov končiaceho ročníka magisterského štúdia filológie alebo čerstvých absolventov rovnakého odboru, ktorí počas štúdia dosahovali výborné výsledky na tlmočnických seminároch (kvantifikované priebežným a záverečným hodnotením) a boli ochotní absolvovať všetky fázy v rámci realizovaného výskumu. Spomedzi študentov⁴⁶ sa nám podarilo získať päť participantov, spomedzi „čerstvých absolventov“⁴⁷ vo všetkých fázach výskumu participovali len dvaja. Túto skupinu budeme ďalej označovať ako študenti tlmočenia.

Priemerný vek skupiny študentov tlmočenia ($N = 7$) predstavoval 23,2 rokov ($SD = 1,25$), zastúpené boli 4 ženy a 3 muži. Rovnako ako v prípade profesionálnych tlmočníkov bola pre všetkých študentov tlmočenia materinským jazykom slovenčina a jedným z pracovných jazykov angličtina. Šlo o študentov rôznych študijných programov (anglický jazyk a kultúra – história, anglický jazyk a kultúra – filozofia, anglický jazyk a kultúra – francúzsky jazyk a kultúra, anglický jazyk a kultúra – nemecký jazyk a kultúra, anglický jazyk a kultúra – španielsky jazyk a kultúra, slovenský jazyk a kultúra – anglický jazyk a kultúra).

S výnimkou jediného študenta sa všetci učili anglický jazyk dlhšie ako 15 rokov a všetci mali (prevažne krátkodobú) skúsenosť s pobytom v zahraničí, aj v anglicky hovoriacich krajinách. Väčšina inklinovala k tlmočeniu ($N = 4$) alebo rovnakou mierou k prekladaniu a tlmočeniu ($N = 2$). Skúsenosť s tlmočením aj mimo povinných tlmočnických seminárov malo

⁴⁶ Jednej zo slovenských univerzít ponúkajúcej štúdium filológie, v akademickom roku 2021/2022.

⁴⁷ Ukončili štúdium v lete 2021.

5 študentov, išlo o tlmočenie v rámci povinnej školskej praxe alebo v rámci živnosti (napr. Banskobystrické dni práva, Human Forum, Letná škola audiovizuálneho prekladu, Preklad, tlmočenie a kultúra – TIC, tlmočenie pre Medzinárodný menový fond). Z hľadiska translačných preferencií je zrejmé, že dominuje inklinácia k tlmočeniu. Zo všetkých participantov mali dvaja ambíciu venovať sa v budúcnosti profesijne kombinácii tlmočenia a prekladania. Jeden proband sa v čase realizácie výskumu živil najmä profesionálnym tlmočením (v kombinácii s prekladáním), ale nepovažoval ho z dlhodobého hľadiska za svoju celoživotnú profesiu. Zvyšní štyria probandi sa už venovali prekladaniu (N = 2) alebo uvažovali o profesii prekladateľa (N = 2).

3.2.3 Kontrolná skupina

Kontrolnú skupinu sme sa rozhodli koncipovať ako heterogénnu skupinu študentov filológie so zameraním na prípravu prekladateľov a tlmočníkov, ktorá je zmiešaná aj v kontexte preferencie translačnej činnosti aj v kontexte tlmočnických výkonov (rozdielna kvalitatívna úroveň). Na získanie početnejšej skupiny študentov sme v nasledujúcom akademickom roku oslovili všetkých končiacich študentov⁴⁸ magisterského štúdia filológie so zameraním na prípravu budúcich prekladateľov a tlmočníkov (N = 42), z ktorých sa 69 % dobrovoľne zúčastnilo na psychologickéj časti výskumu (N = 29). Absolvovali teda osobnostné a kognitívne testy, ale neabsolvovali nahrávanie tlmočenia ani pološtruktúrované rozhovory. Priemerný vek kontrolnej skupiny študentov filológie (N = 29) predstavoval 23,5 rokov (SD = 0,87), z hľadiska pohlavia výrazne prevládali ženy (N = 25) nad mužmi (N = 4). Išlo o študentov rôznych študijných programov, na rozdiel od skupiny študentov tlmočenia boli zahrnuté aj programy bez anglického jazyka (nemecký jazyk a kultúra, francúzsky jazyk a kultúra – ruský jazyk a kultúra). Napriek tomu výrazne dominovali (93,1 %)

⁴⁸ Na rovnakej univerzite ako v prípade skupiny študentov tlmočenia.

programy v kombinácii s anglickým jazykom (anglický jazyk a kultúra – história, anglický jazyk a kultúra – filozofia, anglický jazyk a kultúra – francúzsky jazyk a kultúra, anglický jazyk a kultúra – nemecký jazyk a kultúra, anglický jazyk a kultúra – ruský jazyk a kultúra, slovenský jazyk a kultúra – anglický jazyk a kultúra). Väčšina študentov inklinovala viac k prekladaniu (55,2 %) než k tlmočeniu (10,3 %), približne tretina inklinovala rovnako k prekladaniu a tlmočeniu (34,5 %). Väčšina študentov by sa po ukončení štúdia chcela venovať prekladaniu, respektíve kombinácii prekladania s inou činnosťou (58,6 %), obom translačným činnostiam by sa chcelo venovať 31 %, výhradne nad profesiou tlmočníka uvažovalo len necelých 7 %. Kontrolná skupina je podobne ako skupina študentov tlmočenia zmiešaná z hľadiska translačných preferencií, pričom v tomto prípade prevažuje inklinácia k prekladaniu.

Vzhľadom na skutočnosť, že išlo o dobrovoľné a anonymné testovanie, nebolo možné zabezpečiť účasť všetkých subjektov na všetkých testoch, a tak jednotlivé testy absolvovali rôzne počty probandov v kontrolnej skupine. Charakteristiku všetkých výskumných skupín z hľadiska dĺžky praxe, priemerného veku a pohlavia uvádzame v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka 2: Charakteristika výskumných skupín

Skupina	Dĺžka praxe v rokoch	Priemerný vek (SD)	Pohlavie (ženy/muži)
Kontrolná skupina (N = 29)	–	23,5 (0,87)	25/4
Študenti tlmočenia (N = 7)	– ⁴⁹	23,2 (1,25)	4/3
Tlmočníci juniori (N = 5)	6 – 10	31,4 (2,61)	3/2
Tlmočníci seniori (N = 4)	20 – 25	49,5 (4,66)	3/1

Legenda: SD – smerodajná odchýlka

⁴⁹ Jeden študent deklaroval prax 80 – 90 hodín popri škole na živnosť. Väčšina ostatných študentov mala skúsenosť s tlmočením nejakej (medzinárodnej) konferencie v rámci školskej praxe.

Jednotlivé skupiny (študenti tlmočenia, tlmočníci juniori, tlmočníci seniori, kontrolná skupina) vo výskume vystupujú samostatne a porovnávame ich navzájom v testoch zameraných na kognitívne a osobnostné aspekty. Zároveň sa však zameriavame aj na identifikáciu rozdielov všeobecne medzi profesionálmi (juniorami a seniormi spolu) a študentmi (študentmi tlmočenia a kontrolnou skupinou spolu). V prípade testov osobnosti nás tiež zaujímalo porovnanie medzi pohlaviami, t. j. medzi mužmi a ženami v celej výskumnej vzorke.

3.3 Výskumné metódy

Pri realizácii interdisciplinárneho výskumu sme využili viaceré metódy: individuálne pološtruktúrované rozhovory, psychologické nástroje⁵⁰ – Dotazník na meranie úzkosti a úzkostlivosti (State and Trait Anxiety Inventory – STAI), Dotazník motivácie k výkonu (Leistungsmotivationsinventar – LMI), Osobnostný dotazník BFI-2 (Big Five Inventory-2), Stroopov test (STROOP), Wisconsiný test triedenia kariet (Wisconsin Card Sorting Test – WCST) a nahrávanie simultánneho tlmočenia na diaľku vo virtuálnom laboratóriu. Pološtruktúrované rozhovory a simultánne tlmočenie pritom absolvovali profesionálni tlmočníci (N = 9) a študenti tlmočenia (N = 7). Ostatné kognitívne a osobnostné testy absolvovali profesionáli, študenti tlmočenia aj kontrolná skupina (N = 29). Ako sme už uviedli, probandi kontrolnej skupiny absolvovali testovanie vo viacerých etapách a nie všetkých testov sa preto zúčastnili všetci (LMI N = 25; STAI X-2 N = 27; BFI-2 N = 26; STROOP N = 29; WCST N = 29). Administrácia dát získaných prostredníctvom psychologických nástrojov prebehla pod supervíziou Mgr. Zuzany Heinzovej, PhD. z Katedry psychológie Pedagogickej fakulty UMB v Banskej Bystrici. Ďalšiu kvantitatívnu

⁵⁰ Všetky psychologické nástroje sme administrovali individuálne.

analýzu sme následne realizovali pomocou štatistického programu IBM SPSS.

3.3.1 Individuálne pološtruktúrované rozhovory

Pološtruktúrované rozhovory s profesionálnymi tlmočníkmi viedla členka riešiteľského kolektívu projektu, ktorá má okrem translatického aj psychologické vzdelanie. Výskumníčka mala pripravenú základnú štruktúru rozhovoru podľa jednotlivých tematických okruhov s konkrétnymi otázkami, ktoré modifikovala, dopĺňala, prípadne menila v závislosti od priebehu aktuálneho interview.

V rámci rozhovorov s profesionálnymi tlmočníkmi nás zaujímali rôzne aspekty súvisiace s ich povoláním, napríklad:

- absolvované vzdelanie a začiatky v profesii tlmočníka,
- aktuálne pôsobenie (pracovné zameranie, typ zárobkovej činnosti, náplň práce, tematické zameranie, realizačné formy/techniky tlmočenia),
- psychosociálne faktory v povolaní tlmočníka (motivácia, zvládanie záťažových situácií, vplyv osobnostných črt na výkon povolania).

Rozhovory trvali 30 až 45 minút, realizovali sa online prostredníctvom platformy ZOOM a so súhlasom respondentov boli nahrávané. Zo zvukových nahrávok boli neskôr vyhotovené prepisy, ktoré sa následne stali predmetom kvalitatívnej analýzy. Prítomní boli vždy jedna výskumníčka a jeden proband. Výskumníčka, ktorá osobne nepoznala ani jedného z probandov, plnila v rozhovoroch zároveň úlohu moderátora. Absolvovaniu interview predchádzal informovaný súhlas probandov a tiež súhlas s nahrávaním a spracovaním údajov súlade s GDPR. Pre realizáciu výskumu sa nevyžadoval súhlas etickej komisie.

Pološtruktúrované rozhovory so študentmi a absolventmi (skupina študenti tlmočenia) viedli dve končiace študentky magisterského štúdia

filológie v rámci svojich záverečných prác. Podobne ako pri profesionálnych tlmočníkoch sa realizovali formou nahrávaného videohovoru cez platformu ZOOM. Podkladom rozhovorov boli taktiež pripravené otázky, ktoré mohli byť v závislosti od odpovede respondenta modifikované. Zámerom rozhovorov bolo získať základné informácie o respondentoch (vek, pohlavie, štúdium, dĺžka učenia sa anglického jazyka, zahraničné pobyty, prekladateľsko-tlmočnicka preferencia, skúsenosti s reálnym tlmočením, príprava na tlmočenie, (budúce) zamestnanie), ako aj doplnujúce informácie súvisiace s osobnostnou charakteristikou (napr. osobná kritika, motivácia, prežívaný stres). Rozhovory trvali v priemere približne 45 minút. Aj v tejto skupine boli zo zvukových nahrávok vyhotovené prepisy⁵¹, ktoré sme neskôr podrobili kvalitatívnej analýze.

Kódovanie v rámci kvalitatívnej analýzy bolo založené predovšetkým na tematickej analýze odpovedí probandov na otázky v interview a realizovalo sa prostredníctvom identifikovania základných jednotiek analýzy, t. j. segmentov textu, ktoré obsahovali konkrétnu časť informácie relevantnej pre náš výskumný problém. Tematická analýza nám umožnila identifikovať kľúčové oblasti resp. témy. Následne sme identifikované jednotky konkretizovali priradením konkrétnych čít, aby bolo možné kategorizovať jednotlivé fenomény. V záujme zabezpečenia reliability sme spôsob kódovania zvolený výskumníkom overovali, 10 % celkového objemu dát v prepisoch nahrávok kodoval zároveň aj ďalší výskumník a bola potvrdená vysoká miera zhody v spôsobe a vyhotovení tematickej analýzy medzi výskumníkmi.

Na výskumné zistenia z rozhovorov sa vzťahujú isté limity. Základným obmedzením, ktoré bude platiť pre všetky testy v zostavenej batérii, je samotná veľkosť výskumnej vzorky. Jednotlivé skupiny sú charakteristické malým počtom probandov, takže zistenia nie je možné

⁵¹ Prepisy štruktúrovaných rozhovorov s profesionálmi aj študentmi vytvorili Mgr. Zuzana Kamenská, Mgr. Veronika Kašáková, Mgr. Barbora Hnatová, Mgr. Kristína Krigovská a Mgr. Aneta Nagyová.

zovšeobecňovať. Navyše sa vzhľadom na charakter tohto typu skúmania prostredníctvom rozhovorov zvyšuje miera subjektívnosti získaných dát, prípadne miera výskytu odpovedí, o ktorých má proband pocit, že sú žiaduce. Probandi zároveň mohli o sebe rozprávať pomerne voľne, otázky v rozhovore boli koncipované ako otvorené, t. j. každý z probandov mohol reflektovať na iné aspekty, resp. iba na tie, ktoré mu práve napadli. Vzhľadom na to, že vo výskume realizujeme aj kvantitatívnu analýzu dát získaných inými postupmi a nástrojmi sa však domnievame, že získané kvalitatívne dáta majú pomerne veľkú podpornú silu v tvorbe komplexného pohľadu na osobnostný profil profesionálnych tlmočníkov a študentov.

3.3.2 Dotazník na meranie úzkosti a úzkostlivosti (STAI)

Slovenskú verziu štandardizovaného Dotazníka na meranie úzkosti a úzkostlivosti pripravili Müllner – Ruisel – Farkaš (1980), ktorí vychádzali z dotazníka trojice autorov Spielberger – Gorsuch – Lushene (1970). Základom dotazníka je Spielbergerova koncepcia, ktorá rozlišuje úzkosť ako stav a úzkostlivosť ako vlastnosť osobnosti, pričom umožňuje merať rozdiely medzi nimi, t. j. medzi dočasným, prechodným stavom a relatívne stálou predispozíciou. Pôvodná verzia dotazníka v „papierovej podobe“ bola pripravená pre prezenčné testovanie. Vzhľadom na prebiehajúcu pandémiu koronavírusu v čase zberu dát bolo potrebné upraviť dotazník do online podoby⁵².

Dotazník STAI tvoria dve škály pozostávajúce z 20 položiek. Prvá škála, forma X-1, sleduje, ako sa jednotliviec cíti teraz, skúma aktuálny stav – úzkosť. Druhá škála, forma X-2, sleduje, ako sa jednotliviec cíti zvyčajne, sleduje vlastnosť osobnosti – úzkostlivosť. Probandi na uvedené položky odpovedajú prostredníctvom štvorstupňovej škály (od *vôbec nie* po *veľmi* pri škále X-1 a od *takmer nikdy* po *takmer vždy* pri šká-

⁵² Elektronickú verziu dotazníka STAI pripravila Mgr. Veronika Kašáková.

le X-2). Test je určený pre dospelú populáciu, škály dotazníka možno administrovať individuálne alebo skupinovo. Čas potrebný na vyplnenie dotazníka zvyčajne predstavuje približne 5 – 8 minút.

Na účely testovania sme použili obidve škály, formu X-1 a formu X-2. V oboch prípadoch je výsledkom celé číslo od 20 do 80. Vo všeobecnosti platí, že čím vyššie skóre jednotlivec dosiahne, tým vyšší je stupeň aktuálnej úzkosti (forma X-1) alebo úzkostlivosti (forma X-2). Dosiahnuté výsledky je ďalej potrebné konfrontovať s normami, respektíve so zisteniami relevantných dostupných štúdií. Müllner – Ruisel – Farkaš (1980, s. 48) potvrdzujú empirickú a pojmovú validitu škál STAI, ako aj platnosť teoretického modelu merania anxiety/úzkosti ako stavu a anxiety/úzkostlivosti ako vlastnosti i využiteľnosť diagnostickej metódy STAI. Vzhľadom na fakt, že probandi v našom výskume vyplňali dotazník STAI dištančne a kontrolná skupina nevyplňala formu X-1, budeme sa v rámci analýzy detailne venovať iba údajom zistených o úzkostlivosti probandov (forma X-2).

3.3.3 Dotazník motivácie k výkonu (LMI)

Dotazník motivácie k výkonu vydali prvýkrát v Nemecku Schuler a Prochaska v roku 2001. Prvé slovenské vydanie (2011) vychádza z testu rozšíreného autorského kolektívu (Schuler – Thornton – Frintrup – Prochaska, 2001, 2004), na preklade a úprave spolupracovali Letovancová – Lisá – Hannelová. K dispozícii sme mali verziu „tužka – papier“, ale vzhľadom na aktuálnu situáciu v čase zberu dát bolo potrebné spracovať dotazník do online podoby⁵³. Psychologický nástroj LMI sa využíva najmä v personálnej praxi, ďalej vo výskume osobnosti a motivácie, v psychológii športu, ako aj v iných oblastiach zameraných na psychologické aspekty motivácie. Dotazník motivácie k výkonu tvorí 170 položiek, ktoré sú rozdelené medzi 17 dimenzií (vytrvalosť, dominancia,

⁵³ Na vytvorení online verzie dotazníka LMI sa podieľala Mgr. Veronika Kašáková.

angažovanosť, dôvera v úspech, flexibilita, flow, nebojámosť, internálna, kompenzačné úsilie, hrdosť na výkon, ochota učiť sa, preferencia obtiažnosti, samostatnosť, sebakontrola, orientácia na status, súťaživosť, cieľavedomosť). To znamená, že jedna dimenzia pozostáva z 10 položiek, minimum dosiahnutých bodov potom predstavuje 10 a maximum 70. Jednotlivé položky sú vymedzené a sformulované vo vzťahu k profesii, ale neobmedzujú sa na kontext povolania alebo na určité činnosti (Schuler et al., 2011). Probandi odpovedajú prostredníctvom sedemstupňovej škály (od vôbec nesúhlasím po úplne súhlasím). Uvedená škála tak umožňuje dostatočnú diferenciaciu hodnotenia. Pri vyhodnotení a interpretácii dotazníka LMI sme pracovali s priemermi hrubých skóre v jednotlivých dimenziách, ktoré sme konfrontovali so slovenským štandardizačným súborom (N = 1148). Test je určený pre osoby staršie ako 16 rokov, administrácia sa môže realizovať jednotlivo alebo v skupine. Časový interval vyplňania testu nie je obmedzený, zvyčajne sa pohybuje v rozpätí 30 až 40 minút. Podľa autorov (Schuler et al., 2011) je objektivita testu zaistená, ak budú dodržané pokyny pre testovanie, vyhodnotenie a interpretáciu. Koeficienty konzistencie dimenzií motivácie výkonu v profesijnom kontexte „indikujú uspokojivú až vysokú mieru stability rysov motivácie v čase“ (Schuler et al., 2011, s. 63). Taktiež je deklarovaná konštruktová validita metódy.

3.3.4 Osobnostný dotazník BFI-2

Dotazník BFI-2 od dvojice autorov Soto – John (2017) predstavuje druhú, modifikovanú verziu Inventára Veľkej päťky (Big Five Inventory – BFI) a v súčasnosti patrí medzi novšie psychologické nástroje na diagnostiku osobnosti (Kohút – Halama – Žitný, 2019). Tzv. Veľká päťka predstavuje všeobecne uznávaný a overený model na opis a hodnotenie osobnosti (John – Naumann – Soto, 2008; McCrae – Costa, 2008). Ako naznačuje pomenovanie, model vymedzuje päť hlavných osobnostných črt. Tie pochádzajú z analýz pojmov, ktoré ľudia bežne používajú na opi-

sanie seba a iných (John – Naumann – Soto, 2008). Výhodou prístupu je, že ho možno uplatniť naprieč kultúrami (McCrae – Terracciano et al., 2005), pričom vykazuje silnú prediktívnu platnosť pre rôzne sféry ľudského správania (Halama et al., 2020).

Pre dotazník je príznačná komplexnosť, aj napriek relatívnej krátkosti. Slovenskú verziu dotazníka pripravili Halama a Kohút v spolupráci so Sotom a Johnom (Halama et al., 2020). BFI-2 je spoľahlivý nástroj na meranie osobnosti určený pre normálnu populáciu. Vnútorňa konzistencia domén a facetov je vyhovujúca v pôvodnej aj slovenskej verzii (Kohút – Halama – Žitný, 2019).

Vo výskume sme pracovali s online verziou dotazníka⁵⁴. BFI-2 pozostáva zo 60 položiek, ktoré sú rozdelené medzi päť základných domén (extraverzia, prívetivosť, svedomitosť, negatívna emocionalita, otvorenosť), pričom každá obsahuje 12 položiek. Jednu doménu tvoria tri facet (so štyrmi položkami), ktoré predstavujú tematicky špecifickejšie časti. Doména extraverzia sa skladá z faciet sociabilita, asertivita a energetic-
ká úroveň. Doménu prívetivosť tvoria facet (súcit, zdvorilosť, dôvera. K doméne svedomitosť sú priradené facet organizovanosť, produktivita a zodpovednosť. K doméne negatívna emocionalita prislúchajú facet (úzkosť, depresia a emocionálna nestálosť. Pre doménu otvorenosť sú príznačné facet intelektuálna zvedavosť, estetická senzitivita a kreatívna predstavivosť.

3.3.5 Stroopov test (STROOP)

Stroopov test už dlhodobo patrí medzi často používané neuropsychologické hodnotiace nástroje (Lezak et al., 2012). Administrácia zvyčajne trvá približne 5 minút, čím sa stáva užitočným skriningovým nástrojom, ktorý možno používať samostatne alebo ako súčasť rozsiahlejšej skrínin-

⁵⁴ Online podobu dotazníka BFI-2 vytvorila Mgr. Veronika Kašáková.

govej batérie (Golden – Freshwater – Golden, 2002). Okrem klinickej praxe sa využíva aj vo výskumnej sfére na skúmanie procesov selektívnej pozornosti a exekutívnych funkcií (Krivá, 2013).

V súčasnosti existujú viaceré modifikácie a varianty Stroopovho testu. Vo výskume sme pracovali s prvou českou verziou, ktorú pripravila Krivá (2013). Administrácia testu aj inštrukcie k administrácii korešpondujú s bežne používanými inštrukciami (porovnaj Golden – Freshwater – Golden, 2002). Brožúrka testu pozostáva z troch hárkov formátu A4, ktoré predstavujú tri časti testu: subtest slová (S), subtest farby (F) a subtest farebné slová (FS). Na každom hárku sa na bielom pozadí nachádza 100 položiek, ktoré sú rovnomerne usporiadané v piatich stĺpcoch. Na prvom hárku so slovami (S) sú čiernou farbou vytlačené pomenovania troch farieb. Slová sú náhodne zoradené tak, aby v rámci stĺpca za sebou nasledovali dve rovnaké slová. Na druhom hárku s farbami (F) sú farebne vytlačené symboly (x), použité sú tri farby, ktorých pomenovania sa vyskytli v prvej úlohe. V rámci stĺpca je farba dvoch za sebou nasledujúcich položiek vždy rozdielna. Zároveň sa umiestnenie farebných symbolov nesmie zhodovať s umiestnením pomenovaní farieb na prvom hárku. Na treťom hárku s farebnými slovami (FS) sú vytlačené pomenovania farieb z prvého hárku (v rovnakom poradí) farbami z druhého hárku (v rovnakom poradí). Jednotlivé položky tretieho hárku teda vznikli spojením zodpovedajúcich položiek z predchádzajúcich dvoch hárkov, pričom žiadne pomenovanie nie je vytlačené rovnakou farbou, akú označuje (Golden – Freshwater – Golden, 2002; Krivá, 2013, s. 13).

Test sa administruje individuálne, hoci vo výnimočných prípadoch možno pre experimentálne účely využiť i skupinovú administráciu. Úlohou probandov je v stanovenom časovom limite (45 sekúnd) prečítať čo najviac slov v subteste slová a pomenovať čo najviac farieb v subtestoch farby a farebné slová. Vyhodnotením Stroopovho testu získame tzv. základné hrubé skóre (slová, farby a farebné slová) a tzv. odvodené hrubé skóre (farebné slová, interferenčné skóre). Chybné odpovede sa pri tomto teste nezaznamenávajú, keďže proband je upozornený, že urobil

chybu a musí sa opraviť, čo vedie k zníženiu hrubého skóre v danom subteste (Krivá, 2013). Základné hrubé skóre predstavuje počet správne prečítaných položiek v stanovenom časovom limite. Interferenčné hrubé skóre vyjadruje rozdiel medzi hrubým skóre v subteste FS a očakávaným hrubým skóre v tomto subteste. Čím rýchlejšie (a zároveň správne) proband odpovedá v subteste FS, tým vyššie skóre IF dosiahne.

3.3.6 Wisconsinský test triedenia kariet (WCST)

Wisconsinský test triedenia kariet (Wisconsin Card Sorting Test) bol pôvodne určený na meranie schopnosti abstraktného uvažovania a schopnosti prepínať kognitívne stratégie v reakcii na nepredvídané zmeny v prostredí (Heaton et al., 2013, s. 5). Patrí teda medzi metódy merajúce exekutívne funkcie. Test pracuje so schopnosťou vytvoriť a udržať vhodnú stratégiu na riešenie problémov. Podstata spočíva v dosiahnutí cieľa napriek meniacim sa podnetovým podmienkam (Heaton et al., 2013).

Podobne ako iné metódy merania exekutívnych funkcií, WCST vyžaduje strategické plánovanie, organizované hľadanie, použitie spätnej väzby na zmenu kognitívneho nastavenia, orientovanie správania na dosiahnutie cieľa a ovládanie impulzívnych odpovedí (Heaton et al., 2013, s. 5).

Administrácia WCST je možná v pôvodnej kartičkovej verzii alebo v počítačovej verzii. Testovanie by malo prebiehať v tichej miestnosti resp. v pokojnom prostredí s adekvátnym osvetlením. Test sa skladá zo štyroch podnetových kariet a 128 odpoveďových kariet (dve sady po 64 kariet). Na kartách sú zobrazené rôzne tvary (krížiky, kruhy, trojuholníky alebo hviezdy) v rôznych farbách (červená, modrá, žltá alebo zelená) a v rôznom počte (jeden, dva, tri alebo štyri). Pri bežnej administrácii sa pred probanda položia štyri podnetové karty v presne určenom poradí (jeden červený trojuholník, dve zelené hviezdy, tri žlté krížiky a štyri modré kruhy). Proband má k dispozícii 128 kariet a jeho úlohou je priradiť od-

poved'ovú kartu k jednej z podnetových kariet, o ktorej si myslí, že k nej patrí. Po každom priradení dostane spätnú väzbu, či kartu priradil správne alebo nesprávne. Nedostane však žiadnu informáciu o triediacom princípe, respektíve aktuálne používanej kategórii. Po splnení stanovených kritérií dochádza k zmene triediaceho princípu bez akéhokoľvek upozornenia, s predpokladom, že proband aplikuje spätnú väzbu na tvorbu novej triediacej stratégie. Wisconsinský test triedenia kariet nemá časové obmedzenie, podľa autorov trvá približne 20 až 30 minút. Test končí, ak proband správne ukončí šesť kategórií alebo ak použije všetkých 128 odpoved'ových kariet (Heaton et al., 2013, s. 5). Výsledky viacerých štúdií na rôznych vzorkách (deti, adolescenti, dospelí) preukázali, že WCST je validná metóda na meranie exekutívnych funkcií (Heaton et al., 2013).

V súčasnosti existuje viacero modifikovaných podôb WCST, ktoré sa môžu líšiť počtom podnetových kariet, zmenou triediaceho princípu, či spôsobom administrácie. Uvedené skutočnosti je potrebné zohľadniť v prípade porovnávania výsledkov výskumných štúdií. Vo výskume sme pracovali s českou verziou príručky, ktorá vyšla prvýkrát v roku 2013. Príručka nám poskytla štandardizovaný postup administrácie zvolenej metódy, pričom aplikované postupy vychádzajú z pôvodného materiálu Robinsona et al. (1980) a Heaton (1981)⁵⁵.

Vyhodnotením testu WCST získame nasledujúce skóre: počet všetkých odpovedí, počet správnych odpovedí, percento chýb, percento perseveratívnych odpovedí, percento perseveratívnych chýb, percento neperseveratívnych chýb, percento úrovne po sebe nasledujúcich správnych odpovedí, počet dokončených kategórií, počet pokusov na dokončenie prvej kategórie, neschopnosť udržať triediaci princíp, index učiť sa.

⁵⁵ Robinson, A. L., Heaton, R. K., Lehman, R. A., & Stilson, D. W. (1980). The utility of the Wisconsin Card Sorting Test in detecting and localizing frontal lobe lesions. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 48*(5), 605–614. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.48.5.605>

Heaton, R. K. (1981). *A manual for the Wisconsin Card Sorting Test*. Psychological Assessment Resources.

3.3.7 Simultánne tlmočenie

Na otestovanie tlmočnickeho výkonu sme použili prejav v anglickom jazyku, ktorý pre účely výskumu vo video podobe nahral americký hovoriaci rečník. Šlo o improvizáciu autentického konferenčného online prejavu na tému vzdelávania a osvetu v oblasti zdravia. Prejav trval 10:04 minút, obsahoval 1471 slov, priemerná rýchlosť predstavovala 231 slabík za minútu, lexikálna nasýtenosť vykazovala 47 %. Všetky tieto vstupné premenné môžeme považovať za neutrálne (Djovčoš – Melicherčíková – Vilímek, 2021), to znamená, že by nemali mať negatívny vplyv na tlmočnický výkon. Študenti aj profesionáli prejav tlmočili bez prípravy, využitím skúsenostného komplexu a encyklopedických vedomostí. Jediná informácia, ktorú sme im poskytli s časovým predstihom, bol názov prejavu (*Health Educators Conference*) a národnosť rečníka (americká). Neposkytli sme im žiadne ďalšie sprievodné materiály. Pred nasadením prejavu vo výskume sme ho pilotne otestovali na tlmočnickom seminári v prvom ročníku magisterského štúdia. Študenti, ktorí prejav tlmočili, ho hodnotili ako neproblémový.

Jedným z najbežnejších ukazovateľov kognitívnych nárokov v experimentálnych štúdiách o tlmočení je významová zhoda (správnosť) v tlmočení (Gieshoff – Albl-Mikasa, 2022). Pre existujúce metodologické prístupy na zhodnotenie tlmočnickeho výkonu na základe významových jednotiek sú príznačné určité nedostatky, ktoré sa pokúsili eliminovať Gieshoffová – Albl-Mikasa (2022). Vzhľadom na opodstatnenosť uvedených výhrad a podobnosť realizovaného výskumu (porovnanie profesionálov a študentov) sme sa rozhodli použiť ich hodnotiaci postup. Pri navrhnutom hodnotení tlmočenia na základe analýzy jednotiek sa popri významovej zhode zohľadňuje aj logická kohézia výpovede, taktiež sa zohľadňuje neúmyselné verzus strategické vynechanie informácií. Prístup ďalej umožňuje skúmať výkyvy kognitívnej záťaže či únavu v procese tlmočenia.

Autorky (Gieshoff – Albl-Mikasa, 2022) vychádzali z princípov propozičnej analýzy od autorskej dvojice Bovair – Kieras (1985) a z kategorizácie Gieshoffovej (2021). Na základe úlohy jednotiek vo východiskovom texte vytvorili niekoľko kategórií, ktoré by sme mohli priradiť k trom oblastiam – obsah, forma (štruktúra) a rôzne. Vzhľadom na rozdielny význam kategórií, aj na základe viacerých prieskumov (napr. Zwischenberger, 2010), ich hierarchicky obodovali nasledovne:

Tabuľka 3: Kategórie hodnotenia (Gieshoff – Albl-Mikasa, 2022, s. 6)

	Kategória	Opis	Body
Obsah	hlavné informácie	(nové) informácie nevyhnutné pre pochopenie podstaty alebo hlavných myšlienok východiskového textu, zostávajú relevantné v celom východiskovom texte, hovoriaci sa k nim vracajú	10
	vedľajšie informácie	(nové) informácie, ktoré nie sú súčasťou hlavných myšlienok, nie sú podstatné pre pochopenie hlavnej argumentačnej línie, môže ísť o vsuvky alebo vedľajšie vety	5
	redundantné informácie	informácie, ktoré sa v texte opakujú alebo sú redundantné	1
Forma	prvky kohézie	logické konektory a spojky, ale aj ukazovacie zámená, ktoré odkazujú na predchádzajúce jednotky	9
	meta-diskurzívne prvky	obsahujú informácie o štruktúre diskurzu, typickými príkladmi sú spojenia <i>po prvé, po druhé, to nás vedie k ..., na záver</i> , idiomatické spojenia	7
Rôzne	modifikujúce prvky	modifikujúce príslovky, ako napríklad <i>veľmi</i> alebo <i>nie naozaj</i> , prídavné mená	3
	výplnkové slová	slová, ktoré nie sú nositeľmi významu alebo nezabezpečujú logickú súdržnosť, odrážajú skôr spôsob rozprávania (<i>tak trochu, no, dobre...</i>)	0

V našom výskume sa, zhodne s postupom Gieshoffovej – Albl-Mikasy (2022), na identifikácii kategórií vo východiskovom prejave podieľali viaceré osoby⁵⁶, čím mala byť zaistená objektivita hodnotenia.

⁵⁶ Riešiteľka projektu a jej tri diplomantky.

tenia. Východiskový prejav, konkrétne jeho prepis, sme konfrontovali s videonahrávkou a rozdelili ho na syntaktické celky, ktoré sme očíslovali. Potom každá zo štyroch zainteresovaných hodnotiteľiek urobila vlastnú analýzu prejavu a identifikovala jednotlivé kategórie obsahu, formy a rôzneho. Následne počas viacerých konzultácií hodnotiteľky spoločne prechádzali všetky kategórie, kým nedospeli k vzájomnej zhode. Výsledné zastúpenie jednotlivých kategórií vo východiskovom prejave, ktorý sme použili vo výskume, uvádzame v tabuľke 4.

Tabuľka 4: Počet kategórií v prejave

	Kategória	Počet jednotiek	Podiel %
Obsah	hlavné informácie	102	25,4
	vedľajšie informácie	85	21,1
	redundantné informácie	39	9,7
Forma	prvky kohézie	41	10,2
	meta-diskurzívne prvky	30	7,5
Rôzne	modifikujúce prvky	45	11,2
	výplnkové slová	60	14,9
	Spolu	402	100 %

Pri hodnotení tlmočnických výkonov sme postupovali obdobne. Dve hodnotiteľky si vypočuli nahrávky tlmočenia a do tabuľky zaznamenávali počet pretlmočených kategórií. Pri hodnotení tak pracovali s audionahrávkou tlmočenia a nie jej transkriptom. Jednotlivé kategórie boli v prepise východiskového prejavu vyznačené farebne a rovnako farebne boli vyznačené aj v hodnotiacom hárku. V prípade rozdielnej identifikácie kategórií v určitom úseku si hodnotiteľky tlmočenie spolu vypočuli (v prípade potreby aj opakovane) a dohodli sa na prislúchajúcom hodnotení (teda prítomnosti alebo neprítomnosti pretlmočených jednotiek a ich počte). Celkový postup hodnotenia je

pomerne zdĺhavý a časovo náročný, zároveň však poskytuje relatívne presné, objektívne a porovnateľné dáta. Uvedenú komplexnosť je potrebné považovať za prínosnú aj v kontexte zohľadnenia zistení empirických výskumov ako aj viacerých požiadaviek kladených na hodnotenie kvality tlmočnickeho výkonu.

Pri hodnotení tlmočenia sme sa pokúsili zohľadniť aj aspekt príjemcu. Za týmto účelom sme oslovili niekoľkých potenciálnych hodnotiteľov. S účasťou vo výskume napokon súhlasilo 13 subjektov (10 žien a 3 muži). Hodnotiteľov by sme mohli rozdeliť do dvoch skupín na základe kritéria skúsenosti s tlmočením. Približne polovica nemala žiadne skúsenosti s tlmočením ($N = 6$, priemerný vek 25,7 rokov), zvyšok tvorili študenti filológie so zameraním na prípravu prekladateľov a tlmočníkov v magisterskom stupni ($N = 7$, priemerný vek 22,6 rokov). Túto informáciu uvádzame z dôvodu, že tlmočnicka skúsenosť môže mať vplyv na prísnosť respektíve miernosť hodnotenia (pozri Tokárová, 2018).

Úlohou všetkých subjektov bolo jedenkrát si vypočúť audiona-hrávky tlmočenia (označenú slovom tlmočník a príslušným poradovým číslom) a ohodnotiť ju pomocou poskytnutého hárku na základe dvoch kritérií, istota v hlase tlmočníka (na škále od 1 do 4) a celková spokojnosť s tlmočením (na škále od 1 do 5). Vyššie skóre pri oboch kritériách predstavovalo lepšie hodnotenie. K hodnoteniu mohli subjekty doplniť aj akékoľvek ďalšie poznámky a postrehy. Hodnotitelia neboli upozornení na rozdielny profesijný status tlmočníkov, teda na skutočnosť, že okrem tlmočeni profesionálov počúvajú aj tlmočenia študentov (pozri Hucková – Šveda, 2021).

3.4 Výskumný postup

Počas septembra 2021 oslovili riešitelia projektu⁵⁷ profesionálnych tlmočníkov s prosbou dobrovoľne participovať na tlmočnickom vedec-kom projekte. V priebehu októbra 2021 sa s nimi spojila ďalšia rieši- tel'ka projektu⁵⁸, ktorá im stručne priblížila úlohy vo výskume a neskôr s nimi komunikovala aj v ďalších fázach realizácie výskumu. Následne sme oslovili vybraných študentov a absolventov, teda skupinu študen- tov tlmočenia.

V prvej fáze bolo úlohou probandov vyplniť dva psychologické testy v online podobe, Dotazník motivácie k výkonu (LMI) a Dotazník úzkosti a úzkostlivosti (STAI). Probandi mohli testy vyplniť kedykoľ- vek a v ľubovoľnom poradí. Väčšina (81,3 %) vyplnila oba testy v je- den deň, pričom 62,5 % vyplnilo najprv STAI a potom LMI. Študenti tlmočenia vyplnili prvé dva psychologické testy v priebehu novembra a decembra 2021, profesionáli v časovom rozpätí december 2021 – fe- bruár 2022.

V druhej fáze sme nahrávali tlmočnicke výkony profesionálov a študentov. Študentov sme nahráli naraz vo virtuálnom laboratóriu 10. januára 2022 o 16:30. Nahrávanie sa realizovalo v popoludňaj- ších hodinách, keďže absolventom zamestnanie neumožňovalo účasť v skorších hodinách. Profesionálov sme nahrávali postupne v priebehu februára 2022 na základe navrhnutých voľných termínov, v dvoch prí- padoch sa v dôsledku technických problémov nahrávanie muselo reali- zovať mimo laboratória.

V tretej fáze sme realizovali štruktúrované online rozhovory (feb- ruár 2022). Rozhovory s profesionálmi cez platformu ZOOM viedla členka riešiteľského kolektívu⁵⁹ a nasledovali bezprostredne po nahrá-

⁵⁷ Pôsobiaci na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

⁵⁸ Pôsobiaci na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

⁵⁹ Pôsobiaci na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

vaní tlmočenia. Rozhovory so študentmi, rovnako cez ZOOM, viedli dve študentky posledného ročníka magisterského štúdia, ktorých záverečné práce vznikli v rámci riešenia projektu.

V **štvrtnej fáze** bolo úlohou probandov vyplniť psychologický test v online podobe, BFI-2. Obidve skupiny (profesionáli aj študenti tlmočenia) test vyplnili počas mesiacov február – apríl 2022.

V **piatej fáze** probandi absolvovali posledné dva psychologické testy, Stroopov test (STROOP) a Wisconsinský test triedenia kariet (WCST). Administrácia oboch testov u študentov tlmočenia prebiehala prezenčne v univerzitných priestoroch v dohodnutý termín (máj – september 2022). Študenti najprv absolvovali Stroopov test a následne WCST. V prípade profesionálnych tlmočníkov sa testovanie realizovalo formou videohovoru cez MS Teams. Tlmočníkom sme na zadanú adresu zaslali farebnú kópiu Stroopovho testu a na obálku sme uviedli „Projekt VEGA – neotvárať!“. Obálku si otvorili až počas videohovoru. Taktiež bolo potrebné upraviť WCST do počítačovej podoby. Všetky pôvodné podnetové a odpoveďové karty sme naskenovali a vložili do powerpointovej prezentácie⁶⁰. Poradie testov bolo rovnaké ako v prípade študentov, testovanie sa realizovalo od júla do novembra 2022.

V **šiestej fáze** sme oslovili všetkých končiacich študentov magisterského štúdia filológie na zvolenom pracovisku. Psychologické testovanie kontrolnej skupiny sa realizovalo v priebehu mesiacov november 2022 až január 2023, pričom probandi, ktorí súhlasili s dobrovoľnou a anonymnou účasťou, postupne absolvovali jednotlivé psychologické testy. Ich úlohou bolo vyplniť online dotazníky STAI, LMI, BFI-2. Prostredníctvom videohovoru cez MS Teams individuálne absolvovali WCST. Administrácia Stroopovho testu prebiehala rovnako individuálne, avšak prezenčne v tichej univerzitnej miestnosti.

⁶⁰ S prípravou powerpointovej prezentácie nám pomohla Mgr. Barbora Hnatová.

4 Prieniky a odlišnosti v kognitívno-osobnostnom profile profesionálnych tlmočníkov a študentov: analýza dát

V nasledujúcej časti sa sústredíme na analýzu dát výskumných zistení zozbieraných prostredníctvom jednotlivých výskumných nástrojov. Prioritne nás pritom budú zaujímať rozdiely medzi jednotlivými skupinami v závislosti od dĺžky ich tlmočnickej skúsenosti. Zároveň tam, kde je to relevantné, poskytneme aj porovnanie výsledkov našich výskumných skupín s bežnou (referenčnou) populáciou. V prípade osobnostných testov (STAI, LMI, BFI-2) budeme tiež prezentovať porovnanie v závislosti od pohlavia, keďže predpokladáme isté odlišnosti v osobnostných črtách medzi ženami a mužmi, ktoré by mohli mať vplyv aj v kontexte nášho výskumu.

4.1 Zvládanie úzkosti a stresu v tlmočení

V teoretickej časti sme uviedli, že tlmočenie ako kognitívne a emocionálne náročná činnosť môže spôsobovať stres alebo úzkosť. Pri výkone tlmočnickeho povolania je preto nevyhnutné dokázať sa vysporiadať so stresom či pocitmi úzkosti. V nasledujúcej časti sa prostredníctvom kvalitatívnej analýzy najprv zameriame na zvládanie úzkosti v tlmočení. Ďalej pomocou kvantitatívnej analýzy porovnáme úzkostlivosť ako trvalú vlastnosť profesionálov a študentov, pričom komparáciu budeme realizovať aj z hľadiska pohlavia probandov.

4.1.1 Zvládanie úzkosti a stresu v tlmočení: kvalitatívna analýza

V úvode skúmania problematiky úzkosti a úzkostlivosti nás zaujímali názory samotných probandov na to, ako ovplyvňuje prežívanie úzkosti ich výkon, resp. aký význam má zvládanie stresových situácií v profesii tlmočníka. Niekoľko subjektívnych postrehov k problematike významu úzkosti, resp. zvládania záťaže nám ponúkli pološtruktúrované rozhovory⁶¹ s profesionálnymi tlmočníkmi (N = 9) a študentmi tlmočenia (N = 7). Probandi sa v rozhovoroch okrem iného vyjadrovali aj k otázke, **ktoré osobnostné vlastnosti sú podľa nich nevyhnutné alebo žiaduce v profesii tlmočníka**. Ich prehľad uvádzame v podkapitole 4.3.1 analyzujúcej výsledky testu BFI-2. V rámci tematickej analýzy tejto problematiky sme však identifikovali aj vyjadrenia týkajúce sa úzkosti resp. jej zvládania (Tabuľka 5 a 6).

Tabuľka 5: Zvládanie úzkosti v rozhovoroch s profesionálnymi tlmočníkmi

Kód probanda	Uvádzané vlastnosti v kontexte zvládania úzkosti
Pb1	odolnosť voči záťaži
Pb2	nepodliehať panike, udržať pokoj aj v hlase
Pb3	odolnosť, pevné nervy
Pb4	nebáť sa prezentovať, nebáť sa urobiť chybu
Pb5	nestresovať, vedieť zachovať chladnú hlavu v náročných situáciách
Pb6	vedieť dobre zvládať stres
Pb7	nezaťažovať sa tým, čo neviem ovplyvniť
Pb8	rozširovanie všeobecného prehľadu uľahčuje tlmočenie
Pb9	zvyknúť si na to, že tlmočenie zvládnete

⁶¹ Dizajn a priebeh výskumu je opísaný v predchádzajúcich častiach publikácie v kapitole 3.

Tabuľka 6: Zvládanie úzkosti v rozhovoroch so študentmi tlmočenia

Kód probanda	Uvádzané vlastnosti v kontexte zvládania úzkosti
Pb10	tlmočenie je o snahe
Pb11	tlmočník sa musí veľmi dobre vedieť ovládnuť
Pb12	tlmočnikom sa stávame, záleží od práce, ktorú do toho investujeme
Pb13	extroverti majú väčšiu šancu byť tlmočníkmi, no introverti nimi môžu byť tiež
Pb14	môže sa to naučiť každý, ale každý na tom musí pracovať; niekomu to však ide jednoduchšie, lebo má isté predispozície
Pb15	ak je niekto hanblivý alebo utiahnutý, tak bude mať strašný problém tlmočiť pred publikom a je otázne, či by mu to tlmočenie naozaj stálo za tie stresy alebo vredy v žalúdku; do určitej miery treba nejaké vlastnosti, ale dá sa to aj naučiť
Pb16	myslela som si, že tlmočník musí byť extrovert

Z tematickej analýzy rozhovorov vyplýva, že profesionálni tlmočníci považujú zvládanie úzkosti resp. stresu za dôležité v kontexte tlmočenia, väčšina z nich explicitne pomenúva schopnosť zvládať stres, odolnosť a pod. ako žiaducu (Pb1, Pb2, Pb3, Pb5, Pb6). Študenti sa k téme vyjadrujú skôr všeobecnejšie⁶², reflektujú napr. problematiku introverzie/extraverzie, resp. hanblivosť (Pb11, Pb13, Pb15, Pb16). Možno však predpokladať, že vlastnosti introverta si spájajú aj so zvýšenou úzkostlivosťou.

4.1.2 Komparácia úzkostlivosti ako trvalej vlastnosti: kvantitatívna analýza

Ako sme už uviedli, dotazník STAI meria úzkosť na dvoch subškálach: X-1 situačná, t. j. aktuálne prežívaná úzkosť a X-2 trvalá úzkosť, t. j. úzkostlivosť ako vlastnosť osobnosti. Keďže dotazník mohli probandi vyplňať v čase, ktorý si sami zvolili, predpokladáme, že mohlo dôjsť k skresleniu dát v rámci situačnej úzkosti. Okrem toho v tejto subškále ab-

⁶² Táto skutočnosť je pravdepodobne do veľkej miery zapríčinená aj spôsobom vedenia rozhovorov, keďže s profesionálmi a študentmi realizovali rozhovory odlišní výskumníci.

sentujú dáta kontrolnej skupiny. Údaje pre situačnú úzkosť preto v tabuľke 7 uvádzame len pre ilustráciu. V rámci ďalšej analýzy sa budeme sústrediť výlučne na komparáciu trvalej úzkosti/úzkostlivosti ako osobnostnej charakteristiky v skúmaných skupinách. V prvom kroku budeme prezentovať základnú analýzu deskriptívnych charakteristík (porovnanie priemeru, mediánu a smerodajnej odchýlky) v rámci jednotlivých subškál úzkosti a porovnanie jednotlivých skupín. Výsledky zároveň porovnáme s referenčnou populáciou (Müllner – Ruisel – Farkaš, 1980), resp. s hodnotami zistenými v predchádzajúcich výskumoch (Kurz, 1997). Následne (aj napriek malej výskumnej vzorke) podrobíme údaje testu na štatistickú významnosť prípadných zistených rozdielov.

Tabuľka 7: Deskriptívne ukazovatele skóre v dotazníku STAI

Skupina		Situačná úzkosť	Trvalá úzkosť
Študenti tlmočenia (N = 7)	AM	36,57	39,14
	Md	36,00	42,00
	SD	7,09	8,86
Tlmočníci juniori (N = 5)	AM	36,20	41,60
	Md	38,00	43,00
	SD	8,04	12,78
Tlmočníci seniori (N = 4)	AM	40,75	40,50
	Md	41,00	43,50
	SD	2,06	10,02
Kontrolná skupina (N = 27)	AM	–	49,44
	Md	–	49,00
	SD	–	8,06

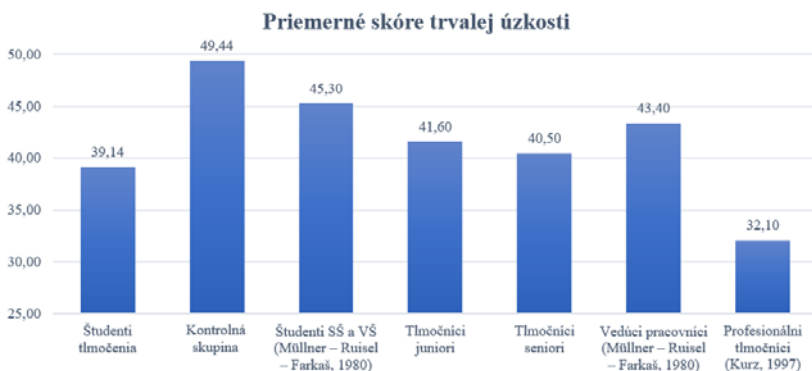
Legenda: AM – priemer, Md – medián, SD – smerodajná odchýlka

Z analýzy dát z dotazníka STAI vyplýva, že s odstupom najvyššie priemerné skóre v trvalej úzkosti dosiahla kontrolná skupina (49,44). Ďalšie skupiny – tlmočníci juniori (41,60), tlmočníci seniori (40,50) a študenti tlmočenia (39,14) dosiahli relatívne porovnateľné skóre, pričom najnižšiu

úzkostlivosť sme namerali u študentov tlmočenia (porovnaj Tabuľku 7, podrobné deskriptívne ukazovatele uvádzame v prílohe A).

Normy STAI pre rôzne kategórie populácie vypracovali Müllner – Ruisel – Farkaš (1980⁶³). Našu výskumnú skupinu študentov tlmočenia a kontrolnú skupinu by sme preto mohli porovnať s kategóriou študentov stredných a vysokých škôl (priemer 43,4). V komparácii je evidentné, že študenti tlmočenia skórovali v trvalej úzkosti výrazne nižšie ako bežná populácia, naopak, kontrolná skupina dosiahla výrazne vyššie skóre. Vzorku profesionálnych tlmočníkov (juniori a seniori) by sme mohli voľne porovnať s kategóriou vedúcich pracovníkov (priemer 43,4). V tomto porovnaní sa juniori aj seniori vyznačujú priemerne nižšou trvalou úzkosťou ako referenčná skupina (porovnaj Obrázok 1). Vo výskume, ktorý s použitím rovnakej metodiky realizovala Kurzová (1997), dosiahla skupina profesionálnych tlmočníkov priemerné skóre trvalej úzkosti 32,10, teda výrazne nižšie ako obe skupiny profesionálov v našom výskume (porovnaj Obrázok 1).

Obrázok 1: Priemerné skóre trvalej úzkosti

⁶³ Domnievame sa, že pôvodné dáta už nemusia byť aktuálne a aj vzhľadom na výrazné rôznorodé zmeny v spoločnosti by bolo žiaduce, aby sme mali k dispozícii aktuálnejšie normy pre slovenskú populáciu.

V ďalšom kroku sme použili Shapiro-Wilkov test (Príloha A) na overenie rovnomernosti rozptylu dát. Po potvrdení normálneho rozloženia sme pristúpili k overeniu štatistickej významnosti zistených rozdielov (Tabuľka 8). Parametrický test, analýza rozptylu (ANOVA) pre jeden faktor, pritom identifikoval štatistickú významnosť rozdielov medzi jednotlivými skupinami v trvalej úzkosti ($p = 0,021$), t. j. skupiny, ktoré výraznejšie preferujú tlmočenie (študenti tlmočenia, tlmočníci juniori a tlmočníci seniori), sú výrazne menej úzkostlivé v porovnaní s kontrolnou skupinou.

Tabuľka 8: ANOVA pre trvalú úzkosť

Skupina	AM	SD	<i>p</i>
Študenti tlmočenia (N = 7)	39,14	8,86	0,021
Tlmočníci juniori (N = 5)	41,60	12,78	
Tlmočníci seniori (N = 4)	40,50	10,02	
Kontrolná skupina (N = 27)	49,44	8,06	

Legenda: AM – priemer, SD – smerodajná odchýlka, *p* – hodnota signifikancie

Komparácia úzkostlivosti ako trvalej vlastnosti: zhrnutie a interpretácia

Z výsledkov analýzy vyplýva, že najúzkostlivejšia v našom výskume bola kontrolná skupina, t. j. zmiešaná skupina študentov filológie so zameraním na štúdium prekladu a tlmočenia, v ktorej prevláda preferencia prekladateľskej činnosti nad tlmočnickou. Ich úzkostlivosť bola štatisticky významne vyššia v porovnaní so skupinami, ktoré preferujú tlmočenie. V rámci týchto skupín sa pritom ako v priemere najmenej úzkostliví javia študenti tlmočenia a po nich tlmočníci seniori. Dosiagnuté zistenia korešpondujú s výsledkami štúdie, ktorú realizovali Rosiersová – Eyckmansová – Bauwens (2011). Podobne ako v našom výskume autori zistili, že študenti, ktorí inklinovali k tlmočeniu, vykazovali nižšiu mieru jazykovej úzkosti ako študenti, ktorí preferovali preklad.

Výsledky ďalej naznačili, že študenti tlmočenia sú zároveň menej úzkostliví ako štandardizačný súbor bežnej populácie študentov. Profesionálni tlmočníci sú menej úzkostliví v porovnaní s populáciou vedúcich pracovníkov v štandardizačnom súbore. Rovnaké výsledky naznačil aj výskum Kurzovej (1997), v ktorom väčšina tlmočníkov vykazovala nižšiu mieru úzkostlivosti než veku zodpovedajúca referenčná skupina. Pri porovnaní situačnej a trvalej úzkosti však pozorujeme rozdiely. Zatiaľ čo vo výskume Kurzovej (1997) dosahovala úzkosť tlmočníkov vyššie hodnoty než ich úzkostlivosť, v prípade našej vzorky profesionálnych tlmočníkov to bolo naopak. Domnievame sa, že rozdielnosť súvisí so zadanými inštrukciami pri vyplňaní dotazníka, keďže v našom výskume sme od probandov nevyžadovali, aby si predstavili svoje pocity v tlmočnickej kabíne tesne pred tlmočením. Ďalší rozdiel sa týka miery úzkostlivosti porovnávaných skupín profesionálnych tlmočníkov. Tlmočníci v našom výskume sa javia výrazne úzkostlivejší ako profesionálni tlmočníci vo výskume Kurzovovej (1997). Vysvetlenie tohto rozdielu možno hľadať vo viacerých faktoroch, napr. malá výskumná vzorka v našom výskume (9 vs. 32 tlmočníkov), zloženie výskumnej vzorky v závislosti od pohlavia⁶⁴, kultúrne odlišnosti medzi vzorkami a s tým súvisiace rozdielne normy.

Vo všeobecnosti náš výskum potvrdil, že jednotlivci inklinujúci k tlmočeniu sa vyznačujú nižšou úzkostlivosťou v porovnaní napríklad s jednotlivcami, ktorých preferencie sú heterogénne, prevažne však prekladateľské. Možno sa teda domnievať, že väčšia úzkostlivosť je jedným z aspektov, kvôli ktorým študenti neinklinujú k tlmočeniu a neuvažujú o neskoršej kariére profesionálneho tlmočníka vzhľadom na špecifiká tlmočnickeho procesu i samotnej profesie. Rovnaký záver formulujú aj Rosiersová – Eyckmansová – Bauwens (2011), pod-

⁶⁴ Otázke rozdielov v úzkostlivosti medzi mužmi a ženami sa venujeme v ďalších častiach tejto podkapitoly.

Ľa ktorých je inklinácia k tlmočeniu pravdepodobne podmienená osobnostným nastavením.

4.1.2.1 Komparácia úzkostlivosti ako trvalej vlastnosti v závislosti od pohlavia: kvantitatívna analýza

V rámci analýzy dát sme vo všeobecnosti dospeli k zisteniu, že výsledky osobnostných testov v našej výskumnej vzorke sa v niektorých aspektoch odlišujú v závislosti od pohlavia. Rozhodli sme sa preto v tejto a nasledujúcich častiach prezentovať aj prípadné rozdiely medzi ženami a mužmi v osobnostných aspektoch (úzkostlivosť, dimenzie motivácie a osobnostné domény). V otázke úzkostlivosti ako osobnostnej charakteristiky nás teda zaujímalo, či sa ženy v porovnaní s mužmi v našej výskumnej vzorke vyznačujú vyššou úzkostlivosťou.

Základná analýza dát (Tabuľka 9) potvrdila, že ženy dosiahli v priemere výrazne vyššie skóre úzkostlivosti (47,70) v porovnaní s mužmi (40,50). Tieto zistenia sú v súlade s normami k dotazníku STAI, podľa ktorých sú ženy viac úzkostlivé než muži (Müllner – Ruisel – Farkaš, 1980).

Tabuľka 9: Deskriptívne ukazovatele úzkostlivosti v závislosti od pohlavia

Pohlavie		Úzkostlivosť
Ženy (N = 33)	AM	47,70
	Md	48,00
	SD	8,81
Muži (N = 10)	AM	40,50
	Md	44,00
	SD	11,07

Legenda: AM – priemer, Md – medián, SD – smerodajná odchýlka

V ďalšom kroku sme potvrdili normálne rozloženie hodnôt (Shapiro-Wilkov test, ženy $p = 0,374$; muži $p = 0,124$) a následne sme zisťovali, či sú rozdiely v úzkostlivosti medzi mužmi a ženami štatis-

ticky signifikantné (Tabuľka 10). Parametrický test, Studentov t-test pre dva nezávislé výbery, potvrdil štatisticky významné rozdiely ($p = 0,039$) v úzkostlivosti medzi mužmi a ženami v našej výskumnej vzorke.

Tabuľka 10: Dvojvýberový Studentov t-test pre úzkostlivosť

Pohlavie		Úzkostlivosť	<i>t</i>	<i>p</i>
Ženy (N = 33)	AM	47,70	2,132	0,039
	SD	8,81		
Muži (N = 10)	AM	40,50		
	SD	11,07		

Legenda: AM – priemer, SD – smerodajná odchýlka, *t* – hodnota t-testu, *p* – hodnota signifikancie

Komparácia úzkostlivosti ako trvalej vlastnosti v závislosti od pohlavia: zhrnutie a interpretácia

Okrem analýzy úzkostlivosti v závislosti od skúsenosti resp. preferencie tlmočenia nás zaujímalo, či existujú signifikantné rozdiely v úzkostlivosti medzi mužmi a ženami v našej výskumnej vzorke. Štatistická analýza potvrdila, že ženy sa v priemere vyznačujú signifikantne vyššou úzkostlivosťou v porovnaní s mužmi. Ak by sme sa pokúsili porovnať naše zistenia s výsledkami iných tlmočnických výskumov, ktoré skúmali úzkostlivosť medzi mužmi a ženami, máme k dispozícii už spomínanú štúdiu Kurzovej (1997). Rozdiely v úzkostlivosti medzi pohlaviami neboli veľké, ale na rozdiel od nášho výskumu ako aj príslušných noriem dosahovali (neočakávane) tlmočnice v priemere nižšiu úzkostlivosť (31,7) než tlmočníci (32,65). Dosiahnuté závery nedokážeme jednoznačne zdôvodniť, keďže autorka štúdie skupinu tlmočníkov bližšie necharakterizuje. Zároveň však tieto výsledky naznačujú, že z hľadiska trvalej úzkosti šlo v priemere o pomerne vyrovnanú skupinu profesionálnych tlmočníc (N = 24) a profesionálnych tlmočníkov (N = 8).

Naše zistenia zároveň zakladajú predpoklad, že vyššia úzkostlivosť žien nie je v profesii resp. preferencii tlmočenia diskvalifikujúca, keďže

v našej výskumnej vzorke sa nachádza viac žien ako mužov, a to aj v skupine profesionálov, aj v skupine študentov, ktorí inklinujú k tlmočeniu. Rozhodujúce teda bude pravdepodobne skôr zvládanie prežívanej úzkosti v záťažovej situácii a nie úzkostlivosť ako relatívne trvalá osobnostná charakteristika.

Hoci tieto zistenia primárne nesúvisia s hlavnou líniou publikácie, považujeme ich za prínosné a interdisciplinárne využiteľné. Rovnako môžu byť zaujímavé pre učiteľov prekladu a tlmočenia, ktorí ich môžu reflektovať v príprave budúcich profesionálov.

4.2 Motivácia v tlmočení

Po konkretizovaní predpokladov a požiadaviek na profesiu tlmočníka (kapitola 1) je zrejmé, že motivácia predstavuje jeden zo žiaducich faktorov. V tejto časti sa prostredníctvom kvalitatívnej analýzy najprv zameriame na vnímanie motivácie v spojitosti s tlmočením. Následne pomocou kvantitatívnej analýzy porovnáme dimenzie motivácie profesionálnych tlmočníkov a študentov, pričom okrem dĺžky tlmočnickej skúsenosti budeme opäť zohľadňovať aj pohlavie probandov.

4.2.1 Motivácia v tlmočení: kvalitatívna analýza

V rámci kvalitatívnej analýzy motivačných aspektov opäť vychádzame z pološtruktúrovaných rozhovorov s profesionálnymi tlmočníkmi ($N = 9$) a študentmi tlmočenia ($N = 7$). Z tematickej kvalitatívnej analýzy dát získaných v rozhovoroch s profesionálnymi tlmočníkmi vyplynulo, že k otázke motivácie probandi pristupovali z viacerých uhlov. Na jednej strane reflektovali vlastnú vnútornú motiváciu a pohnútky, kvôli ktorým si zvolili a vykonávajú povolanie tlmočníka, a kvôli ktorým chcú byť vo svojej profesii dobrí.

Na druhej strane niektorí zmieňujú aj externú motiváciu, ktorá vyplýva z podmienok práce tlmočníka, napr. finančné a časové hľadisko. V rámci kvalitatívnej analýzy dát z rozhovorov nebolo možné identifikovať zásadné rozdiely medzi tlmočníkmi juniormi a seniormi, išlo skôr o individuálne stanoviská a perspektívy (Tabuľka 11⁶⁵).

Tabuľka 11: Faktory motivácie v rozhovoroch s profesionálnymi tlmočníkmi

Kód probanda	Motivujúce faktory
Pb1	motivuje ma, že sa vždy učím niečo nové, nie je to rutina, stretávam sa so zaujímavými ľuďmi; baví ma zdolávanie výziev
Pb2	práca ma celkovo baví, je zaujímavá; motivuje ma očakávanie „tragédie“, snaha vyhnúť sa neúspechu ma mobilizuje
Pb3	mám silnú vnútornú motiváciu, ctižiadostivosť; chcem znieť dobre pri konkrétnom tlmočení
Pb4	chcem sa stále vzdelávať; rada sa prezentujem
Pb5	práca ma mimoriadne baví, je zaujímavá, dynamická, s ľuďmi; zaujímam sa o aktuálne dianie, baví ma byť pri tom, keď vysokí predstavitelia diskutujú o dôležitých témach; vždy ma bavili jazyky, chcel som ich uplatňovať v praxi
Pb6	je to zaujímavá, dynamická práca, vždy zažijem a dozviem sa niečo nové; motivuje ma aj zodpovednosť voči poslucháčom, rečníkom, aj sebe samému, snaha neurobiť si hanbu; demotivuje ma kritika zvonku na môj výkon
Pb7	tlmočenie bolo vždy môj sen, mám rada dynamiku, rôznorodosť, stále sa učím niečo nové, dozvedám sa veci, o ktorých sa iní ľudia nedozvedia, dostávam sa do prostredí, kam by sa iní ľudia nedostali; motivuje ma aj samostatnosť a nezávislosť v tomto povolání
Pb8	práca ma baví, motivuje ma predstava, že niekto nerozumie a jeho porozumenie závisí od toho, čo hovorím ja; finančná motivácia, časová flexibilita; vnímam aj neistotu v povolání, t. j. perspektívne menej dopytu
Pb9	rád robím s ľuďmi; je to aj finančne viac motivujúce v porovnaní s prekladom; rád sa stále učím niečo nové, resp. som nútený sa učiť a pripravovať a potom z toho plynú benefity; rád si rozširujem obzory, nabieram skúsenosti a zážitky

⁶⁵ Probandi pritom počas rozhovoru motivujúce faktory zmieňovali v rôznych častiach a kontextoch, tabuľka prezentuje sumár všetkých motivujúcich aspektov, ktorý je výsledkom základnej tematickej analýzy prepisov rozhovorov.

Z rozhovorov s tlmočníkmi je evidentné, že všetci svoju **prácu** považujú za **zaujímavú a cítia sa motivovaní** aj dlhodobo zotrvať vo svojej profesii. Jeden proband (Pb8) vyjadril obavu o perspektívu tlmočnickej práce v kontexte nástupu nových technológií a celkového vývoja v spoločnosti, no napriek tomu sa cíti motivovaný a práca tlmočníka ho naplňuje.

Ôsmi probandi (Pb1, Pb3, Pb4, Pb5, Pb6, Pb7, Pb8, Pb9) opísali v rozhovore charakter svojej motivácie skôr ako **tendenciu dosahovať úspech, zdolať výzvy, neustále sa zlepšovať**. Dvaja probandi (Pb2, Pb6) sa podľa vlastných slov cítia motivovaní snahou vyhnúť sa neúspechu, zlyhaniu.

Siedmi probandi (Pb1, Pb4, Pb5, Pb6, Pb7, Pb8, Pb9) zhodne vyjadrili, že ich na práci tlmočníka motivuje dynamika, **potreba neustále sa vzdelávať, radi sa učia nové veci, chcú mať široký rozhľad**. Ešte špecifickejšie v tomto smere dvaja probandi (Pb5, Pb7) uvádzajú, že ich na práci tlmočníka baví, že sa dostanú do prostredia a oboznámia sa s informáciami a kontextami, ktoré bežne verejnosti nie sú prístupné alebo známe.

Traja probandi (Pb4, Pb5, Pb9) vyzdvihli, že ich motivuje **kontakt s ľuďmi**. Jeden proband (Pb4) pritom explicitne uviedol, že **sa rád prezentuje**, vystupuje pred publikom. Jeden proband (Pb3) uvádza ako najsilnejšiu **vnútornú motiváciu, ctižiadostivosť**, snahu prezentovať seba samého v čo najlepšom svetle. **Finančnú motiváciu** v rozhovoroch vyzdvihli traja probandi (Pb7, Pb8, Pb9). Pre nich je zároveň motivujúca aj **samostatnosť a časová flexibilita**, ktorú povolanie tlmočníka ponúka. Jeden proband (Pb6) zároveň uviedol, že ho **demotivuje negatívna spätná väzba** na jeho tlmočnický výkon.

Z tematickej kvalitatívnej analýzy dát získaných v individuálnych pološtruktúrovaných rozhovoroch so študentmi tlmočenia, resp. čerstvými absolventmi vyplynulo, že mnohí z nich ešte nie sú rozhodnutí, či sa chcú tlmočeniu venovať profesijne ako svojej väčšinouj zárobkovej činnosti. Nemožno teda hovoriť o faktoroch, ktoré ich motivujú

zotrvať v profesii, ale skôr o faktoroch motivujúcich k podaniu dobrého tlmočnického výkonu či vplyvajúcich na ochotu začať častejšie tlmočiť v praxi. Je evidentné, že ich motivácia má v porovnaní s profesionálmi o niečo viac externý charakter a celkovo na ich motivovanosť viac vplyvajú vonkajšie faktory (napr. finančná motivácia, hodnotenie druhými). Kľúčové výpovede probandov v rozhovoroch týkajúce sa ich osobnej motivácie v povolani tlmočníka uvádzame v tabuľke 12⁶⁶.

Tabuľka 12: Faktory motivácie v rozhovoroch so študentmi tlmočenia

Kód probanda	Motivujúce faktory
Pb10	tlmočenie samotné ma nenapľňa, len finančná motivácia, je to prostriedok na zabezpečenie vecí, ktoré ma bavia; tlmočenie ma baví viac ako preklad, lebo v tlmočení bolo viac spolužiakov slabších ako ja
Pb11	rada prekonávam samu seba, zdokonaľujem sa; keď prekonám stres a strach zo zlyhania, som spokojná, že som niečo dosiahla; nikdy som nebola nemotivovaná, vždy robím všetko najlepšie ako viem
Pb12	motivuje ma sloboda, nezávislosť, nikto nekontroluje a neopravuje môj výkon (ako pri preklade); finančná motivácia; baví ma rýchle tempo – prídeš, odtlmočíš, hotovo, nie je to dlhodobý proces (ako preklad); nechcem tlmočiť dlhodobo, chcem len, aby mi to pomohlo naplniť životné ciele (nepracovať a nechať svoje peniaze zarábať)
Pb13	motivujú ma kariérne možnosti do budúcnosti, možnosť nadviazať kontakty a spoluprácu; keď ma baví téma, som motivovanejší; nechcem sa strápnit'; finančná motivácia
Pb14	motivuje ma pocit zodpovednosti voči kolegovi v kabíne, nemôžem prestať rozprávať, pretože ten druhý človek bude v strese a kvôli mne podá horší výkon; mňa vždy motivovalo to, že mi dôverujú a zavolali ma, tak nechcem tú dôveru sklamať, bojím sa, že ľudí sklamem
Pb15	motivovalo ma, keď mi vyučujúci na hodinách veril, že by som mala na to byť profesionálnou tlmočičkou
Pb16	najväčšia motivácia je nestrápnit' sa; demotivuje ma časová tieseň, mám radšej svoj pokoj

⁶⁶ Probandi pritom počas rozhovoru motivujúce faktory zmiňovali v rôznych častiach a kontextoch, tabuľka prezentuje sumár všetkých motivujúcich aspektov, ktorý je výsledkom základnej tematickej analýzy prepisov rozhovorov.

Z analýzy vyplynulo, že pre troch študentov (Pb10, Pb12, Pb13) je v tlmočení mimoriadne dôležitá **finančná motivácia**. **Strach zo zlyhania** a snahu nestrápnit' sa ako motiváciu explicitne zmieňujú rovnako traja probandi (Pb11, Pb13, Pb16).

Dvaja probandi (Pb14, Pb15) ako obzvlášť motivujúce v tlmočení pociťujú **zodpovednosť voči druhým** (kolegom v kabíne, vyučujúcim, poslucháčom) a snahu nesklamať ich očakávania.

Jeden proband (Pb11) sa definuje ako silne vnútorne motivovaný a má **snahu stále sa zlepšovať**. Jeden proband (Pb13) je silne motivovaný najmä **kariérnymi možnosťami**, ktoré mu do budúcnosti ponúkajú kontakty nadviazané počas tlmočnickej práce.

Z porovnania profesionálnych tlmočníkov a študentov je evidentné, že študenti sú podľa vlastných vyjadrení motivovaní skôr externými vplyvmi (finančná odmena, hodnotenie druhými), kým profesionálni tlmočníci vyzdvihujú skôr pôsobenie vnútornej motivácie (chuť učiť sa, zlepšovať sa, dosahovať úspech, prekonávať výzvy). Všetci tlmočníci vnímajú svoju profesiu ako zaujímavú a cítia sa motivovaní v nej naďalej zotrvať. Aj profesionálni tlmočníci, ktorí participovali na výskume Szukiho (1988), uviedli rovnaké odpovede, čo podľa autora naznačuje vysoký motív výkonu. Naše zistenia z tematickej analýzy individuálnych pološtruktúrovaných rozhovorov sú v súlade aj so zisteniami, ku ktorým dospeli Hlavac – Commonsová (2023). V ich výskume taktiež prevládala u študentov tlmočenia vonkajšia motivácia a u profesionálnych tlmočníkov bola dominantou vnútorná motivácia. Podobne i Badalotti (2011) identifikovala vo vzorke profesionálnych prekladateľov a tlmočníkov prevažne vnútornú motiváciu.

Ak sa zamyslíme nad príčinami identifikovaných rozdielov, okrem limitov výskumu uvedených v podkapitole 3.2.1, môže byť odlišný charakter motivácie spôsobený aj nedostatočnou vyhranenosťou študentov resp. čerstvých absolventov na tlmočenie ako profesijné zameranie, ďalej vekom a ich podstatne kratšou skúsenosťou s tlmočením v praxi. Úlohu však mohli zohrať napríklad aj generačné rozdiely ovplyvňujúce

životné ciele a ambície profesionálov a študentov. Uvedené individuálne rozdiely vyplývajúce zo subjektívnych výpovedí probandov sa ďalej pokúsime potvrdiť alebo vyvrátiť a detailnejšie preskúmať v rámci kvantitatívnej analýzy dát získaných z dotazníka LMI.

4.2.2 Komparácia dimenzií motivácie: kvantitatívna analýza

Výsledky jednotlivých skupín sme najprv spracovali jednoduchou analýzou (deskriptívna štatistika) porovnaním priemeru, mediánu a smerodajnej odchýlky v rámci jednotlivých dimenzií motivácie. Následne sme zisťovali aj potenciálnu štatistickú významnosť identifikovaných rozdielov medzi skupinami využitím parametrických a neparametrických testov v závislosti od rozloženia dát.

Keďže nás vo výskume prioritne zaujímali prípadné rozdiely spôsobené tlmočnickou skúsenosťou resp. praxou, analyzovali sme výsledky v závislosti od dĺžky tlmočnickej praxe, t. j. porovnaním skupín študentov tlmočenia, tlmočníkov s kratšou praxou, tlmočníkov s dlhšou praxou a kontrolnej skupiny. Priemerné hodnoty týchto výskumných skupín sme zároveň porovnávali s priemernými hodnotami referenčnej (bežnej) populácie pre test LMI.

Zaujímavé zistenia však prinieslo i porovnanie jednotlivých dimenzií motivácie v závislosti od pohlavia, t. j. komparácia dominantných dimenzií motivácie u žien a u mužov nezávisle od skúsenosti s tlmočením. Rozhodli sme sa preto opäť prezentovať aj tieto zistenia, hoci ich primárne využitie vidíme skôr v psychológii osobnosti a príbuzných aplikovaných disciplínach ako vo vede o tlmočení.

Opätovne pritom upozorňujeme na obmedzenie výskumu spôsobené nízkym počtom probandov v jednotlivých výskumných skupinách. Napriek tomu sme výsledky podrobili aj analýze štatistickej významnosti, ktorá môže naznačiť potenciálne korelácie premenných.

4.2.2.1 Komparácia dimenzií motivácie v závislosti od dĺžky tlmočnickej skúsenosti: kvantitatívna analýza

Kvalitatívna analýza dát z rozhovorov s profesionálnymi tlmočníkmi a študentmi tlmočenia naznačila, že študenti sú v porovnaní s profesionálmi viac motivovaní obavou z hodnotenia inými, strachom zo zlyhania. V rámci kvantitatívnej analýzy nás preto okrem iného zaujímalo, či sa toto zistenie potvrdí. Vo všeobecnosti bolo cieľom analýzy zistiť, v ktorých dimenziách motivácie sa jednotlivé skupiny líšia, prípadne, čo odlišuje probandov inklinujúcich k tlmočeniu (študenti tlmočenia, tlmočníci juniori, tlmočníci seniori) od kontrolnej skupiny.

Dotazník motivácie výkonu skúma celkovo 17 dimenzií. Deskriptívne ukazovatele dát v jednotlivých výskumných skupinách pre všetky dimenzie uvádzame v prílohe B.

Prvou skúmanou dimenziou bola **vytrvalosť**, ktorá označuje „výdrž a nasadenie síl pre zvládnutie profesijných úloh“ (Schuler et al., 2011, s. 20). Analýza dát ukázala, že v dimenzii vytrvalosť dosiahli najvyššie priemerné skóre tlmočníci seniori (52,25), o niečo nižšie priemerne skórovali tlmočníci juniori (50,00). Výrazne nižšie priemerné skóre dosiahli študenti tlmočenia (44,71) a najnižšie kontrolná skupina (41,44). Vo všeobecnosti dosahujú všetky výskumné skupiny inklinujúce k tlmočeniu v tejto dimenzii vyššie skóre v porovnaní so slovenským štandardizačným súborom (priemer 42,80). Naopak kontrolná skupina sa v priemere vyznačuje nižšou vytrvalosťou ako bežná populácia.

Druhou skúmanou dimenziou bola **dominancia**, ktorá predstavuje sklony „prejavovať moc, ovplyvňovať druhých a viesť ich“ (Schuler et al., 2011, s. 20). Jednotlivci, ktorí v tejto dimenzii dosahujú vysoké hodnoty, sa chopia iniciatívy a preberajú vedúcu rolu v pracovnej skupine. V dimenzii dominancia dosiahli výrazne najvyššie priemerné skóre tlmočníci seniori (48,25). Porovnateľné výsledky pozorujeme

v skupine tlmočníkov juniorov (40,80) a študentov tlmočenia (40,71). Priemerné skóre kontrolnej skupiny bolo 42,00. Skupina tlmočníkov seniorov tak dosiahla vyššie priemerné skóre v dominancii ako referenčná populácia (priemer 44,87). Ostatné skupiny skórovali v porovnaní so slovenským štandardizačným súborom nižšie.

Tretia dimenzia, **angažovanosť**, popisuje ochotu jednotlivca podať výkon, vynaložiť námahu a odvieť prácu. Jednotlivci, ktorí dosahujú vysoké hodnoty v angažovanosti, pracujú veľa a ani po namáhavých úlohách nepotrebujú veľa času na odpočinok (Schuler et al., 2011, s. 20). V dimenzii angažovanosť vidíme menšie rozdiely medzi jednotlivými skupinami. Najvyššie skóre pritom dosiahli študenti tlmočenia (40,86) a tlmočníci seniory (39,75). Nižšie skórovala kontrolná skupina (36,76) a tlmočníci juniory (36,60). Študenti a tlmočníci s dlhšou praxou dosiahli aj vyššie priemerné skóre ako štandardizačný súbor (priemer 38,73), naopak, kontrolná skupina a tlmočníci juniory dosiahli hodnoty angažovanosti pod priemerom bežnej populácie.

Štvrtá dimenzia, **dôvera v úspech**, označuje anticipáciu výsledkov konkrétneho správania. Osoby s vysokými hodnotami predpokladajú, že aj v prípade náročných úloh splnia svoj cieľ (Schuler et al., 2011, s. 21). Najvyššie priemerné skóre v dimenzii dôvera v úspech dosiahli opäť tlmočníci seniory (50,25). S výraznejším odstupom skórovali tlmočníci juniory (44,00) a študenti tlmočenia (43,86). Najnižšie priemerné hodnoty dosiahla kontrolná skupina (42,68). Tlmočníci seniory ako jediná skupina skórovali aj vyššie ako bežná populácia (priemer 47,25).

Flexibilita, piata skúmaná dimenzia, popisuje „spôsob, akým sa vyrovnávame s novými situáciami a úlohami“ (Schuler et al., 2011, s. 21). Vysoké hodnoty naznačujú otvorenosť, záujem a ochotu prispôbiť sa rôznym podmienkam v povolání. Flexibilita vyjadruje nielen ochotu k zmene, ale aj potrebu zmeny. V dimenzii flexibilita dosiahli najvyššie skóre tlmočníci seniory (51,00), čo je porovnateľné so skóre študentov tlmočenia (50,43). Výrazne nižšie skórovali

tlmočníci juniori (42,40) a kontrolná skupina (42,00). Tlmočníci seniori a študenti pritom dosiahli vyššie priemerné skóre ako bežná populácia (priemer 46,70), naopak tlmočníci juniori a kontrolná skupina výrazne nižšie.

Šiesta skúmaná dimenzia, **flow**, vyjadruje „tendenciu venovať sa problémom veľmi intenzívne s vylúčením všetkých rušivých podnetov a s vysokým sústredením“ (Schuler et al., 2011, s. 21). Vysoké hodnoty charakterizujú jednotlivcov, ktorých práca dokáže tak pohltiť, že prestávajú vnímať dianie okolo seba. V stave „flow“ pritom prácu zvyčajne prežívajú ako niečo pozitívne. Najvyššie priemerné skóre v tejto dimenzii dosiahli študenti tlmočenia (53,14). Ostatné skupiny dosiahli porovnateľné hodnoty – tlmočníci juniori 48,60, kontrolná skupina 48,52 a tlmočníci seniori 48,25. Skóre všetkých skupín bolo pritom vyššie ako priemer bežnej populácie (46,99).

Siedma skúmaná dimenzia, **nebojácnosť**, sa vzťahuje na predpokladaný výsledok činnosti z hľadiska potenciálneho neúspechu alebo zlyhania (Schuler et al., 2011, s. 21). Vysoké hodnoty sú príznačné pre jednotlivcov, ktorí nepocitujú strach zo zlyhania a negatívneho hodnotenia. Predstavy náročných situácií u nich nespôsobujú negatívne pocity. Dokážu znášať záťaž a sú emocionálne stabilní. Na verejnosti, pod časovým tlakom či v nových situáciách zvyčajne nie sú nervózní. Najvyššie priemerné skóre v dimenzii nebojácnosť, ktorá reprezentuje práve nižšiu obavu zo zlyhania, dosiahli študenti tlmočenia (46,29) a nasledovali tlmočníci seniori (44,50). Nižšie skóre dosiahli tlmočníci juniori (40,60). Najnižšou nebojácnosťou sa vyznačovala kontrolná skupina (30,92). Všetky tri skupiny, ktoré inklinujú k tlmočeniu, t. j. študenti tlmočenia aj profesionáli, pritom dosiahli vyššie skóre nebojácnosti ako bežná populácia (priemer 37,85). Kontrolná skupina skórovala výrazne nižšie v porovnaní s priemerom.

Internalita, ôsma skúmaná dimenzia, súvisí so spôsobom interpretácie výsledkov činnosti (Schuler et al., 2011, s. 22). Vysoké hodnoty naznačujú, že jednotlivec pripisuje dosiahnuté výsledky, (ne)

úspech seba samému, vlastnému správaniu a snaženiu. V dimenzii internalita dosiahli najvyššie skóre tlmočníci seniori (59,00), nasledovali tlmočníci junióri (57,20). Nižšie hodnoty sme zaznamenali u študentov tlmočenia (54,71) a najnižšie v kontrolnej skupine (50,16). V porovnaní so štandardizačným súborom (priemer 46,08) tak všetky sledované skupiny dosiahli vyššiu hodnotu internality, najvýraznejšie prevyšujú priemernú populáciu profesionálni tlmočníci – seniori a junióri.

Deviata skúmaná dimenzia, **kompenzačné úsilie**, predstavuje osobnú námahu a vynaloženie síl, ktoré sú podmienené strachom zo zlyhania (Schuler et al., 2011, s. 22). Ide o konštruktívne zvládnutie strachu z neúspechu. Jednotlivci s vysokými hodnotami minimalizujú strach zo zlyhania intenzívnou prípravou. Z analýzy vyplýva, že v dimenzii kompenzačné úsilie dosiahli najvyššie skóre tlmočníci junióri (56,80) a študenti tlmočenia (54,29). Nižšie priemerné hodnoty sme zaznamenali u tlmočnikov seniorov (51,00) a najnižšie v kontrolnej skupine (47,60). Všetky sledované skupiny však skórovali priemerne vyššie ako slovenský štandardizačný súbor (priemer 46,47).

Desiata skúmaná dimenzia, **hrdosť na výkon**, predstavuje „pozitívny emočný stav ako dôsledok vlastného výkonu“ (Schuler et al., 2011, s. 22). Vysoké hodnoty indikujú, že jednotlivec je spokojný, ak podal maximálny výkon. Je ctižiadostivý a zvyšovanie vlastného výkonu vedie k uspokojeniu. V dimenzii hrdosť na výkon dosiahli najvyššie priemerné skóre tlmočníci junióri (58,00). Nižšie skórovali tlmočníci seniori (55,25) a kontrolná skupina (54,44). Najnižšie hodnoty, a zároveň aj nižšie ako slovenský priemer, dosiahli študenti tlmočenia (52,00). Z priemerov všetkých dimenzií slovenského štandardizačného súboru dosahuje najvyššiu hodnotu práve dimenzia hrdosť na výkon a ako jediná dimenzia presahuje hodnotu 50 (priemer 54,18).

Ochota učiť sa, jedenásta dimenzia, poukazuje na úsilie osvojiť si nové poznatky a rozširovať vedomosti (Schuler et al., 2011,

s. 22). Vysoké hodnoty indikujú, že jednotlivec sa chce neustále vzdelávať a napredovať v odbore. Najvyššie skóre v dimenzii ochota učiť sa dosiahli tlmočníci juniori (47,60), po nich študenti tlmočenia (46,00). Nižšie skórovala kontrolná skupina (43,76) a takmer identicky aj tlmočníci seniori (43,75). Výsledky týchto dvoch skupín sú porovnateľné s bežnou populáciou (priemer 43,27).

Dvanásta dimenzia, **preferencia obtiažnosti**, zodpovedá myslenej voľbe úrovne nárokov a rizík pri úlohe (Schuler et al., 2011, s. 22). Vysoké hodnoty znamenajú, že jednotlivci uprednostňujú náročné úlohy, pričom po ich úspešnom zvládnutí zvyšujú vlastnú úroveň nárokov. V dimenzii preferencia obtiažnosti dosiahli s odstupom najvyššie skóre tlmočníci seniori (46,25), nasledujú študenti tlmočenia (41,57). Výrazne nižšie skóre dosiahli kontrolná skupina (31,64) a tlmočníci juniori (32,20). Tieto dve skupiny skórovali oveľa nižšie aj v porovnaní s bežnou populáciou (priemer 40,48).

Samostatnosť, trinásta skúmaná dimenzia, sa vzťahuje na „sklon k autonómnemu správaniu“ (Schuler et al., 2011, s. 23). Vysoké hodnoty poukazujú na samostatné rozhodovanie a určenie vlastného spôsobu práce. V dimenzii samostatnosť dosiahli opäť najvyššie skóre tlmočníci seniori (47,25) a nasledujú študenti tlmočenia (44,29). Nižšie skóre dosiahli tlmočníci juniori (42,60) a kontrolná skupina (41,80). Tieto dve skupiny opäť skórovali nižšie ako bežná populácia (priemer 43,76).

Sebakontrola, štrnásť skúmaná dimenzia, charakterizuje „spôsob organizácie a realizácie úloh“ (Schuler et al., 2011, s. 23). Jednotlivci, ktorí dosahujú vysoké hodnoty, sa dokážu ľahšie sústrediť na pracovné úlohy, neodkladajú ich na neskôr, je pre nich príznačná disciplinovaná a sústredená práca. Najvyššie priemerné skóre v dimenzii sebakontrola dosiahli tlmočníci juniori (50,40). Študenti tlmočenia (46,71) dosiahli porovnateľné hodnoty s kontrolnou skupinou (46,40). Najnižšie skóre sebakontroly sme zaznamenali u tlmočníkov seniorov (43,00), ich skóre sa pritom približuje k priemeru slo-

venského štandardizačného súboru (42,13). Všetky ostatné skupiny skórovali vyššie ako priemerná populácia.

Pätnásta dimenzia, **orientácia na status**, vyjadruje úsilie vynaložené na dosiahnutie významnej roly v sociálnom prostredí (Schuler et al., 2011, s. 23). Jednotlivci s vysokými hodnotami sa snažia o spoločenské uznanie za svoje výkony, chcú zastávať zodpovedné pozície a zabezpečiť si profesionálny postup. V dimenzii orientácia na status sme zaznamenali najvyššie skóre v kontrolnej skupine (44,16). Nasledovali tlmočníci junióri (43,60). Nižšie skórovali tlmočníci seniori (39,25) a študenti tlmočenia (38,00). Žiadna zo skupín pritom nedosiahla priemer slovenskej referenčnej populácie (priemer 47,38).

Šestnástu dimenziu, **súťaživosť**, chápeme ako „povzbudenie a motiváciu pre profesijný výkon“ (Schuler et al., 2011, s. 23). Vysoké hodnoty jednotlivca poukazujú na porovnávanie sa s inými a snahu byť lepší. Dosahovanie lepších výsledkov v porovnaní s konkurenciou takýchto jednotlivcov posilňuje. V dimenzii súťaživosť dosiahli najvyššie skóre tlmočníci junióri (41,00) a tlmočníci seniori (40,50). Nasledovala kontrolná skupina (37,04). Výrazne najnižšie skóre sme zaznamenali u študentov tlmočenia (33,43). Opäť pritom žiadna zo skupín nedosiahla priemernú hodnotu slovenského štandardizačného súboru (43,03).

Poslednú dimenziu reprezentuje **cieľavedomosť vo vzťahu k budúcnosti**. Vysoké hodnoty sú príznačné pre jednotlivcov, ktorí majú dlhodobé plány, kladú si vysoké ciele a vedia, ako chcú napredovať. Najvyššie priemerné skóre v dimenzii cieľavedomosť vo vzťahu k budúcnosti dosiahli tlmočníci junióri (45,80), o niečo nižšie hodnoty sme zaznamenali u študentov tlmočenia (44,71) a tlmočníkov seniorov (44,00). Najnižšie priemerné skóre dosiahla kontrolná skupina (39,44). Výsledky oboch skupín profesionálnych tlmočníkov a aj študentov tlmočenia sú pritom porovnateľné so slovenským štandardizačným súborom (priemer 44,37).

Porovnanie priemerov sledovaných skupín vo všetkých dimenziách s priemerom slovenského štandardizačného súboru prezentujeme v tabuľke 13.

Tabuľka 13: Porovnanie priemerov v dimenziách motivácie

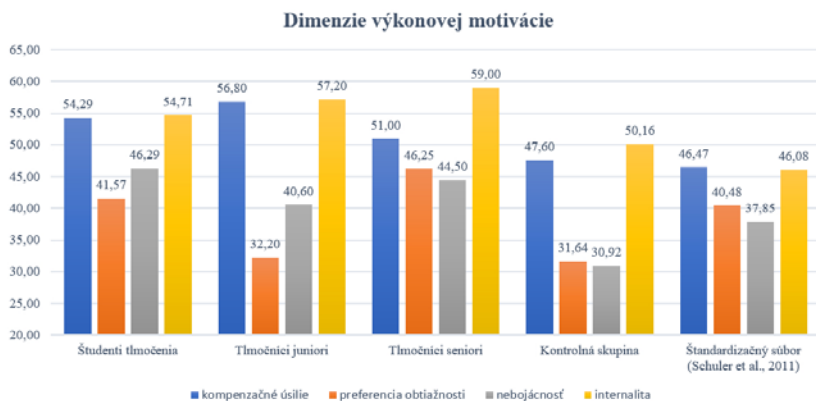
LMI	Študenti tlimočená (N = 7)	Tlimočníci juniori (N = 5)	Tlimočníci seniori (N = 4)	Kontrolná skupina (N = 25)	Štandard. súbor (Schuler et al., 2011)
Vytrvalosť	44,71	50,00	52,25	41,44	42,80
Dominancia	40,71	40,80	48,25	42,00	44,87
Angažovanosť	40,86	36,60	39,75	36,76	38,73
Dôvera v úspech	43,86	44,00	50,25	42,68	47,75
Flexibilita	50,43	42,40	51,00	42,00	46,70
Flow	53,14	48,60	48,25	48,52	46,99
Nebojácnosť	46,29	40,60	44,50	30,92	37,85
Internalita	54,71	57,20	59,00	50,16	46,08
Kompenzačné úsilie	54,29	56,80	51,00	47,60	46,47
Hrdosť na výkon	52,00	58,00	55,25	54,44	54,18
Ochota učiť sa	46,00	47,60	43,75	43,76	43,27
Preferencia obtiažnosti	41,57	32,20	46,25	31,64	40,48
Samostatnosť	44,29	42,60	47,25	41,80	43,76
Sebakontrola	46,71	50,40	43,00	46,40	42,13
Orientácia na status	38,00	43,60	39,25	44,16	47,38
Súťaživosť	33,43	41,00	40,50	37,04	43,03
Cieľavedomosť	44,71	45,80	44,00	39,44	44,37

Ako sme už uviedli, rozhodli sme sa napriek malému počtu probandov v jednotlivých sledovaných skupinách prístupit' aj k štatistickej analýze rozdielov medzi priemernými hodnotami v dimenziách motivácie, ktorá by prípadne mohla potvrdit' štatistickú významnosť niektorých rozdielov v dosahovaných hodnotách. Prvým krokom

bola analýza rovnomernosti rozptylu hodnôt. Shapiro-Wilkov test potvrdil normálne rozloženie dát u všetkých dimenzií motivácie s výnimkou internality, ochoty učiť sa, samostatnosti a cieľavedomosti (Príloha B).

Následne sme pre všetky dimenzie motivácie s normálnym rozložením realizovali parametrický test ANOVA pre jeden faktor a pre dimenzie internalita, ochota učiť sa, samostatnosť a cieľavedomosť neparametrický Kruskal-Wallisov test. Štatisticky významné rozdiely boli potvrdené v dimenziách nebojácnosť (Sig. = $0,001$), preferencia obtiažnosti (Sig. = 0,033) (Tabuľka 14) a internalita (Sig. = 0,018) (Tabuľka 15). K hladine významnosti sa ešte blížila rozdiely v rámci dimenzie kompenzačné úsilie (Sig. = 0,056) (Tabuľka 14). Grafické zobrazenie rozdielov v týchto dimenziách ilustrujeme na obrázku 2. V rozdieloch jednotlivých skupín v ostatných dimenziách sme neidentifikovali štatistickú významnosť.

Obrázok 2: Rozdiely v dimenziách motivácie

Tabuľka 14: ANOVA pre dimenzie motivácie

LMI		Študenti tľmočenia (N = 7)	Tľmočníci junióri (N = 5)	Tľmočníci senióri (N = 4)	Kontrolná skupina (N = 25)	p
Vytrvalosť	AM SD	44,71 10,20	50,00 13,11	52,50 5,68	41,44 9,26	0,104
Dominancia	AM SD	40,71 11,73	40,80 9,20	48,25 6,70	42,00 12,90	0,752
Angažovanosť	AM SD	40,86 9,42	36,60 12,74	39,75 14,10	36,76 11,65	0,839
Dôvera v úspech	AM SD	43,86 9,06	44,00 8,00	50,25 4,03	42,68 8,56	0,424
Flexibilita	AM SD	50,43 9,73	42,40 11,84	51,00 7,70	42,00 10,01	0,135
Flow	AM SD	53,14 6,44	48,60 10,04	48,25 3,77	48,52 9,72	0,669
Nebojácnosť	AM SD	46,29 12,57	40,60 8,17	44,50 3,11	30,92 8,81	<0,001
Kompenzačné úsilie	AM SD	54,29 6,45	56,80 10,52	51,00 7,12	47,60 7,70	0,056
Hrdosť na výkon	AM SD	52,00 7,37	58,00 8,25	55,25 5,74	54,44 8,17	0,635
Preferencia obtiažnosti	AM SD	41,57 13,89	32,20 8,64	46,25 7,93	31,64 10,54	0,033
Sebakontrola	AM SD	46,71 5,19	50,40 12,99	43,00 1,83	46,40 10,18	0,710
Orientácia na status	AM SD	38,00 16,48	43,60 8,08	39,25 13,57	44,16 12,60	0,678
Súťaživosť	AM SD	33,43 16,89	41,00 12,83	40,50 9,04	37,04 12,76	0,748

Legenda: AM – priemer, SD – smerodajná odchýlka, p – hodnota signifikancie

Tabuľka 15: Kruskal-Wallisov test pre dimenzie motivácie

LMI		Študenti tlmočenia (N = 7)	Tlmočníci juniori (N = 5)	Tlmočníci seniori (N = 4)	Kontrolná skupina (N = 25)	<i>p</i>
Internalita	AM	54,71	57,20	59,00	50,16	0,018
	SD	7,13	2,77	5,60	6,79	
Ochota učiť sa	AM	46,00	47,60	43,75	43,76	0,701
	SD	8,62	4,28	5,32	7,29	
Samostatnosť	AM	44,29	42,60	47,25	41,80	0,574
	SD	13,83	11,24	4,19	7,00	
Cieľavedomosť	AM	44,71	45,80	44,00	39,44	0,388
	SD	13,01	8,79	5,89	10,30	

Legenda: AM – priemer, SD – smerodajná odchýlka, *p* – hodnota signifikancie

Komparácia dimenzií motivácie v závislosti od dĺžky tlmočnickej skúsenosti: zhrnutie a interpretácia

V rámci analýzy dát z dotazníka LMI sme dospeli k niekoľkým zaujímavým zisteniam. V dimenziách motivácie sme identifikovali isté podobnosti, ale aj rozdiely medzi výskumnými skupinami.

Profesionálni tlmočníci (s dlhšou aj kratšou praxou) sa vyznačovali výrazne vyššou vytrvalosťou ako študenti v oboch skupinách (študenti tlmočenia aj kontrolná skupina). Tlmočníci seniiori sú v porovnaní s ostatnými skupinami v našom výskume v priemere dominantnejší a majú vyššiu dôveru v úspech. Študenti tlmočenia zase majú spomedzi všetkých skúmaných skupín najvyšší flow. Táto dimenzia sa ukázala ako rozlišujúca aj vo výskume, ktorý realizovala Shawová (2011), pričom medzi začínajúcimi a pokročilými študentmi konferenčného tlmočenia autorka identifikovala štatisticky významné rozdiely. Študenti tlmočenia v našej vzorke dosiahli ešte vyššie priemerné hodnoty flow (53,14, SD 6,44) než študenti v uvedenom výskume (50,47, SD 6,21).

Tlmočníci seniiori a študenti tlmočenia sa vyznačujú vyššou preferenciou obtiažnosti ako tlmočníci juniori a kontrolná skupina študentov.

Tento rozdiel je zároveň aj štatisticky signifikantný.⁶⁷ Za zmienku stojí tiež zistenie, že všetky skúmané skupiny sú pomerne v malej miere motivované orientáciou na status a súťaživosťou.

Skupiny, ktoré inklinujú k tlmočeniu resp. v ňom dosahujú dobré výsledky, t. j. profesionálni tlmočníci a študenti tlmočenia, sa v porovnaní s kontrolnou skupinou vyznačujú vyššiu internalitou, vyššou nebojácnosťou a vyšším kompenzačným úsilím. Internalita a nebojácnosť sú pritom faktory, v ktorých sú rozdiely medzi skupinami štatisticky významné, v kompenzačnom úsilí sa rozdiely blížia k hladine štatistickej významnosti. Skupiny inklinujúce k tlmočeniu teda pravdepodobne nepociťujú výrazný strach zo zlyhania a negatívneho hodnotenia, resp. dokážu dobre znášať záťaž s tým spojenú. Rovnako sú emocionálne stabilné aj v nových, náročných či nepredvídaných situáciách a pod časovým tlakom. Prípadný strach z neúspechu riešia konštruktívne a snažia sa ho kompenzovať dobrou prípravou a zvýšeným výkonom. Dosiahnuté výsledky, úspech aj neúspech pripisujú sami sebe, svojmu správaniu, schopnostiam, snaženiu. Sú presvedčení, že výkon závisí viac od snahy, tréningu, námahy ako od vrodových predispozícií, talentu či vonkajších okolností. Takéto nastavenie je zároveň ideálne pre zlepšovanie vlastných schopností, zručností a celkový sebarozvoj, keďže implikuje vnútornú (sebaregulovanú) motiváciu.

V prípade študentov tlmočenia taktiež opäť pozorujeme isté podobnosti s existujúcimi výskumami motivácie. Rovnako, ako naznačili výskumy Timarovej – Salaets (2011) a Heinzovej – Nábělkovej (2015), v ktorých boli študenti tlmočenia motivovanejší než kontrolná skupina, respektíve vykazovali vyšší motív výkonu než referenčná populácia, aj študenti tlmočenia v našej vzorke skórovali vyššie než

⁶⁷ V rámci analýzy dát z ďalších testov v neskorších častiach práce sa potvrdili aj isté podobnosti skupiny študentov tlmočenia s tlmočníkmi seniormi v osobnostných doménach meraných testom BFI-2.

kontrolná skupina a štandardizačný súbor vo viacerých dimenziách výkonovej motivácie (vytrvalosť, angažovanosť, flexibilita, flow, nebojácnosť, internalita, kompenzačné úsilie, ochota učiť sa, preferencia obtiažnosti, sebakontrola, samostatnosť a cieľavedomosť).

4.2.2.2 Komparácia dimenzií motivácie v závislosti od pohlavia: kvantitatívna analýza

Pre doplnenie celkového obrazu ponúkame v tejto časti aj komparáciu motivačných dimenzií v závislosti od pohlavia. Zaujímalo nás, či sa ženy a muži odlišujú v motivačnom profile. Hoci sú zistenia viac využiteľné napríklad v psychológii osobnosti alebo iných aplikovaných psychologických či pedagogických disciplínach, považujeme ich za hodnotné a relevantné aj v kontexte vzdelávania budúcich prekladateľov a tlmočníkov.

Analýzou sme v rámci porovnania dosiahnutých priemerných skóre u žien ($N = 31$) a mužov ($N = 10$) v celej výskumnej vzorke zistili, že ženy vykazujú v porovnaní s mužmi vyššie hodnoty v dimenziách vytrvalosť, dominancia, angažovanosť, internalita, kompenzačné úsilie, hrdosť na výkon, sebakontrola, orientácia na status, súťaživosť a cieľavedomosť. Muži v porovnaní so ženami skórujú vyššie v dimenziách dôvera v úspech, flexibilita, flow, nebojácnosť a preferencia obtiažnosti. Porovnateľné hodnoty dosahujú obe skupiny v dimenzii samostatnosť (porovnaj Tabuľka 16 a 17).

Najväčšie rozdiely v priemerných hodnotách pritom vykazujú dimenzie hrdosť na výkon, orientácia na status, súťaživosť, internalita a preferencia obtiažnosti. Keďže v predchádzajúcej časti sme potvrdili rovnomerné rozloženie dát pre väčšinu dimenzií motivácie s výnimkou internality, ochoty učiť sa, samostatnosti a cieľavedomosti, realizovali sme pre tieto dimenzie neparametrický Kruskal-Wallisov test významnosti rozdielov (Tabuľka 17) a pre všetky zvyšné dimenzie parametrický Studentov t-test pre dva nezávislé výbery

(Tabuľka 16). Štatisticky signifikantné rozdiely sme identifikovali v dimenziách hrdosť na výkon (Sig. = 0,046), orientácia na status (Sig. = 0,014) a súťaživosť (Sig. = 0,03), vo zvyšných dimenziách sa štatistická významnosť rozdielov nepotvrdila (porovnaj Tabuľka 16 a 17).

Tabuľka 16: Dvojvýberový Studentov t-test pre dimenzie motivácie v závislosti od pohlavia

LMI		Ženy (N = 31)	Muži (N = 10)	<i>t</i>	<i>p</i>
Vytrvalosť	AM SD	44,52 9,73	42,80 11,68	0,462	0,647
Dominancia	AM SD	43,23 11,42	39,20 12,61	0,946	0,350
Angažovanosť	AM SD	38,29 12,27	36,00 8,10	0,922	0,360
Dôvera v úspech	AM SD	43,42 8,26	44,90 8,77	-0,486	0,630
Flexibilita	AM SD	44,03 9,25	45,40 13,83	-0,359	0,722
Flow	AM SD	48,19 9,30	52,70 6,15	-0,413	0,682
Nebojácnosť	AM SD	35,39 10,24	38,10 13,69	-1,226	0,228
Kompenzačné úsilie	AM SD	50,68 8,59	48,70 7,67	0,648	0,521
Hrdosť na výkon	AM SD	55,90 7,19	50,30 8,29	2,066	0,046
Preferencia obtiažnosti	AM SD	33,29 10,20	39,60 14,97	-1,511	0,139
Sebakontrola	AM SD	47,68 8,68	43,30 10,81	1,306	0,199
Orientácia na status	AM SD	45,29 10,91	34,10 14,89	2,575	0,014
Súťaživosť	AM SD	39,71 12,35	29,60 12,44	2,247	0,030

Legenda: AM – priemer, SD – smerodajná odchýlka, *t* – hodnota t-testu, *p* – hodnota signifikancie

Tabuľka 17: Kruskal-Wallisov test pre dimenzie motivácie v závislosti od pohlavia

LMI		Ženy (N = 31)	Muži (N = 10)	<i>p</i>
Internalita	AM	53,52	50,00	0,235
	SD	6,80	7,48	
Ochota učiť sa	AM	44,48	45,00	0,988
	SD	6,99	7,38	
Samostatnosť	AM	42,97	42,50	0,939
	SD	7,02	13,00	
Cieľavedomosť	AM	41,90	40,50	0,638
	SD	10,20	11,24	

Legenda: AM – priemer, SD – smerodajná odchýlka, *p* – hodnota signifikancie

Komparácia dimenzií motivácie v závislosti od pohlavia: zhrnutie a interpretácia

Okrem rozdielov v jednotlivých skupinách podľa skúsenosti s tlmočením nás v tejto časti zaujímali aj rozdiely v dimenziách motivácie medzi mužmi a ženami. Najväčšie rozdiely sme zistili v dimenziách hrdosť na výkon, orientácia na status, súťaživosť a internalita, kde výrazne vyššie priemerné skóre dosiahli ženy. Naopak v dimenzii preferencia obtiažnosti výrazne vyššie skórovali muži. Následná analýza štatistickej významnosti potvrdila štatisticky signifikantné rozdiely v dimenziách hrdosť na výkon, orientácia na status a súťaživosť. To znamená, že ženy v našej výskumnej vzorke boli **ctížiadostivejšie a viac motivované snahou dosahovať úspech a pozitívnym pocitom z dobrého výkonu** v porovnaní s mužmi. Pri porovnaní priemerných skóre žien so slovenským štandardizačným súborom z hľadiska pohlavia sme zistili, že ženy v našej vzorke dosiahli vyššie skóre len v dimenzii hrdosť na výkon. V dimenziách orientácia na status a súťaživosť vykazujú v priemere ženy v bežnej populácii vyššie skóre. Keďže v dotazníku STAI sa ženy v našej skupine javili ako signifikantne úzkostlivejšie než muži, môžeme predpokladať, že aj vyššia ctížiadostivosť, hrdosť na výkon a snaha dosiahnuť úspech sú aspekty, ktoré im umožňujú

zvládnuť pocity spôsobené úzkosťivosťou a konštruktívne ich využiť v prospech výkonu v tlmočnickej úlohe.

Opätovne zdôrazňujeme, že hoci tieto zistenia primárne nesúvisia s hlavnou líniou publikácie, považujeme ich za prínosné a interdisciplinárne využiteľné. Rovnako môžu byť zaujímavé pre učiteľov prekladu a tlmočenia, ktorí ich môžu reflektovať v príprave budúcich profesionálov.

4.3 Osobnostné vlastnosti

Odborná literatúra venuje značnú pozornosť aj osobnosti profesionálneho tlmočníka, pretože v nemalej miere môže ovplyvniť viaceré aspekty vykonávanej profesie. Obdobne ako v predchádzajúcich podkapitolách budeme realizovať tak kvalitatívnu (žiaduce vlastnosti tlmočníka), ako aj kvantitatívnu analýzu (osobnostné domény) výskumných skupín, pričom sa opäť pokúsime o porovnanie aj z hľadiska pohlavia.

4.3.1 Komparácia osobnostných vlastností: kvalitatívna analýza

Pri skúmaní osobnostných charakteristík nás zaujímali aj názory samotných probandov na vlastnosti profesionálneho tlmočníka. V pološtruktúrovaných rozhovoroch sa profesionálni tlmočníci ($N = 9$) a študenti tlmočenia ($N = 7$) vyjadrovali k otázke, ktoré osobnostné vlastnosti sú podľa nich nevyhnutné alebo žiaduce v profesii tlmočníka. Vyjadrenia, ktoré sa týkali úzkosti, sme už uviedli pri analýze zvládania stresu a úzkosti v tlmočení (podkapitola 4.1.1), motivujúce faktory sme analyzovali v predchádzajúcej časti (podkapitola 4.2.1). Tematická analýza poukázala na nasledujúce sebavnímanie a vnímanie vhodných vlastností (Tabuľka 18 a 19):

Tabuľka 18: Žiaduce vlastnosti podľa profesionálnych tlmočníkov

Kód probanda	Žiaduce vlastnosti
Pb1	prirodzená zvedavosť, záujem o dianie vo svete, otvorená myseľ, aktívne vyhľadávanie informácií; presvedčenie, že všetko sa dá naučiť – jazyky; komunikatívnosť; odolnosť voči záťaži
Pb2	túžba pracovať na sebe, zlepšovať sa, neuspokojiť sa so súčasným stavom svojich schopností; rozvážnosť, nepodliehať panike, udržať pokoj aj v hlase
Pb3	mal by byť introvert, lebo sa nikdy neprejaví; má sa uskromniť, nedáva svoje ego do popredia; odolnosť, pevné nervy; prirodzená zvedavosť, záujem o svet
Pb4	mal by byť extrovert, nebát sa prezentovať, nebát sa urobiť chybu, komunikatívnosť; pohotovosť; vyjadrovacie schopnosti, slovná zásoba; pamäť, schopnosť sústrediť sa
Pb5	nestresuje, vie zachovať chladnú hlavu v náročných situáciách; zaujíma sa o aktuálne dianie
Pb6	vedieť dobre zvládať stres; treba byť zodpovedný a dobre sa pripraviť na tlmočenie
Pb7	vedieť sa rýchlo adaptovať na rôzne situácie; prirodzená zvedavosť; musí sa rád učiť nové veci rôznych odborov, ale zároveň aj akceptovať, že to nie je až do takej hĺbky; nesmie mu prekážať, že hovorí niečo, čo nie sú jeho myšlienky a že nesmie zasahovať do procesu
Pb8	niečo medzi extrovertom a introvertom (nemôže byť ani úplne introvertný, ale zase extroverti majú tendenciu k povrchnejšej analýze); zvedavosť, chuť učiť sa nové veci
Pb9	vedieť budovať dobré vzťahy s klientmi, dobrá schopnosť komunikácie s ľuďmi; vystupovanie

Tabuľka 19: Žiaduce vlastnosti podľa študentov tlmočenia⁶⁸

Kód probanda	Žiaduce vlastnosti
Pb10	tlmočenie je o snahe, nie o type osobnosti
Pb11	nemusi byť nutne extrovert; musí sa veľmi dobre vedieť ovládnuť, mať dobrú disciplínu; mať chuť sa stále vzdelávať a zlepšovať
Pb12	isté predpoklady (napr. komunikatívnosť) určite uľahčujú tlmočníkovi prácu, ale myslím, že tlmočníkom sa stávame, záleží od práce, ktorú do toho investujeme; schopnosť rýchlo sa rozhodovať, pohotovosť
Pb13	extroverti majú väčšiu šancu byť tlmočníkmi, no introverti nimi môžu byť tiež
Pb14	tlmočník musí byť pohotový, rýchly a rezký; môže sa to naučiť každý, ale každý na tom musí pracovať; niekomu to však ide jednoduchšie, lebo má isté predispozície
Pb15	ak je niekto hanblivý alebo utiahnutý, tak bude mať strašný problém tlmočiť pred publikom a je otázne, či by mu to tlmočenie naozaj stálo za tie stresy alebo vtedy v žalúdku; do určitej miery treba nejaké vlastnosti, ale dá sa to aj naučiť
Pb16	–

Z tematickej analýzy rozhovorov vyplýva, že profesionálni tlmočníci považujú za jednu z najdôležitejších vlastností tlmočníka **prirodzenú zvedavosť a záujem o dianie vo svete** (Pb1, Pb3, Pb5, Pb7, Pb8) ako aj **odolnosť a schopnosť zvládať stres** (Pb1, Pb2, Pb3, Pb5, Pb6). Ako dôležitú vnímajú aj **komunikatívnosť** (Pb1, Pb4, Pb9). Problematika **extraverzie/introverzie** je vykreslená na kontinuu od očakávanej extraverzie (Pb4) po introverziu (Pb3) vrátane ich prieniku (Pb8). Medzi vlastnosťami resp. žiaducimi zručnosťami sa objavuje aj **pohotovosť a flexibilita** (Pb4, Pb7), **zodpovednosť** (Pb6) či **schopnosť sústrediť sa** (Pb4).

⁶⁸ Probandi pritom počas rozhovoru žiaduce vlastnosti zmieňovali v rôznych častiach a kontextoch, tabuľka prezentuje sumár všetkých vlastností a schopností, ktoré probandi považujú za kľúčové, a ktorý je výsledkom základnej tematickej analýzy prepisov rozhovorov.

Podľa študentov tlmočenie **nezávisí od osobnosti** (Pb10), hoci isté predpoklady (napr. komunikatívnosť) predstavujú výhodu v povolani tlmočníka (Pb12), podstatnejšie je však **vynaložené úsilie** (Pb10, Pb12, Pb14), keďže tlmočenie sa dá naučiť (Pb14, Pb15). Študenti sú presvedčení, že tlmočníci **nemusia byť nevyhnutne extroverti** (Pb11, Pb13). Ako žiaducu vnímajú **pohotovosť** (Pb12, Pb14) a **chut' vzdelávať sa** (Pb11).

Tematická analýza pološtruktúrovaných rozhovorov ukázala, že profesionálni tlmočníci a študenti tlmočenia uviedli viaceré podobné vlastnosti, ktoré považujú za žiaduce v profesii tlmočníka. Išlo najmä o prirodzenú intelektuálnu zvedavosť, schopnosť zvládať stres, komunikatívnosť a pohotovosť. Častejšie tieto vlastnosti pritom zmieňovali profesionálni tlmočníci. Rovnaké vlastnosti opakovane akcentuje aj odborná literatúra (napr. Keiser, 1978; Henderson, 1980; Moser-Mercer, 1985; Lambert, 1991; Setton – Dawrant, 2016).

Istá podobnosť je príznačná aj pre vnímanie osobnosti tlmočníka, ktorý podľa oboch skupín nemusí byť nevyhnutne extrovert, aj napriek častým zmienkam v odbornej literatúre (napr. Henderson, 1980; Kurz et al., 1996; Rosiers – Plevoets – Eyckmans, 2020). Tieto názory sú zároveň v súlade so zisteniami výskumov (Schweda-Nicholson, 2005; Bontempo et al., 2014; Heinzová – Nábělková, 2015), ktoré nepotvrdili očakávanú prevládajúcu extraverziu u študentov tlmočníctva alebo profesionálnych tlmočníkov.

4.3.2 Komparácia osobnostných domén: kvantitatívna analýza

V rámci osobnostného testu Big-Five Inventory-2 sme sa zameriavali na päť hlavných domén: extraverziu, prívetivosť, svedomitosť, negatívnu emocionalitu a otvorenosť. Každú doménu tvoria tri faceti, ktoré bližšie spresňujú jej zameranie.

Prvá doména, extravérzia, zahŕňa sociabilitu (miera, do akej je jednotlivec spoločenský a komunikatívny), asertivitu (miera, do akej je jednotlivec asertívny a dominantný) a energetickú úroveň (miera, do akej je jednotlivec aktívny a entuziastický). Druhá doména, prívetivosť, tvorí súcit (miera, do akej je jednotlivec súcitný a ochotný pomáhať), zdvorilosť (miera, do akej je jednotlivec zdvorilý a slušný) a dôvera (miera, do akej je jednotlivec dôverčivý a schopný odpúšťať). Tretia doména, svedomitosť, zahŕňa organizovanosť (miera, do akej je jednotlivec systematický a zorganizovaný), produktivitu (miera, do akej je jednotlivec efektívny a vytrvalý) a zodpovednosť (miera, do akej je jednotlivec spoľahlivý a zodpovedný). Štvrtá doména, negatívna emocionalita, pozostáva z úzkosti (miera, do akej je jednotlivec úzkostný a napätý), depresie (miera, do akej je jednotlivec sklúčený a pesimistický) a emocionálnej nestálosti (miera, do akej je jednotlivec náladový a emočne nestabilný). Piatu doménu, otvorenosť, tvoria intelektuálna zvedavosť (miera, do akej je jednotlivec zvedavý a komplexne mysliaci), estetická senzitivita (miera, do akej má jednotlivec umelecké záujmy) a kreatívna predstavivosť (miera, do akej je jednotlivec vynaliezavý a kreatívny) (Halama et al., 2020).

Dáta z jednotlivých domén sme podrobili základnej analýze (deskriptívne ukazovatele uvádzame v prílohe C) a neskôr sa napriek malej výskumnej vzorke opäť pokúsime overiť existenciu štatistiky významných rozdielov medzi jednotlivými skupinami v závislosti od skúsenosti resp. preferencie tlmočenia (študenti tlmočenia, tlmočníci juniori, tlmočníci seniori a kontrolná skupina). Priemerné hodnoty výskumných skupín sme taktiež porovnávali s priemernými hodnotami slovenskej referenčnej populácie (Halama et al., 2020).

Analýza (Tabuľka 20) potvrdila, že v doméne extravérzia dosiahli najvyššie priemerné skóre tlmočníci seniori (3,50). Ich skóre je zároveň vyššie ako skóre referenčnej populácie pre doménu extravérzie (3,30). Nasledujú študenti tlmočenia (3,19), kontrolná skupina

na (3,10) a tlmočníci junióri (3,07). Medziskupinové rozdiely sú celkovo malé, najmä v prípade posledných troch skupín zanedbateľné.

V doméne prívetivosť dosiahli najvyššie priemerné skóre tlmočníci junióri (3,95), nasledujú tlmočníci senióri (3,92), kontrolná skupina (3,82) a študenti tlmočenia (3,79). Rozdiely medzi jednotlivými skupinami sú však opäť len minimálne. Zároveň všetky skupiny skórujú mierne vyššie ako bežná slovenská populácia (3,76).

Najvyššie priemerné skóre v doméne svedomitosť dosiahli študenti tlmočenia (4,26). Nižšie skórovali zvyšné tri skupiny s porovnateľným výsledkom – tlmočníci junióri (3,78), tlmočníci senióri (3,75) a kontrolná skupina (3,67). Najnižšie skóre sa približuje referenčnej populácii (3,66).

V doméne negatívna emocionalita dosiahla najvyššie priemerné skóre kontrolná skupina (3,33), nasledujú tlmočníci junióri (3,07). Nižšie skórovali študenti tlmočenia (2,42) a tlmočníci senióri (2,40), skóre týchto dvoch skupín je nižšie ako skóre bežnej populácie (2,83).

Najvyššie priemerné skóre v doméne otvorenosť sme zaznamenali v skupine študentov tlmočenia (4,11), nasledovali tlmočníci senióri (4,02). Nižšie skórovali tlmočníci junióri (3,73) a kontrolná skupina (3,73). Všetky skupiny zároveň skórujú vyššie ako slovenská referenčná populácia (3,55).

Ak by sme sa pokúsili vytvoriť akýsi základný osobnostný profil jednotlivých skupín v teste BFI-2 (hoci opäť kvôli malému počtu probandov nemáme ambíciu zovšeobecňovať), zistíme, že v našej výskumnej vzorke vykazujú tlmočníci senióri podobný profil ako študenti tlmočenia. Naopak, tlmočníci junióri sa vyznačujú podobným profilom ako kontrolná skupina.

Študenti tlmočenia dosiahli najvyššie skóre v doménach svedomitosť (4,26) a otvorenosť (4,11) a najnižšie skóre v doméne negatívna emocionalita (2,42). Podobne tlmočníci senióri skórovali naj-

vyššie v doméne otvorenosť (4,02) a najnižšie v doméne negatívna emocionalita (2,40). Vysoké skóre v doméne otvorenosť potvrdzuje aj deklarovanú intelektuálnu zvedavosť v rozhovoroch, nízke skóre v doméne negatívna emocionalita obdobne zodpovedá požadovanej potrebe zvládať úzkosť a stres. Kontrolná skupina sa vyznačovala najvyšším skóre v doméne prívetivosť (3,82) a najnižším v doméne extraverzia (3,10). Skóre kontrolnej skupiny v jednotlivých doménach však boli pomerne vyrovnané. Podobne tlmočníci juniori skórovali najvyššie v doméne prívetivosť (3,95) a najnižšie v doménach negatívna emocionalita (3,07) a extraverzia (3,07). Aj v tejto skupine pozorujeme pomerne malé rozdiely medzi jednotlivými doménami (porovnaj Tabuľka 20).

Tabuľka 20: Porovnanie priemerov v osobnostných doménach

BFI-2	Študenti tlmočenia (N = 7)	Tlmočníci juniori (N = 5)	Tlmočníci seniori (N = 4)	Kontrolná skupina (N = 26)	Štandardiz. súbor (Halama et al., 2020)
Extraverzia	3,19	3,07	3,50	3,10	3,30
Prívetivosť	3,79	3,95	3,92	3,82	3,76
Svedomitosť	4,26	3,78	3,75	3,67	3,66
Negatívna emocionalita	2,42	3,07	2,40	3,33	2,83
Otvorenosť	4,11	3,73	4,02	3,73	3,55

V ďalšom kroku sme po overení normálneho rozloženia dát pre všetky domény (Shapiro-Wilkov test, príloha C) realizovali analýzu štatistickej významnosti rozdielov v jednotlivých skupinách, hoci sme kvôli malej vzorke a pomerne malým rozdielom v priemerných skóre nepredpokladali, že bude možné identifikovať významné rozdiely. Parametrický test ANOVA pre jeden faktor (Tabuľka 21) nepotvrdil štatisticky významné rozdiely medzi jednotlivými skupinami v žiadnej z piatich domén BFI-2.

Tabuľka 21: ANOVA pre osobnostné domény

BFI-2		Študenti tlmočenia (N = 7)	Tlmočníci juniori (N = 5)	Tlmočníci seniori (N = 4)	Kontrolná skupina (N = 26)	<i>p</i>
	AM					
Extraverzia	AM	3,19	3,07	3,50	3,10	0,101
	SD	0,52	0,86	0,70	0,75	
Prívetivosť	AM	3,79	3,95	3,92	3,82	0,314
	SD	0,77	0,46	1,19	0,52	
Svedomitosť	AM	4,26	3,78	3,75	3,67	0,917
	SD	0,44	0,78	0,52	0,69	
Negatívna emocionálna- lita	AM	2,42	3,07	2,40	3,33	0,149
	SD	0,87	0,97	0,82	0,79	
Otvorenosť	AM	4,11	3,73	4,02	3,73	0,558
	SD	0,50	0,73	0,94	0,69	

Legenda: AM – priemer, SD – smerodajná odchýlka, *p* – hodnota signifikancie

Komparácia osobnostných domén: zhrnutie a interpretácia

V rámci porovnania výskumných skupín s bežnou populáciou sme zistili, že **všetky nami sledované skupiny vykazujú v priemere vyššiu otvorenosť ako štandardizačný súbor**. Otvorenosť sa tak javí ako osobnostná doména žiaduca v povolani tlmočníka, respektíve dominantná vo filologicky orientovanom štúdiu. Potvrdil to i rozsiahly výskum Bontempo et al. (2014), v ktorom bola otvorenosť (po sebavedomí) druhým najdôležitejším prediktorom tlmočnickej kompetencie. Otvorenosť ako jeden z ukazovateľov pravdepodobnosti voľby tlmočnickej profesie alebo štúdia tlmočníctva potvrdil i výskum autorského kolektívu Rosiersová – Plevoets – Eyckmansová (2020).

Zároveň náš výskum naznačil, že **iba tlmočníci seniori sú v priemere extrovertnejší v porovnaní s bežnou populáciou**, čo potvrdzuje vyjadrenia z rozhovorov s probandmi, v ktorých mnohí uvádzali, že dobrý tlmočník nemusí byť nevyhnutne extrovert. Zistenia výskumov o extrovertnosti tlmočníkov alebo študentov tlmočenia taktiež nie sú jednoznačné. Podľa Szukiho (1988) a autorov Rosiersová – Plevoets –

Eyckmansová (2020) extravertzia ako osobnostná doména síce predstavuje vhodný predpoklad pre profesiu tlmočníka, avšak rozsiahly výskum Bontempo et al. (2014) nepotvrdil výraznú extrovertnosť medzi tlmočníkmi. Podobne ani výskumy na študentoch tlmočníctva na Slovensku (Heinzová – Nábělková, 2015) či v zahraničí (Schweda-Nicholson, 2005) nepreukázali očakávanú dominantnú extravertziu.

Analýza výsledkov testu BFI-2 **nepotvrdila štatisticky významné rozdiely medzi skupinami tlmočníkov a študentov v piatich základných osobnostných doménach**. Ukazuje sa tak, podobne ako to deklarovala Schweda-Nicholsonová (2005), že tlmočenie priťahuje všetky typy osobností. Zaujímavosťou je, že v našej výskumnej vzorke vykazovali podobné osobnostné profily tlmočníci s dlhšou praxou a študenti tlmočenia a zároveň sme identifikovali podobnosti v skupine tlmočníkov juniorov a kontrolnej skupine. Tieto rozdiely resp. podobnosti však nie sú štatisticky významné, čo môže byť spôsobené malou vzorkou probandov, aj pomerne malými medziskupinovými rozdielmi v jednotlivých doménach. Nepreukázalo sa teda, že by sa skúsení tlmočníci vyznačovali špecifickou osobnostnou doménou (doménami) v teste BFI-2, ktoré ich odlišujú od ostatných skupín v našom výskume.

4.3.2.1 Komparácia osobnostných domén v závislosti od pohlavia: kvantitatívna analýza

Podobne ako pri ostatných osobnostných testoch sme sa aj v prípade testu BFI-2 rozhodli sledovať prípadné rozdiely medzi pohlaviami, keďže predpokladáme, že ženy ($N = 32$) a muži ($N = 10$) sa budú odlišovať v niektorých osobnostných charakteristikách a táto odlišnosť sa už aj potvrdila v analýze výsledkov v predchádzajúcich testoch osobnosti (STAI, LMI).

Z analýzy skóre v doménach BFI-2 v závislosti od pohlavia vyplýva nasledovné:

V doméne extravézie dosiahli vyššie skóre ženy (3,25) v porovnaní s mužmi (2,83). Podobne v doméne prívetivosť skórovali priemerne vyššie ženy (3,89) ako muži (3,67). V doméne svedomitosť skórovali o niečo vyššie muži (3,81) ako ženy (3,78), rozdiel v tejto doméne je však minimálny. V doméne negatívna emocionálna dosiahli vyššie skóre ženy (3,16) v porovnaní s mužmi (2,70). Ženy (3,83) skórovali v porovnaní s mužmi (3,77) priemerne vyššie aj v doméne otvorenosť. Najvyššie priemerné rozdiely medzi pohlaviami pritom pozorujeme v doménach extravézie a negatívna emocionálna, v oboch dosahujú vyššie skóre v našej výskumnej vzorke ženy. Takmer totožný trend je príznačný aj pre slovenský štandardizačný súbor, kde vo všetkých doménach dosahujú ženy vyššie skóre ako muži (Halama et al., 2020).

V ďalšom kroku sme sa po predchádzajúcej analýze rovnomernosti rozptylu dát zamerali na analýzu štatistickej významnosti identifikovaných rozdielov v doménach BFI-2 v závislosti od pohlavia použitím parametrického Studentovho t-testu pre dva nezávislé výbery (Tabuľka 22).

Tabuľka 22: Dvojvýberový Studentov t-test pre osobnostné domény v závislosti od pohlavia

BFI-2		Ženy (N = 32)	Muži (N = 10)	<i>t</i>	<i>p</i>
Extravézia	AM SD	3,25 0,58	2,83 0,99	1,678	0,101
Prívetivosť	AM SD	3,89 0,61	3,67 0,64	1,020	0,314
Svedomitosť	AM SD	3,78 0,68	3,81 0,65	-0,104	0,917
Negatívna emocionálna	AM SD	3,17 0,78	2,70 1,15	1,471	0,149
Otvorenosť	AM SD	3,83 0,63	3,77 0,88	0,239	0,871

Legenda: AM – priemer, SD – smerodajná odchýlka, *t* – hodnota t-testu, *p* – hodnota signifikancie

Hoci práve v doménach, v ktorých sme identifikovali najvýznamnejšie rozdiely, sú hodnoty najbližšie k úrovni štatistickej významnosti

(extraverzia, Sig. = 0,101; negatívna emocionalita, Sig. = 0,149), analýza nepotvrdila štatisticky signifikantné rozdiely medzi mužmi a ženami v doménach BFI-2 v našej výskumnej vzorke, čo je vzhľadom na jej veľkosť očakávaný výsledok.

Komparácia osobnostných domén v závislosti od pohlavia: zhrnutie a interpretácia

Muži a ženy v našej výskumnej vzorke sa len minimálne odlišovali v doménach prívetivosť, svedomitosť a otvorenosť. **Väčšie rozdiely sme identifikovali v doménach extraverzia a negatívna emocionalita**, pričom ženy sa javia ako extrovertnejšie. Ženy zároveň vykazujú vyššiu úroveň negatívnej emocionality. Úzkosť je jednou z faciet negatívnej emocionality v teste BFI-2, preto môže súvisieť aj s vyššou úrovňou úzkostlivosti, ktorú sme identifikovali prostredníctvom dotazníka STAI. Uvedené rozdiely bude opäť potrebné preskúmať na väčšej výskumnej vzorke, keďže nami realizovaná **analýza nepotvrdila štatisticky signifikantné rozdiely medzi mužmi a ženami**.

4.4. Vyrovnávanie sa s interferenciou

V procese tlmočenia musia tlmočníci riešiť rôzne kognitívne konflikty, jedným z nich je odolnosť voči interferencii, ktorá im umožňuje sústrediť sa na danú úlohu a vyhnúť sa rozptyľovaniu nepodstatnými informáciami. Ako sa jednotlivým skupinám našej výskumnej vzorky darilo vyrovnávať sa s interferenciou, uvádzame v nasledujúcej časti. Výhodnotenie sme realizovali prostredníctvom kvantitatívnej analýzy.

4.4.1 Komparácia vyrovnávania sa s interferenciou: kvantitatívna analýza

V rámci analýzy v tejto časti nás zaujímalo porovnanie priemer-ného hrubého resp. odvodeného skóre v subtestoch Stroopovho testu (interferencie) v jednotlivých skupinách a zároveň sme výsledky sledo- vaných skupín komparovali s priemerom referenčnej populácie v tomto teste. Opätovne okrem základnej analýzy (deskriptívna štatistika) po- núkame i napriek malej výskumnej vzorke aj analýzu prípadnej štatis- tickej významnosti rozdielov medzi skupinami.

Pre vyhodnotenie dát v tomto teste je relevantný aj údaj o veko- vom zložení sledovaných skupín, keďže rôzne vekové kategórie do- sahujú v tomto teste rozdielne výsledky. Vrchol kognitívneho výkonu v Stroopovom teste jednotlivci spravidla dosahujú vo veku 30 – 39 ro- kov, následne dochádza k deteriorácii výkonu (Krivá, 2010). V tabuľke 23 prezentujeme priemerný vek probandov v jednotlivých skupinách pre tento konkrétny test.

Tabuľka 23: Priemerný vek a dĺžka tlmočnickej praxe

Skupina	Dĺžka praxe v rokoch	Priemerný vek
Študenti tlmočenia (N = 7)	– ⁶⁹	23,7
Tlmočníci juniori (N = 5)	6 – 10	31,4
Tlmočníci seniori (N = 4)	20 – 25	49,5
Kontrolná skupina (N = 29)	–	23,5

Analýza a porovnanie priemerných dosiahnutých skóre v sub- testoch farby, slová, farebné slová a interferenčné skóre (základné deskriptívne ukazovatele uvádzame v prílohe D) potvrdila v skupi-

⁶⁹ Jeden študent deklaroval prax 80 – 90 hodín popri škole na živnosť. Väčšina ostatných študentov mala skúsenosť s tlmočením nejakej (medzinárodnej) konferencie v rámci školskej praxe.

nách tlmočníkov seniorov, tlmočníkov juniorov, študentov tlmočenia a kontrolnej skupiny nasledovné výsledky:

V subteste slová dosiahli najvyššie priemerné hrubé skóre študenti tlmočenia (109,86), nasledovali tlmočníci juniori (107,8) a tlmočníci seniori (106,25). Najnižšie skóre dosiahla kontrolná skupina (105,48). Všetky sledované skupiny zároveň skórovali výrazne vyššie v porovnaní s referenčným priemerom zohľadňujúcim vzdelanie resp. vek (porovnaj Tabuľka 24).

V subteste farby dosiahli najvyššie skóre tlmočníci juniori (93,40), nasledovali študenti tlmočenia (88,71) a kontrolná skupina (84,00). Najnižšie skóre v tomto subteste sme zaznamenali u tlmočníkov seniorov (82,75). Opäť konštatujeme, že všetky sledované skupiny dosiahli skóre, ktoré je vyššie v porovnaní s priemerom bežnej populácie (porovnaj Tabuľka 24).

Najvyššie priemerné hrubé skóre v subteste farebné slová dosiahli opäť tlmočníci juniori (65,60) a nasledovali študenti tlmočenia (59,86). Nižšie skórovali kontrolná skupina (57,31) a tlmočníci seniori (51,25). Pri porovnaní s bežnou populáciou pri tomto subteste zistíme, že všetky skupiny dosiahli priemerné skóre, ktoré je vyššie ako priemer referenčnej populácie vzhľadom na vzdelanie aj vzhľadom na vek (porovnaj Tabuľka 24).

Najvyššie interferenčné skóre dosiahli opäť tlmočníci juniori (15,69). Nasledovali študenti tlmočenia (11,13) a kontrolná skupina (10,65). Najnižšie interferenčné skóre sme zaznamenali u tlmočníkov seniorov (4,82). Z porovnania výsledkov sledovaných skupín s priemerom bežnej populácie vyplýva, že tlmočníci juniori, študenti tlmočenia a kontrolná skupina dosiahli výrazne vyššie priemerné interferenčné skóre ako štandardizačný súbor. Tlmočníci seniori opäť skórovali vyššie ako bežná populácia v ich vekovej kategórii, nie však vyššie vzhľadom na dosiahnuté vzdelanie (porovnaj Tabuľka 24).

Tabuľka 24: Validizácia Stroopovho testu na priemernej českej populácii (spracované podľa Krivá, 2010)

Priemerné skóre	S	F	FS	IF
VŠ vzdelanie	94,05	75,86	47,10	5,30
Muži	87,87	68,52	39,56	1,26
Ženy	89,50	73,17	42,22	2,11
20 – 29 rokov	92,34	75,21	47,35	6,05
30 – 39 rokov	92,95	77,11	48,08	6,12
40 – 49 rokov	91,57	73,59	43,01	2,46
50 – 59 rokov	85,65	68,36	38,62	0,81

Legenda: S – subtest slová, F – subtest farby, FS – subtest farebné slová, IF – interferenčné skóre

V rámci následnej štatistickej analýzy dát sme v prvom kroku potvrdili normálne rozloženie hodnôt v jednotlivých subtestoch (Shapiro-Wilkov test, príloha D). Keďže všetky hodnoty v Stroopovom teste vykazovali normálne rozloženie, realizovali sme parametrický test ANOVA pre jeden faktor, ktorý nepotvrdil štatistickú významnosť rozdielov v skóre v jednotlivých skupinách (Tabuľka 25). Vzhľadom na malý počet probandov v sledovaných skupinách ide o očakávaný výsledok.

Tabuľka 25: ANOVA pre Stroopov test

STROOP		Študenti tlmočenia (N = 7)	Tlmočníci juniori (N = 5)	Tlmočníci seniori (N = 4)	Kontrolná skupina (N = 29)	<i>p</i>
Slová	AM	109,86	107,80	106,25	105,48	0,771
	SD	9,74	6,42	2,06	11,22	
Farby	AM	88,71	93,40	82,75	84,00	0,223
	SD	12,18	9,86	9,74	9,88	
Farebné slová	AM	59,86	65,60	51,25	57,31	0,228
	SD	10,61	7,23	12,76	10,77	
Interferenčné skóre	AM	11,13	15,69	4,82	10,65	0,301
	SD	8,20	7,41	10,06	8,32	

Legenda: AM – priemer, SD – smerodajná odchýlka, *p* – hodnota signifikancie

Komparácia vyrovnávania sa s interferenciou: zhrnutie a interpretácia

Ako možno vidieť aj v tabuľke 24 (spracované podľa Krivá, 2010) v rámci priemerných hodnôt sa výkon v Stroopovom teste znižuje aj so stúpajúcim vekom, a to výrazne najmä v skóre interferencie, t. j. v tejto parciálnej zručnosti zrejme zohráva dôležitú rolu aj kognitívne starnutie. Analogicky aj v našej výskumnej vzorke dosiahli najnižšie skóre (no stále vyššie ako bežná populácia) práve najskúsenejší tlmočníci vo veku 43 až 54 rokov. Podobne aj zistenia ďalších výskumov (Hasher – Zacks, 1979; Jennings – Jacoby, 1993) potvrdzujú, že náchylnejšie na kognitívne starnutie sú práve exekutívne procesy pamäti a regulácia pozornosti v porovnaní s automatickými a skladovacími pamäťovými funkciami.

Vzhľadom na malý počet probandov v jednotlivých výskumných skupinách nemožno zistenia zovšeobecňovať. Možno však konštatovať, že v našom výskumnom súbore dosiahli všetky skupiny, vrátane študentov, lepší výkon v porovnaní s bežnou populáciou. To zakladá predpoklad, že vyrovnávanie sa s interferenciou nie je v prípade probandov v našom výskume nevyhnutne spojené s expertízou a dlhodobou praxou. Potvrdzuje to aj fakt, že tlmočníci seniori dosiahli najnižšie priemerné interferenčné skóre spomedzi sledovaných skupín.

Súvislosť medzi dĺžkou praxe (expertízy) a schopnosťou zvládať interferenciu nepotvrdila ani štatistická analýza. Nezistili sme štatisticky významné rozdiely medzi jednotlivými skupinami. Ako sme už uviedli, naša výskumná vzorka bola pomerne malá, preto bolo málo pravdepodobné, že by sa nám podarilo identifikovať štatisticky významný vzťah. Určite by bolo potrebné overiť prípadnú koreláciu na väčšej vzorke, no ak sa pozrieme na potenciálny vzťah, síce bez štatistickej významnosti, ale naznačený prostredníctvom dát, môžeme predpokladať, že tento bude skôr negatívny, t. j. aj v súlade s predpokla-

dom deteriorácie výkonu v parciálnych kognitívnych zručnostiach vplyvom stúpajúceho veku.

Naše zistenia korešpondujú s viacerými zahraničnými výskumami, ktoré skúmali schopnosť zvládať interferenciu. Ani v prípade týchto výskumov sa nepotvrdili štatisticky signifikantné rozdiely medzi profesionálnymi tlmočníkmi, študentami tlmočníctva a dvomi kontrolnými skupinami (Köpke – Nespoulous, 2006), medzi profesionálnymi tlmočníkmi, bilingválnymi a monolingválnymi subjektami (Yudes – Macizo – Bajo, 2011), či medzi simultánnymi tlmočníkmi a bilingvistami (Aparicio – Heidlmayr – Isel, 2017).

Celkovo možno konštatovať, že meraná **schopnosť vysporiadať sa s interferenciou bola v našom výskume pomerne vysoká u všetkých výskumných skupín**, t. j. u študentov tlmočenia aj u profesionálnych tlmočníkov s kratšou i dlhšou praxou a dokonca aj v kontrolnej skupine, teda v zmiešanej skupine študentov s prevažne prekladateľskou preferenciou. Všetky skupiny skórovali priemerne vyššie ako bežná populácia v rovnakej vekovej kategórii, a to vo všetkých subtestoch Stroopovho testu. Z medziskupinového porovnania sme však zistili, že najvyššie skóre vo väčšine subtestov v našej výskumnej vzorke dosiahli tlmočníci juniori a naopak najnižšie tlmočníci seniori. Vzhľadom na malý počet subjektov výskumu nemožno zistenia zovšeobecňovať. Tlmočníci seniori skórovali v teste interferencie pomerne vysoko, no najnižšie zo sledovaných skupín. Svedčí to o ich dobrej schopnosti zvládať interferenciu v kognitívnych úlohách, výsledok však môže naznačovať aj efekt kognitívneho starnutia vzhľadom na vekové zloženie tejto skupiny, ktorý sa v Stroopovom teste prejavuje aj v štandardizačnom súbore (Krivá, 2010) a celkovo je prítomný najmä v exekutívnych procesoch pracovnej pamäti (Hasher – Zacks, 1979; Jennings – Jacoby, 1993).

Rovnako študenti tlmočenia dosiahli dobrý výsledok v teste interferencie, priemerne skórovali vyššie ako bežná populácia, a to vo všetkých subtestoch. Vzhľadom na tento výsledok sa teda vynára otázka, či dobré zvládanie interferencie v ich prípade je aj výsledkom tlmočnického

tréningu, alebo či ide o prirodzenú predispozíciu, ktorá ich predurčila k dobrým tlmočnickým výkonom a motivácii venovať sa v budúcnosti tlmočeniu profesionálne. Keďže výsledky predchádzajúcich výskumov (napr. Macnamara – Conway, 2016; Melicherčíková, 2017) naznačujú väčšiu stálosť a rezistentnosť zvládania interferencie v procese tréningu, mohli by sme sa prikloniť skôr k druhému predpokladu, no nepochybne je v tejto problematike potrebný ďalší longitudinálny výskum.

4.5 Kognitívna flexibilita

Medzi potrebné zručnosti profesionálneho tlmočníka resp. študenta tlmočenia patrí i kognitívna flexibilita, teda schopnosť prispôbiť sa meniacim podnetom a hľadať inovatívne riešenia. Nasledujúca časť ilustruje prieniky a odlišnosti v kognitívnej flexibilitate medzi výskumnými skupinami, pričom opäť vychádza z kvantitatívnej analýzy zozbieraných dát.

4.5.1 Komparácia kognitívnej flexibility: kvantitatívna analýza

Kognitívnu flexibilitu v našom výskume meriame pomocou testu WCST. V rámci analýzy dát jednotlivých skupín vo WCST sa zameriame na nasledovné kategórie: počet všetkých odpovedí (rovná sa celkovému počtu pokusov a zahŕňa tak správne ako aj nesprávne odpovede), počet správnych odpovedí, percento chýb, percento perseveratívnych odpovedí (označuje odpovede, v ktorých proband priraduje karty stále podľa rovnakého princípu), percento perseveratívnych chýb (zahŕňa odpovede, ktoré sú perseveratívne a zároveň nesprávne), percento neperseveratívnych chýb (vzťahuje sa na odpovede, ktoré sú nesprávne, ale nespĺňajú princíp perseverácie), percento úrovně po sebe nasledujúcich správnych odpovedí (odráža náhľad na správne triediace princípy), počet dokončených kategórií (minimum predstavuje 0, maximum 6), počet pokusov na dokončenie prvej kategórie (vyjadruje počiatočnú konceptuali-

záciu pred tým, ako je potrebná zmena postupu), neschopnosť udržať triediaci princíp (znamená, že proband urobí chybu pred úspešným dokončením kategórie) a index učiť sa (odráža priemernú zmenu v konceptuálnej efektivite naprieč po sebe nasledujúcimi kategóriami, možno ho vypočítať len pri minimálne troch dokončených kategóriách).

Dáta sme podrobili základnej analýze (deskriptívna štatistika), v rámci ktorej porovnávame sledované skupiny navzájom a zároveň výsledky porovnávame s normami dostupnými pre WCST (Heaton et al., 2013). Česká verzia príručky používa normy pre americkú populáciu, ktoré vznikli na reprezentatívnejšom súbore osôb (celková skupina 899 zdravých osôb zostavená zo 6 rôznych súborov) a sú porovnateľné s českou pilotnou štúdiou (42 osôb zdravej populácie). V ďalšom kroku budeme opäť, aj napriek malej výskumnej vzorke, realizovať test na zistenie prípadnej štatistickej významnosti rozdielov v skupinách.

Výsledky analýzy dát z WCST (základné deskriptívne ukazovatele uvádzame v prílohe E) poukazujú na nasledovné zistenia:

Najnižší počet pokusov na dokončenie testu potrebovali tlmočníci seniori (76,00). Druhý najnižší celkový počet odpovedí v teste dosiahli tlmočníci juniori (81,80). Výrazne viac odpovedí v teste potrebovala kontrolná skupina (109,00) a najvyšší celkový počet odpovedí prislúchal skupine študentov tlmočenia (120,57).

S predchádzajúcou kategóriou súvisí aj počet správnych odpovedí, ktorý kopíroval trend celkového počtu odpovedí. To znamená, že najnižší potrebný počet správnych odpovedí sme zaznamenali u tlmočnickov seniorov (65,50). Nasledovali tlmočníci juniori (70,00) a kontrolná skupina (70,93). Najvyšší počet prislúchal skupine študentov tlmočenia (78,57).

Naznačený trend sme identifikovali aj pri chybovosti odpovedí. Najnižší percentuálny podiel chýb dosiahli tlmočníci seniori (13,60) a tlmočníci juniori (14,28). Výrazne vyšší podiel chýb zaznamenala kontrolná skupina (32,30) a študenti tlmočenia (33,73).

Podobne aj v kritériu perseveratívne odpovede dosiahli najlepšie, teda v tomto prípade najnižšie, skóre tlmočníci seniori (7,38) a tlmočníci juniori (8,72). Výrazne vyššie, teda horšie skóre dosiahla kontrolná skupina (14,82) a za ňou nasledovali študenti tlmočenia (17,10).

Najnižší podiel perseveratívnych chýb dosiahli opäť tlmočníci seniori (7,10) nasledovali tlmočníci juniori (8,50). Výrazne vyšší priemerný podiel perseveratívnych chýb zaznamenala kontrolná skupina (14,25) a najvyšší podiel skupina študentov tlmočenia (15,10).

V kategórii neperseveratívne chyby dosiahli najnižší podiel skupiny tlmočníkov juniorov (5,78) a tlmočníkov seniorov (6,45). Výrazne vyšší podiel neperseveratívnych chýb vykazovali študenti tlmočenia (18,63) a kontrolná skupina (21,21).

Najvyššiu úroveň po sebe idúcich správnych odpovedí dosiahli tlmočníci juniori (81,14), s minimálnym odstupom nasledujú tlmočníci seniori (80,78). Výrazne nižší podiel po sebe idúcich správnych odpovedí dosiahli probandi v kontrolnej skupine (54,74) a študenti tlmočenia (54,24).

Tlmočníkom juniorom aj seniorom sa podarilo v teste dokončiť všetky kategórie (6), nižšie skóre počtu dokončených kategórií dosiahla kontrolná skupina (4,14) a najnižšie študenti tlmočenia (3,57).

Najnižší počet pokusov na dokončenie prvej kategórie v priemere potrebovali tlmočníci seniori (10,75), za nimi nasledovali tlmočníci juniori (11,20). Výrazne viac pokusov na dokončenie prvej kategórie sme zaznamenali v skupine študentov tlmočenia (27,86) a najviac v kontrolnej skupine (37,69).

Tlmočníci seniori sa nevyznačovali neschopnosťou udržať triediaci princíp (0,00) a v danej kategórii dosiahli najlepšie skóre. Nasledovali tlmočníci juniori (0,60) a kontrolná skupina (0,76). Najvyššie (najhoršie) skóre v kategórii neschopnosť udržať triediaci princíp dosiahli študenti tlmočenia (2,43).

V kategórii index učiť sa dosiahla najvyššie priemerné skóre kontrolná skupina (0,27), nasledovali tlmočníci juniori (0,01) a tlmočníci

seniori (-1,05). Najnižšie skóre sme zaznamenali v skupine študentov tlmočenia (-4,06).

Pre lepšie porovnanie sa teraz sústreďíme na analýzu chybovosti (Tabuľka 26) a úspešnosti (Tabuľka 27) jednotlivých skupín. V rámci analýzy chybovosti porovnáme navzájom priemerné dosiahnuté skóre sledovaných skupín v percentuálnom podiele všetkých chýb, percentuálnom podiele perseveratívnych a neperseveratívnych chýb (Obrázok 3). Dosiahnuté výsledky zároveň porovnáme s normou pre test WCST (Heaton et al., 2013), uvádzame pritom približný percentil pre príslušnú vekovú kategóriu a dĺžku vzdelania.

Tabuľka 26: Porovnanie chybovosti vo WCST

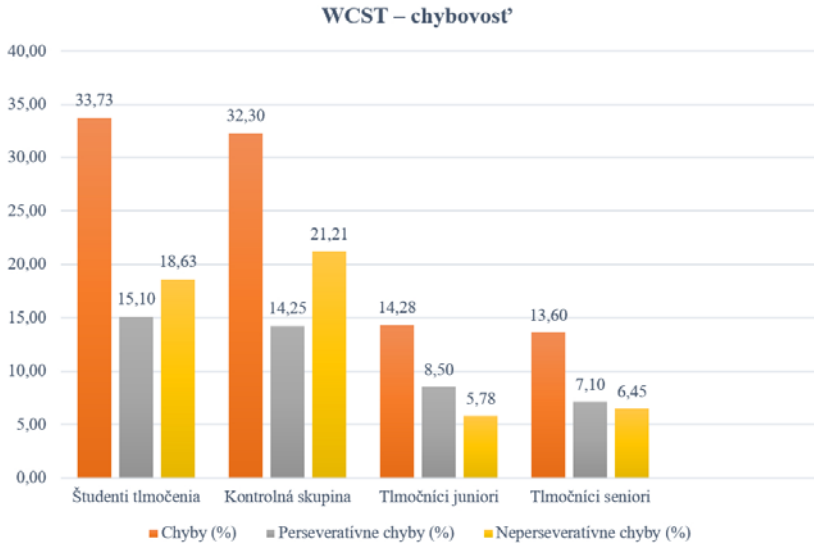
Veková kategória	Skupina	Chyby (%)		Perseveratívne chyby (%)		Neperseveratívne chyby (%)	
		skóre	percentil	skóre	percentil	skóre	percentil
20 – 29 rokov ⁷⁰	študenti tlmočenia (N = 7)	33,73	8	15,10	8	18,63	10
	kontrolná skupina (N = 29)	32,30	10	14,25	10	21,21	7
30 – 39 rokov ⁷¹	tlmočníci junióri (N = 5)	14,28	53	8,50	34	5,78	58
40 – 49 rokov ⁷²	tlmočníci seniori (N = 4)	13,60	54	7,10	50	6,45	55

⁷⁰ Normy v teste WCST sú pre vekovú kategóriu 20 – 29 rokov, 11 mesiacov, 30 dní a vzdelanie 18 rokov a viac.

⁷¹ Normy v teste WCST sú pre vekovú kategóriu 30 – 39 rokov, 11 mesiacov, 30 dní a vzdelanie od 16 do 17 rokov.

⁷² Normy v teste WCST sú pre vekovú kategóriu 40 – 49 rokov, 11 mesiacov, 30 dní a vzdelanie od 16 do 17 rokov.

Obrázok 3: Porovnanie chybovosti vo WCST

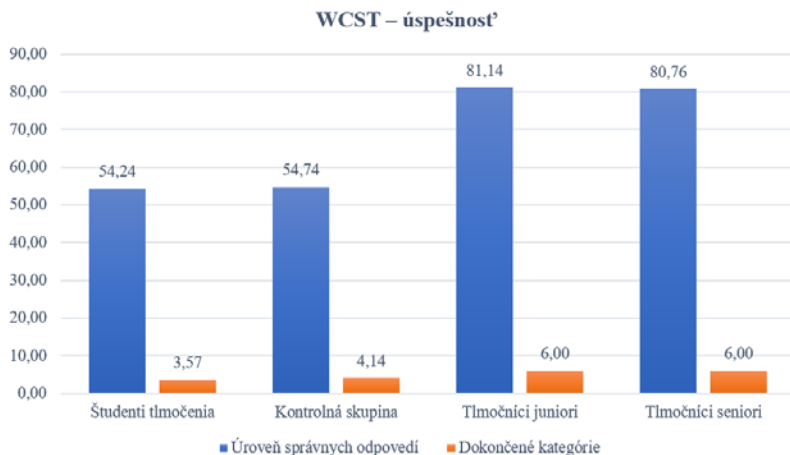

Aj z porovnania chybovosti je evidentné, že výrazne menší podiel chýb, perseveratívnych aj neperseveratívnych, dosiahli profesionálni tlmočníci (juniori a seniori) v porovnaní so študentmi (študentmi tlmočenia a kontrolnou skupinou). Rozdiely potvrdzuje aj zaradenie do približných percentilov podľa normy pre test WCST (Heaton et al., 2013). V celkovom podiele chýb pritom študenti tlmočenia dosiahli 8. percentil, kontrolná skupina 10. percentil, tlmočníci juniori 53. percentil a tlmočníci seniori 54. percentil. Podobne v podiele neperseveratívnych chýb skórovali študenti tlmočenia na úrovni 8. percentilu, kontrolná skupina na úrovni 10. percentilu, tlmočníci juniori na úrovni 34. percentilu a tlmočníci seniori na úrovni 50. percentilu. V podiele neperseveratívnych chýb dosiahli študenti tlmočenia 10. percentil, kontrolná skupina 7. percentil, tlmočníci juniori 58. percentil a tlmočníci seniori 55. percentil.

V rámci analýzy úspešnosti porovnáme navzájom priemerné dosiahnuté skóre sledovaných skupín v úrovni po sebe idúcich správnych odpovedí a počte dokončených kategórií (Obrázok 4). Dosiahnuté výsledky zároveň

porovnáme s normou pre test WCST (Heaton et al., 2013), uvádzame pri-
tom približný percentil pre príslušnú vekovú kategóriu a dĺžku vzdelania.

Obrázok 4: Úspešnosť vo WCST

Tabuľka 27: Porovnanie úspešnosti vo WCST

Veková kategória	Skupina	Úroveň správnych odpovedí		Dokončené kategórie	
		skóre	percentil	skóre	percentil
20 – 29 rokov ⁷³	študenti tlmočenia (N = 7)	54,24	6	3,57	2 – 5
	kontrolná skupina (N = 29)	54,74	6	4,14	6 – 10
30 – 39 rokov ⁷⁴	tlmočníci juniori (N = 5)	81,14	45	6,00	> 16
40 – 49 rokov ⁷⁵	tlmočníci seniori (N = 4)	80,76	44	6,00	> 16

⁷³ Normy v teste WCST sú pre vekovú kategóriu 20 – 29 rokov, 11 mesiacov, 30 dní a vzdelanie 18 rokov a viac.

⁷⁴ Normy v teste WCST sú pre vekovú kategóriu 30 – 39 rokov, 11 mesiacov, 30 dní a vzdelanie od 16 do 17 rokov.

⁷⁵ Normy v teste WCST sú pre vekovú kategóriu 40 – 49 rokov, 11 mesiacov, 30 dní a vzdelanie od 16 do 17 rokov.

Aj porovnanie úspešnosti vo WCST poukazuje na výrazné rozdiely medzi študentmi (študentmi tlmočenia aj kontrolnou skupinou) a profesionálmi (tlmočníkmi juniormi aj seniormi). V úrovni po sebe idúcich správnych odpovedí pritom študenti tlmočenia dosiahli v porovnaní s normou pre danú vekovú kategóriu 6. percentil, rovnako kontrolná skupina dosiahla 6. percentil. Tlmočníci juniori skórovali na úrovni 45. percentilu a seniori na úrovni 44. percentilu. V počte dokončených kategórií dosiahli študenti tlmočenia 2. – 5. percentil, kontrolná skupina 6. – 10. percentil. Tlmočníci juniori dosiahli > 16. percentil, rovnako tak aj tlmočníci seniori.

Porovnanie priemerov jednotlivých skupín naznačuje výrazné rozdiely medzi profesionálmi a študentmi v kognitívnej flexibilita meranej testom WCST. Autori testu (Heaton et al., 2013, s. 27) zistili, že zo všetkých demografických premenných má na realizáciu WCST najväčší vplyv vek. Toto tvrdenie platí aj pre naše skupiny. Zároveň sa domnievame, že kognitívna flexibilita, ktorú pomocou testu skúmame, je zručnosť nevyhnutná v profesii tlmočníka, čo potvrdzuje i odborná literatúra, a práve preto sú rozdiely medzi skupinami také markantné. V ďalšom kroku sme sa rozhodli potvrdiť resp. vyvrátiť štatistickú významnosť týchto rozdielov aj napriek malej výskumnej vzorke. Analýza rozptylu dát (Shapiro-Wilkov test, príloha E) ukázala, že väčšina hodnôt je rozložená nerovnomerne, v rámci ďalšej analýzy sme preto pre väčšinu premenných využili neparametrický Kruskal-Wallisov test (Tabuľka 28), pri premenných celkový počet správnych odpovedí, percento chýb, percento perseveratívnych chýb a index učiť sa, ktoré vykazujú normálne rozloženie, sme aplikovali parametrický test ANOVA pre jeden faktor (Tabuľka 29).

Tabuľka 28: Kruskal-Wallisov test pre kognitívnu flexibilitu

WCST		Študenti tľmočenia (N = 7)	Tľmočníci juniori (N = 5)	Tľmočníci seniori (N = 4)	Kontrolná skupina (N = 29)	p
všetky odpovede	AM SD	120,57 19,65	81,80 7,63	76,00 8,72	109,00 22,20	0,002
% perseveratívnych odpovedí	AM SD	17,10 7,84	8,72 1,96	7,38 1,92	14,82 6,67	0,015
% neperseveratívnych chýb	AM SD	18,63 5,79	5,78 2,35	6,45 2,66	21,21 16,09	0,003
% úroveň správnych odpovedí	AM SD	54,24 14,47	81,14 5,52	80,78 6,02	54,74 22,75	0,003
dokončené kategórie	AM SD	3,57 1,99	6,00 0,00	6,00 0,00	4,14 2,36	0,031
pokusy na 1. kategóriu	AM SD	27,86 35,02	11,20 1,10	10,75 0,50	37,69 41,31	0,127
neschopnosť udržať triediaci princíp	AM SD	2,43 2,37	0,60 0,89	0,00 0,00	0,76 1,06	0,052

Legenda: AM – priemer, SD – smerodajná odchýlka, p – hodnota signifikancie

Tabuľka 29: ANOVA pre kognitívnu flexibilitu

WCST		Študenti tľmočenia (N = 7)	Tľmočníci juniori (N = 5)	Tľmočníci seniori (N = 4)	Kontrolná skupina (N = 29)	p
správne odpovede	AM SD	78,57 11,39	70,00 5,74	65,50 5,26	70,93 11,16	0,211
% chýb	AM SD	33,73 10,80	14,28 4,11	13,60 3,25	32,30 15,82	0,009
% perseveratívnych chýb	AM SD	15,10 6,37	8,50 1,87	7,10 1,41	14,24 6,17	0,031
index učiť sa	AM SD	-4,06 4,33	0,01 1,84	-1,05 1,58	0,27 4,42	0,194

Legenda: AM – priemer, SD – smerodajná odchýlka, p – hodnota signifikancie

Z výsledkov vyplýva (Tabuľka 28 a 29), že existuje štatisticky signifikantný rozdiel v jednotlivých skupinách v celkovom počte odpovedí (Sig. = 0,002), percentuálnom podiele perseveratívnych odpovedí (Sig. = 0,015), percentuálnom podiele neperseveratívnych chýb (Sig. = 0,003), úrovni po sebe idúcich správnych odpovedí (Sig. = 0,003), počte dokončených kategórií (Sig. = 0,031), percentuálnom podiele všetkých chýb (Sig. = 0,009) a percentuálnom podiele perseveratívnych chýb (Sig. = 0,031). K hladine štatistickej významnosti sa blížia rozdiely skupín v neschopnosti udržať triediaci princíp (Sig. = 0,052).

V medziskupinovom porovnaní v počte pokusov na dokončenie prvej kategórie (Tabuľka 28), celkovom počte správnych odpovedí a indexe učiť sa (Tabuľka 29) sme neidentifikovali štatisticky signifikantné rozdiely.

Komparácia kognitívnej flexibility: zhrnutie a interpretácia

Napriek malej výskumnej vzorke sa nám podarilo identifikovať v teste WCST zásadné rozdiely medzi skupinami profesionálov a študentov. Tieto výsledky sú v súlade so zisteniami výskumov, o ktorých sa zmieňujeme v teoretickej časti publikácie (napr. Yudes – Macizo – Bajo, 2011; Macnamara et al., 2011). V uvedených výskumoch pri meraní kognitívnej flexibility dosiahli simultánni tlmočníci lepšie výsledky než kontrolné skupiny. Naše zistenia korešpondujú aj so závermi Nourovej et al. (2020), ktorí potvrdzujú výhodu profesionálnych tlmočníkov pri exekutívnej funkcii prepínania, pričom výkon sa zlepšuje v závislosti od tlmočnických skúseností.

Tlmočníci seniori a juniori v našom výskume dosiahli výrazne lepší výkon kognitívnej flexibility v porovnaní so študentmi tlmočenia aj kontrolnou skupinou študentov. Najlepšie pritom vo väčšine parametrov skórovali tlmočníci seniori. Niektorí profesionálni tlmočníci po testovaní referovali, že ich tento typ logickej úlohy bavil, niektorí mali radi logické

úlohy v detstve, niektorí odpovedali intuitívne a rýchlo, iní si vytvorili istý vzorec, podľa ktorého postupovali.

Komparáciou skupiny študentov tlmočenia a kontrolnej skupiny sme zistili, že ich kognitívna flexibilita je približne porovnateľná, pričom mierne lepšie výkony dosahovala kontrolná skupina. Výsledky môžu byť ovplyvnené aj rozličnou veľkosťou týchto skupín. K rozdielnym zisteniam dospeli Timarová – Salaets (2011), ktorých výskum preukázal, že študenti tlmočenia sú kognitívne flexibilnejší než kontrolná skupina (ostatní študenti).

Skutočnosť, že niektoré subjekty dosahujú vo WCST nízky výkon, pripisujú Heaton et al. (2013, s. 42) tzv. faktoru prekombinovania, ktorý sa vyskytuje u nadpriemerne vzdelanej populácie, ktorá v teste hľadá ďalšie súvislosti. Počas testovania sme tento faktor zreteľne pozorovali v skupine študentov tlmočenia a v kontrolnej skupine v niekoľkých prípadoch.

Zistené rozdiely v chybovosti a presnosti boli aj štatisticky signifikantné. **Obe skupiny tlmočníkov dosiahli v porovnaní so všetkými študentami** (t. j. študentami tlmočenia aj kontrolnou skupinou) **výrazne nižšiu chybovosť** demonštrovanú v celkovom počte chýb, podiele perseveratívnych aj neperseveratívnych chýb. Rovnako **obe skupiny tlmočníkov vykazovali v porovnaní so študentmi výrazne vyššiu úspešnosť** demonštrovanú v úrovni po sebe idúcich správnych odpovedí aj v počte dokončených kategórií. Kognitívna flexibilita meraná pomocou testu WCST teda pravdepodobne je charakteristika odlišujúca jednotlivcov s intenzívnejšou tlmočnickou skúsenosťou a bez nej.

Je preto **pravdepodobné, že tlmočnicka expertíza zásadne prispieva k zlepšeniu kognitívnej flexibility**. Keďže výrazne lepší výkon v porovnaní so študentmi dosiahli aj tlmočníci juniori (6 – 10 rokov praxe), možno predpokladať, že k nástupu zlepšeného výkonu dochádza už po niekoľkých rokoch intenzívnej tlmočnickej praxe. Dosiahnuté zistenia potvrdzujú závery Macnamary et al. (2011), že kognitívna flexibilita patrí k najdôležitejším prediktorom vysokej úrovne tlmočnických zručností.

5 Prieniky a odlišnosti v tlmočnickom výkone profesionálnych tlmočníkov a študentov: analýza dát

Nami realizovaný výskum, ako sme už uviedli, charakterizuje atribút interdisciplinárny, keďže pozostával z psychologickkej a translatickej časti. Popri psychologickom testovaní sme skúmali aj tlmočnicke výkony probandov, ktoré vyhodnotíme v nasledujúcej časti. Usilovali sme sa o zohľadnenie zistení výskumov prezentovaných v teoretickej časti publikácie a o zabezpečenie viaczložkového systému hodnotenia.

Prvým použitým hodnotiacim nástrojom je komplexný model, ktorý vypracovali Gieshoffová – Albl-Mikasa (2022). Uvedený hodnotiaci systém vychádza z princípov propozickej analýzy a popri významovej zhode zohľadňuje aj logickú kohéziu výpovede, čím reflektuje zistenia prieskumov medzi používateľmi tlmočnických služieb o dôležitosti týchto kritérií. Vnímame ho ako objektívnu metódu hodnotenia tlmočnických výkonov.

Druhý použitý nástroj predstavujú hodnotenia poslucháčmi, ktoré ilustrujú perspektívu príjemcu. V tomto prípade ide o subjektívnu metódu hodnotenia tlmočnických výkonov. Na základe zozbieraných dát sa pokúsime zistiť, či medzi použitými hodnotiacimi nástrojmi existuje určitý vzťah, teda do akej miery korešpondujú objektívne a subjektívne metódy hodnotenia. Taktiež sa pokúsime zistiť, do akej miery sa tlmočnická skúsenosť odráža v kvalite tlmočnického výkonu porovnaním dvoch skupín profesionálov a skupiny študentov tlmočenia. Kontrolná skupina nahrávanie tlmočenia neabsolvovala, a preto ju v porovnaní nebudeme uvádzať.

5.1 Komparácia tlmočenia: kvantitatívna analýza

Na komplexné a relatívne objektívne zhodnotenie tlmočnických výkonov sme použili hodnotiaci systém, ktorý navrhli Gieshoffová – Albl-

Mikasa (2022). Predmetom hodnotenia sú tri zložky, obsahová, formálna a rôzne aspekty. V rámci kvantitatívneho hodnotenia obsahových aspektov tlmočených prejavov sme sa zamerali na porovnanie priemerných dosiahnutých skóre v troch kritériách: podiel pretlmočených hlavných informácií, podiel pretlmočených vedľajších informácií a podiel pretlmočených redundantných informácií. Hlavné informácie sú (nové) informácie súvisiace s obsahom nevyhnutné na pochopenie podstaty alebo hlavných myšlienok východiskového textu. Sú považované za najdôležitejšie a prideluje sa im najviac, 10 bodov. Vedľajšie informácie rovnako súvisia s obsahom, ale nie sú podstatné pre pochopenie hlavnej argumentačnej línie, a preto im pridelujeme 5 bodov. Príkladom vedľajších informácií môžu byť vsuvky alebo vedľajšie vety. Redundantné informácie predstavujú informácie, ktoré sa opakujú alebo sú nadbytočné, a sú teda z obsahového hľadiska najmenej relevantné, pridelujeme im 1 bod (Gieshoff – Albl-Mikasa, 2022).

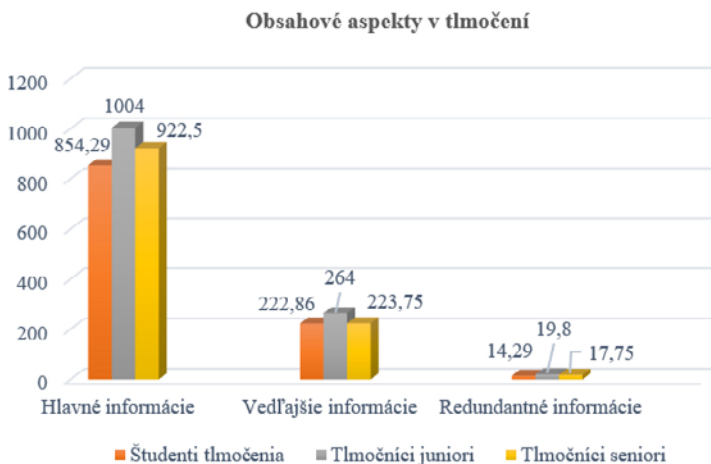
V prípade formálnych aspektov (štruktúry) sme skúmali dve kritériá, prvky kohézie a meta-diskurzívne prvky. Prvky kohézie zvyčajne zahŕňajú logické konektory a spájacie výrazy, ako aj ukazovacie zámená, ktoré odkazujú na predchádzajúce jednotky. Pridelujeme im 9 bodov. Meta-diskurzívne prvky poskytujú informácie o štruktúre diskurzu, teda prejavu. Typickým príkladom sú vyjadrenia „po prvé, po druhé ...“, „na úvod ...“, „to nás privádza ...“, „na záver“ a iné. Meta-diskurzívnym prvkom prislúcha 7 bodov (Gieshoff – Albl-Mikasa, 2022).

V kategórii rôzne sme sa taktiež zamerali na dve kritériá, modifikujúce prvky a výplnkové slová. Modifikujúce prvky zvyčajne predstavujú príslovky vo funkcii fakultatívneho slovesného doplnenia, pridelujeme im 3 body. Výplnkové slová nie sú nositeľmi obsahu a ani nezabezpečujú logickú kohéziu, ale odrážajú spôsob rozprávania. Prideluje sa im teda 0 bodov (Gieshoff – Albl-Mikasa, 2022). So zámerom ilustrovať ich výskyt v tlmočení sme im priradili 1 bod. Z vyššie uvedeného stručného opisu hodnotiaceho systému je evidentné, že zreteľne demonštruje hierarchiu relevantnosti jednotlivých aspektov.

Pomocou kvantitatívnej analýzy porovnávame tri skupiny: študentov tlmočenia, tlmočníkov juniorov a tlmočníkov seniorov. Ako sme už uviedli, kontrolná skupina tlmočenie neabsolvovala. V prílohe F prezentujeme základné deskriptívne ukazovatele výsledkov jednotlivých skupín.

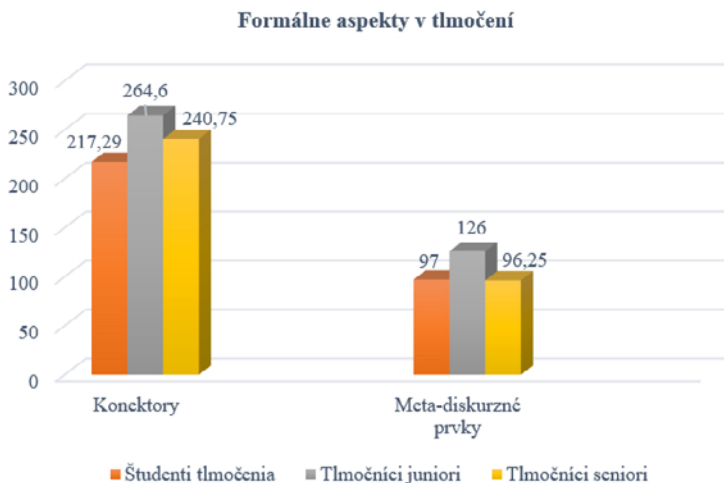
Najvyššie priemerné skóre vo všetkých sledovaných aspektoch (obsah, forma, rôzne) dosiahli tlmočníci juniori. V rámci obsahovej zložky v podiele pretlmočených hlavných informácií dosiahli tlmočníci juniori skóre 1004,00. Tlmočníci seniori dosiahli skóre 922,50 a študenti tlmočenia skóre 854,29. V podiele pretlmočených vedľajších informácií dosiahli tlmočníci juniori skóre 264,00. Tlmočníci seniori (223,75) a študenti tlmočenia (222,86) skórovali v priemere porovnateľne. V podiele pretlmočených redundantných informácií dosiahli tlmočníci juniori skóre 19,80. Nasledovali tlmočníci seniori (17,75) a študenti tlmočenia (14,29). V skupine študentov tlmočenia však pozorujeme najvýraznejšiu smerodajnú odchýlku. Grafické zobrazenie dosiahnutých skóre v obsahovej zložke uvádzame na obrázku 5.

Obrázok 5: Obsahová zložka v tlmočení

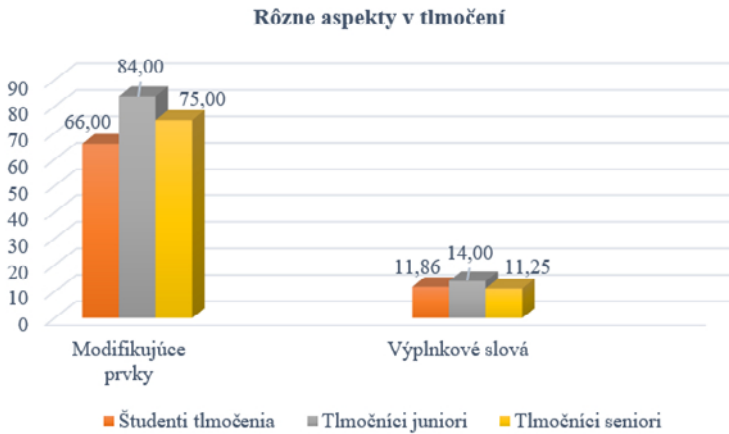
Podobne v rámci formálnej zložky v počte konektorov v pretlmočenom texte skórovali najvyššie tlmočníci juniori (264,60), nasledovali tlmočníci seniori (240,75) a študenti tlmočenia (217,29). V kategórii meta-diskurzívne prvky dosiahli tlmočníci juniori priemerné skóre 126,00. Nasledovali tlmočníci seniori (97,00) a študenti tlmočenia (96,25). Grafické zobrazenie dosiahnutých skóre vo formálnej zložke ilustruje obrázok 6.

Obrázok 6: Formálna zložka v tlmočení

V rámci rôznych aspektov v kategórii modifikujúce prvky dosiahli tlmočníci juniori priemerné skóre 84,00. Nasledovali tlmočníci seniori (75,00) a študenti tlmočenia (66,00). Najvyššie skóre v kategórii výplnkové slová dosiahli opäť tlmočníci juniori (14,00), nasledovali študenti tlmočenia (11,86) a tlmočníci seniori (11,25). Grafické zobrazenie dosiahnutých skóre vo formálnej zložke uvádzame na obrázku 7.

Obrázok 7: Rôzne aspekty v tlmočení

V ďalšom kroku sme overili rovnomernosť rozptylu dát (Shapiro-Wilkov test). Pre kategórie podiel konektorov, meta-diskurzívne prvky, podiel vedľajších informácií, modifikujúce prvky a podiel redundantných informácií evidujeme normálny rozptyl dát. Naopak, kategórie podiel hlavných informácií a výplnkové slová vykazujú nerovnomerný rozptyl dát (Príloha F).

Parametrický test ANOVA pre jeden faktor (Tabuľka 30) ani neparametrický Kruskal-Wallisov test (Tabuľka 31) nepotvrdili štatisticky významné rozdiely vo výsledku probandov v jednotlivých výskumných skupinách v žiadnom zo sledovaných aspektov tlmočenia. Mohlo to byť spôsobené malou výskumnou vzorkou, ako aj pomerne veľkou smerodajnou odchýlkou medzi výkonmi jednotlivých probandov.

Tabuľka 30: ANOVA pre obsahové, formálne a rôzne aspekty v tlmočení

Tlmočenie		Študenti tlmočenia (N = 7)	Tlmočníci juniori (N = 5)	Tlmočníci seniori (N = 4)	<i>p</i>
	AM SD				
Konektory	AM SD	217,29 58,88	264,60 54,22	240,75 54,19	0,384
Meta-diskurzné prvky	AM SD	97,00 34,16	126,00 28,00	96,25 17,50	0,215
Vedľajšie informácie	AM SD	222,86 68,06	264,00 50,67	223,75 55,74	0,476
Modifikujúce prvky	AM SD	66,00 19,13	84,00 17,36	75,00 24,24	0,333
Redundantné informácie	AM SD	14,29 6,13	19,80 4,15	17,75 2,06	0,180

Legenda: AM – priemer, SD – smerodajná odchýlka, *p* – hodnota signifikancie

Tabuľka 31: Kruskal-Wallisov test pre obsahové a rôzne aspekty v tlmočení

Tlmočenie		Študenti tlmočenia (N = 7)	Tlmočníci juniori (N = 5)	Tlmočníci seniori (N = 4)	<i>p</i>
	AM SD				
Hlavné informácie	AM SD	854,29 213,45	1004,00 66,56	922,50 138,41	0,493
Výplnkové slová	AM SD	11,86 5,01	14,00 4,90	11,25 4,65	0,566

Legenda: AM – priemer, SD – smerodajná odchýlka, *p* – hodnota signifikancie

V predchádzajúcej časti sme identifikovali štatisticky významné rozdiely medzi študentami a profesionálnymi tlmočníkmi v kognitívnej flexibilitě, t. j. faktoroch, ktoré meria test WCST. Zaujímalo nás preto, či ukazovatele kognitívnej flexibility významne korelujú s podielom hlavných pretlmočených informácií ako kľúčovým obsahovým aspektom tlmočeného prejavu (Tabuľka 32). Uvedomujeme si pritom, že výsledky nemožno zovšeobecňovať vzhľadom na malú výskumnú vzorku, veľké smerodajné odchýlky a aj na fakt, že probandi tlmočili iba jeden východiskový text.

Tabuľka 32: Korelačná analýza premenných WCST a hlavných informácií

N = 16		Všetky odpovede	Správne odpovede	% chýb	% perseveratívnych odpovedí	% perseveratívnych chýb	% neperseveratívnych chýb
	Hlavné informácie	<i>r</i>	-0,073	0,103	-0,151	0,029	0,029
	<i>p</i>	0,788	0,705	0,576	0,916	0,916	0,313
		% úrovne správnych odpovedí	Dokončené kategórie	Pokusy na 1. kategóriu	Neschopnosť udržať triediaci princíp	Index učiť sa	
Hlavné informácie	<i>r</i>	0,219	0,394	0,107	-0,080	0,123	
	<i>p</i>	0,415	0,131	0,694	0,768	0,675	

Legenda: *r* – Pearsonov korelačný koeficient, *p* – hodnota signifikancie

Korelačná analýza (Tabuľka 32) nepotvrdila prítomnosť štatisticky významných vzťahov medzi faktormi kognitívnej flexibility v teste WCST a podielom pretlmočených hlavných informácií. Ako štatisticky významné ukázala analýza výlučne vnútrotestové vzťahy medzi jednotlivými faktormi v teste WCST, ktoré sú logickým vyústením súvislosti medzi chybovosťou a úspešnosťou vo WCST.

Komparácia tľmočenia: zhrnutie a interpretácia

Celkovo v našom výskume **vo všetkých tľmočených kategóriách skórovali v priemere najlepšie tľmočníci junióri**. Po nich vo všetkých hodnotených kategóriách (obsah, forma, rôzne) nasledovali

tlmočníci seniori. Tieto zistenia korešpondujú s výskumom Korpala (2017), v ktorom profesionáli tlmočili presnejšie než študenti, ako aj s výskumom Gieshoffovej – Albl-Mikasy (2022), z ktorého sme vychádzali pri návrhu metodiky hodnotenia tlmočnických výkonov. **Najnižšie priemerné skóre v podiele pretlmočených jednotiek vo všetkých kategóriách dosiahli študenti tlmočenia**, ich výkony sa zároveň vyznačovali veľkou odchýlkou, najmä v obsahových aspektoch. Výskumná vzorka však bola pomerne malá a probandi tlmočili iba jeden východiskový text. Ani ďalšia analýza nepotvrdila štatisticky významné rozdiely medzi tlmočnickými výkonmi jednotlivých skupín. Podobne ani **korelačná analýza nepotvrdila štatisticky významnú koreláciu medzi podielom pretlmočených hlavných informácií a kognitívnu flexibilitu probandov**. Aj keď zohľadníme všetky už spomínané limity výskumu, je zaujímavé, že výkon profesionálnych tlmočníkov v kognitívnej flexibilitě výrazne prevyšuje výkon študentov, no v našom testovaní sa nepotvrdil signifikantný vzťah kognitívnej flexibility a kvality tlmočenia, ako sme si ju definovali v úvode výskumu. Profesionálni tlmočníci v našom výskume skórovali priemerne lepšie v kognitívnej flexibilitě aj v tlmočení v porovnaní so študentami. Ak sa však na profesionálov pozeráme ako na dve rozdielne skupiny (juniori a seniori), zistíme, že tlmočníci seniori sa vyznačujú signifikantne vyššou kognitívnu flexibilitou ako tlmočníci juniori. Naopak, tlmočníci s kratšou praxou dosiahli priemerne lepší výkon v tlmočení v porovnaní s tlmočníkmi s dlhšou praxou (rozdiely však v tomto prípade nevykazovali štatistickú významnosť). Je preto nepochybne nevyhnutný ďalší výskum na väčšej vzorke, s použitím viacerých tlmočnických výkonov, ktorý by potvrdil charakter vzťahu kognitívnej flexibility k tlmočnickému výkonu. Naše výsledky totiž naznačujú, že profesionáli výrazne prevyšujú študentov v kognitívnej flexibilitě, no ich výkon v tlmočení s ich vyššou kognitívnu flexibilitou nekoreluje. Zároveň niektorí probandi v skupine študentov dosahujú výkon v tlmočení porovnateľný s profesionálmi, hoci majú nižší výkon kognitívnej flexibility.

Možno sa preto domnievať, že:

- a) tlmočnická skúsenosť prispieva k zvyšovaniu kognitívnej flexibility jednotlivca, nemusí však nutne znamenať lepšiu kvalitu tlmočenia;
- b) keďže sme nezisťovali prípadné zlepšovanie tlmočnického výkonu jednotlivých probandov v čase (t. j. longitudinálne), nevieme potvrdiť, či niektorí profesionáli nedosahovali na začiatku svojej kariéry výrazne nižší tlmočnický výkon v porovnaní s terajším stavom;
- c) vplyv na výkon môže mať aj forma a obsah vzdelávania v konkrétnej generácii tlmočníkov, prípadne iné, individuálne faktory.

5.2 Celková spokojnosť a istota v hlase: kvantitatívna analýza

Okrem komplexného, pomerne objektívneho hodnotiaceho systému vychádzajúceho z princípov propozičnej analýzy, ktorý okrem obsahovej zložky zahŕňa aj formálnu zložku, sme sa zamerali aj na hodnotenie tlmočnických výkonov z perspektívy poslucháčov, teda na subjektívne vnímanie kvality v tlmočení.

Skupinu hodnotiteľov ($N = 13$) tvorili študenti filológie so zameraním na prípravu prekladateľov a tlmočníkov v magisterskom stupni štúdia ($N = 7$, vekové rozpätie 22 až 23 rokov, priemerný vek 22,6) a študenti, príp. osoby s vysokoškolským vzdelaním nefilologického zamerania ($N = 6$, vekové rozpätie 19 až 35 rokov, priemerný vek 25,7). Všetci hodnotitelia si vypočuli nahrávky pretlmočených prejavov všetkých probandov ($N = 16$), pričom neboli vopred upozornení, či ide o nahrávku profesionála ($N = 9$, tlmočníci seniori $N = 4$, tlmočníci juniori $N = 5$) alebo študenta tlmočenia ($N = 7$). Pokúsili sme sa tak eliminovať potenciálnu subjektívnu zaujatosť, na ktorú poukazujú Hucková – Šveda (2021). Úlohou všetkých poslucháčov bolo ohodnotiť vypočuté nahráv-

ky na základe dvoch kritérií: celková spokojnosť s tlmočením a istota v hlase. Maximálny možný počet bodov udelených jednému probandovi za celkovú spokojnosť bol 5, za istotu v hlase 4. Na základe udelených bodov sme vypočítali priemerné skóre hodnotenia pre každého probanda v oboch kritériách. Deskriptívne ukazovatele priemerných skóre skupín študentov tlmočenia, tlmočníkov juniorov a tlmočníkov seniorov v aspektoch celková spokojnosť a istota v hlase uvádzame v prílohe G.

Analýza dát potvrdila výsledky propozičnej analýzy obsahových, formálnych a rôznych aspektov pretlmočených textov. Najvyššie priemerné hodnotenie získali aj v aspektoch celková spokojnosť a istota v hlase tlmočníci juniori. Konkrétne v kritériu celková spokojnosť dosiahli tlmočníci juniori priemerné skóre 4,38. Nasledovali tlmočníci seniori (4,06) a študenti tlmočenia (3,86). V kritériu istota v hlase dosiahli tlmočníci juniori skóre 3,49. O niečo nižšie skórovali tlmočníci seniori (3,35) a najnižšie študenti tlmočenia (3,20).

V ďalšom kroku sme po potvrdení rovnomerného rozloženia dát (Shapiro-Wilkov test, Príloha G) realizovali analýzu štatistickej významnosti rozdielov medzi jednotlivými skupinami v sledovaných aspektoch kvality tlmočenia (Tabuľka 33).

Tabuľka 33: ANOVA pre aspekty celková spokojnosť a istota v hlase

Hodnotenie tlmočenia		Študenti tlmočenia (N = 7)	Tlmočníci juniori (N = 5)	Tlmočníci seniori (N = 4)	<i>p</i>
Celková spokojnosť	AM	3,86	4,38	4,06	0,083
	SD	0,46	0,28	4,11	
Istota v hlase	AM	3,20	3,49	3,35	0,194
	SD	0,35	0,21	0,04	

Legenda: AM – priemer, SD – smerodajná odchýlka, *p* – hodnota signifikancie

Analýza nepotvrdila štatisticky významné rozdiely medzi skóre jednotlivých skupín v celkovej spokojnosti ani v istote v hlase. K hladine

štatistickej významnosti sa však blížia rozdiely v aspekte celková spokojnosť (Sig. = 0,083).

Keďže poradie jednotlivých skupín v priemerných skóre celkovej spokojnosti a istoty v hlase korešponduje s poradím, ktoré skupiny dosiahli v obsahových, formálnych a rôznych aspektoch, rozhodli sme sa podrobiť dáta súvisiace s kvalitou tlmočenia korelačnej analýze (Tabuľka 34).

Tabuľka 34: Korelačná analýza premenných kvality pretlmočených textov

N = 16		Istota v hlase	Hlavné informácie	Vedľajšie informácie	Redundantné informácie	Prvky kohézie	Meta-diskurz.prvky	Modifikujúce prvky	Výplnkovosťová
	Celková spokojnosť	<i>r</i>	0,840*	0,574*	0,522*	0,354	0,389	0,444	0,597*
	<i>p</i>	<0,001	0,020	0,038	0,178	0,137	0,085	0,015	0,107
Istota v hlase	<i>r</i>		0,566*	0,566*	0,429	0,463	0,506*	0,701*	0,439
	<i>p</i>		0,022	0,022	0,098	0,071	0,046	0,002	0,089

Legenda: *r* – Pearsonov korelačný koeficient, *p* – hodnota signifikancie

Analyzovali sme vzťahy medzi premennými celková spokojnosť, istota v hlase, podiel hlavných informácií v tlmočení, podiel vedľajších informácií, podiel redundantných informácií, podiel prvkov kohézie (konektorov) v tlmočení, podiel meta-diskurznych prvkov, podiel modifikujúcich prvkov a výplnkových slov.

Korelačná analýza potvrdila štatisticky signifikantné, pozitívne stredne silné až silné vzťahy medzi nasledovnými premennými:

- celkovou spokojnosťou s tlmočením a istotou v hlase,
- celkovou spokojnosťou s tlmočením a podielom hlavných informácií,
- celkovou spokojnosťou a podielom prvkov kohézie,

- celkovou spokojnosťou a podielom redundantných informácií,
- istotou v hlase a podielom hlavných informácií,
- istotou v hlase a podielom prvkov kohézie,
- istotou v hlase a podielom modifikujúcich prvkov,
- istotou v hlase a podielom redundantných informácií.

Zvyšné štatisticky významné korelácie sú výsledkom vnútrotestových vzťahov identifikovaných v rámci propozičnej analýzy pretlmočených textov.

Keďže v rámci nášho výskumu sme identifikovali štatisticky významné rozdiely medzi jednotlivými skupinami probandov v úrovni kognitívnej flexibility meranej v teste WCST, zaujímalo nás, či medzi chybovosťou a úspešnosťou vo WCST a kvalitou tlmočenia demonštrovanou v aspektoch celková spokojnosť a istota v hlase existuje štatisticky významný vzťah. Korelačná analýza (Tabuľka 35) ani v tomto prípade nepotvrdila štatisticky významné vzťahy medzi žiadnou z premenných v teste WCST a aspektami kvality (celková spokojnosť, istota v hlase).

Tabuľka 35: Korelačná analýza premenných WCST, celkovej spokojnosti s tlmočením a istoty v hlase

N = 16		Správne odpovede	Percento chýb	Percento persever. chýb	Percento nepersever. chýb	Úroveň správnych odpovedí	Dokončené kategórie
	Celková spokojnosť	<i>r</i>	-0,193	-0,406	-0,284	-0,457	0,421
	<i>p</i>	0,474	0,119	0,286	0,075	0,104	0,175
Istota v hlase	<i>r</i>	-0,111	-0,252	-0,117	-0,328	0,292	0,189
	<i>p</i>	0,682	0,346	0,667	0,215	0,272	0,483

Legenda: *r* – Pearsonov korelačný koeficient, *p* – hodnota významnosti

Celková spokojnosť a istota v hlase: zhrnutie a interpretácia

Výsledky analýzy priemerného skóre celkovej spokojnosti a istoty v hlase v skupine študentov tlmočenia, tlmočníkov juniorov a tlmočníkov seniorov korešpondujú s výsledkami komplexnej propozičnej analýzy ich tlmočených prejavov. Najlepšie hodnotenie v oboch aspektoch opäť dosiahli tlmočníci juniori, nasledovali tlmočníci seniori. Najnižšie skórovali študenti tlmočenia. Celkový dojem hodnotiteľov z tlmočených prejavov teda kopíruje výsledky komplexnej propozičnej analýzy, v ktorej boli probandom pridelené skóre v obsahových, formálnych a rôznych aspektoch tlmočených prejavov. To znamená, že komplexné objektívne hodnotenie a subjektívne hodnotenie tlmočenia sa v našom výskume ukázali ako porovnateľné.

Uvedené zistenia potvrdzuje aj analýza vzťahov medzi jednotlivými aspektami kvality tlmočenia (obsahové, formálne, rôzne) a hodnotením celkovej spokojnosti a istoty v hlase, ktorá potvrdila štatisticky významné korelácie. Zároveň sa potvrdil štatisticky významný vzťah medzi celkovou spokojnosťou hodnotiteľov s tlmočením a ich vnímaním istoty v hlase. Keďže istota v hlase v našom výskume významne pozitívne korelovala aj s počtom hlavných pretlmočených informácií, možno predpokladať, že probandi, ktorí podali lepší výkon v tlmočení, si boli istejší a prejavilo sa to aj paraverbálne na ich prejave.

Ani v prípade analýzy kvality tlmočenia zameranej na celkovú spokojnosť hodnotiteľov s tlmočnickým výkonom a na istotu v hlase sme neidentifikovali signifikantné vzťahy medzi kvalitou tlmočenia a kognitívnou flexibilitou, t. j. najvyšší výkon kognitívnej flexibility vykazovali tlmočníci seniori, v hodnotení kvality tlmočenia ale najlepšie skórovali tlmočníci juniori.

Opätovne preto upozorňujeme na potrebu preskúmať vplyv kognitívnej flexibility na výkon tlmočníkov na väčšej vzorke, s využitím väčšieho počtu textov, prípadne zvolit' longitudinálny výskumný di-

zajn, ktorý by zohľadňoval aj vplyv vzdelania či tréningu a iné individuálne faktory.

5.2.1 Perspektíva hodnotiteľov tlmočenia v závislosti od odborného zamerania: kvantitatívna analýza

Z charakteristiky skupiny hodnotiteľov, ktorú uvádzame v predchádzajúcej časti, je zrejmé, že z hľadiska odborného zamerania išlo o heterogénnu skupinu pozostávajúcu zo študentov filológie so zameraním na prípravu prekladateľov a tlmočníkov v magisterskom stupni štúdia (N = 7) a zo študentov, respektíve osôb s vysokoškolským vzdelaním nefilologického zamerania (N = 6). V nasledujúcej časti sa opätovne zameriame na pohľad hodnotiteľov tlmočnických výkonov v dvoch aspektoch: celková spokojnosť s tlmočením a hodnotenie istoty v hlase, pričom skúmať budeme vplyv odborného zamerania na udelené hodnotenie. Vychádzame z predpokladu, že študenti filológie, ktorí poznajú komplexnosť procesu tlmočenia a absolvovali tlmočnicke semináre, budú kritickejšími hodnotiteľmi než jednotlivci bez „odbornej“ tlmočnickej skúsenosti. Náš predpoklad vychádza zo zistení prieskumov, v ktorých sa tlmočníci ukázali ako náročnejší hodnotitelia v porovnaní s bežnými príjemcami tlmočnických služieb (napr. Bühler, 1986; Kurz, 1989; Collados Aís, 1998).

Základnou analýzou priemerných skóre hodnotenia probandov (základné deskriptívne ukazovatele uvádzame v prílohe H) sme zistili, že v celkovej spokojnosti s tlmočením udelili priemerne viac bodov študenti filológie so zameraním na prípravu prekladateľov a tlmočníkov (4,14) v porovnaní s hodnotiteľmi s nefilologickým zameraním (3,98). Rovnako aspekt istota v hlase hodnotili u probandov priemerne vyšším počtom bodov študenti filológie (3,39) v porovnaní s hodnotiteľmi s nefilologickým zameraním (3,24).

Napriek malej výskumnej vzorke nás zaujímalo, či sú rozdiely v jednotlivých skupinách hodnotiteľov štatisticky významné, preto sme v ďalšom kroku analyzovali rovnomernosť rozptylu dát. Po potvrdení normálneho rozloženia (Shapiro-Wilkov test, príloha H) sme realizovali analýzu štatistickej významnosti rozdielov použitím Studentovho t-testu pre dva nezávislé výbery (Tabuľka 36). Analýza nepotvrdila štatistickú významnosť identifikovaných rozdielov v aspekte celková spokojnosť (Sig. = 0,586) ani v aspekte istota v hlase (Sig. = 0,485).

Tabuľka 36: Dvojjvýberový Studentov t-test pre hodnotenie tlmočenia v závislosti od odborného zamerania

Hodnotenie tlmočenia		Študenti filológie (N = 7)	Iní hodnotitelia (N = 6)	<i>t</i>	<i>p</i>
Celková spokojnosť	AM	4,14	3,98	0,562	0,586
	SD	0,64	0,32		
Istota v hlase	AM	3,39	3,24	0,723	0,485
	SD	0,46	0,23		

Legenda: AM – priemer, SD – smerodajná odchýlka, *t* – hodnota t-testu, *p* – hodnota signifikancie

Perspektíva hodnotiteľov tlmočenia v závislosti od odborného zamerania: zhrnutie a interpretácia

V našej výskumnej vzorke hodnotili tlmočnicke výkony v priemere o niečo vyššie študenti filológie so zameraním na prípravu prekladateľov a tlmočníkov v porovnaní so študentmi alebo absolventmi nefilologických odborov, a to v celkovej spokojnosti aj v aspekte istota v hlase. To by mohlo naznačovať, rovnako ako preukázal výskum Tokárovej (2018), väčšiu „zhovievavosť“ s tlmočníkmi zo strany študentov tohto odboru, ktorí majú teoretickú vedomosť o tom, čo proces tlmočenia obnáša, sami si tlmočenie vyskúšali na praktických seminároch a disponujú povedomím o jeho kognitívnej a psychickej náročnosti. Keďže počet hodnotiteľov nebol príliš veľký, nepodarilo sa

nám potvrdiť štatisticky významné rozdiely medzi skupinami hodnotiteľov v závislosti od ich odborného zamerania. Naznačené rozdiely sú však určite hodné ďalšieho skúmania na väčšej výskumnej vzorke.

5.2.2 Perspektíva hodnotiteľov tlmočenia v závislosti od pohlavia: kvantitatívna analýza

Hodnotenie výkonu iných je do veľkej miery ovplyvnené aj osobnosťou hodnotiteľa, preto sme sa aj v tomto prípade rozhodli skúmať, či a ako ovplyvňuje pohlavie hodnotiteľa prístup k hodnoteniu tlmočnických výkonov. Výsledky opäť nemožno zovšeobecňovať, keďže vzorka hodnotiteľov v našom výskume je malá a ženy ($N = 10$) a muži ($N = 3$) sú v nej nerovnomerne zastúpení.

Deskriptívne ukazovatele hodnotenia spokojnosti a istoty v hlase ženami a mužmi ukazujú, že ženy v našom výskume hodnotili tlmočnicke výkony v priemere o niečo vyššie v oboch aspektoch v porovnaní s mužmi. V hodnotení celkovej spokojnosti sú rozdiely v priemerných skóre síce minimálne (ženy 4,09; muži 4,00), rozdiely mediánových hodnôt sú však zreteľnejšie (ženy 4,16; muži 4,00). Podobne v prípade hodnotenia istoty v hlase sú rozdiely v priemerných skóre menšie (ženy 3,35; muži 3,23), mediánové hodnoty poukazujú na vyšší rozdiel (ženy 3,50; muži 3,31).

Napriek limitom uvedeným vyššie sme sa rozhodli realizovať aj analýzu štatistickej významnosti rozdielov. V našom súbore evidujeme rovnomerný rozptyl dát (Shapiro-Wilkov test), preto sme v ďalšom kroku uskutočnili parametrický Studentov t-test pre dva nezávislé výbery (Tabuľka 37). Analýza nepotvrdila štatisticky významné rozdiely medzi ženami a mužmi v hodnotení celkovej istoty v hlase (Sig. = 0,804), ani v hodnotení celkovej spokojnosti (Sig. = 0,645).

Tabuľka 37: Dvojvýberový Studentov t-test pre hodnotenie tlmočenia v závislosti od pohlavia

		Ženy (N = 10)	Muži (N = 3)	<i>t</i>	<i>p</i>
Celková spokojnosť	AM SD	4,09 0,58	4,00 0,06	0,254	0,804
Istota v hlase	AM SD	3,35 0,41	3,23 0,20	0,474	0,645

Legenda: AM – priemer, SD – smerodajná odchýlka, *t* – hodnota t-testu, *p* – hodnota signifikancie

Perspektíva hodnotiteľov tlmočenia v závislosti od pohlavia: zhrnutie a interpretácia

Analýza dát v našom výskume naznačuje, že ženy hodnotili tlmočnicke výkony v priemere o niečo vyššie ako muži, čo by mohlo znamenať o niečo väčšiu „zhovievavosť“ žien s tlmočníkmi. **Nepotvrdili sme však štatistickú významnosť týchto rozdielov.** Naše zistenia sú v protiklade s výsledkami výskumu, ktorý realizoval Moser (1995), v ktorom ženy kládli vyššie nároky na výkony tlmočníkov. V rámci ďalšieho výskumu bude okrem väčšej vzorky potrebné zabezpečiť rovnomernejšie zastúpenie mužov a žien celkovo a zároveň aj v oboch skupinách hodnotiteľov podľa ich odborného zamerania.

6 Zhrnutie najdôležitejších výskumných zistení

V rámci prezentovaného výskumu sme sa využitím analytických a štatistických postupov spracovania dát získaných prostredníctvom výskumných nástrojov testovania osobnostných a kognitívnych charakteristík v štyroch výskumných skupinách snažili okrem iného odpovedať na dve základné výskumné otázky:

1. **Líši sa kognitívno-osobnostný profil študentov a profesionálnych tlmočníkov?**
2. **Ktoré kognitívno-osobnostné charakteristiky sú pravdepodobne súčasťou tlmočnickej expertízy, t. j. zlepšujú sa tlmočnickou praxou?**

Pre lepšiu prehľadnosť a orientáciu čitateľa sa pred ich zodpovedaním pokúsime vyhodnotiť, ako dáta v našom výskume odpovedali na čiastkové otázky týkajúce sa konkrétnych premenných a následne tak vyskladať mozaiku kognitívno-osobnostných profilov študentov a profesionálnych tlmočníkov. Vráťme sa preto k čiastkovým otázkam formulovaným v podkapitole 3.1.

A. Existujú významné rozdiely medzi profesionálnymi tlmočníkmi a študentmi v miere úzkostlivosti?

V rámci vyhodnotenia vzťahu tlmočnickej preferencie a úzkostlivosti sme v našom výskume zistili, že **skupiny, ktoré výraznejšie inklinujú k tlmočeniu alebo sa mu už venujú v praxi**, t. j. študenti tlmočenia a profesionálni tlmočníci s rôznou dĺžkou praxe, sú v priemere **menej úzkostlivé** ako kontrolná skupina študentov filológie so zameraním na preklad a tlmočenie vo všeobecnosti. Skupiny inklinujú-

ce k tlmočeniu teda vykazujú nižšiu trvalú úzkosť. Zároveň konštatujeme, že študenti tlmočenia sú výrazne menej úzkostliví aj v porovnaní s priemerom bežnej populácie.

Nezávisle od tlmočnickej preferencie alebo skúsenosti sú pritom v našom výskume **ženy úzkostlivejšie ako muži**. Vyššia trvalá úzkosť však pre ne nemusí predstavovať prekážku v profesijnej orientácii na tlmočenie, keďže pravdepodobne dobre ovládajú mechanizmy jej zvládania a zároveň disponujú motivačnými faktormi (napr. vyššia hrdosť na výkon), vďaka ktorým majú dobrý pocit zo zvládania náročných situácií.

Úzkostlivosť teda nie je nevyhnutne faktor, ktorý súvisí s tlmočnickou expertízou, resp. sa odbúrava praxou. V našom prípade skôr ide o faktor, ktorý spoluterhoduje o inklinácii k tlmočnickej profesii, keďže nižšou úzkostlivosťou sa vyznačovali skupiny, ktoré sa už tlmočeniu venujú, alebo k nemu viac inklinujú.

B. Existujú významné rozdiely medzi profesionálnymi tlmočníkmi a študentmi v dimenziách motivácie k výkonu?

Analýzou dimenzií výkonovej motivácie v jednotlivých skupinách sme dospeli k zisteniu, že **skupiny inklinujúce k tlmočeniu sa** v porovnaní s kontrolnou skupinou **vyznačujú vyššou nebojácnosťou, internalitou a vyšším kompenzačným úsilím**. Štatisticky signifikantné sú pritom rozdiely v nebojácnosti a internalite. Profesionálnych tlmočníkov a študentov tlmočenia v našom výskume teda charakterizuje vyššia tendencia pripisovať úspech a neúspech vlastnému úsiliu a schopnostiam, vyššia odolnosť voči záťaži a schopnosť pracovať pod tlakom. Opäť teda nachádzame skôr podobnosti medzi skupinami preferujúcimi tlmočenie v porovnaní so zmiešanou kontrolnou skupinou.

Medzi zaujímavé zistenia tiež patrí fakt, že všetky skúmané skupiny, t. j. obe skupiny študentov aj profesionálov sú v priemere v porovnaní s bežnou populáciou **pomerne málo motivované orientáciou na sta-**

tus a súťaživosťou, čo okrem vyššej internej sebaregulovanej motivácie môže súvisieť aj s celkovo menej diferencovanou hierarchickou kariérnou štruktúrou v tlmočnickej profesii.

Ďalšou zaujímavosťou v rámci nášho výskumu bola istá **podobnosť osobnostných črt profesionálnych tlmočníkov s dlhšou praxou (seniorov) a študentov tlmočenia**. Tieto dve skupiny v porovnaní s tlmočníkmi juniormi a kontrolnou skupinou majú v rámci motivačnej štruktúry významne **vyššiu preferenciu obtiažnosti**, t. j. vyhľadávajú náročné úlohy, ktorých následné zvládnutie im prináša pozitívny pocit. Podobnosti medzi študentmi tlmočenia a tlmočníkmi seniormi evidujeme aj v iných osobnostných doménach, ktorým sa budeme venovať v nasledujúcej otázke.

V rámci rozdielov v závislosti od pohlavia sme zistili, že **ženy** v našom výskume sú štatisticky signifikantne **viac motivované hrdosťou na výkon, orientáciou na status a súťaživosťou v porovnaní s mužmi**. Práve vyššia hrdosť na výkon môže byť motivujúca aj v zvládaní vyššej úzkostlivosti, o ktorej sa zmieňujeme vyššie.

C. Existujú významné rozdiely medzi profesionálnymi tlmočníkmi a študentmi v doménach osobnosti?

Analýzou dát zameraných na domény osobnosti sme zistili, že spomedzi všetkých sledovaných skupín sú **iba tlmočníci seniori** v priemere **extrovertnejší** ako bežná populácia. Extraverzia teda pravdepodobne nepredstavuje nevyhnutnú podmienku profesionálnej orientácie na tlmočenie. Zároveň sme identifikovali **podobné osobnostné profily v skupinách tlmočníkov seniorov a študentov tlmočenia (najmä v doménach otvorenosť a negatívna emoционаlita)**, tieto podobnosti resp. odlišnosti od zvyšných skupín však neboli štatisticky významné.

Všetky sledované skupiny (vrátane kontrolnej) sa v porovnaní s bežnou populáciou vyznačovali vyššou otvorenosťou, ktorej sú-

časťou je aj intelektuálna zvedavosť. Zvedavosť, záujem o dianie vo svete, či chuť vzdelávať sa, sú charakteristiky, ktoré považovali za žiaduce vlastnosti tlmočníka aj probandi v rozhovoroch v rámci nášho výskumu. Pokladáme ich pritom za dôležité tak v profesii tlmočníka ako aj prekladateľa, preto sú dôležitou súčasťou osobnostného profilu oboch zameraní.

D. Existujú významné rozdiely medzi profesionálnymi tlmočníkmi a študentmi vo vyrovnávaní sa s interferenciou?

V rámci kognitívnych charakteristík sme sa vo výskume najprv zamerali na schopnosť zvládať interferenciu. **Všetky sledované skupiny** pritom v teste interferencie dosiahli v priemere **lepšie výsledky ako bežná populácia**, čo svedčí o ich celkovo dobrej schopnosti vyrovnávať sa s interferenciou. Medzi jednotlivými skupinami sme nezistili štatisticky významné rozdiely, t. j. nemôžeme potvrdiť vplyv expertízy na túto schopnosť. Naopak, najnižšie skóre v priemere dosiahli tlmočníci seniori, čo potvrdzuje celkový **trend deteriorácie** výkonu v teste interferencie **v súvislosti s vekom**.

E. Existujú významné rozdiely medzi profesionálnymi tlmočníkmi a študentmi v kognitívnej flexibilitě?

V teste zameranom na kognitívnu flexibilitu dosiahli **výrazne lepší výkon obe skupiny profesionálnych tlmočníkov** v porovnaní so skupinami študentov. Najlepšie pritom vo väčšine parametrov skórovali tlmočníci seniori. Zistené **rozdiely** boli nielen výrazné ale aj **štatisticky signifikantné**. Obe skupiny tlmočníkov dosiahli v porovnaní so všetkými študentmi výrazne nižšiu chybovosť a výrazne vyššiu úspešnosť. Kognitívna flexibilita meraná pomocou testu WCST teda pravdepodobne je charakteristika odlišujúca jednotlivcov s intenzívnejšou tlmočnicou skúsenosťou a bez nej a považujeme za pravdepodobné, že tlmoč-

nícka expertíza zásadne prispieva k zlepšeniu kognitívnej flexibility. Hoci najlepší výkon dosahovali tlmočníci seniori, výrazne lepší výkon v porovnaní so študentmi dosiahli aj tlmočníci juniori. Predpokladáme teda, že k nástupu zlepšeného výkonu dochádza už po niekoľkých rokoch intenzívnej tlmočnickej praxe.

F. Existujú významné rozdiely medzi profesionálnymi tlmočníkmi a študentmi v kvalite tlmočenia?

Kvalitu tlmočenia sme v našom výskume merali prostredníctvom kombinácie viacfaktorovej propozičnej analýzy pretlmočených textov a hodnotenia recipientmi. V oboch metódach dosiahli **najvyššie skóre tlmočníci juniori** a najnižšie skóre študenti tlmočenia. Rozdiely medzi jednotlivými skupinami neboli štatisticky významné a celkovo sa aj medzi študentami našli takí, ktorí konkrétny text pretlmočili lepšie ako profesionáli a naopak. Kontrolná skupina sa tejto fázy výskumu nezúčastnila.

Zaujímalo nás tiež, či profil hodnotiteľov súvisí s ich celkovým hodnotením tlmočnických výkonov. Nezistili sme štatisticky významné vzťahy v závislosti od pohlavia alebo odborného zamerania hodnotiteľov, hoci sme identifikovali malé rozdiely v jednotlivých skupinách. Štatisticky významne však korelovali jednotlivé prvky hodnotenia kvality navzájom. Existuje teda **korešpondencia medzi hodnotením v rámci propozičnej analýzy obsahových, formálnych a rôznych jednotiek tlmočeného textu a celkovým hodnotením spokojnosti a istoty v hlase.**

G. Existuje vzťah medzi kvalitou tlmočenia a vybranými charakteristikami kognitívno-osobnostného profilu probandov?

Medzi osobnostnými a kognitívnymi charakteristikami probandov a kvalitou ich tlmočenia sme neidentifikovali štatisticky významný

vzťah. Špecificky sme sa zamerali aj na aspekty kognitívnej flexibility, ktoré sa javia ako premenné súvisiace s expertízou tlmočníka. Ani tu sme neidentifikovali štatisticky významný vzťah.

Profesionálni tlmočníci v našom výskume celkovo skórovali priemerne lepšie v kognitívnej flexibilitate aj v tlmočení v porovnaní so študentami. Ak však na nich nahliadame ako na dve rozdielne skupiny, zistíme, že tlmočníci seniori sa vyznačujú vyššou kognitívnou flexibilitou ako tlmočníci juniori. Naopak, tlmočníci s kratšou praxou dosiahli priemerne lepší výkon v tlmočení v porovnaní s tlmočníkmi s dlhšou praxou. Je preto nepochybne nevyhnutný ďalší výskum na väčšej vzorke, ktorý by potvrdil charakter vzťahu kognitívnej flexibility k tlmočnicke-
mu výkonu. Naše výsledky totiž naznačujú, že profesionáli výrazne prevyšujú študentov v kognitívnej flexibilitate, no ich výkon v tlmočení s ich vyššou kognitívnou flexibilitou nekoreluje. Zároveň niektorí probandi v skupine študentov dosahujú výkon v tlmočení porovnateľný s profesionálmi, hoci majú nižší výkon kognitívnej flexibility.

Vzhľadom na opakovane zdôrazňované limity nášho výskumu nemožno zistenia zovšeobecňovať, možno sa však domnievať, že pôsobenie kognitívnej flexibility a tlmočenia nie je vzájomné ale jednostranné, t. j. že tlmočnická skúsenosť prispieva k zvyšovaniu kognitívnej flexibility jednotlivca, nemusí však nutne znamenať lepšiu kvalitu tlmočenia. Zároveň by ďalší výskum na väčšej vzorke s longitudinálnym dizajnom mohol overiť prípadné zlepšovanie tlmočnickeho výkonu jednotlivých probandov v čase, keďže nevieme potvrdiť, či niektorí profesionáli nedosahovali v začiatku svojej kariéry výrazne nižší tlmočnický výkon v porovnaní s terajším stavom.

Ak sa vrátíme k dvom základným výskumným otázkam o prienikoch a odlišnostiach kognitívno-osobnostných profilov skupín v našom výskume, môžeme potvrdiť, že sme identifikovali oboje. Prieniky i odlišnosti.

Profesionálni tlmočníci disponujú výrazne vyššou kognitívnou flexibilitou v porovnaní so študentmi. Táto charakteristika je preto pravdepodobne súčasťou tlmočnickej expertízy, nesúvisí však nevyhnutne s lepším tlmočnickým výkonom.

Zároveň vidíme aj podobnosti v skupinách, ktoré preferujú tlmočnickú činnosť. V porovnaní so študentmi s prevažne prekladateľskou preferenciou sú títo menej úzkostliví, nebojácnejší a svoj výkon do väčšej miery pripisujú vlastným schopnostiam a snaženiu.

V jednotlivých skupinách však vidíme i rozdiely a podobnosti najmä v osobnostných dimenziách, ktoré pravdepodobne nesúvisia s preferenciou tlmočenia, ale sú výsledkom iných, individuálnych faktorov, resp. ich kombinácie.

Viacrát sme v monografii zdôraznili, že napriek komplexnosti realizovaného výskumu a šírke použitej batérie testov nemožno z dôvodu malého množstva probandov naše zistenia zovšeobecňovať. Rovnako nie je našou ambíciou zachádzať do špekulácií v prípade potenciálnej aplikácie zistení v praxi alebo didaktike tlmočenia. Keďže však obe autorky monografie zároveň pôsobia ako pedagogičky a profesijne sa venujú alebo sa venovali aj tlmočeniu, možno formulovať niekoľko základných predpokladov pre ďalší výskum problematiky s longitudinálnym dizajnom a na väčšom výskumnom súbore. Realizovaný výskum nám taktiež poskytol niekoľko námetov, ktoré možno aplikovať v príprave budúcich tlmočníkov.

Odborná literatúra potvrdzuje význam kognitívnych zručností, schopností a osobnostných vlastností pre profesiu tlmočníka a štúdium tlmočníctva (Macnamara et al., 2011; Setton – Dawrant, 2016; Rosiers – Eyckmans, 2017). Zistenia výskumu zároveň naznačujú, že medzi (vybranými) osobnostnými vlastnosťami a kognitívnymi schopnosťami neexistuje významný vzťah (Rosiers – Plevoets – Eyckmans, 2020). V tejto súvislosti náš výskum naznačil, že úzkosť ako trvalá vlastnosť osobnosti môže spolurozhodovať o inklinácii k tlmočeniu. Pre tlmočnickú profesiu sa pravdepodobne rozhodnú skôr jednotlivci,

ktorí sú menej úzkostliví v porovnaní s jednotlivcami inklinujúcimi k prekladu. Zároveň však vyššia úzkostlivosť (napr. u žien v porovnaní s mužmi) nemusí byť v povolani tlmočníka nevyhnutne nevýhodou, keďže rozhodujúce sú mechanizmy, ktorými tlmočník svoju úzkostlivosť zvláda. V rámci faktorov súvisiacich s motiváciou sa študenti inklinujúci k tlmočeniu a profesionálni tlmočníci vyznačujú vyššou nebojácnosťou a internalitou. Vyššia odolnosť týchto skupín voči záťaži môže predstavovať vyššiu emocionálnu stabilitu, ktorá je vo všeobecnosti považovaná za spoľahlivý prediktor (nielen) tlmočnickeho povolania. Domnievame sa, že práve osobnostné charakteristiky ako emocionálna stabilita (Bontempo et al. 2014; Rosiers – Eyckmans, 2017) či internalita výkonovej motivácie môžu pomôcť profesionálom, ale aj študentom tlmočenia kompenzovať prípadné nedostatky vo výkone, a to napríklad intenzívnejším tréningom, dôslednejšou prípravou, motivovanejším prístupom k samo(štúdiu), ochote zlepšovať sa a pracovať na sebe. Uvedené tvrdenie podporuje názor, že vzdelávanie a tréning budúcich tlmočníkov môžu byť efektívne a nezávisia iba od počiatočnej úrovne jazykových znalostí či kognitívnych zručností. Súčasťou profilu (budúceho) tlmočníka sú s veľkou pravdepodobnosťou aj otvorenosť a intelektuálna zvedavosť, nie však nevyhnutne nadpriemerná extravertzia, s čím opäť vie učiteľ tlmočenia vhodne pracovať vo výučbe.

V rámci dvoch skúmaných súčastí kognitívneho profilu (schopnosť zvládať interferenciu a kognitívna flexibilita) sme pozorovali odlišný vývoj. Schopnosť zvládať interferenciu sa nezlepšuje s rastúcou expertízou v tlmočení, ale naopak môže deteriorovať v súvislosti s vekom, čo okrem nášho výkonu naznačujú aj ďalšie zistenia (Hasher – Zacks, 1979; Jennings – Jacoby, 1993). Naopak, kognitívna flexibilita je charakteristika, v ktorej profesionálni tlmočníci v našom výskume zhodne s prechádzajúcimi zisteniami (Macnamara et al., 2011) výrazne prevyšovali študentov tlmočenia aj kontrolnú skupinu. Ide teda pravdepodobne o charakteristiku, ktorá môže súvisieť s tlmočnicou

expertízou. Vyššia kognitívna flexibilita v našom výskumnom súbore však nevyhnutne nesúvisela s lepším tlmočnickým výkonom, čo je opätovne jeden z argumentov pre ďalšie skúmanie v tejto oblasti.

Záver

V predloženej publikácii sme sa pokúsili „nahliadnuť“ do osobnosti profesionálneho tlmočníka a porovnať ju s osobnosťou študenta filológie. Zamerali sme sa na vybrané osobnostné charakteristiky, ktoré sa v odbornej literatúre uvádzajú ako žiaduce v povolání tlmočníka. V kontexte osobnostných charakteristík nás zaujímalo, či profesionáli a študenti vykazujú podobnosti pri zvládaní úzkosti, teda či sa javia ako rovnako úzkostliví. Pri skúmaní jednotlivých dimenzií výkonovej motivácie sme taktiež hľadali potenciálne prieniky, ktoré môžu súvisieť s voľbou tlmočnickej profesie alebo s voľbou štúdia filológie, pôvodne prekladateľstva a tlmočníctva. Podobne sme postupovali aj pri komparácii osobnostných dimenzií.

Tlmočenie ako kognitívne náročná činnosť si vyžaduje určité kognitívne zručnosti a schopnosti. Dvomi z nich, schopnosti vysporiadať s interferenciou a kognitívnej flexibilitou, sme sa venovali aj v našom výskume. Jeho súčasťou bolo aj hodnotenie tlmočnických výkonov, ktoré vznikli vo virtuálnom tlmočnickom laboratóriu.

Teoretické poznatky a závery výskumných štúdií uvedené v publikácii sme konfrontovali so zisteniami nami realizovaného empirického výskumu zameraného na spoločné a odlišné znaky kognitívno-osobnostného profilu profesionálnych tlmočníkov a študentov. Zohľadňovali sme pritom aj skutočnosť, či študenti filológie inklinujú k tlmočeniu a podávajú v ňom dobré výkony. Naš výskum je charakteristický niekoľkými obmedzeniami, z ktorých najzásadnejším je nízky počet probandov v jednotlivých skupinách spojený s časovou a organizačnou náročnosťou a komplexnosťou výskumu. Vzhľadom na to zistenia negeneralizujeme a neponúkame vysvetlenia, ktoré by aktuálne boli iba v rovine domnienok. Hovoríme skôr o tendenciách príznačných pre

probandov v našom výskume. Niektoré z nich však potvrdzujú zistenia iných relevantných štúdií.

Profesionálni tlmočníci v našom výskume sa výrazne odlišovali od študentov tlmočenia aj kontrolnej skupiny študentov predovšetkým v kognitívnej flexibilitate. Vykazovali významne vyššiu úspešnosť v identifikovaní triediaceho princípu a s tým spojenú správnosť odpovedí. Zároveň sa dopúšťali významne menšieho množstva chýb. A hoci tlmočníci s dlhšou praxou dosiahli v teste kognitívnej flexibility v priemere najlepší výkon, výrazne sa k nim približovali tlmočníci s kratšou praxou, čo môže svedčiť o tom, že kognitívna flexibilita sa zlepšuje už po niekoľkých rokoch intenzívnej tlmočnickej praxe. Jedným zo zistení, ktoré určite ponúkajú námet na ďalšie rozsiahlejšie skúmanie, je aj fakt, že v našom výskume nesúvisí zvýšená kognitívna flexibilita s kvalitou tlmočnickeho výkonu meranou kombináciou rôznych metód.

Ak sa zameriame na prvky, ktoré v našom výskume spájajú jednotlivcov inklinujúcich k tlmočeniu, zistíme, že títo sa v porovnaní s heterogénnou kontrolnou skupinou vyznačujú vyššou nebojácnosťou a internalitou v oblasti výkonovej motivácie a nižšou úzkostlivosťou. Uvedené osobnostné charakteristiky môžu súvisieť s lepšou schopnosťou zvládať záťažové situácie a vyššou vierou v schopnosť ovplyvniť vlastný úspech v procese tlmočenia (resp. v profesii tlmočníka všeobecne) dôslednou prípravou, tréningom a sebarozvojom.

V našom výskume sa teda potvrdili isté prieniky a odlišnosti v závislosti od skúsenosti s tlmočením, tlmočnickej preferencie a tiež pohlavia. Aby sme však mohli vysloviť jednoznačné závery, ktoré by boli využiteľné okrem iného aj v príprave budúcich tlmočníkov, bude potrebné ďalšie skúmanie. Naznačené súvislosti nám však dodávajú potrebnú motiváciu a výskumnú zvedavosť do ďalšieho bádania.

Bibliografia

- AIIC. (2001/2016). *Advice to students wishing to become conference interpreters*. <https://aiic.org/document/633/>
- AIIC. (2002). *Interpreter Workload Study – Full Report*. https://aiic.org/document/468/aiicwebzine_febmar2002_7_aiic_interpreter_wo
- Albl-Mikasa, M. (2021). Conference interpreting and English as a lingua franca. In M. Albl-Mikasa & E. Tiselius (Eds.), *The Routledge Handbook of Conference Interpreting* (pp. 546–563). Routledge.
- Altman, J. (1994). Error Analysis in the Teaching of Simultaneous Interpreting: A Pilot Study. In S. Lambert & B. Moser-Mercer (Eds.), *Bridging the Gap: Empirical Research in Simultaneous Interpretation* (pp. 25–38). John Benjamins.
- Anderson, R. B. W. (1976). Perspectives on the role of interpreter. In R. W. Brislin (Ed.), *Translation: Applications and Research* (pp. 208–228). Gardner Press.
- Angelelli, C. V. (2004). *Revisiting the Interpreter's Role: A Study of Conference, Court, and Medical Interpreters in Canada, Mexico and the United States*. John Benjamins.
- Aparicio, X., Heidlmayr, K., & Isel, F. (2017). Inhibition Efficiency in Highly Proficient Bilinguals and Simultaneous Interpreters: Evidence from Language Switching and Stroop Tasks. *Journal of Psycholinguistic Research*, 46(6), 1427–1451. <https://doi.org/10.1007/s10936-017-9501-3>
- Atkinson, J. W. (1957). Motivational determinants of risk-taking behavior. *Psychological Review*, 64(6), 359–372.
- Badalotti, F. (2011). *Multilingual professionals: Translators, interpreters and cultural identities*. [Doctoral dissertation]. Monash University. https://bridges.monash.edu/articles/thesis/Multilingual_professionals_translators_interpreters_and_cultural_identities/4597687

- Baigorri-Jalón, J., & Travieso Rodríguez, C. (2017). Interpreting at the United Nations: The impact of external variables. *The Interpreters' View. CLINA*, 3(2), 53–72. <https://revistas.usal.es/dos/index.php/clina/article/view/clina2017325372>
- Barik, H. C. (1971). A Description of Various Types of Omissions, Additions and Errors of Translation Encountered in Simultaneous Interpretation. *Meta: Translators' Journal*, 16(4), 199–210.
- Barrett, L. F. (2017). *How Emotions Are Made: The Secret Life of the Brain*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Bartłomiejczyk, M. (2010). Effects of Short Intensive Practice on Interpreter Trainees' Performance. In D. Gile, G. Hansen, & N. K. Pokorn (Eds.), *Why Translation Studies Matters* (pp. 183–194). John Benjamins.
- Behr, M. (2013). Zur Einbeziehung kommunikationswissenschaftlicher Erkenntnisse bei der Evaluation von Dolmetschleistungen. In O. García Bécerra, E. M. Pradas Macías, & R. Barranco-Droege (Eds.), *Quality in Interpreting: Widening the Scope, vol. 1* (pp. 83–100). Comares.
- Bohušová, Z. (2009). *Neutralizácia ako kognitívna stratégia v transkultúrnej komunikácii. Lingvistické analógie*. DALI-BB.
- Bontempo, K. (2012). *Interpreting by design: a study of aptitude, ability and achievement in Australian sign language interpreters* [Doctoral dissertation]. Macquarie University. https://figshare.mq.edu.au/articles/thesis/Interpreting_by_design_a_study_of_aptitude_ability_and_achievement_in_Australian_sign_language_interpreters/19435073/1
- Bontempo, K., & Napier, J. (2011). Evaluating emotional stability as a predictor of interpreter competence and aptitude for interpreting. *Interpreting*, 13(1), 85–105.
- Bontempo, K., Napier, J., Hayes, L., & Brashear, V. (2014). Does personality matter? An international study of sign language interpreter disposition. *Translation and Interpreting: the International Journal of Translation and Interpreting Research*, 6(1), 23–46. <http://trans-int.org/index.php/transint/article/view/321>

- Bovair, S., & Kieras, D. E. (1985). A guide to propositional analysis for research on technical prose. In B. K. Britton & J. B. Black (Eds.), *Understanding expository text* (pp. 315–362). Routledge.
- Brisau, A., Godijns, R., & Meuleman, C. (1994). Towards a psycholinguistic profile of the interpreter. *Meta: Translators' Journal*, 39(1), 87–94.
- Bühler, H. (1986). Linguistic (semantic) and extra-linguistic (pragmatic) criteria for the evaluation of conference interpretation and interpreters. *Multilingua*, 5(4), 231–236.
- Casse, P. (1981). *Training for the Cross-Cultural Mind: A Handbook for Cross-Cultural Trainers and Consultants*. Sietar.
- Cattell, R. B. (1963). Theory of fluid and crystallized intelligence: A critical experiment. *Journal of Educational Psychology*, 54(1), 1–22.
<https://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2Fh0046743>
- Collados Aís, Á. (1998). *La evaluación de la calidad en interpretación simultánea. La importancia de la comunicación no verbal*. Comares.
- Collados Aís, Á., Fernández-Sánchez, M. M., & Gile, D. (Eds.). (2003). *La evaluación de la calidad en interpretación: investigación*. Editorial Comares.
- Collados Aís, Á., & García Becerra, O. (2015). Quality. In H. Mikkelsen & R. Jourdenais (Eds.), *The Routledge Handbook of Interpreting* (pp. 368–383). Routledge.
- Collados Aís, Á., Iglesias Fernández, E., Pradas Macías, E. M., & Stévaux, E. (Eds.). (2011). *Qualitätsparameter beim Simultandolmetschen. Interdisziplinäre Perspektiven*. Narr Verlag.
- Collados Aís, Á., Pradas Macías, E. M., Stévaux, E., & García Becerra, O. (Eds.). (2007). *La evaluación de la calidad en interpretación simultánea: parámetros de incidencia*. Comares.
- Cools, R. (2015). Neuropsychopharmacology of cognitive flexibility. *Brain Mapping*, 3, 349–353.
- Cooper, C. L., Davies, R., & Tung, R. L. (1982). Interpreting stress: Sources of job stress among conference interpreters. *Multilingua*, 1(2), 97–107.

- Čeňková, I. (1988). *Teoretické aspekty simultánného tlmočenia*. Univerzita Karlova.
- Čeňková, I. (2015). Relay interpreting. In F. Pöchhacker (Ed.), *Routledge Encyclopaedia of Interpreting Studies* (pp. 339–341). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315678467>
- Dawrant, A. C., & Han, Ch. (2021). Testing for professional qualification in conference interpreting. In M. Albl-Mikasa & E. Tiselius (Eds.), *The Routledge Handbook of Conference Interpreting* (pp. 258–274). Routledge.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. Plenum Press. <http://dx.doi.org/10.1007/978-1-4899-2271-7>
- Diamond, A. (2013). Executive Functions. *Annual Review of Psychology*, 64, 135–168. <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev-psych-113011-143750>
- Dillinger, M. (1990). Comprehension during interpreting: What do interpreters know that bilinguals don't? *The Interpreters' Newsletter*, 3, 41–58. <http://hdl.handle.net/10077/2154>
- Diriker, E. (2004). *De-/Re-Contextualizing Conference Interpreting: Interpreters in the Ivory Tower*. John Benjamins.
- Djovčoš, M., Hostová, I., Perez, E., & Šveda, P. (2020). The economies of interlingual intercultural transfer: towards a complex picture of translators and interpreters in Slovakia. *World Literature Studies: časopis pre výskum svetovej literatúry*, 12(1), 45–66.
- Djovčoš, M., Melicherčíková, M., & Vilímek, V. (2021). *Učebnica tlmočenia: skúsenosti a dôkazy*. Belianum. <https://repo.umb.sk/handle/123456789/159>
- Djovčoš, M., & Šveda, P. (2021). The axis of professionalization: translators' and interpreters' market behaviour and its factors in Slovakia. *Babel: revue internationale de la traduction: international journal of translation*, 67(5), 1–20.

- <https://www.webofscience.com/wos/ccc/full-record/CCC:000741957100001>
- Djovčoš, M., & Šveda, P. (2023). *Premeny prekladu a tlmočenia*. Univerzita Komenského.
- Dodds, J. (1990). On the aptitude of aptitude testing. *The Interpreters' Newsletter*, (3), 17–22.
- Dong, Y., & Liu, Y. (2016). Classes in translating and interpreting produce differential gains in switching and updating. *Frontiers in Psychology*, 7, Article 1297. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2016.01297/full>
- Downie, J. (2015). What Every Client Wants? (Re)mapping the Trajectory of Client Expectations Research. *Meta*, 60(1), 18–35. <https://doi.org/10.7202/1032398ar>
- Ďoubalová J. (2019). Kvalita v simultánném tlmočení – otázka definice kvality tlmočení a kognitivní přístup ke kvalitě SI jako strategickému rozhodovacímu procesu. *AUC Philologica*, (4), 45–57. <https://karolinum.cz/casopis/auc-philologica/rocnik-2019/cislo-4/clanek-7984>
- Eraslan, S. (2008). ‘Cultural Mediator’ or ‘Scrupulous Translator’? Revisiting Role, Context and Culture in Consecutive Conference Interpreting. In P. Boulogne (Ed.), *Translation and Its Others. Selected papers of the CETRA research Seminar in Translation Studies 2007*.
- Eraslan, S. (2011). *International Knowledge Transfer in Turkey: The Consecutive Interpreter's Role in Context*. [Doctoral dissertation]. Rovira i Virgili University.
- Frantová, T. (2016). *Ángela Collados Aís a její přínos k rozvoji translatologie*. [Diplomová práce]. Univerzita Karlova.
- Friedman, N. P., & Miyake, A. (2004). The Relations Among Inhibition and Interference Control Functions: A Latent-Variable Analysis. *Journal of Experimental Psychology: General*, 133(1), 101–135. <https://doi.org/10.1037/0096-3445.133.1.101>
- Friedman, N. P., & Miyake, A. (2017). Unity and diversity of executive functions: Individual differences as a window on cognitive

- structure. *Cortex; a journal devoted to the study of the nervous system and behavior*, 86, 186–204. <https://doi.org/10.1016/j.cortex.2016.04.023>
- García Becerra, O. (2015a). Order effect, impression formation, and their impact on the evaluation of interpreting quality. In C. Zwischenberger & M. Behr (Eds.), *Interpreting quality: A look around and ahead* (pp. 123–146). Frank & Timme.
- García Becerra, O. (2015b). Survey Research on Quality Expectations in Interpreting: The Effect of Method of Administration on Subjects' Response Rate. *Meta*, (603), 542–556. DOI: 10.7202/1036142ar
- García Becerra, O. (2016). Do First Impressions Matter? The Effect of First Impressions on the Assessment of the Quality of Simultaneous Interpreting. *Across Languages and Cultures: A Multidisciplinary Journal for Translation and Interpreting Studies*, 17(1) 77–98. <https://doi.org/10.1556/084.2016.17.1.4>
- García Becerra, O., Pradas Macías, E. M., & Barranco-Droegge, R. (Eds.). (2013). *Quality in interpreting: widening the scope, Volume 1*. Editorial Comares.
- Garzone, G. (2002). Quality and Norms in Interpretation. In G. Garzone & M. Viezzi (Eds.), *Interpreting in the 21st Century* (pp. 107–119). John Benjamins.
- Gerver, D. (1969/2002). The Effects of Source Language Presentation Rate on the Performance of Simultaneous Conference Interpreters. In F. Pöchhacker & M. Shlesinger (Eds.), *The Interpreting Studies Reader* (pp. 53–66). Routledge.
- Gerver, D., Longley, P. E., Long, J., & Lambert, S. (1989). Selection Tests for Trainee Conference Interpreters. *Meta*, 34(4), 724–735. <https://doi.org/10.7202/002884ar>
- Gieshoff, A. C. (2021). Does it help to see the speaker's lip movements?: An investigation of cognitive load and mental effort in simultaneous interpreting. *Translation, Cognition & Behavior*, 4(1), 1–25. <https://doi.org/10.1075/tcb.00049.gie>

- Gieshoff, A. C., & Albl-Mikasa, M. (2022). Interpreting accuracy revisited: a refined approach to interpreting performance analysis. *Perspectives*. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2022.2088296>
- Gile, D. (1983). Aspects méthodologiques de l'évaluation de la qualité du travail en interprétation simultanée. *Meta*, 28(3), 236–243.
- Gile, D. (1990). L'évaluation de la qualité de l'interprétation par les délégués: Une étude de cas. *The Interpreters' Newsletter*, (3), 66–71.
- Gile, D. (2009). *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. 2nd edn. John Benjamins.
- Gile, D. (2023). *THE CIRIN BULLETIN. Conference Interpreting Research Information Network*, No 66. <https://www.cirin-gile.fr/>
- Gillet, N., Vallerand, R. J., & Lafrenière, M-A. K. (2012). Intrinsic and extrinsic school motivation as a function of age: the mediating role of autonomy support. *Social Psychology of Education*, 15(1), 77–95. <https://doi.org/10.1007/s11218-011-9170-2>
- Golden, C., Freshwater, S. M., & Golden, Z. (2002). *Stroop Color and Word Test* [Database record]. APA PsycTests.
- Grant, D., & Berg, E. (1948a). A behavioral analysis of a degree of reinforcement and ease of shifting to new responses in a Weigl-type card sorting problem. *Journal of Experimental Psychology*, 38(4), 404–411.
- Grant, D. A., & Berg, E. A. (1948b). *Wisconsin Card Sorting Test* [Database record]. APA PsycTests. <https://doi.org/10.1037/t31298-000>
- Grbić, N. (2008). Constructing interpreting quality. *Interpreting*, 10(2), 232–257.
- Halama, P., Kohút, M., Soto, C. J., & John, O. P. (2020). Slovak Adaptation of the Big Five Inventory (BFI-2): Psychometric Properties and Initial Validation. *Studia Psychologica*, 62(1), 74–87.
- Han, C. (2018). Using rating scales to assess interpretation: Practices, problems and prospects. *Interpreting*, 20(1), 59–95. <https://doi.org/10.1075/intp.00003.han>

- Han, C. (2021). Analytic rubric scoring versus comparative judgment: A comparison of two approaches to assessing spoken-language interpreting. *Meta*, 66(2), 337–361. <https://doi.org/10.7202/1083182ar>
- Han, C. (2022). Interpreting testing and assessment: A state-of-the-art review. *Language Testing*, 39(1), 30–55. <https://doi.org/10.1177/02655322211036100>
- Hasher, L., & Zacks, R. T. (1979). Automatic and effortful processes in memory. *Journal of Experimental Psychology: General*, 108(3), 356–388. <https://doi.org/10.1037/0096-3445.108.3.356>
- Heaton, R. K., Chelune G. J. & Talley, J. L., Kay, G. G., & Curtiss, G. (2013). *Wisconsinký test třídění karet*. Autorka české verze Sabina Telecká. 1. české vydání. Hogrefe – Testcentrum.
- Heinzová, Z., & Nábělková, E. (2015). Tlmočnický výkon v kontexte vybraných psychologických charakteristik tlmočnicka. In V. Biloveský (Ed.), *Tlmočení v interdisciplinárnej perspektíve so zameraním na osobnostné charakteristiky a kognitívne aspekty* (s. 26–40). Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela.
- Henderson, J. (1980). Siblings Observed. *Babel*, 26(4), 217–225.
- Henderson, J. A. (1987). *Personality and the Linguist*. Bradford University Press.
- Henrard, S., & Van Daele, A. (2017). Different bilingual experiences might modulate executive tasks advantages: Comparative analysis between monolinguals, translators, and interpreters. *Frontiers in Psychology*, 8, Article 1870.
- Herbert, J. (1952). *The Interpreter's Handbook: How to Become a Conference Interpreter*. Georg.
- Hermans, H. J. M. (1970). A questionnaire measure of achievement motivation. *Journal of Applied Psychology*, 54(4), 353–363.
- Hlavac, J., & Commons, J. (2023). Profiling today's and tomorrow's interpreters: previous occupational experiences, levels of work and motivations. *Translation & Interpreting*, 15(1), 22–44.

- Hodáková S. (2019). Einfluss der Motivationsrichtung auf die Qualität und Stabilität der Dolmetschleistung. *Translatologia*, 3(1). <http://www.translatologia.ukf.sk/2019/07/einflussder-motivationsrichtung-auf-die-qualitat-und-stabilitat-der-dolmetschleistung/>
- Hodáková, S. (2021a). Mental Health and Well-being of Students in the Context of Remote Training of Future Translators and Interpreters. *Bridge: Trends and Traditions in Translation and Interpreting Studies*, 2(2), 63–76.
- Hodáková, S. (2021b). Motivational Structure and the Interpreter's Personality. In P. Šveda (Ed.), *Changing Paradigms and Approaches in Interpreter Training: Perspectives from Central Europe* (pp. 185–208). Routledge.
- Hodáková, S. (2021c). *Pracovná pamäť v simultánnom a konzekutívnom tlmočení*. UKF v Nitre.
- Hodáková, S. (2022). *Kognitívne procesy a osobnosť v tlmočení: čo prináša ich výskum študentom?* Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.
- Hodzík, E., & Williams, J. N. (2021). Working memory and cognitive processes in conference interpreting. In M. Albl-Mikasa & E. Tiselius (Eds.), *The Routledge Handbook of Conference Interpreting* (pp. 357–370). Routledge.
- Horváth I., & Kálmán, C. (2021). Motivational disposition of translation and interpreting graduates. *The Interpreter and Translator Trainer*, 15(3), 287–305.
- Hucková, E., & Šveda, P. (2021). Kvalita tlmočenia ušami poslucháčov: Je rozdiel medzi posudzovaním výkonu študenta a profesionála? *Nová filologická revue*, 13(1), 82–102. <https://www.ff.umb.sk/app/cmsFile.php?disposition=a&ID=23858>
- Cheung, K. F. (2022). Listeners' perception of the quality of simultaneous interpreting and perceived dependence on simultaneous interpreting. *Interpreting*, 24(1), 38–58. <https://doi.org/10.1075/intp.00070.che>

- Chevalier, L., & Gile, D. (2015). Interpreting Quality: A Case Study of Spontaneous Reactions. *FORUM. International Journal of Interpretation and Translation*, 13(1), 1–26. DOI: <http://dx.doi.org/10.1075/forum.13.1.01che>
- Chiang, Y.-N. (2009). Foreign language anxiety in Taiwanese student interpreters. *Meta: Translators' Journal*, 54(3), 605–621.
- Chiang, Y.-N. (2010). Foreign language anxiety and student interpreters' learning outcomes: Implications for the theory and measurement of interpretation learning anxiety. *Meta: Translators' Journal*, 55(3), 589–601.
- Chiaro, D., & Nocella, G. (2004). Interpreters' perception of linguistic and non-linguistic factors affecting quality: A survey through the world wide web. *Meta*, 49(2), 278–293.
- Chýlová, H., Rymešová, P., & Kolman, L. (2012). Motivace lidského chování – vývoj a přehled základních pojetí. *Psychologie pro praxi*, 47(3), 71–82.
- Ibáñez, A., Macizo, P., & Bajo, M. T. (2010). Language access and language selection in professional translators. *Acta Psychologica*, 135(2), 257–266.
- Jennings, J. M., & Jacoby, L. L. (1993). Automatic versus intentional uses of memory: Aging, attention, and control. *Psychology and Aging*, 8(2), 283–293. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.8.2.283>
- Jiménez Ivars, A., & Pinazo Calatayud, D. (2001). 'I failed because I got very nervous'. Anxiety and performance in interpreting trainees: An empirical study. *The Interpreters' Newsletter*, (11), 105–118.
- John, O. P., Naumann, L. P., & Soto, C. J. (2008). Paradigm shift to the integrative Big Five trait taxonomy: History, measurement, and conceptual issues. In O. P. John, R. W. Robins, & L. A. Pervin (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 114–158). Guilford.
- Kahane, E. (2000). Thoughts on the quality of interpretation. https://aiic.org/document/364/AIICWebzine_May2000_1_KAHANE_Thoughts_on_the_quality_of_interpretation_EN.pdf
- Kalina, S. (2000). Interpreting Competences as a Basis and a Goal for Teaching. *Interpreters' Newsletter*, (10), 3–32.

- Kalina, S. (2006). Zur Dokumentation von Maßnahmen der Qualitätssicherung beim Konferenzdolmetschen. In C. Heine, K. Schubert, & H. Gerzymisch-Arbogast (Eds.), *Text and Translation – Theory and Methodology of Translation* (pp. 253–268). Gunter Narr Verlag.
- Kalina, S. (2012). Quality in Interpreting. In Y. Gambier & L. Van Doorslaer (Eds.), *Handbook of Translation Studies. Volume 3* (pp. 134–140). John Benjamins.
- Kalina, S. (2015). Measure for measure – comparing speeches with their interpreted versions. In C. Zwischenberger & M. Behr (Eds.), *Interpreting Quality: A Look Around and Ahead* (pp. 15–34). Frank & Timme.
- Keiser, W. (1978). Selection and Training of Conference Interpreters. In D. Gerver, & H. W. Sinaiko (Eds.), *Language, Interpretation and Communication* (pp. 11–24). Plenum Press.
- Kohút, M., Halama, P., & Žitný, P. (2019). Odlišné fungovanie položiek v BFI-2 podľa miesta bydliska. In *Sociálne procesy a osobnosť 2018* (s. 184–192). Spoločenskovedný ústav.
- Kopczyński, A. (1980). *Conference Interpreting: Some Linguistic and Communicative Problems*. A. Mickiewicz University Press.
- Kopczyński, A. (1994). Quality in conference interpreting: Some pragmatic problems. In S. Lambert & B. Moser-Mercer (Eds.), *Bridging the Gap: Empirical research in simultaneous interpretation* (pp. 87–99). John Benjamins.
- Köpke, B., & Nespoulous, J.-L. (2006). Working memory performance in expert and novice interpreters. *Interpreting*, 8(1), 1–23.
- Korpál, P. (2016). Interpreting as a stressful activity: Physiological measures of stress in simultaneous interpreting. *Poznań Studies in Contemporary Linguistics*, 52(2), 297–316.
- Korpál, P. (2017). *Linguistic and Psychological Indicators of Stress in Simultaneous Interpreting*. Wydawnictwo Naukowe UAM.

- Korpal, P. (2021). Stress and emotion in conference interpreting. In M. Albl-Mikasa & E. Tiselius (Eds.), *The Routledge Handbook of Conference Interpreting* (pp. 401–413). Routledge.
- Krivá, L. (2010). Validizace Stroopova testu na české populaci/Validation of Stroop Color and Word Test on Czech Population. [Diplomová práce]. Univerzita Karlova.
- Krivá, L. (2013). *Stroopův test*. Hogrefe – Testcentrum.
- Kurz, I. (1989). Conference interpreting – user expectations. In D. L. Hammond (Ed.), *Coming of Age: Proceedings of the 30th Annual Conference of the American Translators Association* (pp. 143–148). Learned Information.
- Kurz, I. (1993). Conference interpretation: Expectations of different user groups. *The Interpreters' Newsletter*, (5), 13–21.
- Kurz, I. (1997). Interpreters: Stress and Situation-Dependent Control of Anxiety. In *Transfere Necesse Est. Proceedings of the 2nd International Conference on Current Trends in Studies of Translation and Interpreting* (pp. 201–206). Scholastica.
- Kurz, I. (2001). Conference interpreting: Quality in the ears of the user. *Meta*, 46(2), 394–409.
- Kurz, I. (2002). Physiological stress responses during media and conference interpreting. In G. Garzone & M. Viezzi (Eds.), *Interpreting in the 21st Century – Challenges and Opportunities* (pp. 195–202). John Benjamins.
- Kurz, I. (2003). Physiological stress during simultaneous interpreting: A comparison of experts and novices. *The Interpreters' Newsletter*, (12), 51–67.
- Kurz, I. (2015). Interpreting Studies, Neurophysiology and Psychology – Mutual Benefits from Cooperation. In V. Biloveský (Ed.), *Tlmočenie v interdisciplinárnej perspektíve so zameraním na osobnostné charakteristiky a kognitívne aspekty* (s. 10–23). Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela.

- Kurz, I., Basel, E., Chiba, D., Patels, W., & Wolfframm, J. (1996). Scribe or actor? A survey paper on personality profiles of translators and interpreters. *The Interpreters' Newsletter*, (7), 3–18.
- Kurz, I., Chiba, D., Medinskaya, V., & Pastore, M. (2000). Translators and interpreters: different learning styles? *Across Languages and Cultures*, 1(1), 71–83. doi: <https://doi.org/10.1556/Acr.1.2000.1.6>
- Lamberger-Felber, H. (1998). Der Einfluss kontextueller Faktoren auf das Simultandolmestchen. Eine Fallstudie am Beispiel gelesener Reden. [Unpublished doctoral dissertation]. University of Graz.
- Lambert, S. (1991). Aptitude testing for simultaneous interpretation at the University of Ottawa. *Meta*, 36(4), 586–594.
- Lee, J. (2008). Rating scales for interpreting performance assessment. *The Interpreter and Translator Trainer*, 2(2), 165–184. <https://doi.org/10.1080/1750399X.2008.10798772>
- Lehka-Paul, O., & Whyatt, B. (2016). Does personality matter in translation? Interdisciplinary research into the translation process and product. *Poznan Studies in Contemporary Linguistics*, 52(2), 317–349. <https://doi.org/10.1515/psicl-2016-0012>
- Lezak, M. D., Howieson, D. B., Bigler, E. D., & Tranel, D. (2012). *Neuropsychological assessment* (5th ed.). Oxford University Press.
- Lieberman, M. D. (2000). Introversion and Working Memory: Central executive differences. *Personality and Individual Differences*, 28(3), 479–486. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(99\)00113-0](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(99)00113-0)
- Liu, M. (2013). Design and analysis of Taiwan's interpretation certification examination. In D. Tsagari & R. Van Deemter (Eds.), *Assessment issues in language translation and interpreting* (pp. 163–178). Peter Lang.
- Liu, M., & Chiu, Y. (2011). Assessing Source Material Difficulty for Consecutive Interpreting: Quantifiable Measures and Holistic Judgment. In R. Setton (Ed.), *Interpreting Chinese, Interpreting China* (pp. 135–156). John Benjamins.

- López Gómez, M. J., Bajo Molina, T., Padilla Benítez, P., & Santiago de Torres, J. (2007). Predicting proficiency in signed language interpreting. *Interpreting*, 9(1), 71–93.
- Mack, G., & Cattaruzza, L. (1995). User surveys in SI: A means of learning about quality and/or raising some reasonable doubts. In J. Tammola (Ed.), *Topics in Interpreting Research* (pp. 37–49). University of Turku.
- MacLeod, C. M., Dodd, M. D., Sheard, E. D., Wilson, D. E., & Bibi, U. (2003). In opposition to inhibition. In B. H. Ross (Ed.), *The psychology of learning and motivation: Advances in research and theory*, Vol. 43 (pp. 163–214). Elsevier Science.
- Macnamara, B. (2012). Interpreter Cognitive Aptitudes. *Journal of Interpretation*, 19(1), Article 1. <https://digitalcommons.unf.edu/joi/vol19/iss1/1/>
- Macnamara, B. N., & Conway, A. R. A. (2016). Working memory capacity as a predictor of simultaneous language interpreting performance. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 5(4), 434–444.
- Macnamara, B. N., Moore, A. B., Kegl, J. A., & Conway, A. R. A. (2011). Domain-general cognitive abilities and simultaneous interpreting skill. *Interpreting*, 13(1), 121–142.
- Magnusson, K. R., & Brim, B.L. (2014). *The Aging Brain*. Elsevier.
- Marrone, S. (1993). Quality: A shared objective. *The Interpreters' Newsletter*, (5), 35–41.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. J. (2008). Empirical and theoretical status of the five-factor model of personality traits. In G. Boyle, G. Matthews, & D. Saklofske (Eds.), *Sage handbook of personality theory and assessment*. Vol. 1 (pp. 273–294). Sage.
- McCrae, R. R., Terracciano, A., & Personality Profiles of Cultures Project (2005). Universal features of personality traits from the observer's perspective: data from 50 cultures. *Journal of personality and social psychology*, 88(3), 547–561. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.88.3.547>

- Melicherčíková, M. (2016). Obsahuje profil začínajúcich študentov OPT znaky hybridnosti? In *Preklad a tlmočenie 12: hybridita a kreolizácia v preklade a translatológii* (s. 283–298). Belianum.
- Melicherčíková, M. (2017). *Kognitívne charakteristiky a tlmočnický výkon: "Súvisia spolu?"* Belianum.
- Melicherčíková, M. (2021). Dištančná výučba tlmočnických predmetov počas dvoch semestrov z pohľadu študentov. *Acta Universitatis Carolinae Philologica*, (2), 151–170. https://karolinum.cz/data/clanek/10711/Phil_2021_2_0151.pdf
- Melicherčíková, M. (2022a). Motivácia profesionálnych tlmočníkov a študentov/absolventov: podobnosti a rozdiely. *NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE: časopis o súčasnej lingvistike, literárnej vede, translatológii a kulturológii*, 14(1), 58–75. <https://ojs.umb.sk/index.php/nfr/article/view/677/586>
- Melicherčíková, M. (2022b). Úzkosť a úzkostlivosť študentov, absolventov a profesionálnych tlmočníkov. *NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE: časopis o súčasnej lingvistike, literárnej vede, translatológii a kulturológii*, 14(2), 14–25. <https://ojs.umb.sk/index.php/nfr/issue/view/52>
- Melicherčíková, M. (2023). Kognitívna flexibilita študentov a profesionálnych tlmočníkov. *Jazyk a kultúra: internetový časopis Lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnického centra excelentnosti pri Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity*, 14(53-54), 11–19. https://www.ff.unipo.sk/jak/53-54_2023/Miroslava_Melichercikova_studia.pdfset
- Melicherčíková, M., & Dove, M.E. (2021). Interpreter trainees' performance – motivation, quality and assessment (an empirical study). In P. Šveda (Ed.), *Changing Paradigms and Approaches in Interpreter Training: Perspectives from Central Europe* (pp. 209–228). Routledge.
- Miyake, A., Friedman, N. P., Emerson, M. J., Witzki, A. H., Howerter, A., & Wager, T. D. (2000). The unity and diversity of executive functions and their contributions to complex "Frontal Lobe" tasks: a latent variable

- analysis. *Cognitive psychology*, 41(1), 49–100. <https://doi.org/10.1006/cogp.1999.0734>
- Morales, J., Padilla, F., Gómez-Ariza, C. J., & Bajo, M. T. (2015). Simultaneous interpretation selectively influences working memory and attentional networks. *Acta psychologica*, 155, 82–91. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2014.12.004>
- Moser, P. (1995). *Survey on Expectations of Users of Conference Interpretation*. Association Internationale des Interpretes de Conference/ S R Z Stadt + Regionalforschung GmbH.
- Moser-Mercer, B. (1985). Screening Potential Interpreters. *Meta*, 30(1), 97–100. <https://doi.org/10.7202/003631ar>
- Moser-Mercer, B. (1994). Aptitude testing for conference interpreting: Why, when and how. In S. Lambert & B. Moser-Mercer (Eds.), *Bridging the gap: empirical research in simultaneous interpretation* (pp. 57–68). John Benjamins.
- Moser-Mercer, B. (1996). Quality in Interpreting: Some Methodological Issues. *The Interpreters' Newsletter*, (7), 43–55. <https://www.openstarts.units.it/entities/publication/2b1487ea-c542-4b88-80c0-50fb865dcbf4/details>
- Moser-Mercer, B. (2000). Simultaneous interpreting. Cognitive potential and limitations. *Interpreting*, 5(2), 83–94.
- Moser-Mercer, B. (2005). Remote interpreting: The crucial role of presence. *Bulletin Suisse de linguistique appliquée*, (81), 73–97.
- Moser-Mercer, B. (2008a). Construct-ing quality. In G. Hansen, A. Chesterman, & H. Gerzymisch-Arbogast (Eds.), *Efforts and Models in Interpreting and Translation Research* (pp. 143–156). John Benjamins.
- Moser-Mercer, B. (2008b). Skill acquisition in interpreting. *The Interpreter and Translator Trainer*, 2(1), 1–28.
- Moser-Mercer, B., Künzli, A., & Korac, M. (1998). Prolonged turns in interpreting: Effects on quality, physiological and psychological stress (pilot study). *Interpreting*, 3(1), 47–64.

- Moyšová, S. (2015). Tlmočenie ako vrcholový šport. In V. Biloveský (Ed.), *Tlmočenie v interdisciplinárnej perspektíve so zameraním na osobnostné charakteristiky a kognitívne aspekty* (s. 131–137). Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela.
- Mravec, B. (2011). *Stres a adaptácia*. SAP.
- Mügllová, D. (2009). *Komunikácia, tlmočenie, preklad alebo Prečo spadla Babylonská veža?* Enigma Publishing.
- Müllner, J., Ruisel, I., & Farkaš, G. (1980). *Príručka pre administráciu, interpretáciu a vyhodnocovanie dotazníka na meranie úzkosti a úzkostlivosti*. Psychodiagnostické a didaktické testy.
- Murdock, K. W., Oddi, K. B., & Bridgett, D. J. (2013). Cognitive correlates of personality: Links between executive functioning and the big five personality traits. *Journal of Individual Differences*, 34(2), 97–104. <https://doi.org/10.1027/1614-0001/a000104>
- Nour, S., Struys, E., Woumans, E., Hollebeke, I., & Stengers, H. (2020). An interpreter advantage in executive functions?: A systematic review. *Interpreting*, 22(2), 163–186.
- OSN/United Nations. (2001). United Nations general assembly, fifty fourth session A/54/176. *The Interpreters' Newsletter*, (11), 153–162. <http://hdl.handle.net/10077/2457>
- Pardel, T., Maršalová, L., & Hrabovská, A. (1992). *Dotazník motivácie výkonu*. Psychodiagnostika.
- Pašková, L. (2008). *Výkonová motivácia*. Pedagogická fakulta UMB.
- Perez, E., & Hodáková, S. (2021). Translator and interpreter training during the COVID-19 pandemic: Procedural, technical and psychosocial factors in remote training. *Current Trends in Translation Teaching and Learning E*, (8), 276 – 312. <https://doi.org/10.51287/cttle20219>
- Plháková, A. (2004). *Učebnice obecné psychologie*. Academia.
- Pöchlhacker, F. (1994). *Simultandolmetschen als komplexes Handeln*. Gunter Narr.

- Pöchhacker, F. (1995). Simultaneous interpreting: A functionalist perspective. *Hermes: Journal of Language and Communication in Business*, (14), 31–54.
- Pöchhacker, F. (2001). Quality assessment in conference and community interpreting. *Meta*, 46(2), 410–425.
- Pöchhacker, F. (2002). Researching interpreting quality: Models and methods. In G. Garzone & M. Viezzi (Eds.), *Interpreting in the 21st Century: Challenges and Opportunities* (pp. 95–106). John Benjamins.
- Pöchhacker, F. (2004). *Introducing Interpreting Studies*. Routledge.
- Pöchhacker, F. (2011). Replication in Research on Quality in Conference Interpreting. *Korea Journal Central*, 1, 35–57. <http://journal.kci.go.kr/erits/archive/articleView?artiId=ART002645597>
- Pöchhacker, F. (2013). Researching quality: A two-pronged approach. In O. García Becerra, E. M. Pradas Macías, & R. Barranco-Droege (Eds.), *Quality in Interpreting: Widening the Scope, vol. 1.* (pp. 33–56). Comares.
- Pöchhacker, F., & Zwischenberger, C. (2010). Survey on Quality and Role: Conference Interpreters' Expectations and Self-Perceptions. *Communicate! – A webzine for conference interpreters and the conference industry*, (53). <https://aiic.org/document/9646/>
- Pradas Macías, M., & Zwischenberger, C. (2021). Quality and norms in conference interpreting. In M. Albl-Mikasa & E. Tiselius (Eds.), *The Routledge Handbook of Conference Interpreting* (pp. 243–257). Routledge.
- Reithofer, K. (2013). Qualität als Wirkungsäquivalenz: Simultandolmetschen vs. Englisch als Lingua Franca. In O. García Becerra, E. M. Pradas Macías, & R. Barranco-Droege (Eds.), *Quality in Interpreting: Widening the Scope, vol. 1.* (pp. 101–128). Comares.
- Riccardi, A. (1998). Interpreting strategies and creativity. In A. Beylard-Ozeroff, J. Kralova, & B. Moser-Mercer (Eds.), *Translators' Strategies and Creativity. Selected Papers from the 9th International Conference on Translation and Interpreting, Prague, September 1995* (pp. 171–179). John Benjamins.

- Riccardi, A. (2015). Stress. In F. Pöchhacker (Ed.), *Routledge Encyclopaedia of Interpreting Studies* (pp. 405–407). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315678467>
- Rosiers, A., & Eyckmans, J. (2017). Birds of a feather? A comparison of the personality profiles of aspiring interpreters and other language experts. *Across Languages and Cultures*, 18(1), 29–51. doi: <https://doi.org/10.1556/084.2017.18.1.2>
- Rosiers, A., J. Eyckmans and D. Bauwens. (2011). A story of attitudes and aptitudes? Investigating individual difference variables within the context of interpreting. *Interpreting*, 13(1), 53–69.
- Rosiers, A., Plevoets, K., & Eyckmans, J. (2020). Choosing to become an interpreter: a matter of personality and memory capacity? *TRANSLATION, COGNITION & BEHAVIOR*, 3(1), 25–50. <https://doi.org/10.1075/tcb.00033.ros>
- Rosiers, A., Woumans, E., Duyck, W., & Eyckmans, J. (2019). Investigating the presumed cognitive advantage of aspiring interpreters. *Interpreting*, 21(1), 115–134. <https://doi.org/10.1075/intp.00022.ros>
- Roziner, I., & Shlesinger, M. (2010). Much ado about something remote: Stress and performance in remote interpreting. *Interpreting*, 12(2), 214–247.
- Ruisel, I. (2006). Od kognitívnych štýlov k mentálnej sebaregulácii. In I. Ruisel a kol., *Štýly zvládania záťaže a osobnosť* (s. 77–88). Slovak Academic press.
- Russo, M. (2011). Aptitude testing over the years. *Aptitude for Interpreting. Special Issue of Interpreting*, 13(1), 5–30.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>
- Scarpina, F., & Tagini, S. (2017). The Stroop Color and Word Test. *Frontiers in psychology*, 8, 557. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00557>

- Scott, W. A. (1962). Cognitive complexity and cognitive flexibility. *Sociometry*, 25(4), 405–414.
- Seeber, K. G., Keller, L., Amos, R., & Hengl, S. (2019). Expectations vs. experience: Attitudes towards video remote conference interpreting. *Interpreting*, 21(2), 270–304.
- Seleskovitch, D., & Lederer, M. (1989). *Pédagogie Raisonnée de l'Interprétation*. Didier Érudition. Trans. Harmer, J. (1995) as *A Systematic Approach to Teaching Interpretation*. RID Publications.
- Selye, H. (1976). *Stress in Health and Disease*. Butterworth.
- Setton, R. (2002). A methodology for the analysis of interpretation corpora. In G. Garzone & M. Viezzi (Eds.), *Interpreting in the 21st Century: Challenges and Opportunities* (pp. 29–45). John Benjamins.
- Setton, R., & Dawrant, A. C. (2016). *Conference Interpreting: A Trainer's Guide*. John Benjamins.
- Shaw, S. (2011). Cognitive and motivational contributors to aptitude. A study of spoken and signed language interpreting students. *Interpreting*, 13(1), 70–84.
- Shlesinger, M. (1997). Quality in simultaneous interpreting. In Y. Gambier, D. Gile, & C. Taylor (Eds.), *Conference Interpreting: Current Trends in Research* (pp. 123–131). John Benjamins.
- Schuler, H., Thornton, G.C., Frintrup, A., & Prochaska, M. (2011). *Dotazník motivácie k výkonu – LMI*. Preklad a úprava: Letovancová, E., Lisá, E., & Hannelová, K. Hogrefe – Testcentrum.
- Schweda Nicholson, N. (2005). Personality characteristics of interpreter trainees: the Myers-Briggs Type Indicator (MBTI). *The Interpreters' Newsletter*, (13), 109–142. <http://hdl.handle.net/10077/2476>
- Soto, C. J., & John, O. P. (2017). The next Big Five Inventory (BFI-2): Developing and assessing a hierarchical model with 15 facets to enhance bandwidth, fidelity, and predictive power. *Journal of Personality and Social Psychology*, 113, 117–143.
- Spielberger, CH. D., Gorsuch, R. L., & Lushene, R. E. (1970). *The State-Trait Anxiety Inventory: Test Manual*. Consulting Psychologist Press.

- Stahl, J. (2001). Kolbov test na zisťovanie osobnostného profilu tlmočníkov. In *Preklad a tlmočenie 3* (s. 153–160). Filologická fakulta UMB.
- Stahl, J. (2012). Kvalita tlmočenia v teórii a praxi. In Z. Guldanová (Ed.), *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia* (s. 112–121). Univerzita Komenského.
- Sternberg, R. J. (2002). *Kognitívni psychologie*. Preložil Koukolík, F. Portál.
- Szuki, A. (1988). Aptitudes of translators and interpreters. *Meta*, 33(1), 108–114.
- Šveda P. (2021). *Tlmočenie v teórii a praxi. 1 diel*. Stimul.
- Šveda, P., & Poláček, I. (2015). Trendy v posudzovaní talentových predpokladov pre štúdium tlmočenia. In V. Biloveský (Ed.), *Tlmočenie v interdisciplinárnej perspektíve so zameraním na osobnostné charakteristiky a kognitívne aspekty* (s. 60–70). Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela.
- Taylor, G., Jungert, T., Mageau, G. A., Schattke, K., Dedic, H., Rosenfield, S., & Koestner, R. (2014). A self-determination theory approach to predicting school achievement over time: The unique role of intrinsic motivation. *Contemporary Educational Psychology*, 39(4), 342–358. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2014.08.002>
- Timarová, Š., Čeňková, I., Meylaerts, R., Hertog, E., Szmalec, A., & Duyck, W. (2014). Simultaneous interpreting and working memory executive control. *Interpreting*, 16(2), 139–168.
- Timarová, Š., & Salaets, H. (2011). Learning styles, motivation and cognitive flexibility in interpreter training: self-selection and aptitude. *Interpreting*, 13(1), 31–52.
- Timarová, Š., & Ungood, T. H. (2008). Admission testing for interpreting courses. *The Interpreter and Translator Trainer*, 2(1), 29–46.
- Tiselius, E. (2009). Revisiting Carroll's scales. In C. V. Angelelli & H. E. Jacobson (Eds.), *Testing and assessment in translation and interpreting studies* (pp. 95–121). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/ata.xiv.07tis>

- Tokárová, A. (2018). *Student perceptions of interpreting quality in Slovakia*. [Diplomová práca]. Univerzita Mateja Bela.
- Tommola, J., & Heleva, M. (1998). Language direction and source text complexity. Effects on trainee performance in simultaneous interpreting. In L. Bowker, M. Cronin, D. Kenny, & J. Pearson (Eds.), *Unity in Diversity? Current Trends in Translation Studies* (pp. 177–186). St. Jerome.
- Tommola, J., & Lindholm, J. (1995). Experimental research on interpreting: Which dependent variable? In J. Tommola (Ed.), *Topics in interpreting research* (pp. 121–133). University of Turku.
- Vallerand, R. J. (1997). Toward a Hierarchical Model of Intrinsic and Extrinsic Motivation. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (pp. 271–360). Academic Press. [http://dx.doi.org/10.1016/s0065-2601\(08\)60019-2](http://dx.doi.org/10.1016/s0065-2601(08)60019-2)
- Van der Linden, L., Van de Putte, E., Woumans, E., Duyck, W., & Szmalec, A. (2018). Does extreme language control training improve cognitive control? Comparison of professional interpreters, L2 teachers and monolinguals. *Frontiers in Psychology*, 9, Article 1998.
- Vuorikoski, A.-R. (1993). Simultaneous interpretation – user experience and expectations. In C. Picken (Ed.), *Translation – The Vital Link: Proceedings of the XIII FIT World Congress, vol. 1* (pp. 317–327). Chameleon.
- Vuorikoski, A.-R. (1998). User responses to simultaneous interpreting. In L. Bowker (Ed.), *Unity in Diversity? Current Trends in Translation Studies* (pp. 184–197). Routledge.
- Wilson, S. P., & Kipp, K. (1998). The development of efficient inhibition: Evidence from directed-forgetting tasks. *Developmental Review*, 18, 86–123.
- Woumans, E., Ceuleers, E., Van der Linden, L., Szmalec, A., & Duyck, W. (2015). Verbal and nonverbal cognitive control in bilinguals and interpreters. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 41(5), 1579–1586.

- Wu, Z. (2016). Towards understanding interpreter trainees' (de)motivation: An exploratory Study. *Translation & Interpreting*, 8(2), 13-25. <http://dx.doi.org/10.12807/ti.108202.2016.a02>
- Yudes, C., Macizo, P. & Bajo, M. T. (2011). The influence of expertise in simultaneous interpreting on non-verbal executive processes. *Frontiers in Psychology*, 2, Article 309.
- Zwischenberger, C. (2010). Quality criteria in simultaneous interpreting: An international vs. a national view. *The Interpreters' Newsletter*, (15), 127–142. <http://hdl.handle.net/10077/4754>
- Zwischenberger, C. (2013). *Qualität und Rollenbilder beim simultanen Konferenzdolmetschen*. Frank & Timme.
- Zwischenberger, C. (2015). Bridging quality and role in conference interpreting: Norms as mediating constructs. In C. Zwischenberger & M. Behr (Eds), *Interpreting Quality: A Look Around and Ahead* (pp. 231–267). Frank & Timme.

Prílohy

PRÍLOHA A: Deskriptívne ukazovatele skóre v dotazníku STAI

Skupina		Situačná úzkosť	Trvalá úzkosť
Študenti tlmočenia (N = 7)	AM	36,57	39,14
	Md	36,00	42,00
	SD	7,09	8,86
	Min	27,00	26,00
	Max	47,00	50,00
	Skew	0,15	-0,71
	Kurt	-1,18	-0,83
	<i>p</i> (SW)	–	0,231
Tlmočníci juniori (N = 5)	AM	36,20	41,60
	Md	38,00	43,00
	SD	8,04	12,78
	Min	23,00	24,00
	Max	43,00	54,00
	Skew	-1,43	-0,50
	Kurt	2,05	-1,45
	<i>p</i> (SW)	–	0,535
Tlmočníci seniori (N = 4)	AM	40,75	40,50
	Md	41,00	43,50
	SD	2,06	10,02
	Min	38,00	26,00
	Max	43,00	49,00
	Skew	-0,71	-1,58
	Kurt	1,79	2,93
	<i>p</i> (SW)	–	0,219

Kontrolná skupina (N = 27)	AM	–	49,44
	Md	–	49,00
	SD	–	8,06
	Min	–	29,00
	Max	–	64,00
	Skew	–	-0,32
	Kurt	–	0,25
	<i>p</i> (SW)	–	0,775

Legenda: AM – priemer, Md – medián, SD – smerodajná odchýlka, Min – minimum, Max – maximum, Skew – šikmosť, Kurt – strmosť, *p* (SW) – hodnota signifikancie v Shapiro-Wilkovom teste

PRÍLOHA B: Deskriptívne ukazovatele pre dimenzie motivácie

LMI		Študenti tmočenia (N = 7)	Tlmočníci juniori (N = 5)	Tlmočníci seniori (N = 4)	Kontrolná skupina (N = 25)
Vytrvalosť	AM	44,71	50,00	52,25	41,44
	Md	41,00	56,00	54,00	42,00
	SD	10,19	13,11	5,68	9,26
	Min	35,00	30,00	44,00	20,00
	Max	64,00	53,00	57,00	55,00
	Skew	1,24	-0,62	-1,62	-0,35
	Kurt	1,25	-2,56	3,04	-0,30
	<i>p</i> (SW)	0,226	0,143	0,155	0,483
Dominancia	AM	40,71	50,00	52,25	42,00
	Md	40,00	56,00	54,00	42,00
	SD	11,73	13,11	5,68	12,90
	Min	21,00	33,00	44,00	12,00
	Max	61,00	61,00	57,00	62,00
	Skew	0,10	-0,62	-1,62	-0,53
	Kurt	2,51	-2,56	3,04	0,03
	<i>p</i> (SW)	0,296	0,911	0,177	0,512

Angažovanosť*	AM	40,86	36,00	39,75	36,76
	Md	43,00	31,00	38,00	35,00
	SD	9,42	12,74	14,08	11,65
	Min	27,00	22,00	27,00	13,00
	Max	56,00	51,00	56,00	58,00
	Skew	0,15	0,27	0,32	0,10
	Kurt	0,10	-2,55	-3,98	-0,65
p (SW)	0,952	0,296	0,354	0,717	
Dôvera	AM	43,86	44,00	50,25	42,68
	Md	42,00	43,00	50,00	44,00
	SD	9,06	8,00	4,03	8,56
	Min	30,00	37,00	46,00	27,00
	Max	50,00	57,00	55,00	60,00
	Skew	0,08	1,33	0,25	0,08
	Kurt	0,12	1,85	-2,51	-0,63
p (SW)	0,990	0,295	0,796	0,796	
Flexibilita	AM	50,43	42,40	51,00	42,00
	Md	53,00	38,00	49,50	42,00
	SD	9,73	11,84	7,70	10,01
	Min	31,00	30,00	44,00	24,00
	Max	60,00	59,00	61,00	65,00
	Skew	-1,48	0,66	1,01	0,17
	Kurt	2,76	-1,25	-1,15	0,17
p (SW)	0,160	0,624	0,579	0,809	
Flow	AM	53,14	48,60	48,25	48,52
	Md	52,00	45,00	49,00	50,00
	SD	6,44	10,04	3,77	9,72
	Min	46,00	38,00	43,00	30,00
	Max	64,00	62,00	52,00	65,00
	Skew	0,54	0,53	-1,13	-0,48
	Kurt	-0,13	-1,86	2,23	-0,62
p (SW)	0,595	0,574	0,406	0,229	

Nebojácnosť	AM	46,29	40,60	44,50	30,92
	Md	43,00	42,00	44,50	31,00
	SD	12,57	8,17	3,11	8,81
	Min	29,00	29,00	41,00	11,00
	Max	68,00	48,00	48,00	49,00
	Skew	0,71	-0,65	0,00	0,03
	Kurt	0,70	-1,12	-2,62	0,30
p (SW)	0,426	0,421	0,855	0,938	
Internalita	AM	54,71	57,20	59,00	50,16
	Md	55,00	56,00	58,00	52,00
	SD	7,13	2,77	5,60	6,79
	Min	43,00	55,00	54,00	34,00
	Max	65,00	62,00	66,00	59,00
	Skew	-0,36	1,88	0,62	-0,91
	Kurt	0,79	3,77	-2,30	0,06
p (SW)	0,873	0,053	0,479	0,038	
Kompenzačné úsilie	AM	54,29	56,80	51,00	47,60
	Md	52,00	55,00	53,00	47,00
	SD	6,45	10,52	7,12	7,70
	Min	48,00	43,00	41,00	35,00
	Max	64,00	70,00	57,00	64,00
	Skew	0,72	-0,03	-1,33	0,40
	Kurt	-1,16	-0,87	1,50	-0,62
p (SW)	0,207	0,940	0,405	0,250	
Hrdosť na výkon	AM	52,00	58,00	55,25	54,44
	Md	51,00	64,00	54,00	55,00
	SD	7,37	8,25	5,74	8,17
	Min	40,00	48,00	50,00	35,00
	Max	62,00	64,00	63,00	67,00
	Skew	-0,16	-0,64	1,01	-0,78
	Kurt	0,15	-3,14	0,28	0,77
p (SW)	0,620	0,160	0,613	0,154	

Ochota učiť sa	AM	46,00	47,60	43,75	43,76
	Md	46,00	47,00	43,50	46,00
	SD	8,62	4,28	5,32	7,29
	Min	33,00	43,00	38,00	26,00
	Max	57,00	52,00	50,00	55,00
	Skew	-0,05	0,14	0,20	-0,42
	Kurt	-0,77	-2,90	-2,22	-0,12
	<i>p</i> (SW)	0,784	0,021	0,857	0,338
Preferencia obtiažnosti	AM	41,57	32,20	46,25	31,64
	Md	36,00	31,00	45,50	36,00
	SD	13,89	8,64	7,93	10,54
	Min	30,00	24,00	38,00	11,00
	Max	70,00	45,00	56,00	45,00
	Skew	1,80	0,79	0,41	-0,33
	Kurt	3,16	-0,33	-1,67	-1,39
	<i>p</i> (SW)	0,310	0,553	0,845	0,120
Samostatnosť	AM	44,29	42,60	47,25	41,80
	Md	36,00	47,00	46,50	42,00
	SD	13,83	11,24	4,19	7,00
	Min	30,00	23,00	43,00	29,00
	Max	63,00	51,00	53,00	60,00
	Skew	0,43	-1,96	1,01	0,64
	Kurt	-2,23	4,05	1,83	0,54
	<i>p</i> (SW)	0,109	0,036	0,650	0,244
Sebakontrola	AM	46,71	50,40	43,00	46,40
	Md	49,00	51,00	43,00	46,00
	SD	5,19	12,99	1,83	10,18
	Min	37,00	33,00	41,00	24,00
	Max	51,00	69,00	45,00	62,00
	Skew	-1,28	0,21	0,00	-0,20
	Kurt	0,99	1,29	-3,30	-0,58
	<i>p</i> (SW)	0,122	0,887	0,714	0,656

Orientácia na status	AM	38,00	43,60	39,25	44,16
	Md	42,00	42,00	38,00	46,00
	SD	16,48	8,08	13,57	12,60
	Min	10,00	36,00	24,00	18,00
	Max	59,00	53,00	57,00	62,00
	Skew	-0,74	0,28	0,54	-0,51
	Kurt	0,17	-2,87	1,56	0,46
	p (SW)	0,576	0,201	0,767	0,126
Súťaživosť	AM	33,43	41,00	40,50	37,07
	Md	30,00	41,00	41,00	36,00
	SD	16,89	12,83	9,04	12,76
	Min	16,00	24,00	29,00	16,00
	Max	62,00	57,00	51,00	64,00
	Skew	0,71	-0,13	-0,33	0,25
	Kurt	-0,29	-0,81	1,32	-0,59
	p (SW)	0,548	0,987	0,870	0,846
Cieľavedomosť	AM	44,71	45,80	44,00	39,44
	Md	48,00	50,00	43,00	40,00
	SD	13,01	8,79	5,89	10,30
	Min	21,00	34,00	38,00	21,00
	Max	62,00	54,00	52,00	57,00
	Skew	-0,89	-0,67	0,94	0,06
	Kurt	1,34	-2,16	1,50	-1,25
	p (SW)	0,586	0,284	0,734	0,021

Legenda: AM – priemer, Md – medián, SD – smerodajná odchýlka, Min – minimum, Max – maximum, Skew – šikmosť, Kurt – strmosť, p (SW) – hodnota signifikancie v Shapiro-Wilkovom teste

PRÍLOHA C: Deskriptívne ukazovatele pre osobnostné domény

BFI-2		Študenti tlmočenia (N = 7)	Tlmočníci juniori (N = 5)	Tlmočníci seniori (N = 4)	Kontrolná skupina (N = 26)
Extraverzia	AM	3,19	3,07	3,50	3,10
	Md	3,17	3,08	3,63	3,04
	SD	0,52	0,86	0,70	0,75
	Min	2,50	1,83	2,67	1,50
	Max	4,00	4,25	4,08	4,50
	Skew	0,18	-0,15	-0,42	0,08
	Kurt	-0,67	1,65	-3,61	-0,32
	<i>p</i> (SW)	0,885	0,770	0,238	0,940
Prívetivosť	AM	3,79	3,95	3,92	3,82
	Md	3,67	4,17	4,25	3,83
	SD	0,77	0,46	1,19	0,52
	Min	2,50	3,17	2,25	2,83
	Max	4,58	4,33	4,92	4,92
	Skew	-0,60	-1,72	-1,33	-0,03
	Kurt	-0,52	3,03	1,52	0,46
	<i>p</i> (SW)	0,387	0,102	0,408	0,979
Svedomitosť	AM	4,26	3,78	3,75	3,67
	Md	4,17	3,58	3,58	3,63
	SD	0,44	0,78	0,52	0,69
	Min	3,67	2,92	3,33	2,17
	Max	5,00	4,75	4,50	4,67
	Skew	0,52	0,31	1,68	-0,50
	Kurt	0,02	-2,24	3,17	-0,28
	<i>p</i> (SW)	0,896	0,607	0,125	0,246
Negatívna emocionalita	AM	2,42	3,07	2,40	3,33
	Md	2,42	2,75	2,59	3,25
	SD	0,87	0,97	0,82	0,79
	Min	1,33	2,08	1,33	1,75
	Max	3,50	4,67	3,08	4,67
	Skew	-0,00	1,43	-0,82	-0,18
	Kurt	-1,56	2,82	-1,42	-0,55

	<i>p</i> (SW)	0,482	0,251	0,383	0,451
Otvorenosť	AM	4,11	3,73	4,02	3,73
	Md	4,08	3,50	4,30	3,92
	SD	0,50	0,73	0,94	0,69
	Min	3,41	2,83	2,67	2,50
	Max	4,83	4,67	4,83	4,92
	Skew	0,30	0,19	-1,50	-0,25
	Kurt	-0,65	-1,20	2,59	-0,67
	<i>p</i> (SW)	0,726	0,799	0,318	0,210

Legenda: AM – priemer, Md – medián, SD – smerodajná odchýlka, Min – minimum, Max – maximum, Skew – šikmosť, Kurt – strmosť, *p* (SW) – hodnota signifikancie v Shapiro-Wilkovom teste

PRÍLOHA D: Deskriptívne ukazovatele pre Stroopov test

STROOP		Študenti tlačočenja (N = 7)	Tlmočníci juniori (N = 5)	Tlmočníci seniori (N = 4)	Kontrolná skupina (N = 29)	
Slová	AM	109,86	107,80	106,25	105,48	
	Md	109,00	107,00	106,50	106,00	
	SD	9,74	6,42	2,06	11,22	
	Min	100,00	99,00	104,00	84,00	
	Max	129,00	115,00	108,00	128,00	
	Skew	1,37	-0,30	-0,20	0,23	
	Kurt	2,40	-1,02	-4,86	-0,21	
		<i>p</i> (SW)	0,199	0,0,794	0,161	0,814
Farby	AM	88,71	93,40	82,75	84,00	
	Md	82,00	89,00	83,50	83,00	
	SD	12,18	9,86	9,74	9,89	
	Min	78,00	85,00	71,00	64,00	
	Max	104,00	108,00	93,00	103,00	
	Skew	0,50	0,96	-0,33	0,17	
		<i>p</i> (SW)	0,0,310	0,275	0,840	0,684
		Kurt	-2,23	-0,77	-2,01	-0,43

Farebné slová	AM	59,86	65,60	51,25	57,31
	Md	54,00	66,00	51,00	56,00
	SD	10,61	7,23	12,76	10,77
	Min	50,00	56,00	36,00	42,00
	Max	79,00	73,00	67,00	82,00
	Skew	1,04	-0,35	0,11	0,71
	Kurt	0,29	-1,78	1,03	-0,40
	<i>p</i> (SW)	0,169	0,601	0,945	0,058
Interferenčné skóre	AM	11,13	15,69	4,82	10,65
	Md	10,18	16,78	4,31	8,65
	SD	8,20	7,41	10,06	8,32
	Min	3,69	5,83	-6,36	-1,80
	Max	26,26	25,32	17,03	33,58
	Skew	1,13	-0,10	0,25	0,82
	Kurt	0,83	-0,35	-1,02	0,63
	<i>p</i> (SW)	0,225	0,987	0,961	0,196

Legenda: AM – priemer, Md – medián, SD – smerodajná odchýlka, Min – minimum, Max – maximum, Skew – šikmosť, Kurt – strmosť, *p* (SW) – hodnota signifikancie v Shapiro-Wilkovom teste

PRÍLOHA E: Deskriptívne ukazovatele pre WCST

WCST		Študenti tlmočenia (N = 7)	Tlmočníci juniori (N = 5)	Tlmočníci seniori (N = 4)	Kontrolná skupina (N = 29)
Všetky odpovede	AM	120,57	81,80	76,00	109,00
	Md	128,00	77,00	72,00	121,00
	SD	19,65	7,63	8,72	22,20
	Min	76,00	76,00	71,00	75,00
	Max	128,00	92,00	89,00	128,00
	Skew	-2,65	0,75	1,93	-0,58
	Kurt	7,00	-2,43	3,75	-1,52
	<i>p</i> (SW)	<0,001	0,063	0,014	<0,001

Správně odpovede	AM	78,87	70,00	65,50	70,93
	Md	82,00	70,00	64,00	72,00
	SD	11,39	5,74	5,26	11,16
	Min	64,00	65,00	61,00	49,00
	Max	91,00	79,00	73,00	90,00
	Skew	-0,16	1,06	1,44	-0,33
	Kurt	-2,19	0,97	2,24	-0,38
	p (SW)	0,196	0,291	0,369	0,167
% chýb	AM	33,73	14,28	13,60	32,30
	Md	33,60	14,50	12,70	32,20
	SD	10,80	4,11	3,25	15,82
	Min	15,80	7,90	11,00	10,70
	Max	46,90	19,30	18,00	61,70
	Skew	-0,33	-0,78	1,08	0,45
	Kurt	0,03	2,01	-0,75	-0,87
	p (SW)	0,599	0,600	0,336	0,053
% persever. odpovedí	AM	17,10	8,72	7,38	14,82
	Md	17,20	9,20	6,90	15,00
	SD	7,84	1,96	1,92	6,66
	Min	7,90	5,30	5,60	4,00
	Max	31,30	10,20	10,10	28,10
	Skew	0,91	-1,94	1,36	0,28
	Kurt	0,79	4,02	2,53	-0,94
	p (SW)	0,594	0,037	0,358	0,272
% persever. chýb	AM	15,10	8,50	7,10	14,24
	Md	14,80	9,10	6,90	14,10
	SD	6,37	1,87	1,41	6,17
	Min	6,60	5,30	5,60	4,00
	Max	25,80	10,20	9,00	25,00
	Skew	0,57	-1,73	0,82	0,17
	Kurt	0,14	3,56	1,79	-1,19
	p (SW)	0,898	0,104	0,669	0,157

% nepersever. chýb	AM	18,63	5,78	6,45	21,21
	Md	20,30	5,40	6,35	15,60
	SD	5,79	2,35	2,66	16,09
	Min	9,20	2,60	4,10	3,80
	Max	26,60	9,10	9,00	66,30
	Skew	-0,52	0,15	0,03	1,29
	Kurt	-0,02	1,24	-5,82	1,23
	<i>p</i> (SW)	0,819	0,840	0,075	0,002
Úroveň správnych odpovedí	AM	54,24	81,14	80,78	54,74
	Md	53,10	80,40	83,35	55,80
	SD	14,47	5,52	6,02	22,75
	Min	35,20	75,00	71,90	10,20
	Max	78,90	89,50	84,50	82,60
	Skew	0,55	0,80	-1,82	-0,48
	Kurt	0,36	0,67	3,29	-0,91
	<i>p</i> (SW)	0,838	0,849	0,041	0,028
Dokončené kategórie	AM	3,57	6,00	6,00	4,14
	Md	4,00	6,00	6,00	6,00
	SD	1,99	0,00	0,00	2,36
	Min	1,00	6,00	6,00	0,00
	Max	6,00	6,00	6,00	6,00
	Skew	-0,42	–	–	-0,72
	Kurt	-1,50	–	–	-1,22
	<i>p</i> (SW)	0,308	–	–	<0,001
Pokusy na 1. kategóriu	AM	27,86	11,20	10,75	37,69
	Md	11,00	11,00	11,00	14,00
	SD	35,02	1,10	0,50	41,31
	Min	10,00	10,00	10,00	10,00
	Max	105,00	13,00	11,00	129,00
	Skew	2,37	1,29	-2,00	1,35
	Kurt	5,71	2,92	4,00	0,36
	<i>p</i> (SW)	<0,001	0,135	0,001	<0,001

Neschopnosť udržať triediaci princíp	AM	2,43	0,60	0,00	0,76
	Md	2,00	0,00	0,00	0,00
	SD	2,37	0,89	0,00	1,06
	Min	0,00	0,00	0,00	0,00
	Max	7,00	2,00	0,00	4,00
	Skew	1,18	1,26	–	1,50
	Kurt	2,09	0,31	–	1,98
	<i>p</i> (SW)	0,181	0,046	–	<0,001
Index učiť sa	AM	-4,06	0,01	-1,05	0,27
	Md	-3,19	0,00	-0,43	0,13
	SD	4,33	1,84	1,58	4,42
	Min	-9,51	-1,81	-3,33	-8,39
	Max	1,67	2,95	0,00	8,64
	Skew	0,04	1,17	-1,65	0,09
	Kurt	-0,75	1,59	2,55	-0,49
	<i>p</i> (SW)	0,925	0,430	0,091	0,964

Legenda: AM – priemer, Md – medián, SD – smerodajná odchýlka, Min – minimum, Max – maximum, Skew – šikmosť, Kurt – strmosť, *p* (SW) – hodnota signifikancie v Shapiro-Wilkovom teste

PRÍLOHA F: Deskriptívne ukazovatele pre obsahové, formálne a rôzne aspekty v tlmočení

		Študenti tlmočenia (N = 7)	Tlmočníci juniori (N = 5)	Tlmočníci seniori (N = 4)
Hlavné informácie	AM	854,29	1004,00	922,50
	Md	960,00	1020,00	915,00
	SD	213,45	66,56	138,41
	Min	610,00	890,00	770,00
	Max	1060,00	1060,00	1090,00
	Skew	-0,31	-1,77	0,26
	Kurt	-2,57	3,50	-1,26
	<i>p</i> (SW)	0,033	0,108	0,944
Konektory	AM	217,29	264,60	240,00
	Md	252,00	252,00	252,00
	SD	58,89	54,22	54,19
	Min	144,00	216,00	171,00
	Max	288,00	351,00	288,00
	Skew	-0,24	1,23	-0,76
	Kurt	-2,33	1,23	-1,57
	<i>p</i> (SW)	0,106	0,398	0,467
Meta- diskurzívne prvky	AM	97,00	126,00	96,25
	Md	98,00	133,00	94,50
	SD	34,16	28,00	17,50
	Min	42,00	84,00	77,00
	Max	147,00	161,00	119,00
	Skew	-0,28	-0,59	0,56
	Kurt	0,16	1,40	0,93
	<i>p</i> (SW)	0,933	0,731	0,911
Vedľajšie informácie	AM	222,86	264,00	223,75
	Md	230,00	280,00	202,50
	SD	68,06	50,67	55,73
	Min	140,00	185,00	185,00
	Max	305,00	310,00	305,00
	Skew	0,01	-1,13	1,69
	Kurt	-1,91	0,59	2,79
	<i>p</i> (SW)	0,382	0,432	0,430

Modifikujúce prvky	AM	66,00	84,00	75,00
	Md	75,00	87,00	69,00
	SD	19,13	17,36	24,25
	Min	45,00	63,00	54,00
	Max	87,00	108,00	108,00
	Skew	-0,23	0,25	1,09
	Kurt	-2,54	-0,46	0,30
	p (SW)	0,053	0,893	0,492
Redundantné informácie	AM	14,29	19,80	17,75
	Md	16,00	19,00	18,00
	SD	6,13	4,15	2,06
	Min	45,00	15,00	15,00
	Max	87,00	25,00	20,00
	Skew	-0,08	0,24	-0,71
	Kurt	-2,44	-1,96	1,79
	p (SW)	0,430	0,754	0,572
Výplnkové slová	AM	11,86	14,00	11,25
	Md	10,00	16,00	12,00
	SD	5,01	4,90	4,65
	Min	6,00	7,00	5,00
	Max	18,00	19,00	16,00
	Skew	0,17	-0,74	-0,88
	Kurt	-2,28	-1,05	1,13
	p (SW)	0,029	0,563	0,792

Legenda: AM – priemer, Md – medián, SD – smerodajná odchýlka, Min – minimum, Max – maximum, Skew – šikmosť, Kurt – strmosť, p (SW) – hodnota signifikancie v Shapiro-Wilkovom teste

PRÍLOHA G: Deskriptívne ukazovatele pre hodnotenie tlmočenia poslucháčmi

		Študenti tlmočenia (N = 7)	Tlmočníci juniori (N = 5)	Tlmočníci seniori (N = 4)
Celková spokojnosť	AM	3,86	4,38	4,06
	Md	3,85	4,46	4,12
	SD	0,46	0,28	0,22
	Min	3,08	4,08	3,77
	Max	4,54	4,77	4,23
	Skew	-0,38	0,34	-0,86
	Kurt	0,79	-0,86	-1,29
	<i>p</i> (SW)	0,931	0,561	0,272
Istota v hlase	AM	3,20	3,49	3,35
	Md	3,15	3,62	3,35
	SD	0,35	0,21	0,04
	Min	2,77	3,23	3,31
	Max	3,85	3,69	3,38
	Skew	1,07	-0,60	0,00
	Kurt	1,64	-2,71	-6,00
	<i>p</i> (SW)	0,560	0,148	0,240

Legenda: AM – priemer, Md – medián, SD – smerodajná odchýlka, Min – minimum, Max – maximum, Skew – šikmosť, Kurt – strmosť, *p* (SW) – hodnota signifikancie v Shapiro-Wilkovom teste

PRÍLOHA H: Deskriptívne ukazovatele pre hodnotenie tlmočenia v závislosti od odborného zamerania

		Študenti filológie (N = 7)	Iní hodnotitelia (N = 6)
Celková spokojnosť	AM	4,14	3,98
	Md	4,06	4,03
	SD	0,64	0,32
	Min	3,25	3,38
	Max	5,00	4,25
	Skew	-0,04	-1,60
	Kurt	-1,15	3,03
	<i>p</i> (SW)	0,819	0,099
Istota v hlase	AM	3,39	3,24
	Md	3,50	3,22
	SD	0,46	0,23
	Min	2,69	3,00
	Max	3,94	3,50
	Skew	-0,59	0,16
	Kurt	-0,92	-2,35
	<i>p</i> (SW)	0,501	0,168

Legenda: AM – priemer, Md – medián, SD – smerodajná odchýlka, Min – minimum, Max – maximum, Skew – šikmosť, Kurt – strmosť, *p* (SW) – hodnota signifikancie v Shapiro-Wilkovom teste

**Názov: Prieniky a odlišnosti v kognitívno-osobnostnom profile
a tlmočníckom výkone profesionálov a študentov**

Autorky: PhDr. Miroslava Melicherčíková, PhD.
doc. Mgr. Soňa Hodáková, PhD.

Recenzenti: Mgr. Zuzana Heinzová, PhD.
prof. PhDr. Daniela Müglová, CSc.
doc. Mgr. Pavol Šveda, PhD.

Jazyková korektúra: PhDr. Ľubica Pliešovská, PhD.

Technická redakcia: Mgr. Matej Laš, PhD.

Obálka: Mgr. Lukáš Bendík

Rozsah: 243 strán (11,5 AH)

Vydanie: prvé

Formát: A5

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity
Mateja Bela v Banskej Bystrici

Edícia: Filozofická fakulta

Rok: 2023

ISBN 978-80-557-2074-6

<https://doi.org/10.24040/2023.9788055720746>

9 788055 720746